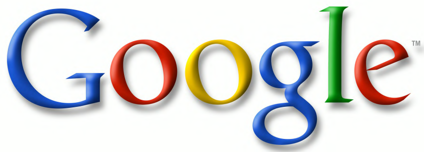
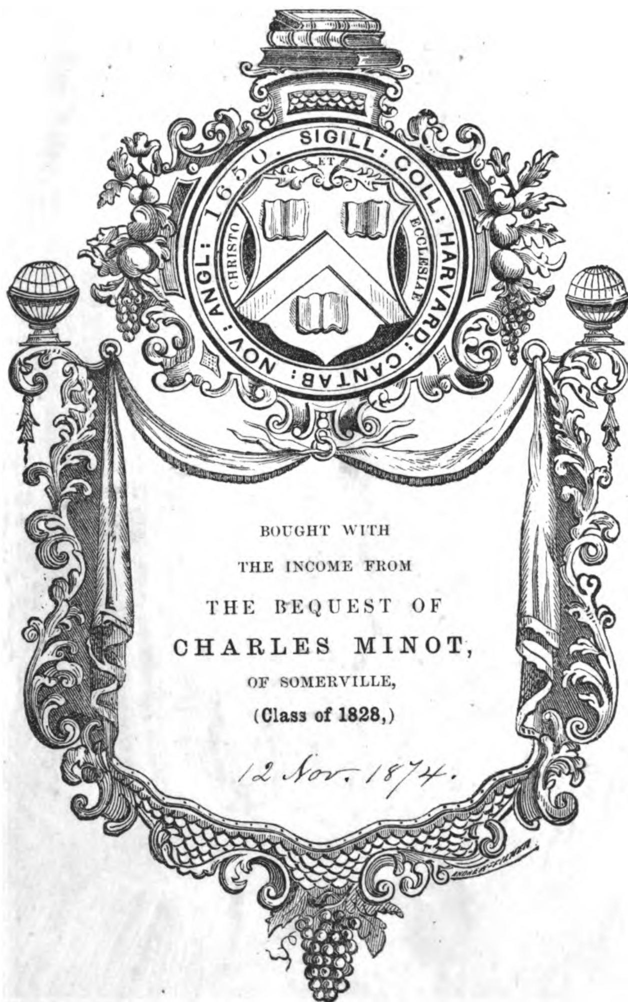

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE
BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
CHARLES MINOT,
OF SOMERVILLE,
(Class of 1828,)
12 Nov. 1874.

SCRIPTORES RERUM
GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE
HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ
SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

L A M B E R T U S.

HANNOVERAE,
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1874.

Lambertus Hersfeldensis.

LAMBERTI

HERSFELDENSIS ANNALES

EX RECENSIONE HESSII.

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE
HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ
SERENISSIMO BORUSSIAE REGI A CONSILIIS REGIMINIS INTIMIS
BIBLIOTHECAE REGIAE BEROLINENSI PRAEFECTUS.

EDITIO ALTERA.

HANNOVERAE,
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1874.

HANNOVERAE, TYPIS CULEMANNORUM.

EX PRAEFATIONE HESSII

in MON. GERM. SS. T. V. p. 134. sqq.

De Lamberti patria nihil certi constat. I. Chr. Krausius eum transrhenanum ortu et fortasse Leodicensis disciplinae alumnum fuisse, suspicatur: 1) *ex nomine Lamberti, quod Lotharingiae inferiori sive terris Mosanis fere peculiare fuerit,* 2) *ideo, quod Francogallorum et Walonum more vocabulo exprimat, ut Heschenewege pro Eschenwege, Boto pro Bodo, Ellenburc pro Nellenburg;* 3) *quod in rebus Lotharingiae inferioris et Flandriae describendis copiosior sit. Sed haec argumenta ad rem, quam spectant, probandam, non sufficiunt. Nam ad primum quod attinet, nomen illud alias etiam terras, ut Thuringiam, habitantibus familiare fuit, ita ut eodem iure scriptor ad comites Gleichenses, quorum maioribus id usitatum fuisse scimus, referri posset; deinde non liquet, Lambertum ipsum hanc talium vocabulorum scribendi rationem sequutum esse, quum codices a nobis collati in iis varient; denique in rebus istarum regionum etiam propterea quod magni momenti esse et memoria dignae viderentur, enarrandis diutius haerere et morari potuit.*

Neque maioris eorum habenda est opinio, qui Lambertum Schafnaburgensem sive Aschafnaburgensem dixerunt ipsumque in hac Franconiae urbe natum fuisse statuerunt; quum nonnisi locus a. 1058. *depravatus et male intellectus huius opinionis ansam dederit.*

Lambertus non a puero in monasterii cuiusdam umbra et solitudine latuisse, sed, antequam Hers-

I*

feldiam se conferret, in vitae publicae luce et hominum frequentia versatus, ingenii animique, quas a natura fautrice nactus erat, facultates iam tum diligenter excoluisse, et intima cum optimis Romanorum scriptoribus familiaritate contracta, purum et elegans dicendi genus, quod in eo laudamus, consequutus esse videtur. Nec tamen negari potest, has virtutes assiduis, quae otio monastico fruens, Latinae linguae impendit, studiis, auctas et confirmatas eumque eo potissimum tempore libros sacros, quorum cognitione non leviter tinctus, sed totus imbutus est, diurna nocturnaque manu tractasse.

Hersfeldia litterarum studiosis optimam in iis proficiendi praebebat occasionem. Ea enim inter scholas monasteriis adiunctas et per Germaniam fama celebres saeculo XI. fere principem tenebat locum. Albuinus huius scholae primum magister, postea eius loci praepositus, denique Magdeburgensis abbas a Conrado imperatore mense Ianuario a. 1035. *constitutus, ob insignem, quam sibi comparaverat, philosophiae scientiam memoratur. Maxime frequentata et ad summum perfectionis gradum evecta est Meginhero abbatiam regente, quod ex ipsius Lamberti testimonio compertum habemus. Bibliotheca etiam eiusdem instructissima, Lamberto patens, libros bonae notae cognoscendi et in usus suos convertendi dabat occasionem. Sane dolendum est, ne minima quidem eius vestigia nostris temporibus esse reliqua, sed omnes eius thesauros aut periisse aut alio translatos et in diversas regiones esse dissipatos.*

Anno 1058. *Lambertus, iam adultus, et, si Frischii coniecturae fides est, intra annos* 1034—1038. *natus, accessit ad monasterium Hersfeldense, allectus fama et religione Meginheri abbatis, cuius amore tantopere captus est, ut quoties in commentariis suis sermone in eum incidit, grata mente eius recolat memoriam, virum eum appellans „magnarum in Christo virtutum*

et vere unicum suae aetatis in Teutonicis regionibus recte et monastice vivendi exemplar.“ — Eo ipso etiam anno in ieiunio autumnali per Liutpoldum, Moguntinensem archiepiscopum, sacro presbyteri munere solenniter Aschafnaburgi est initiatus. Quo facto et rei familiaris, quam fortasse non tenuem sed satis amplam administrabat, cura, ne in via praegravaretur, abiecta, statim Hierosolymam, quo iam tum magnus hominum numerus ex Germania aliisque Europae terris tendere religionis causa solebat, profectus est, zelo Dei, sicut ipse dicit, „sed utinam secundum scientiam“. Quo in itinere, quod Meginhero inscio et invito susceperat, nulla magis sollicitudine angebatur, quam quod abbatis animum hac de causa alienatum a se sibique infensum putabat; qui si ante reditum suum obiisset, neque in eius conspectum redeundi et culpae veniam petendi sibi oblata esset facultas, magni criminis reum se censebat. Quod eum ad iter ita accelerandum impulit, ut, qui diem natalem Domini a. 1058. *Marowae in confinio Hungariorum et Bulgariorum celebravit, anno proximo,* 1059. 15. *Kal. Octobr. (d.* 17. *Septembr.) in illius antistitis amplexibus haereret; quam felicitatem sibi divinitus tributam verbis, constantis et sincerae erga illum reverentiae arctissimique quo inter se iungebantur amicitiae vinculi testibus, praedicat. Sed eius consortio et convictu diu frui non licuit; abbas enim eodem anno et mense (d.* 26. *Septembr.) ad superos abiit.*

Meginherum in abbatia regenda sequutus est Ruthardus, vir, Lamberto auctore, „in sacris scripturis apprime eruditus et sic ad loquendum expeditus, ut nemo illa aetate verbum Dei copiosius, nemo subtilius, nemo elegantius tractaret, alias in observatione sanctae regulae paululum, quam mores et tempora expeterent, remissior erat.“ Ab hoc abbate quaedam negotia in aliis locis divino cultui sacratis

peragenda nostro commissa sunt, qui eum anno 1071. *in monasteria paulo ante ab Annone Coloniensi archiepiscopo, rigidioris disciplinae patrono, omne studium ad eam, quae hoc tempore collabi coepit, emendandam et pristinae restituendam integritati conferente, fundata Sigebergense et Salfeldense, delegavit, ut novum vitae monasticae ordinem in iis institutum cognosceret et de eo ad suos referret. Quo munere ita functus est, ut virum sapientem decet, non admirantem, quae vulgus stupere solet, nec nova propter novitatem despicientem, at illud tamen vitae genus, cui nescio quid sanctitatis inesse arbitrabantur, minime probantem. Maius, quam cui sustinendo pares essent vires humanae, onus sibi imposuisse censet istos monachos, neque esse, quod, sui dummodo tenaces propositi et paternae virtutis studiosi esse vellent, vitae normam a Benedicto acceptam immutarent.*

Quibus tamen negotiis bellique circa monasterium Hersfeldense saevientis strepitu vir, liberales artes amans earumque studio innutritus, non impediri se passus est, quominus otio ab illis sibi relicto ad libros componendos uteretur.

Res enim gravissimae, quae tunc per totam Germaniam gerebantur, praesertim vero Saxoniae Thuringiaeque fines agitabant, Lambertum, quamvis „scientia se ad has describendas minus idoneum" putaret, ut quae memoria digna essent oblivioni eriperet, accendebant. Et primum carmine heroico metro scripto id efficere conatus est, eodem modo quo plerosque medii aevi scriptores in versibus componendis studiorum tirocinium posuisse videmus. Quod opus, etsi auctor, ut ipsius verbis utar, in versibus plurima falsa pro veris scripsisse accusaretur, deperditum esse, non possumus quin doleamus.

Postea monasterii sui historiam scribendam aggressus est, quod ex florentissimo statu iam ad

penuriam fere redactum fuit, et eo praesertim tempore sub abbatibus strenuis et probis, si non pristinae dignitatis recuperandae studio flagrabat, certe eius memoriam tum gaudio tum dolore renovabat. His annis cum episcopis Halberstadiensi et Moguntino de decimis litigabat, hoc tempore rex Heinricus id saepissime visitabat, in eius finibus castra ponebat ibique cum principibus Saxonicis modo hostiliter modo ad pacem componendam conveniebat. Regina a. 1074. *in ipso monasterio filium peperit, quem abbas Hartwigus et alii plerique fratres Hersfeldensis coenobii de sacro fonte susceperunt. Quae res quum ultima sit, cuius in hoc libro mentio fiat, et Lambertus vivo Annone archiepiscopo, qui a.* 1075. *obiit, se scripsisse testetur, eum anno* 1074. *hoc opus composuisse putarim.*

Fuldensem, quam Lambertus laudat, historiam eandem putarim quam Trithemius a Megenfredo magistro conscriptam esse sibique multa notatu digna suppeditasse dicit, nisi Lambertus hoc loco abbatem auctorem nominaret. Certe utrumque opus nos latet, neque Lamberti historia temporum iniuriam integra evasit, cuius epitomen tantum a monacho quodam Hamerslebensi factam superstitem gaudemus, qui praefationem et primi libri initium satis fideliter excepisse videtur. Reliqua ab inepto epitomatore truncata et mutilata tam deformi habitu ad nos pervenerunt, ut vix Lamberti agnoscas manum, et locos, qui ab aliis scriptoribus inde petiti esse videntur, frustra apud istum quaeras. Hoc saltem patet, plures libri a Lamberto conscripti codices in Germaniae bibliothecis extitisse, quem si integrum haberemus, multo firmiorem sententiam ferre possemus de eius pretio, quod Wenckius minimum esse statuit: Lambertum, inquiens, ne initia quidem sui coenobii recte ab annum 736. *retulisse, et si litteras in tabulario eius reconditas inspicere voluisset, multo diligentius*

et uberius res prioribus temporibus ibi actas singulaque eius fata narraturum fuisse, excusandum tamen quodammodo, quod tunc non tam facilis fuerit talium monumentorum usus, ut scriptores ad eorum adyta penetrare et materiam libris suis aptam promere inde possent; denique scriptorem ipsum suam rerum Hersfeldensium inscitiam palam confiteri, quam etiam, plures Hersfeldiae abbates omittendo, aliis falsos regiminis annos tribuendo, saepe prodat, qui errores ex litteris tabularii nostro adeo tempore servatis commode emendari potuissent. Ceterum index horum antistitum, quem libellus iste exhibet, eos tantum complectitur, qui in altero Lamberti scripto, de quo iam dicturi sumus, memorantur, eodem se ordine excipientes.

Deinde rerum Germanicarum historiam composuit. Qui liber, quamquam ex more illorum temporum non in capita divisus, re vera tamen duobus voluminibus continetur, quorum alterum annalium, alterum commentariorum nomine non inepte insignire vult F. C. Th. Piderit. Illo enim volumine, iam in Monumentorum Germaniae Tom. III. edito, ab Adamo initium capiens, universam historiam in quinque aetates distinctam ita tractat, ut usque ad ann. 703. *nihil nisi sola nomina afferat, tum vero ad singulos annos ea tantum facta, quae ad gentes Germaniae, familias principum, rem sacram, ecclesias et monasteria etc. pertinent, quae memoratu digna viderentur, breviter admodum percurrat et tangat, usque ad annum* 1039, *quo Conradus imperator obiit. Quae omnia ex annalibus in monasterio suo Hersfeldensi confectis ad verbum fere desumta esse, iam supra dictum est. Hi annales iam deperditi, sed a diversis diverse exscripti, etiam rerum annis* 972—982. *gestarum paulo ampliorem historiam ipsi suppeditasse videntur, ipsosque in monasterio postea ope Annalium Hildesheimensium usque ad annum* 1040. *continuatos fuisse, Annales*

ostendunt Ottenburani in Mon. Germ. SS. Tom. V. editi, qui usque ad hunc annum quam maxime cum Lamberto conveniunt, quamvis eos neque ipsius librum neque Hildesheimensem illum, ex quo haec notitiae manarunt, sed Hersfeldenses annales secutos esse, facile sit demonstratu. His brevibus notationibus exscriptis, Lambertus lectoribus satisfecisse sibi visus est, iisque nihil addidit, nisi fortasse quaedam eaque brevissima, quae ex annalibus antiquis Altahensibus desumta esse videntur, fortasse vero iam a quopiam annalium Hersfeldensium codici illata erant. Inde ab a. 1040. *Lambertus proprio Marte res praecipuas adnotandas suscepit; sed ad sua tempora festinans neque multa memoriae tradidit, neque ab erroribus cavit. Secundo hoc volumine tempus, quo Heinricus IV. regnare coepit, persequitur, quae est praestantissima et lectu dignissima libri pars, quoniam rebus quas tradit aut ipse interfuit, ut iis, quae in monasterio Hersfeldensi vel in terris non longe ab eo remotis, Thuringia et Saxonia, acciderunt, aut ea, quae in exteris regionibus, Italia, Flandria, Lotharingia inferiori etc., gesta sunt, a testibus fide dignis facile cognoscere potuit.*

Narratis, quibus Heinricus rex conflictatus est malis et calamitatibus, et quam indigne et crudeliter in Italia ab Hildebrando (Gregorio VII.), summo pontifice, sit habitus, et Rudolfi, ducis Suevorum, electione Forchhemii 3. *Id. Mart. ann.* 1077. *peracta, scriptor „more inertis poetae, extremo iam in opere languescens — in longum satis — protracto volumini" finem imponit, ut „qui postea scribendae reliquae huius historiae parti sese accincturus sit, habeat, unde apte exordiri possit." An his verbis significare voluerit, se hunc librum iam senectute ingravescente confecisse, definire non ausim; sed quum ad describendam reliquam historiae partem alium aggressurum*

esse speraret, certe nonnullis annis post, fortasse Rudolfo iam mortuo, hic finem fecisse videtur.

Summorum, qui apud Romanos floruerunt, historicorum exemplum ad imitandum sibi proposuisse Lambertum, ex dicendi, quo usus est, genere satis superque elucet. Eius enim ingenium totius antiquitatis cognitione optimorumque, quos tulit, scriptorum lectione non leviter tinctum, sed ita imbutum fuit, ut non imperitorum et ineptorum mediae aetatis monachorum more anxie et infelici opera verba ex iis conquireret et parum apto loco promiscue collocaret, sed diligenti optimorum quorumcunque delectu habito, orationem suam pulcherrimis, quos ex iis decerpserat, flosculis ornaret ac distingueret. Suspicimus in eo et admiramur simplicitatem minime rudem, nativum quendam orationis colorem elegantiamque eam, quae ab huius saeculi scriptore vix exspectare potest. Ubique magnam in exponendis rebus gestis laudem ordinis, perspicuitatis et iucunditatis meruit. Nam eius narratio variis virorum praeclarorum imaginibus, tanquam luminibus, collustrata, sermonibus eorum, quibus, antiquos historicos aemulatus, nos quasi in mediam rem rapit, animata et vividior reddita, et ars, qua excellit, uno fere lineamento rerum faciem depingendi, ut eas pictas cernere videamus, sicut Heinricum cum uxore et reliquis comitibus Alpes superantem, lectores vel invitos allicit et mira suavitate tenet. Deinde, ordine temporum fere semper religiose servato, nunquam, quod alii solent, filum narrationis subito et praeter exspectationem abrumpit, sed producit et continuat, ita ut res unoquoque anno actas separatim a sequentis historia tractet, et virorum clarorum, tam de re publica quam ecclesia meritorum, in eo mortuorum memoriam recolat; quod forma annalium, in quam librum suum redegit, flagitasse videtur, et eam quidem utilitatem praebet, ut uno obtutu, quid simul evenerit, contemplari ac

diiudicare liceat. Affert vero etiam incommoda, quae scriptor sensisse quidem, sed necessaria duxisse nec declinare ausus esse videtur. Interdum tamen angustiores hos terminos transgressus liberius vagatur, et ea, quae arcto inter se nexa sunt vinculo, non a se invicem separat et disiungit; quod inter alia historia controversiae de abbatia Malmundariensi agitatae et turbarum in Saxonia ortarum testatur.

Sed, ut pergamus in adumbranda virtutum, quibus noster praeditus est, imagine, excellit is etiam verissimo et acerrimo in recte aestimandis hominibus et aequa lance ponderandis eorum factis iudicio, animoque pietatis, humanitatis misericordiaeque sensu plenissimo. Valde etiam lectores afficit, et ad satietatem fugandam confert, quum scriptorem ipsum vel rei cuiusdam indignatione (ut cruentae et nefandae illius pugnae Goslariensis a. 1063.*), vel misericordia (ut Heinrici per silvas et deserta fugientis a.* 1073.*), vel denique iusta ira (ut in enarrandis, quas Saxones a regis ministris tolerarunt, vexationibus a.* 1073. *aut Coloniensium scelere in Annonem archiepiscopum commisso a.* 1074.*) vehementer commotum vident. — Nusquam Lambertus historiae dignitatem laedit magna et gravia minoribus et levioribus confundendo, nisi quis eum cum Philippo Melanchthone ideo reprehendere velit, „quod quaedam admiscuerit de privatis rebus indigna posterorum memoria", quae tamen hic vir eximius sine dubio in priori tantum libri parte, nonnulla exigui momenti complectente, invenire sibi visus est.*

A scriptorum huius saeculi superstitione, qui fabulas aniles et absurda commenta pro veris venditare solent, hic se liberum et immunem, quantum potuit, praestare conatus est, licet passim de sanctorum miraculis malique daemonis, quas hominibus struxisse dicitur, insidiis talia proferat, quae negare vel in

dubium vocare, illo aevo nefas putaretur, nos vero, meliora edocti, ridemus.

Talibus igitur virtutibus quum conspicuus sit Lambertus, quas omnes, qui eius scripta attente legerunt, agnoscunt et praedicant, non tamen ubivis locorum operam dedit sermoni puro, emendato, qui vocabula parum Latina aut obsoleta aut post aetatem Augusti demum in hanc linguam recepta et usu probata, verborumque structuras et sententias, quibus optimi scriptores recte abstinent, intentissima cura fugit et devitat. Eius generis sunt, praeter ea, quae vel in glossario locum tenebunt vel in annotationibus iam deterioris notae esse monuimus plura, quae quamvis apud plerosque medii aevi scriptores occurrunt, infra tamen enotanda putavimus. Ita etiam, ut alia taceamus, in constructione verborum: facere *(in significatione efficiendi, cum infinitivo, ut idem sit quod iubere)*, iubere ut *et* suadere, *quod modo infinito iunctum vel scriptoris negligentiam vel poetae imitationem prodit, leges purioris latinitatis migrasse existimandus est. Nec minus ingrata est repetitio eorundem verborum et locutionum, a qua scriptores Latini, ad egestatem linguae suae tegendam, sedulo sibi cavent, quae in nostro tam frequens est, ut eum aliquando inopia verborum laborasse, suspicio nobis suboriatur. Ex magno vocabulorum, phrasium, sententiarum, proverbiorum, troporum, metaphorarum etc., quae adamasse videtur, numero pauca tantum infra delibasse sufficiat. Eadem est ratio locorum, quos ex libris sacris et classicis Romanorum scriptoribus, Cicerone, Livio, Tacito, Terentio, Horatio, Ovidio, aliis affert, quorum haud paucis bis et saepius in simili re utitur. Ad poetarum Latinorum carmina cognoscenda quum maximum contulisse videatur studium, in haud paucis etiam eius commentariorum locis oratio supra prosae simplicitatem tenuitatemque assurgit et poetico quodam colore infucata est; quod*

non uno exemplo confirmatur. Nimia denique copia et ubertas, ubi brevitati et concinnitati commodior fuisset locus, vitio ei verti potest. Quas leves maculas, quibus, quum in Lamberti libro plura niteant, ut ei inter aetatis mediae historicos principem pene locum concedere non dubitemus, non magnopere offendimur, ipse, emendatrice manu admota, facile abstergere et delere potuisset; excusandae tamen sunt in homine, cuius esset libris sacris, ecclesiasticis, liturgicis legendis omnem fere operam omneque tempus impendere.

Quibus expositis, de re non minus gravi et difficultatibus implicita quaerendum est: an Lambertus historicam fidem semper servarit? Quam quidem quaestionem non melius et promtius solverimus, quam si, Lambertum vera dicere primum potuisse, deinde voluisse, paucis demonstrabimus. Omnis autem rei cardo in eo vertitur, utrum, quae hic scriptor de Heinrici IV. indole, moribus et factis, de turbis eo imperante concitatis, de calamitatibus, quae Germaniam tum fato iniquo afflixerunt, narravit, vera sint nec ne. In tantis animorum motibus, quantis Lamberti aetas agitata est, fieri non potuit, quin, quam quis de rebus publicis sequeretur sententiam, in eam lectores quoque trahere vellet. Sed in hoc viro, qui inter has tempestates et procellas tantum mentis sanae et animi quietis sibi conservavit, ut verum a falso discernere posset, tale quid non est timendum. Hersfeldensis coenobii antistes, publici consilii nunquam non particeps, quid in utraque, et Heinrici regis et Saxonum Thuringorumque, parte gereretur, non erat nescius; contigit vero ei etiam, ut medius inter illum principem et hos populos, et illi ob fidem servatam gratus esset et acceptus, et apud hos ob eximiam eloquentiam ceterasque ingenii animique facultates magna polleret auctoritate, ita ut Lambertus, quem tanquam hominem non modo promtum ingenio, sed

usu etiam exercitatum, saepius fortasse itinerum et negotiorum sibi adiungebat comitem, quae his de rebus traditurus posteris esset, ex puro et limpido potius fonte quam ex turbidis rivulis haurire posset. Uniuscuiusque autem historici multum interest, si quando viros, quorum ad arbitrium nutumque ceteri se fingere et componere solent, praesentes cognoscendi, coram ex iis audiendi et, quales sint eorum mores et ingenia, discendi, quaeque velint et cupiant investigandi occasionem sibi datam videt. Quae opportunitas nostro saepe se obtulit, Heinrico IV. identidem Hersfeldiae commorante, ut anno 1066, 1071, 1073, 1075. — *Sed satis de hac causa dictum puto, veniamus ad alteram. Lambertum, quae comperta et explorata habuerit, vera et sincera, nec falsa et simulata, posteris reliquisse, quum qui in omnibus eius narrationibus inest genuinus sine ullo fuco color, probat, tum liberae eius et graves de corruptis clericorum moribus et depravata rei sacrae conditione querelae magis confirmant. Tantum enim abest, ut quae in monachis suae aetatis suique ordinis vituperanda observarit, silentio premat, aut eorum culpam in alios, principes inprimis, quorum tamen iniurias et vexationes, quibus cives suos afficiebant, eadem acerbitate castigat, transferre velit, ut aperte in eorum mores plane deperditos invehatur deque iis querelas iactet. En! qualem nobis, data de monachis sui temporis disserendi occasione, ambitionis, superbiae et luxuriae eorum imaginem proponat ad ann.* 1071: Et revera non immerito Dominus — non esse usque ad unum. *Nec monachi tantum, sed etiam summi ecclesiae magistratus, si forte morum pudori et vitae sanctitati minus studuerint, bilem ei et indignationem movent, graviterque eos reprehendit et exagitat, ut anno* 1064; *et a.* 1070. *Hermannum per simoniacam haeresin episcopatum Bambergensem invasisse, et multis muneribus papae datis non solum*

impunitatem criminis, quod obiectum fuerat, consequutum, sed etiam pallium et alia quaedam archiepiscopatus insignia percepisse, animo ob hoc facinus vehementer commoto tradit (cf. ann. 1075.*). Postquam Lambertus Rutberti abbatis Bambergensis, qui ad locum Meginwardi abbatis Augiensis non per iustam et legitimam electionem suffectus est, sordidam vitam et quam immensa ad hanc dignitatem assequendam munera prodegisset, perstrinxit, ita pergit (a.* 1071.*):* Is pseudo-monachus — prolixiore opus habent tragoedia. — *Quam severum et iustum est eius de Heinrico, episcopo Spirensi, ecclesiae sue opes puerili levitate dilapidante (a.* 1076.*), et de abbatibus monachisque ad summam Fuldensis monasterii dignitatem pretio mercandam confluentibus (a.* 1075.) *iudicium! Quibus exemplis plura alia eiusdem generis addi possent. Cui denique ipse Ruthardus in moribus remissior videbatur (a.* 1074.*), qui Aribonem, nobilissima familia prognatum, Guilielmi et Ottonis marchionum fratrem, a servis suis occisum, „litteris quidem apprime eruditum, sed propter lasciviam morumque intemperantiam bonis omnibus invisum" (a.* 1070.) *dicit, nonne is solam vitae integritatem et virtutem, nulla dignitatis, generis et ordinis habita ratione, in laudando pariter atque in vituperando spectasse putandus est? — Nec tamen eo audaciae progressus est Lambertus, ut de rebus monasticis aliam plane, quam sui saeculi homines, sententiam sequeretur, Meginhero duce, nihil nisi quod nimium esset, tum in petulantia, tum in disciplinae severitate, aversatus.*

Suspicionem etiam animi Hildebrando sive Gregorio VII. pontifici tantum dediti, quantum ab Heinrico IV. rege alieni, quibusdam movit Lambertus. Nam illum non modo laudibus cumulat (a. 1073.*), sed etiam calumnias et convicia, quibus inimici eum*

proscindebant, tam sedulo refutare studet, ut inde eius officiosam gratificandi voluntatem cognoscamus. Sic narrata pontificis cum Mathilde marchionissa consuetudine et convictu, quantam criminandi materiam praebuerit ista familiaritas, non praeterit quidem, at statim tamen addit (a. 1077.*):* Sed apud omnes sanum aliquid sapientes luce clarius constabat, falsa esse quae dicebantur. Nam et papa — satis eum contra venenatas detractorum linguas communiebant. *Eodem modo, quorum Hildebrandus in synodo Wormatiensi accusatus est, delicta excusare eorumque criminum vim et pondus infringere ac levare studet, ut ea omnia ab Hugone Blanco, homine fraudulento et ira in papam inflammato, excogitata esse dicat. Denique tumultus, vita caelibe sacro ordini imperata, passim, Erfordiae praecipue ortos, ita refert, ut pontificis decreta magis probare quam improbare videatur. His igitur aliisque causis Lambertum Gregorio faventem et ab eius partibus stantem videmus. Sed quaeso, qui fieri poterat, ut scriptor, locorum intervallo disiunctus, de viro, qui non solum vulgi opinione gravissimus, disertissimus et maximae auctoritatis esset habitus, sed intelligentium quoque hominum iudicio probatissimus, aliter sentiret et loqueretur? Ad virtutum eius, verarum et fictarum, admirationem accessisse apud Lambertum legimus grati animi sensum, quem Hildebrando, velut acerrimo libertatis Germaniae vindici, deberi, omnes vel regis levitate offensi, vel eius superbia laesi prae se ferebant ac profitebantur. Utrum iure, an iniuria? Hoc diiudicare vix licuit Lamberto, qui tum superbe a rege facta et indigne ab eius ministris vel amicis perpetrata, malaque ex munerum sacrorum nundinatione, tanquam ex perenni fonte, manantia vidit et gemuit, tum remedia his morbis, qui totum utriusque reipublicae corpus, antea sanum et valens, pestilenti*

veneno infecerant, sanandis proposita, salutaria et praesentia duxit.

Sed ea quoque culpa Lambertus vacat, quam in eum vulgo conserunt, quod in describenda Heinrici IV. vita et moribus veritati male consuluerit, quae, instituta cum aliis rerum Germanicarum eiusdem aetatis scriptoribus comparatione, facile ab eo removeri potest. Nullus enim fere horum scriptorum reperitur, qui ab omni partium studio immunis, conturbatum dissidio inter pontificem et imperatorem reipublicae statum tam prudenter et quiete exposuerit, quam Lambertus. Cuius etsi commentarii satis luculenter docent, eum fidem papae debitam omnino servare voluisse et eius signa deserere nefas duxisse, non ubique tamen ab eo facta defendit. Quo fuit probo, honestatis amante et a flagitiis sceleribusque abhorrente animo, prorsus omnes, qui leges et aliorum iura violarunt, sive clerici fuerint sive laici, ira et indignatione acriter prosequitur, ideoque pari vehementia iniustam decimarum exactionem et iniurias Saxonibus et Thuringis a rege illatas atque improbam eorum clericorum vitam, qui ad honorum gradus non via virtutum, sed per ambitionis praeruptum et male partarum pecuniarum profusionem immerentes ascenderant, insectatur et corripit. Quae quum ita se habeant, non mirum est, Lambertum potius pontificem quam regem, cum asseclis insontes adeo nec refragantes iniuriose et crudeliter tractantem, quae facinora quotidie et videret et audiret, favore esse complexum. In Heinrici quidem vita duo discernenda sunt tempora: unum, quo rex iuvenis per paedagogos et pessimae notae familiares corruptelarum illecebris irretitus, potentiae fines paulo longius, quam patriae salus permitteret, proferre conatus est; alterum, quum mala subiit, rege potentissimo, a patre avoque, viris clarissimis et optime meritis, commendato, indignissima, quae summam miserationem

commovere debent; cuius sensu etiam Lambertus, difficile et periculosum in Italiam iter calamitatesque quibus in eo laboravit describens, se tactum esse profitetur. De illa vitae parte scriptor lene iudicium fert, iuvenili potius superbiae, quam inveteratae male faciendi consuetudini iniustam Saxonum oppressionem perniciosasque quibus flagrabat libidines tribuens, et sic eum excusans: Rege ad omnia, quae iussus fuisset, puerili levitate annuente, *tum regem „iuveniliter tumultuantem" appellans. Saxonibus vero et Thuringis ad maximam perniciem ab eo iam redactis, rerumque publicarum conditione omnino perturbata, prudentibusque principum consiliis prorsus spretis et neglectis, severius cum eo agit, ut non modo haec:* Neque enim lasciviae regis — vel levi verbo auderet redarguere, *sed etiam multa alia in regis ignominiam dicta, in his annalibus legamus; quum si alterum simul tempus narrando complecti licuisset, meliora de eo dicendi oblata esset facultas.*

Quibus omnibus examinatis et ponderatis haud inviti largiemur, Lambertum, licet ab erroribus, quorum nonnullos in annotationibus ostendimus, non prorsus liberum, plenam, perspicuam et accuratam rerum sua aetate vere gestarum narrationem posteritati reliquisse, et, quum nec causarum, quibus quaeque acta sunt, neque eorum, quae cum iis coniuncta evenerunt, explicationem negligat, pragmaticae eiusdemque verae historiae exstitisse auctorem. Quo factum est, ut plerique historiae Germanorum scriptores, qui quidem fontes ipsos adire consueverunt, eum maximi aestimaverint, eiusque in Heinrici vita auctoritate, tanquam hominis eloquentissimi pariter ac gravissimi, fere sola nitantur et in ea acquiescant.

Attamen per medium aevum Lamberti nomen raro aut numquam auditum est. Nam ipse illud neque

praefatione quadam neque libri inscriptione neque in textu prodidit, ut fere mirum sit, quod posterioris aevi codices et scriptores id scire potuerint. Liber vero a pluribus lectus est atque exscriptus. Quibus signa praetulisset Bernoldus, si eius verba a. 1054. *de miraculo a papa Victore facto, quae cum Lamberto prorsus conveniunt, ex hoc exscripsisset. Quum vero alibi nusquam hoc libro usus sit, id vix statuendum. Nisi haec verba Lamberto postea obtrusa putes, sane de communi utriusque fonte, quamvis hic nunc lateat, cogitare oportet. Neque Sigebertus Gemblacensis Lamberti annalibus usus est, licet singulis annis quaedam inter eos deprehendatur similitudo. — Itaque primus Lamberti historia monachus Sigebergensis, qui vitam Annonis archiepiscopi Coloniensis conscripsit, usus est; cui quae ille de viro celeberrimo sibique noto diligenter retulerat se ita commendabant, ut ea ad verbum in suas transferret schedas, iisque in publica archiepiscopi vita enarranda nihil fere addendum reperiret. — Paulo post qui magnos illos annales confecit, quos vulgo Annalistae Saxonis nomine laudamus, Lambertum evolvit et plures eius locos compilationi suae vastissimae intulit, quamvis, Brunonis historia caeteris fontibus praelata, praestantissimam illius partem, qua bellum Saxonicum describitur, intactam reliquerit, sive ne narratione copiosissima obrueretur veritus, sive Lambertum Saxonibus et praesertim Halberstadensibus non satis favisse ratus. — Eodem fere tempore liber de fundatione coenobii Gozecensis scriptus est, cuius auctorem plura ex Lamberto desumsisse patet. — Etiam in Chronico Laureshamensi Lambertinae narrationis vestigia deprehendi, iam Stenzel monuit. — In monasterio S. Petri Erfordiensis iam saeculo duodecimo incipiente Lamberti codicem fuisse, cuius fragmenta tum aliis operibus sint inserta, tum tamquam breviores annales descripta, mox videbimus.*

In eodem vero coenobio saec. XV. ex. Nicolaus de Sygen magnum Thuringiae chronicon digessit, in quod etiam ex Lamberto plurima recepit. Alii quoque rerum Erfordiensium scriptores, praesertim ille, qui satis barbaro nomine „Erphurdianus antiquitatum variloquus" audit, multa ex Lamberti annalibus mutuati sunt. Praeterea vero saeculo XIV. exeunte, XV. incipiente, plures eorum codices noti fuisse videntur, quum etiam alios rerum scriptores iis usos fuisse constet, Wigandum Gerstenberger in chronico Hassiaco, Trithemium in chronico Hirsaugiensi, Paulum Langium in chronico Citicensi; quibus addi possunt Andreas Lang abbas S. Michaelis Babenbergensis, qui saec. XV. ex. librum de sanctis ordinis S. Benedicti conscripsit, et N. Emser, qui a. 1512. *vitam sancti Bennonis Misnensis episcopi edidit.*

Paucis annis post prima editio prodiit, quae ingenti plausu recepta, viribus eruditis preciosissimus visus est thesaurus, ita ut deinceps horum annorum historiam Lamberto maxime auctore omnes narrarent; qui utinam etiam aequum eius iudicium imitati atque aemulati essent!

Editio princeps prodiit sub titulo: Quisquis es gloriae Germanicae et maiorum studiosus, hoc utare ceu magistro libello. Tubingae 1525. *in* 8vo *curante Chasparo Churrero; — secunda ibidem a.* 1530; *tertia ibidem a.* 1533. *curante Lutovicho Schradino, qui nomen auctoris detexit et quaedam emendare conatus est; — quarta in Schardii prima collectione Francof.* 1566; *— quinta quam dedit Grynaeus Basileae ex officina H. Petri* 1569. *fol.; — sexta in altera Schardii collectione Basileae* 1574; *— septima et octava in Scriptorum a Pistorio editorum volumine I. Francof.* 1583. *Hanoviae* 1613. *fol.; — nona cum Chronico Urspergensi Argentorati* 1609. *fol.; — decima in Schardio redivivo opera H. Th. Augustani Giessae* 1673. *fol.; — undecima quam Struvius*

Pistorii libro repetito exprimendam fecit Ratisbonae 1726. *fol. Post quos Krause, prima libri parte omissa, duodecimam editionem adornavit (Halae* 1797. 8.*), qua textum quidem intactum pene reliquit, verbis vero et rebus explicandis illustrandisque primus manum admovit.*

Anno demum 1819. *sodalis noster rei patriae studiosissimus, b. m. F. B. de Bucholtz, Lamberto in Germanicam linguam converso et adnotationibus illustrato de studio historiae patriae bene meruit.*

Nostrae editionis subsidia haec fuerunt:

1) *Codex Augustinensium Wittenbergensium, quem vir summus et de omnium scientiarum provectu optime meritus Philippus Melanchthon Secerio describendum mandavit atque Chaspari Churrero typis edendum transmisit, quum iam inveniri non potuerit, sive deperditus sit sive in quodam angulo lateat, editio princeps, quam Churrerus a.* 1525. *Tubingae apud Hulderichum Morhardum vulgavit, adhibenda erat. Exemplar enim illud genuinum Lamberti textum continuit satisque fideliter expressum esse videtur, ita ut plerumque nonnisi leviora menda aspersa atque hinc inde vocabulum omissum vel additum deprehendas; quae aliorum codicum fide emendanda erant.*

1*) *Codex archivi Dresdensis annis* 1550—1600 *exaratus, ex editione principe descriptus esse videtur, quippe qui in plerisque cum ea conveniat neque locum a.* 1075. *expleat.*

1[a]) *Auctor vitae S. Annonis et*

1[b]) *Annalista Saxo antiquos et optimae fidei codices ante oculos habuerunt.*

Reliqui vero libri quotquot novimus manarunt ex

2) *Codice monasterii S. Petri Erfordiensis, qui certe saeculo XII. inc. scriptus fuisse videtur, itaque prope ad Lamberti tempora accessit et eius verba accurate satis atque fideliter servasse putandus est, nonnulla vero adiecit quae res Erfordienses postero-*

rum memoriae traderent, a genuino Lamberto secernenda. Codex ipse, quem in Thuringiae bibliothecis frustra quaesivimus, deperditus esse videtur; ex ipso vero derivati sunt

2[a]) *Codex Gothanus Ekkehardi, mbr. s. XII., olim S. Petri Erfordiensis, de quo vide Mon. SS. III. p.* 21. *Post annum* 1040. *vero pauca tantum verba ex Lamberto exscripsit.*

2[b]) *Codex comitis de Schoenborn in arce Gaybach asservatus, mbr. s. XII., olim „S. Petri in Erfesfurt", annales continet, a Boehmero nostro exscriptos, qui usque ad a.* 1077. *ex Lamberto hausti saepe ipsa illius verba retinent, ideoque his emendandis multum inserviunt. Annales una manu usque ad a. c.* 1150. *exarati, postea ab aliis usque ad a.* 1163. *continuati, in alio Monumentorum volumine edentur.*

Proxime ad codicem 2. *accedere videtur*

3) *Cod. Dresdensis, olim academiae Lipsiensis, postea tabulario regio illatus, nunc in bibliotheca publica asservatus et I.* 50. *signatus. Liber saeculo XV. ex. vel XVI. in. in charta duabus manibus, altera rudi et minus eleganti, altera comptiori, exaratus est. Lamberti verbis pauca de coenobio S. Petri addita sunt, praeterea continuatio brevis usque ad a.* 1154. *adiecta, quae cum annalibus ibidem scriptis* (2[b].) *quam maxime convenit.*

4) *Cod. Gottingensis, olim Albini, postea domini de Plotho et Semleri, chartaceus in fol. saec. XV. ex., satis diligenter et distincte scriptus; qui pariter atque*

5) *Cod. Wirzburgensis, olim abbatiae S. Iacobi, quae Scottorum erat, chartaceus in fol. saec. XV. ex. vel XVI. in., duobus calamis scriptus, — incipit ab a.* 705. — *maxime in prima libri parte quaedam adiecit, et continuationem quoque illam non solum retinuit sed etiam usque ad a.* 1182. *prosecutus est.*

In minoribus quoque hi codices inter se conveniunt, quamvis alter ex altero descriptus esse nequeat, quum aliis hic aliis ille mendis sit deformatus. Eodem modo codex 3. *suas habet maculas. Omnes vero non paucis locis eodem modo peccarunt, verba omiserunt, alia transposuerunt et mutaverunt, ut communem fontem iam ab eiusmodi erroribus haud liberum facile agnoscas. Omnes, utpote eodem fere tempore exarati, etiam in verbis scribendis valde conveniunt et ab orthographia, quam saeculo XI. in usu fuisse satis constat, saepe recedunt, ita tamen ut modo hic modo ille antiquiores formas retinuisse videatur. Quas, codicibus* 1[a]. *et* 2[b]. *adhibitis, ubique restituere conandum erat; quamvis in multis vocabulis, in quibus scribendis illius temporis scriptores numquam fere sibi constabant, nos pristinam lectionem haud assecutos esse, non ignoremus.*

6) *Pistorius codicem habuit, quem vetustissimum dicit; sed lectiones cum* 4. 5. *concordantes et continuatio usque ad a.* 1352. *deducta atque ex annalibus Sanpetrinis excerpta, eum eiusdem originis et fortasse non maioris aetatis fuisse ostendunt.*

7) *Codex Oxoniensis Bodl. N.* 5128., *Iunii manu scriptus, brevem anni* 1075. *partem continet, cuius lectiones a genuino textu satis recedentes b. m. A. Nicoll enotavit.*

His subsidiis ad novam Lamberti editionem adornandam usi sumus; et quamvis nullum veterem et auctoris tempori supparem codicem integrum atque genuinum ad nos usque pervenisse aegre feramus, textum tamen quam fidelissime esse restitutum, ita ut de vera lectione nusquam fere dubitandi locus sit, lectores libenter concessuros esse confidimus.

Cum bibliopola petiisset, exhaustis prioris editionis exemplaribus, ut Lambertus de novo in usum scholarum ederetur, nostrum erat tantummodo textum pas-

sim inspicere vel corrigere; praesertim in prima parte, ubi auctorem Annales Hersfeldenses deperditos descripsisse omnes historiae periti iam sciunt. Irrepserunt quidem in primam editionem additiones quaedam Erfordenses, quas iure Auctarium Sanpetrinum Erfordense nomines, quae et in editione principe super codicem optimae notae, heu deperditum, superstructa, desunt, et in ceteris annalibus, quae simul ac Lambertus ex Hersfeldensibus fluxerunt, frustra quaeruntur. Has additiones Erfordenses nunc in calcem novae editionis relegavimus.

Tum accidit felicissimo casu ut nobis Monachii a. 1871 *versantibus a v. cl. Föhringer offerretur codex quidam per Stephani Leopolder monachi Wessofontani manus exaratus, nunc inscriptus Cod. Bav.* 928 *vel Cod. Lat.* 1928 *(cf. Catal. Codd. bibl. Monacensis. Codd. Latin. I,* 1, *p.* 238.), *qui fol.* 45 *seqq. praebebat Lamberti Annales in prima parte, quam ex Hersfeldensibus fluxisse iam dicimus, fere integros, in secunda valde decurtatos, ut et illum sedulum scribam iam ex operis mole fatigatum fuisse eumque nil aliud nisi quod de vita auctoris reppererat annotasse videamus. Codex qui Stephano Leopolder praesto erat, valde similis est codici* 1, *sive idem, sive copia quae ex eodem fluxit; nam editionem principem a monacho Wessofontano fuisse adhibitam, negandum est, cum reperiamus saepius leves diversitates, quae redeunt in ceteris Lamberti codicibus. Annotavimus ea, quae Stephani Leopolder copia praebebat sub sigla L.*

Quae viri doctissimi de Ranke, de Giesebrecht, Wattenbach, Lefarth, Delbrück de Lamberto egerunt, nil faciunt ad textum constituendum; de fide, quae illi res gestas enarranti sit tribuenda, agunt; hoc tamen constat sententiam Hessii v. b. m. supra hac de re prolatam iam iam esse labefactatam.

Prima[1] aetas ab Adam usque ad Noe, continens generationes 10, annos vero 1656. Quae tota periit diluvio, sicut infantiam mergere solet oblivio.

Secunda a Noe usque ad Abraham, generationes similiter complexa 10, annos autem 292. In qua linguarum facta est divisio. A pueritia namque homo incipit loqui posse post infantiam; quae et inde nomen accepit, quia fari, id est loqui, non potest.

Tertia ab Abraham usque ad David, generationes 14, annos quoque 942 continens. Et quia ab adolescentia incipit homo posse generare, Matheus ab Abraham generationum sumpsit exordium.

Quarta a David usque ad transmigrationem Babilonis, generationibus aeque iuxta Matheum 14, annis autem 483 porrecta. De qua regum tempora coeperunt, quia dignitas iuvenilis regno est habilis.

Quinta deinde usque ad adventum Salvatoris in carne, generationibus et ipsa 14, porro annis 588 extenta. In qua, ut gravi senectute fessa, malis crebrioribus plebs Hebraea quassatur.

Sexta, quae nunc agitur, nulla generationum vel temporum serie certa, sed ut aetas decrepita ipsa totius seculi morte finienda. Secula generationibus constant; et inde dicuntur secula, quod se

1) Primam libri partem integram Lambertus ex Ann. Hersfeldensibus sumpsit; de quorum fontibus v. Mon. SS. III. p. 18. Usque ad a. 741. pleraque ex Bedae et Isidori chronicis hausta sunt.

sequantur. Abeuntibus enim aliis alia succedunt, quorum decursus per generationes et regna ita scribitur.

Prima aetas continet creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit angelos. Secundo in firmamenti appellatione creavit caelos. Tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum et terrae. Quarto luminaria caeli. Quinto animantia ex aqua. Sexto animantia ex terra et primum hominem Adam.

Adam 130. anno genuit Seth, a quo filii Dei. Seth anno 105. genuit Enos, qui coepit invocare nomen Domini. Enos anno 90. genuit Cainan. Cainan anno 70. genuit Malalehel, qui interpretatur plantatio Domini. Malalehel anno 72. genuit Iareth. Iareth anno 162. genuit Enoch. Hunc nonnulla divina scripsisse, Iuda apostolo testante comperimus. Enoch anno 65. genuit Matusalam; post cuius ortum translatus est a Deo. Matusalam anno 187. genuit Lamech. Gigantes nati sunt. Et concupierunt filii Dei, id est Seth, filias hominum, id est Cain. Lamech anno 182. genuit Noe, qui archam aedificavit. Noe anno 600. venit diluvium. Fuerunt autem ab Adam usque ad cataclismum, id est diluvium, anni 1656.

Secunda aetas continet annos 292. Sem anno 2. post diluvium genuit Arfaxat, a quo Chaldaei. Arfaxat anno 35. genuit Sela, a quo Samaritae et Indi. Sela anno 30. genuit Heber, a quo Hebraei. Heber anno 34. genuit Falech. Turris aedificabatur. Falech anno 30. genuit Reu. Dii primum adorantur. Reu anno 32. genuit Saruch. Regnum Scytharum inchoat. Saruch anno 30. genuit Nachor. Regnum Aegiptiorum nascitur. Nachor anno 39. genuit Thare. Regnum Assiriorum et Siciniorum oritur. Thare anno 70. genuit Abraham. Semiramis condidit Babiloniam et Zoroastres magicam

reperit. Fuerunt autem anni ab Adam usque ad Abraham 1947.

Tertia aetas continet annos 942. Abraham anno 75. propter imperium Dei venit in terram Chanaan. Abraham anno 86. genuit Ismael, a quo Ismaelitae. Abraham anno 100. genuit Isaac. Isaac anno 60. genuit Iacob. Iacob anno 90. genuit Ioseph. Memphis in Aegipto conditur. Ioseph annis 110 vixit. Grecia segetes habere coepit. Hebraeorum servitus in Aegipto annis 147, et Cecrops Athenas condidit. Moyses annis 40 rexit Israel, sub quo Hebraei litteras habere coeperunt. Iosue annis 26 rexit Israel. Ericthonius in Grecia primus iunxit quadrigam. Iudices a Moyse usque ad Samuel praefuerunt annis 305. Othoniel annis 40 praefuit. Cathmus Thebanorum rex Grecas litteras invenit. Aoth annis 80 praefuit. Amphion musicus claruit. Debbora annis 40. Primus Latinis regnavit Picus. Et Apollo medicinae artem invenit. Gedeon annis 40. Orpheus Linusque musici claruerunt. Abimelech annis 3. Iste 70 fratres suos occidit. Thola annis 30. Priamus regnavit in Troia. Iair annis 22. Carmentis Latinas litteras reperit. Iepte annis 6. Hercules flammis se iniecit. Abessa annis 7. Bellum decennale Troiae surrexit. Aialon annis 10. Hic in LXX interpretibus non habetur. Labdo annis 8. Capta Troia, Aeneas venit in Italiam. Samson annis 20. Ascanius Albam condidit. Heli sacerdos annis 40. Archa testamenti capitur, et regnum Siciniorum finitur. Samuel et Saul annis 32. Regnum Lacedemoniorum exoritur, et Homerus fuisse probatur.

Quarta aetas continet annos 473. David annis 40 regnavit. Carthago a Didone conditur. Gath, Nathan et Asaph prophetaverunt. Salomon annis 40. Templum Hierosolimis aedificatur, annis 480 egressionis ex Aegipto expletis. Ex quo apparet,

Samuelem et Saulem 32 annos, et non 40 praefuisse. Roboam 17 annis regnavit. Regnum Israel et Iuda dividitur. Abia annis 3. Pontifex Abimelech insignis habetur. Asa annis 41. Aggeus, Amos, Iohel et Iehu prophetaverunt, et Azarias. Iosaphat annis 25. Helias, Helizeus, Abdias et Micheas prophetaverunt. Ioram annis 8. Edom recessit a Iuda et constituit sibi regem. Ochozias anno 1. Helias rapitur. Athalia annis 7. Ionadab, filius Rechab, sacerdos claruit. Ioas annis 40. Zacharias, filius Ioiadae, lapidatur. Amasias annis 28. Amos propheta claruit in Israel. Ozias annis 52. Olimpias prima a Grecis constituitur. Ioatham annis 16. Esaias, Osee et Iohel prophetaverunt, et Romulus nascitur. Achaz annis 16. Roma conditur, et Israel in Medos transfertur. Ezechias annis 29. Romulus 100 senatores constituit. Manasses annis 55. Numa duos menses adiecit, et Sibilla Samia claruit. Ammon annis 2. Tullus in re publica censum exegit. Iosias annis 31. Thales phisicus claruit. Ioachim annis 11. Huius tertio anno Nabuchodonosor Iudaeam cepit. Sedechias annis 11. Templum Hierosolimis incensum est. Fuerunt autem ab origine mundi usque ad terminum Iudaici regni anni 3363.

Quinta aetas continet annos 588. Hebraeorum captivitas annis 70. Iudith historia conscribitur. Darius annis 36. Huius secundo anno templum Hierosolimis construitur, finitis 70 annis Iudaicae captivitatis. Xerses annis 21. Herodotus historiographus agnoscitur. Artarxerses annis 40. Esdras legem incensam renovavit. Et Neemias Hierusalem restauravit. Darius, qui et Nothus, annis 19. Haec aetas habuit Platonem. Artarxerses, qui et Ochus, annis 26. Demostenes et Arestotiles praedicantur. Xerses, Ochi filius, annis 4. Xenocrates claruit. Darius annis 6.

Alexander Macedo annis 12, qui Hierosolimam cepit. Huc usque regnum Persarum, dehinc Grecorum. Alexander anno 5. Asiam obtinuit. Ptolomeus, Lagi filius, annis 40. Machabeorum liber primus inchoavit. Philadelphus annis 38. LXX interpretes claruerunt. Euergetes annis 26. Iesus Sapientiae librum composuit. Philopater annis 17. Machabeorum liber secundus inchoavit. Epiphanes annis 24. Romani Grecos obtinuerunt. Philometor annis 35. Hunc Antiochus superans, Iudaeos oppressit. Et Scipio Africam vicit. Euergetes annis 29. Brutus Hispaniam subegit. Sother annis 17. Traces Romanis subiciuntur. Varro et Cicero nascuntur. Alexander annis 10. Siria per Gabinium Romanis subicitur. Ptolomeus, Cleopatrae filius, annis 8. Salustius historiographus nascitur. Dionisius annis 30. Pompeius Iudaeam cepit. Cleopatra annis 2. Aegiptus Romanis subditur. Huc usque regnum Grecorum, nunc Romanorum.

Iulius Caesar annis 5. Hic primus monarchiam tenuit, et ab hoc caesares appellati sunt.

Octavianus annis 56. Huius anno 42° dominus noster Iesus Christus nascitur, completis ab Adam iuxta Hieronimum annis 5199.

Tiberius augustus annis 23. Huius anno 18. dominus noster Iesus Christus crucifixus est.

Gaius annis 4. Matheus euangelium scripsit.

Claudius annis 14. Petrus Romam, et Marcus Alexandriam petierunt.

Nero annis 14. Petrus et Paulus cruci gladioque traditi sunt.

Vespasianus annis 10. Huius anno secundo Titus Hierosolimam subvertit, templum solo stravit post annos primae aedificationis 1189, dominicae autem incarnationis 71.

Titus annis 2. Hic facundus et pius fuit.

Domicianus annis 16. Iohannes apostolus in Pathmos relegatur.

Nerva anno uno. Iohannes Ephesum rediit et euangelium scripsit.

Traianus annis 19. Simeon Hierosolimorum episcopus crucifigitur, et Iohannes apostolus requiescit.

Adrianus annis 21. Aquila interpres oritur.

Antoninus Pius annis 24. Valentinianus et Marcion heretici agnoscuntur.

Antoninus minor annis 19. Montanus Catafrigarum auctor oritur.

Commodus annis 13. Theodotion interpres apparuit.

Aelius Pertinax anno 1. Nihil historiae habet.

Severus Pertinax annis 18. Simachus interpres agnoscitur.

Antoninus Caracalla annis 7. Quinta editio Hierusalem invenitur.

Macrinus anno uno vel Marcus Aurelius Antoninus annis 4. Sexta editio Nicapoli reperitur, et Sabellius infelix oritur.

Alexander annis 13. Origenes Alexandriae claruit.

Maximianus vel Maximus annis 3. Hic persecutus est christianos.

Gordianus annis 7. Fabianus episcopus Romae claruit.

Philippus annis 7. Hic primus imperator christianus fuit.

Decius anno 1. Antonius monachus oritur.

Gallienus et filius eius Volusianus annis 2. Novatiana heresis oritur.

Valerianus cum Gallieno annis 5. Ciprianus et Cornelius martirio coronantur.

Claudius annis 2. Iste Gothos ab Illirico expulit.

Aurelianus annis 5. Hic etiam persecutus est christianos.

Tacitus anno 1.

Probus annis 6. Manicheorum heresis oritur.

Carus annis 2. Iste de Persis triumphavit.

Diocletianus et Maximianus annis 20. Isti divinis libris exustis, vastari ecclesias, affligi et interfici christianos iusserunt.

Maximinus, filius Maximiani, Severus et Galerius anno 1.

Constantinus annis 31. Cuius 16. anno Nicena sinodus congregatur, dominicae incarnationis anno 318.

Constantius et Constans annis 27. Reliquiae sancti Andreae sanctique Lucae euangelistae Constantinopolim transferuntur, et antropomorfitarum heresis oritur. Per idem tempus Athanasius et Maximinus, Treverorum archiepiscopus, atque Hilarius doctrina et fide clari habebantur.

Iulianus annis 2. Hic ex monacho paganus factus, christianos persecutus est.

Iovianus anno 1. Iste cum omni exercitu christianus efficitur.

Valentinianus annis 11, qui a Iuliano ob fidem Christi militia fuerat privatus. Et Gothi heretici facti sunt.

Gratianus cum fratre Valentiniano annis 6. Ambrosius et Martinus episcopi claruerunt.

Valentinianus cum Theodosio annis 9. Hieronimus in Bethleem toto mundo claruit.

Theodosius annis 11. Sanctus Iohannes anachorita claruit.

Archadius cum fratre Honorio annis 13. Iohannes Crisostomus et Augustinus episcopi claruerunt.

Honorius cum Theodosio minore annis 15. Cyrillus Alexandriae episcopus claruit.

Theodosius minor, Archadii filius, annis 26. Ephesina sinodus Nestorium cum suis fautoribus Pelagianis damnat, sub Celestino papa.

Marcianus annis 7. Calcedonense concilium sub Leone papa 630 patrum agitur.

Leo maior cum Leone minore annis 17. Aegiptus ab errore Dioscori liberatur.

Zenon annis 17. Corpus Barnabae apostoli reperitur, et azephalorum heresis oritur.

Anastasius 26 annis. Fulgentius episcopus claruit.

Iustinus maior annis 9. Azephalorum heresis abdicatur.

Iustinianus annis 39. Huius sexto anno primus cyclus Dionisii inchoavit, dominicae incarnationis anno 532.

Iustinus minor annis 11. Armenii fidem Christi susceperunt.

Tiberius annis 6. Erminigildus rex Gothorum martirio coronatur.

Mauricius annis 21. Gregorius papa Augustinum archiepiscopum cum monachis Brittanniam misit, ut genti Anglorum verbum Dei euangelizarent, dominicae incarnaitonis anno 596.

Focas annis 8. Angli-Saxones fidem Christi susceperunt.

Eraclius annis 36. Iudaei in Hispania christiani facti sunt.

Eraclonas cum matre sua Martina annis 2. Pirrus regiae urbis episcopus a Theodoro papa dampnatur.

Constantinus, Eraclii filius, menses 6. Paulus, Pirri successor, ob eandem vesanam doctrinam dampnatus est.

Constantinus, Constantini filius, annis 17. 'Hic sextam sinodum congregavit. Cuius rogatu Agatho papa misit in regiam urbem legatos suos, in quibus fuit Iohannes, Romanae ecclesiae tunc diaconus, non longe post episcopus, pro adunatione facienda sanctae ecclesiae. Haec sexta sinodus Constantinopolim acta est. Ubi affuerunt episcopi 150, praesidente Georgio patriarcha urbis regiae et Machario urbis Antiochiae, et convicti sunt, qui unam voluntatem et operationem astruebant in

Christo, falsasse patrum catholicorum dicta per plurima. Huc usque Beda*.

A. D. 708. Cunrat rex de Brittannia Romam perrexit, ibique attonsus ac monachus factus, in ieiuniis et precibus ad diem pervenit ultimum.

710. Pippinus, maior domus regni Francorum, perrexit in Alemanniam.

712. Mortuus est Heriberdus, rex Langobardorum.

714. Mortuus est Pippinus maior domus; cui successit Karolus, filius eius.

715. Mortuus est Dagobertus rex; fuitque pugna Francorum.

716. Pugnavit Karolus contra regem Ratbodum.

717. Pugnavit Karolus contra Francos in dominica die ante pascha.

718. Vastavit Karolus Saxoniam plaga magna**.

719. Occisio Francorum ad Suessionis civitatem.

720. Pugnavit Karolus contra Saxones.

722. Magna fertilitas facta est.

723. Karolus infirmatur.

725. Karolus perrexit Andegavis.

727. Sanctus Egbertus migravit ad Christum.

729. Cometae stellae apparuerunt.

731. Karolus vastavit ultra Liguram.

732. Karolus pugnavit contra Sarracenos.

733. Eclipsis facta est solis.

734. Karolus perrexit in Fresiam.

735. Karolus vastavit Wascones.

---

* Tagobertus rex Francorum monasterium in Wizenburck construxit anno Domini 623. regni sui 23. Anno dominicae incarnationis 705. Aldfridus rex Nordanembrorum, filius Oswi fratris sancti Oswaldi regis, obiit. 706. Inicium monasterii sancti Petri in Erphesfurdt, quod construxit Tagebertus rex Francorum in monte qui antea Merwigisburgk vocabatur, sed ab ipso Tagaberto Mons sancti Petri nuncupatus est.

** Sanctus Bonifacius ordinatur episcopus 2. Kal. Dec.

736. Beda, nobilis et praeclarus doctor, obiit. Initium Herveldensis monasterii.

738. Karolus pugnavit contra Sarracenos in Gothia.

739. Karolus Saxoniam iterum intravit, et fecit eos tributarios.

740. Karolus Provinciam intravit usque in Massiliam.

741. Karolus obiit, maior domus regni Francocum; cui successerunt Karlmannus et Pippinus, filii eius. Initium Altahensis monasterii.

742. Karolus Magnus natus est*.

744. Initium Fuldensis monasterii.

746. Sanctus Burchardus ordinatus est episcopus primus in Wirziburg.

747. Sanctus Wigbertus migravit a seculo. Karlmannus Romae monachus factus est.

750. Pippinus decreto Zachariae papae per unctionem sancti Bonifacii archiepiscopi rex appellatus est, qui antea maior domus vocatus est; et Hildericus rex tonsoratus in monasterium mittitur.

751. Zacharias papa obiit. Stephanus electus est atque occisus; et alter Stephanus electus atque consecratus est.

753. Stephanus papa ad Pippinum veniens, defensionem petiit contra Haistulfum regem.

754. Stephanus papa duos filios Pippini Karolum et Karlmannum unxit in reges.

755. Sanctus Bonifacius martirio coronatur**.

756. Organa primum missa sunt Pippino de Grecia.

758. Pippinus Saxonibus superatis tributum imposuit, ut 300 equos singulis annis persolverent.

---

* Sanctus Bonifacius cum Karlomanno magnam synodum habuit.

** anno peregrinationis suae 40.

764. Pippinus magnum conventum habuit in Carisiago; fuitque hiems durissima.

765. Ruotgangus episcopus corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii de Roma advexit.

766. Victi sunt Sclavi in Weidahaburc a Francis.

768. Pippinus rex acquisivit Equitaniam totam, et inde revertens ad Sanctum Dionisium, 8. Kal. Octobris obiit, Karolo Magno et Karlmanno regnum relinquens.

770. Berhta regina venit de Italia, et Desiderii regis filiam adduxit in Franciam.

771. Karlmannus obiit, fratri Karolo regnum relinquens.

772. Karolus in Saxonia Eresburg expugnavit, et fanum eorum, quod vocabatur Irminsul, destruxit.

773. Karolus ab Adriano papa invitatus, [1] Desiderium regem in Papia obsedit.

774. Karolus Papiam cepit, et Desiderium regem in Franciam duxit. Eodem anno Saxones ecclesiam in Friteslare lignis et igne implentes incendere volebant; sed minime valebant.

776. Saxones christiani effecti sunt*.

778. Karolus pugnavit contra Sarracenos, et Saxones Loganahhi vastant.

779. Sturm, abbas Fuldensis coenobii, obiit.

781. Karolus Romam perrexit; ibique baptizatus est Karlomannus, filius eius, quem Adrianus papa mutato nomine vocavit Pippinum. Ibi quoque desponsata est Ruodrut, filia eius, Constantino imperatori. Karolus divisit terram inter episcopos in Saxonia.

782. Karoli comites occisi sunt a Saxonibus in loco qui dicitur Suntal.

---

* 777. Dedicatio ecclesiae in Ordorf a beato Lullo in honore sancti Petri.

1) Italiam ingrediens *supplenda.*

783. Hildigart regina obiit; cui Fastrat successit.

786. Sanctus Lullus archiepiscopus obiit; cui Richolfus successit. Et Karolus ad Italiam venit. Multa quoque visa sunt prodigia, signum enim crucis in vestimentis hominum apparuit, et sanguis e caelo terraque profluxit.

787. Karolus Romam veniens, Beneventum profectus est, et monasterium sancti Benedicti adiit. Et eclipsis facta est solis.

789. Karolus subegit gentem Wilzorum.

790. Karolus perrexit in Pannoniam.

791. Karolus subegit gentem Avarorum. Et fundata est ecclesia sancti Bonifacii in Fulda.

792. Coniuratio Pippini contra patrem suum, quae per Fardolfum publicata est. Unde Pippinus attonsus in monasterium mittitur, ceterique omnes perditi, alii decollati, alii suspensi, miserabiliter sunt mortui. Et ipsi Fardolfo datum est coenobium sancti Dionisii.

794. Heresis Feliciana dampnata est in sinodo Frankonofurt; et Vastrath regina obiit.

795. Adrianus papa obiit in nativitate Domini.

798. Balthart abbas Herveldensis obiit.

799. Leo papa, lingua truncata, exaecatus et de pontificatu eiectus, videns et loquens in Franciam venit ad Karolum, in locum qui dicitur Heristelle.

800. Karolus a Romanis augustus est appellatus.

801. Amarmurmulus rex Persarum elefantem unum cum aliis muneribus Karolo misit.

803. Leo papa iterum venit in Franciam, et Saxones Transalbiani translati sunt in Franciam.

805. Karolus, Karoli filius, Becheimos vastavit.

807. Mortalitas maxima facta est in Fulda.

810. Hohenburg castellum impositum est Albiae flumini ab imperatore Karolo contra Danos.

811. Depositio Liutgeri episcopi.

813. Richolfus archiepiscopus Mogontiacensis obiit; cui Haistolfus successit. Et pons apud Mogontiam incendio periit.

814. Karolus Magnus imperator obiit; cui Ludowicus successit, qui episcopatum in Hiltinesheim construxit.

815. Baugolfus abbas Fuldensis obiit. Et praeceptum est, ut omnes monachi cantarent cursum sancti Benedicti.

817. Ludowicus imperator Aquisgrani habuit sinodum, ibique ordinavit vitam monachorum.

818. Ludowicus imperator in Brittannia Normannum regem vicit.

819. Ludowicus Iudith, filiam Welfi, in uxorem accepit. Et in Fulda dedicata est ecclesia.

822. Inchoatio monasterii novae Corbeiae.

824. Ludowicus contra Wivomarcum regem pugnavit, et Brittanniam vastavit.

825. Wivomarcus occisus est in domo propria. Et Haistolfus Mogontiacensis archiepiscopus obiit; cui Otgarius successit.

826. Hiltwinus ossa sancti Sebastiani in Galliam transtulit.

829. Ludowicus imperator depositus est a filiis suis Luthario, Ludowico et Karolo.

831. Bun et Raban abbates fundamentum ecclesiae sancti Wigperti foderunt 6. Idus Iulii, secunda feria.

832. Corpus sancti Aurelii in Germaniam delatum est, et Hirsangia fundata[1]. Coniuratio Ludowici contra patrem suum.

833. Regnum Francorum ad Lotharium est conversum.

1) Corpus — fundata, *et in ed princ. et ap. L. leguntur, in reliquis codd. ut videtur desiderantur.*

834. Pippinus et Ludowicus patrem suum restituerunt in regnum*.

838. Coniuratio Ludowici iterum ad Franconofurt, et conversum est regnum ad patrem eius.

840. Ludowicus insequendo filium venit ad Herolfesfelt monasterium 6. Idus Aprilis. Ludowicus imperator obiit; cui filius eius Ludowicus successit.

841. Lutharius bellavit contra fratres suos Ludowicum et Karolum; in quo praelio pene ad internitionem deleti sunt Franci, et Lutharius victus est; ubi et Adalbertus comes occisus est.

842. Lutheri expulsus est a regno, et Raban abbas de monasterio.

843. Lutheri, Ludowicus, et Karolus pacem fecerunt.

844. Lutharius rex regem Sclavorum Gestimulum occidit.

845. Ludowicus venit ad Herolfesfelt 2. Kalendas Novembris, et privilegia monachis dedit suoque sigillo munivit. Monachi quoque eiusdem Herveldensis monasterii reconciliati sunt cum Otgario archiepiscopo de decimis frugum et porcorum ex terra Thuringorum per fideles legatos domni Ludowici augusti, episcopos videlicet et praesides.

846. Ludowicus, filius Ludowici, Pannoniam subegit, et Beheimos domum rediens vastavit. Bun abbas Herveldensis obiit; cui Brunwart successit.

847. Otgarius archiepiscopus Mogontiacensis obiit; cui abbas Fuldensis Rabanus successit. Abbatiam Waldo[1] suscepit.

848. Ad Mogontiam habito sinodali concilio, Gotescalc[2] hereticus dampnatus est.

---

* 836. Otgarius archiepiscopus ossa sancti Severi episcopi sibi delata transtulit in Erphesfurt, Thuringiae civitatem, et in alto monasterio reposuit 11. Kal. Novembris[3].

1) post eum *add. L.* 2) in quo G. *L.* 3) *haec habet* 2ª.

850. Dedicata est ecclesia sancti Wigberti 5. Kal. Nov. a Rabano Mogontiacensi archiepiscopo.

852. Translatio sancti Lulli[1] in coena Domini.

855. Ludowicus rex cum magno exercitu perrexit contra Ratzidum regem Maruhensium. Lutharius etiam rex tonsuram et monachicum habitum suscepit moriturus in Promia.

856. Rabanus archiepiscopus obiit; cui Karolus successit.

857. Karolus archiepiscopus in Mogontia magnam sinodum habuit.

858. Ludowicus rex Ludowicum, filium suum, misit cum exercitu magno ad Abitritos*.

859. Ludowicus et Karolus atque Lutharius, filius Lutharii fratris eorum, cum iuramento pacem fecerunt.

861. Udo, Ernost, Berngerus, comites, et Walda, abbas Fuldensis, honoribus depositi sunt; Thiodo[2] abbas successit.

863. Karolus archiepiscopus obiit; cui Liutbertus successit.

864. Ludowicus rex Ratzidum regem Marahensium sibi subegit.

869. Lutheri rex a Benevento reversus Romam venit, ibique ab Adriano[3] dampnatus est. Qui domum rediens, pene cum suis omnibus periit. Eodem anno Thiodo, abbas Fuldensis, depositus, et Sigehardus electus est, vir religiosus.

875. Ludowicus rex obiit; cui filius eius Ludowicus successit. Brunwart Herveldensis abbas obiit; cui Druogo successit.

876. Pugna iuxta Andarnaha facta est inter Karolum et Ludowicum, Ludowici regis filium.

* Karolus archiepiscopus quandam partem de reliquiis sanctae Innocentiae transtulit ad Erphesfurt.

1) archiepiscopi Mogonciacensis *add. L.* 2) cui Th. *L.* 3) papa *add. L.*

879. Ludowicus rex, filius Ludowici regis, obiit; cui frater eius Karolus successit.

887. Karolus de regno est eiectus, et Arnoldus electus.

888. Karolus obiit.

890. Liutbertus archiepiscopus obiit; cui Sunderolt successit.

891. Sunderolt, archiepiscopus Mogontiacensis, occisus est; cui Hatto[1] successit.

892. Arn episcopus occisus est[2]. Et Druogo abbas Herveldensis obiit; cui Harderat successit.

892. Praelium magnum factum est inter Baioarios et Ungarios.

896. Arnoldus Romae imperator factus est.

899. Arnoldus imperator obiit; cui Ludowicus, filius eius, successit.

901. Harderat abbas Herveldensis obiit; cui Diethart successit.

902. Sclavi vastaverunt Saxoniam.

903. Adalbraht et Eberhart et Heinrich occisi sunt.

905. Cuonrat comes occisus est ab Adalberto.

906. Ungarii vastaverunt Saxoniam.

907. Adalbertus comes occisus est, iubente Ludowico rege.

908. Liutboldus dux occisus est ab Ungariis.

909. Burchardus, dux Thuringorum, occisus est ab Ungariis.

910. Ludowicus rex pugnavit cum Ungariis, et victus est.

911. Ungarii vastaverunt Franciam.

912. Ludowicus rex obiit; cui Counradus successit. Hatto archiepiscopus Mogontiacensis obiit; cui Hereger successit.

914. Otto Saxonicus comes obiit.

915. Ungarii vastando venerunt usque in Fuldam.

1) primus *add. L.* 2) a Nortmannis *add. L.*

918. Cuonradus rex fuit in Herolfesfelde.

919. Cuonradus rex obiit; cui Heinricus Saxo successit.

924. Heregerarchiepiscopus Mogontiacensis obiit; cui Hildibertus[1] successit. Abbatiam[2] suscepit Hadamarus.

927. Diethardus iunior abbas Herveldensis factus est, cum senioris Diothardi consilio[3].

928. Diothardus abbas iunior[4] episcopus[5] ordinatus, et Burchardus abbas electus est.

930. Diothardus[6] senior obiit.

931. Heinricus rex Abotritos subegit.

932. Diedo episcopus obiit[7]; cui Burchardus abbas Herveldensis successit.

933. Megingoz abbas Herveldensis electus est.

934. Heinricus rex Wucronin cum exercitu fuit.

935. Magna sinodus fuit in Erphesfurt[8]. Eodem anno Heinricus rex obiit; cui filius eius Otto[9] successit.

936. Otto rex fuit in Herolfesfelde. Eodem anno ecclesia sancti Bonifacii exusta est.

937. Eberhardus comes Heinricum, filium Heinrici regis, captum proiecit in vincula.

938. Eberhardus et Gisilbertus occisi sunt. Hildibertus archiepiscopus Mogontiacensis obiit; cui Fridericus successit.

942. Dedicata est ecclesia sancti Maximini[10] in Treveris.

943. Sinodus ad Bunnam congregata est.

945. Nuntii Graecorum ad regem Ottonem venerunt cum magnis muneribus in vigilia omnium Nov. 1.
sanctorum.

1) abbas Fuldensis *addunt* 1*. 4. 5. 2) A. s. H. *desunt* 1. 2a. *L.* 3) consensu 1. 6. *L.* 4) Herveldensis *add.* 4. 5. 5) Hildesemensis *add.* 4. 5. 6) abbas *add.* *L.* 7) Wirtzburgensis *add.* *L*; Wirczeburgensis *add.* 2a. 4. 5. 6. 8) in qua Otto rex electus est. Cf. Vitam antiqu. S. Mathildis c. 7. SS. X. 577. 9) *deest* *L.* 10) episcopi *add.* *L.*

947. Etheit regina obiit; cui Adelheit successit.

948. Sinodus ad Ingelemheim congregata est. cui Marinus legatus apostolicus praesedit.

949. Iterum nuncii Graecorum ad regem Ottonem cum preciosissimis muneribus venerunt in memoria omnium sanctorum; et Otto rex dedit filiam suam Cuonrado duci.

950. Factum est magnum praelium inter Baioarios et Ungarios.

951. Otto rex perrexit in Italiam, et adquisivit Adelheidam reginam. Et Berngerum regem subdidit sibi[1].

953. Nimis crudelis dissensio exorta est inter Liudolfum[2], regis filium, et Heinricum patruum suum. Eodem anno obsessa Mogontia et Rossadal castellum, factaque est in illo loco magna pugna.

954. Fridericus archiepiscopus Mogontiacensis obiit; cui Willihelmus, filius regis, successit.

955. Otto rex Ungarios cum magno periculo sui suorumque magna caede prostravit in Lechfelt in
Aug. natali sancti Laurentii; in quo etiam bello dux Cuonradus cum aliis multis occisus est. Heinricus quoque dux Baioariorum obiit.

956. Ruodbertus archiepiscopus Treverensis obiit; cui Heinricus successit; et Hadamarus Fuldensis abbas obiit; cui Hatto successit. Eodem anno Liudolfus in Italiam perrexit, eamque sibi subegit. Et[3] Megingoz Herveldensis abbas obiit; cui Hagano successit.

957. Liudolfus in Italia est mortuus, et inde ad Mogontiam portatus et ad Sanctum Albanum sepultus[4].

958. Signum crucis in vestimentis hominum[5] apparuit.

1) *hic annus deest L.* 2) Luitdolfum 1; Luitholfum *L.* 3) Liudolfus — Et *des. L.* 4) *hic annus deest L.* 5) *habet L; deest* 1 *et aliis.*

959. Hagano abbas Herveldensis potestatem suam reliquit ob infirmitatem corporis sui; eoque vivente, Guntherus electus est in locum eius.

960. Venerunt legati Rusciae gentis ad regem Ottonem, deprecantes, ut aliquem suorum episcoporum transmitteret, qui ostenderet eis viam veritatis. Qui consensit deprecationi eorum, mittens Adalbertum episcopum fide catholicum, qui etiam vix evasit manus eorum[1].

961. Venerunt legati domni apostolici ad regem Ottonem, vocantes eum Romam in adiutorium Iohannis papae. Filius eius[2] Otto secundus in regem ungitur Aquisgrani.

962. Otto rex perrexit Romam, eumque Iohannes papa gratanter suscipiens, honorifice super cathedram augustalem posuit, et benedictione atque consecratione sua imperatorem fecit[3]. Guntherus Herveldensis abbas obiit; cui Egilolf successit.

963. Magna sinodus facta est Romae, cui Otto imperator praesidebat, cum multitudine magna episcoporum, abbatum, sacerdotum, clericorum ac monachorum; ibique deiectus est Benedictus[4] a sede apostolica.

964. Berngerus rex obsessus est in monte sancti Leonis, ibique captus atque in Babenberg ductus est cum Willa uxore sua[5].

965. Otto imperator de Italia venit. Brun archiepiscopus Coloniensis[6] obiit; cui Folcmarus successit.

966. Otto imperator tercia vice Romam venit.

967. Otto imperator misit legatos suos ad Willihelmum archiepiscopum et alios principes, ut Ottonem filium suum cum omni dignitate regali ad Italiam mitterent. Quem ipse suscipiens Romam

1) *hic annus deest L.* 2) Venerunt — eius *des. L.* 3) Otto — fecit *des. L.* 4) papa quintus *add. L.* 5) *hic annus deest L.* 6) *deest* 1.

derduxit, ut papa Iohannes posterior imperatorem faceret; quod et libenter fecit[1].

968. Willihelmus archiepiscopus Mogontiacensis[2] obiit; cui abbas Fuldensis Hatto successit. Abbatiam vero[3] suscepit Wernherus.

969. Hatto archiepiscopus Mogontiacensis obiit[4]; cui Rutbertus successit.

970. Egilolfus Herveldensis abbas obiit; cui Gozberdus successit.

971. Exustum est famosum templum in Dornburg.

972. Ottoni iuniori imperatori missa est Theophanu ab imperatore de Graecia. Eodem anno Otto senior imperator cum iuniore Ottone de Italia perrexit in Franciam[5].

973. Otto imperator senior cum iuniore venit Quidelinburg, ibique celebravit sanctum pascha 10. Kalendas Aprilis. Illucque venerunt legati plurimarum gentium, id est Romanorum, Graecorum, Beneventorum, Italorum, Ungariorum, Danorum, Sclavorum, Bulgariorum atque Ruscorum, cum magnis muneribus. Eodem anno Otto imperator senior obiit in Mimelieba Nonis Mai; cui filius eius secundus Otto successit. Sanctus Oudalricus episcopus obiit[6].

974. Heinricus, dux Baioariorum, et Abraham episcopus cum Bolisclaione et Misichone inierunt contra imperatorem pravum consilium. At imperator, tali nefando comperto consilio, congregavit omnes principes suos, et quid inde faceret, consilium petiit. Qui dederunt ei consilium, ut mitteret ad ducem Heinricum et Bopponem episcopum[7] et Gebehardum comitem, eosque ad placitum invitaret per edictum. Qui sine dilatione, Deo do-

1) *hic annus deest L.* 2) *deest* 1. 3) Fuldensem *add. L.* 4) *L. pro his verbis dat:* Hatto Mogontiae archiepiscopus hoc anno a muribus devoratus in Reno perhibetur. 5) Eodem — Franciam *deest L.* 6) *totus annus deest L.;* S. O. e. o. *des.* 1. 7) Wirzburgensem.

nante, dedit se in potestatem imperatoris. Eodemque anno perrexit imperator contra Haroldum in Scleoswig[1].

975. Otto imperator habuit magnum conventum in Wehmare[2]. Eodem anno[3] imperator Beheimos vastavit et concremavit.

976. Otto imperator perrexit ad Baioariam, atque Heinricum ducem expulit, Ottonique duci Baioariam commendavit.

977. Imperator cum magno exercitu perrexit ad Beheimos, et maximam partem terrae illius incendio concremavit. Ipse quoque Heinricus cum altero Heinrico invaserant Bazowam[4]. Quod imperator ut audivit, festinato exercitum illo movit urbemque obsedit, et Heinricum ducem ad suam gratiam recepit, atque in Franciam perrexit[5].

978. Ad imperatorem Ottonem venit in pascha Bolislawo; qui honorifice susceptus magnisque muneribus ab imperatore oneratus, rediit domum. Aderat et Heinricus cum altero Heinrico, qui comprehensi in exilium missi sunt. Eodem anno Liutheri rex cum electo numero militum repente invasit Aquisgrani palatium, seditque ibi tribus diebus. At Otto imperator festinato cum exercitu insecutus est Liutharium usque in Sigonem[6] fluvium et usque ad Sancti Dionisii coenobium; eumque non adprehendit, quia fugiendo evasit.

979. Gero comes a Waldone quodam accusatus, dum eum in singulari certamine occidisset, ipse tamen ab imperatore decollatus est[7].

980. Otto imperator perrexit in Italiam. Et[8] Gozbertus abbas[9] ecclesiam construxit in Ordorf.

981. Adalbertus Magadaburgensis archiepiscopus

1) *totus annus deest L.* 2) Weimar. 3) imp. — anno *des. L.* 4) Passau. 5) Ipse — perrexit *des. L.* 6) Seine. 7) *anni* 978. 979 *des. L.* 8) Otto — Et *des. L.* 9) Herveldensis *add. L.*

obiit; cui Hisillarius successit. Imperator natalem Domini Romae celebravit[1].

982. Destructus est episcopatus in Mersiburg, miraeque magnitudinis[2] aedificium cecidit in Magadaburg. Eodem anno Otto imperator valde periculosum habuit praelium cum Sarracenis in Calabria, in quo praelio occisus est Heinricus, Augustensis ecclesiae episcopus, cum aliis plurimis episcopis. In quo etiam praelio Idus Iulii occisi sunt milites fortissimi, id est Udo, Gebehardus, Guntherus, Bertholdus, cum aliis multis, et Otto dux atque Wernherus abbas Fuldensis. Ipse imperator vita comite vix evasit.

983. Otto secundus imperator Romam post male gestas res regressus[3] obiit, ibidemque sepultus est. Heinricus dux Baioariae regnum invasit; sed a principibus est reprobatus.

984. Filius imperatoris, tertius Otto, patri successit in regnum, unctus in regem Aquisgrani a Iohanne Ravennati episcopo.

985. Gozberdus[4] abbatiam reddidit; cui Bernharius successit.

986. Otto rex puer Boemiam[5] vastavit, sed Misiconem cum muneribus obviam suscepit.

987. Iterum rex Boemiam intravit, et eam ad dedicionem coegit[6].

988. Aestatis fervor nimius. Rupertus archiepiscopus Mogontiacensis obiit; cui Willigisus successit.

989. Theophanu imperatrix Romam perrexit, omnemque illam regionem regi subdidit[7].

991. Theophanu imperatrix obiit. Ignis[8] de Reno ascendit et villas proximas absumpsit. Gotehardus monachus factus est.

1) Imp. — cel. *des. L.* 2) eciam *add. L.* 3) 6. Idus Decembris *add.* 2a. 4) Hersfeldensis *add. L.*; Hirsfeldensem *add.* 5. 6. 5) *sic* 1. *L.*; boheimos *alii.* 6) *hic annus deest L.* 7) *annus hic deest L.* 8) Eodem anno ignis *L.*

992. Otto rex Brandenburg obsedit[1]. Gerdah Hildesheimensis episcopus obiit; domnus Bernwardus, regius cancellarius, in divinis et humanis rebus sollertissimus, successit, 18. Kal. Febr. ordinatus[2].

994. Wolfgangus[3] Ratisponensis episcopus obiit; cui Gebehardus successit. Filii Heinrici comitis, Heinricus, Uoto, Sigifridus, contra piratas pugnant; quorum unus occisus, duo sunt capti[4].

995. Maiolus abbas obiit.

996. Otto rex contra Crescentium Romam venit, ubi et Brunonem in sede apostolica constituit, a quo et ipse imperator factus est[5]. Gotehardus abbas factus est in Altaha.

997. Iohannes, Placentinus episcopus, sedem apostolicam invasit consilio Crescentii[6]. Adalbertus episcopus martirizatur[7].

998. Crescentius ab imperatore decollatus, cum duodecim suis ante Urbem suspenditur. Iohannes pseudopapa creatur[8].

999. Bruno papa, qui et Gregorius, obiit; cui Gerbertus, qui et Silvester, successit[9]. Adelheit imperatrix obiit.

1000. Imperator[10] ossa Karoli Magni Aquisgrani, a pluribus eo usque ignorata, invenit. Gaudentius, frater Adalberti martiris, in Praga archiepiscopus constituitur.

1001. Imperator[11] natalem Domini Romae celebravit.

1002. Otto III. imperator obiit; cui Heinricus Baioarius successit. Eggihardus marchio, regni usurpator, Poledi occisus est[12].

1) Otto — obsedit *des. L.* 2) obiit, cui Bernwart successit 1. *L.* 3) Sanctus W. *L.* 4) Filii — capti *des. L.* 5) Otto — est *des. L.* 6) Iohannes — Crescentii *des. L.* 7) Sanctus A. archiepiscopus Bragensis martirisatur *L.* 8) *hic annus deest L.* 9) Bruno — successit *des. L.* 10) Otto tercius imp. *L.* 11) Otto imp. *L.* 12) E. — est *des. L.*

1003. Plerique principes a rege deficiunt; sed post modicum correcti, in gratiam recipiuntur.

1004. Miserandum Papiae incendium. Brun[1], frater regis[2], qui electioni eius aliquamdiu restiterat, in gratiam eius rediit.

1005. Bernharius abbas Herveldensis obiit; cui Gotehardus successit[3].

1006. Guntherus, nobilis vir de Thuringia, monachus factus est Herveldiae; sed postea ad Altaha transivit, consilio Gotehardi abbatis. Fames[4] valida.

1008. Nothger Leodiensis episcopus obiit; cui Baldaricus successit. Guntherus[5] monachus heremum petivit.

1009. Ecclesia maior Mogontiae, quam Willigisus construxerat, incensa est ipso die consecrationis suae.

1010. Ansfridus Traiectensis episcopus obiit; cui Adelboldus successit.

1011. Willigisus Mogontiae archiepiscopus obiit; cui Erchenbaldus[6] successit. Abbatiam Brantho suscepit.

1012. Ecclesia maior in Babenberg ab Eberhardo, primo eiusdem sedis episcopo, consecrata est. Gotehardus abbatiam Herveldensem reliquit; cui Arnoldus successit.

1014. Heinricus rex cum Cunigunda regina imperiale nomen suscepit.

1015. Imperator ad Polenos cum exercitu abiit[7].

1016. Grando magna fuit, et multi fulmine exusti sunt.

1017. Megingoz Treverorum episcopus obiit; cui Boppo successit. Imperator contra Polenos iterum exercitum duxit[8].

1) Eodem anno B. *L.* 2) Heinrici *add. L.* 3) postea sanctus *add. L.* 4) Eodem anno f. *L.* 5) nobilis *add. L.* 6) Fuldensis abbas *add.* 4. 5. 6; *L. sequentia sic habet:* Brantho abb. susc. Fuldensem. 7) *hic annus deest L.* 8) Imp. — duxit *des. L.*

1019. Imperator papam[1] Babenberg suscepit hospitio.

1020. Heribertus Coloniensis archiepiscopus obiit; cui Pilegrinus successit. Erchenbaldus Mogontiae archiepiscopus obiit; cui Aribo successit.

1021. Ingens terrae motus factus est in Baioaria.

1022. Gotehardus episcopus factus est Hildenesheim[2].

1023. Gero episcopus Magadaburgensis obiit; cui Hunfridus successit. Brantho, abbas Fuldensis, episcopus factus est Halberstatensis; Richardus abbas Fuldensis successit[3].

1024. Heinricus secundus rex, primus[4] imperator obiit; cui successit Cuonradus.

1027. Cuonradus rex imperator factus est in pascha. Gevehardus, frater imperatoris, coactus est ex laico clericus fieri[5].

1028. Heinricus, imperatoris filius, rex factus est Aquisgrani per Pilegrinum Coloniensem archiepiscopum[6].

1029. Bruno Augustensis episcopus obiit; cui Eppo successit. Wernherus Argentinae episcopus obiit; cui Willihelmus successit.

1030. Cuonradus imperator Ungariam cum exercitu intravit[6].

1031. Arnoldus abbatiam Herveldensem perdidit; cui Bardo successit. Sed is post dimidium annum Ariboni Mogontino archiepiscopo defuncto successit; Ruodolfus vero abbas Herveldensis successit[7].

1032. Arnoldus, amissa abbatia Herveldensi, obiit in Gellingin[8].

1) I. Heinricus p. Iohannem vicesimum *L.* 2) *sic* 1. *L.* *Alii*: Domnus Bernwardus Hildenesheimensis episcopus obiit [12. Kal. Decembris *add.* 4. 5], cui Gotehardus Altaha abbas successit [4. Non. Decembris ordinatus *add.* 4. 6; cui sanctus G. successit 2a]. 3) *sic* 1. *L.* 6; R. factus est a. F. *alii.* 4) *sic* 1. 6; r. p. *des.* *L.*; primus *deest aliis.* 5) Gev. — fieri *des.* *L.* 6) *hic annus deest L.* 7) *sic L. et* 1. (*ubi* sus.); abbatiam iterum suscepit *alii*, *quorum unus* 4 abb. Herveld. 8) Gellingen, Göllingen, monasterium olim, nunc vicus, ad Wipperam prope Francohusam, in principatu Schwarzburg-Rudolstadt.

1033. Cunigund imperatrix obiit. Imperator exercitum duxit in Burgundiam contra Uodonem[1].

1034. Albuwinus, praepositus Herveldensis, abbas factus in Niunburg[2].

1035. Ruodolfus, abbas Herveldensis, ordinatur episcopus Podelbrunnon[3]; cui Meginherus, vir venerabilis, successit.

1036. Piligrinus Coloniensis archiepiscopus obiit; cui Herimannus successit*.

1037. Incensum est monasterium Herveldense. Gozelo dux Odonem comitem occidit, et cum eo ad sex milia[4] homines.

1038. Gotehardus Hildenesheimensis episcopus obiit; cui Diotmarus successit.

1039. Cuonradus imperator obiit Traiecti feria secunda[5] in pentecoste; cui Heinricus tertius, filius eius, successit. Richardus abbas Fuldensis obiit; cui Sigewart successit. Regenbolt Spirensis episcopus obiit; cui Sibicho successit.

Aug. 22. | 31. 1040. Heinricus rex in Boemiam duxit exercitum, ibique Werinherus comes et Reginhart signifer Fuldensis cum aliis multis occisi sunt.

Petrus Ungariorum rex a suis expulsus, ad regem Heinricum confugit, petens auxilium[6].

Eberhart episcopus[7] Babenbergensis obiit; cui Suitgerus successit. Dedicata est cripta Herveldensis, atque in eam translatae sunt reliquiae sanctorum confessorum Wigberti et Lulli.

1041. Heinricus rex secundo Boemiam ingressus, ducem eius in dedicionem accepit, Prenzlao

---

* Eodem anno aedificatum est monasterium Scothorum in Erfordia per domnum Waltherum de Glisberg; ibidem sepultus *add.* 4. 5.

1) Imp. — U. *des. L.* 2) ad Salam. 3) in Podelbrunen *L.* 4) *deest* 1. 6; Gozelo — homines *des. L.* 5) f. s. *des. L.* 6) a. 1041. Herimannus et Annales Altah. 7) ep. *praebet* 1. *L.*; *deest ceteris.*

nomine, terramque eius sibi tributariam fecit. Inde per Baioariam regressus, festum sancti Michahelis Ratisponae celebravit. Sept. 29.

Ouban, qui Ungariorum regnum invaserat, eruptionem in fines Baioariorum et Carentinorum fecit, multamque praedam abegit. Sed Baioarii coadunatis viribus insecuti, praedam excusserunt, multisque occisis, reliquos in fugam coegerunt[1].

1042. Rex, prima expeditione in Ungariam facta, Aug. Sept. praedictum Ouban fugavit, usque ad fluvium Raban pervenit, tres urbes maximas cepit, acceptoque a provincialibus iureiurando, in pace remeavit.

Herimannus Mimigardenvurtensis episcopus obiit; cui Ruotbertus successit. Heriberdus Eihstatensis episcopus obiit; cui frater eius Gezman successit. Cui post aliquot ebdomadas defuncto Gebehardus successit.

1043. Rex incarnationem Domini Goslariae celebravit. Illuc dux Boemicus adveniens, benigne susceptus a rege, et honorifice aliquamdiu habitus, tandem in pace est dimissus. Ibi inter diversarum provinciarum legatos, legati Ruscorum tristes redierunt, quia de filia regis sui, quam regi Heinrico nupturam speraverant, certum repudium reportabant[2]. Ibi[3] quoque legati regis Ungariorum pacem suppliciter orant, sed non impetrant, quoniam rex Petrus, quem Ouban per vim regno expulerat, praesens erat, suppliciterque Heinrici regis auxilium contra illius violentiam implorabat.

Sigewart Fuldensis abbas obiit; cui Rohingus successit. Gisla imperatrix obiit, est Spirae sepulta est[4].

Rex, secunda expeditione in Ungarios facta, prae-

1) Vere a. 1042. Herim. et Ann. Altah. 2) Cf. Ann. Altah. ad h. a. V. Karamsin hist. Russiae II. ann. p. 19. 3) Ann. Altah. eos Paderbrunnae mense Maio (in pentecoste) regem adiisse dicunt. 4) Obiit d. 15. Februar.; vid. Wedekind Not. T. 2. fasc. 8. p. 407.

dictum Ouban ad placitam sibi pactionem coegit, acceptisque ab eo de pace iuramentis et obsidibus, reversus, nuptias celebravit in Ingelenheim in con-
Nov. iunctione Agnetis, filiae Willihelmi comitis Pictavorum.

1044. Rex nativitatem Domini celebravit Treveris. Ibique omnes, qui in regiam maiestatem deliquerant, crimine absolvit, eandemque legem per totum regnum promulgavit, ut omnes sibi invicem delicta condonarent.

Gozelo dux Luteringorum obiit; cuius filius Gotefridus, nobilissimae indolis iuvenis atque in re militari admodum exercitatus, quia ducatum patris non potuit obtinere, arma contra rem publicam corripuit, Adalbertum ducem, quem rex patri eius
1048. subrogaverat, praelio victum occidit, caedes hominum et depopulationes agrorum quam maximas fecit, loca omnia usque ad Renum, praeter ea quae vel murorum praesidio hostilem impetum subterfugiebant vel se data pecunia redemerant, in cinerem redegit.

Iul. 5. Rex, tercia expeditione in Ungariam facta, praedictum Ouban vicit[1] et expulit, Petroque regnum restituit.

Hazecho Wormaciae episcopus obiit; cui Adalgerus successit; cui itidem paulo post humanis rebus exempto, Arnoldus successit. Diotmarus Hildinesheimensis episcopus obiit[2]; cui Azelinus successit.

1045. Dux Gotefridus a rege in dedicionem acceptus, in Gibekestein missus est custodiendus, sicque regnum brevi tempore quietum et pacatum mansit.

Petrus Ungariorum rex Ouban, aemulum atque insidiatorem regni sui, captum decollavit[3].

1) D. 5. Iul. a. 1044. secundum Herimannum; cf. Ann. Altah.
2) cf. Wedekind l. c. 3) Quod a. 1044. narrant Herim. et A. Altah.

Brun Wirciburgensis episcopus obiit; cui Adalbero successit. Cathelo Citicensis episcopus obiit; cui Eppo successit. Adalbrandus Premensis archiepiscopus obiit; cui Adalbertus successit.

1046. Rex nativitatem Domini Goslariae celebravit; ubi et socrus eius de Pictavis[1] cum primoribus gentis suae aderat.

Petrus rex Ungariorum ab Andrea propinquo suo dolo circumventus caecatur.

Eggihardus marchio subitanea morte praefocatus, interiit. Drutmarus abbas Corbeiensis obiit; cui Ruothardus successit.

Dux Gotefridus custodia absolutus, dum vide- Mai.
ret, nec intercessionem principum, nec dedicionem, 18.
quam sponte subierat, sibi aliquid profuisse, et rei indignitate et inopiae familiaris taedio permotus, bellum rursus de integro sumpsit[2]. Inter alias, quas rei publicae intulit clades, Neumago[3] domum regiam miri et incomparabilis operis incendit, civitatem Verdonensem cepit, maiorem in ea ecclesiam con- 1047.
cremavit. Sed post modicum facti in tantum poeni- Oct.
tuit, ut publice se verberari faceret et capillos suos, 24.
ne tonderentur, multa pecunia redimeret, sumptus ad reaedificandam ecclesiam daret, et in opere caementario per se ipsum plerumque vilis mancipii ministerio functus deserviret.

1047. Rex nativitatem Domini Romae celebravit[4], ubi tribus depositis qui sedem apostolicam contra ecclesiasticas regulas invaserant, Suitgerum, Babenbergensem episcopum, vicarium apostolorum constituit. A quo in die sancto ipse vicissim cum Agnete regina imperiali nomine et honore est dona-

1) Agnes, filia Ottonis Wilhelmi comitis Burgundiae, uxor Wilhelmi III. comitis Pictaviae, mater Agnetis, uxoris Heinrici III. imperatoris. 2) *bellum — sumsit.* Ita Sallust. Iug 20, 5. 83, 1. Tacit. Ann. 2, 45. Hist. 2, 42. 3, 43—69. 5, 25. 3) Nimwegen. 4) cf. Wedekind Noten 2, 8. p. 407.

tus. Inde Beneventum vicinasque regiones peragrans, Apr. sanctum pascha in redeundo Mantuae celebravit, 19. ascensionem in Augusta; ubi Epponi episcopo de- Mai. 28. functo Heinricum subrogavit. Deinde exercitum navalem per Renum duxit in Fresiam contra Gotefridum eiusque adiutorem Diodericum, ibique duas urbes munitissimas cepit, Rinesburg[1] et Fleerdingen.

Suitgerus papa, qui et Clemens, obiit, et Babenberg sepultus est. Rohingus abbas Fuldensis obiit, qui eodem anno Romae in nativitate Domini consecratus fuerat a Suitgero papa. Guntherus heremita obiit[2].

1048. Imperator nativitatem Domini Polethe celebravit. Ibi legati aderant Romanorum, Suitgeri papae obitum nunciantes[3] eique successorem postulantes. Quibus imperator Bopponem Prisniensem[4] episcopum assignavit, Babenbergensem vero episcopatum Hezekin[5] cancellario contradidit.

Sept. 29. Festum sancti Michahelis imperator iterum Polethe celebravit. Ibi postero die Dietmarus comes, frater ducis Bernhardi, cum a milite suo Arnoldo accusatus fuisset de inito contra imperatorem consilio, congressus cum eo, ut obiectum crimen manu propria purgaret, victus et occisus est.

Ekbertus Fuldensis abbas factus fuerat statim post nativitatem Domini.

1049. Imperator nativitatem Domini Frisingae celebravit. Ibi iterum legati Romanorum, Bopponis papae morte nunciata, rectorem Romanae ecclesiae

1) Rineburg in laeva Rheni ripa. 2) Guntherus eremita obiit ann. 1045. d. 9. Oct. vid. Wedekind Noten 2, 8. p. 400 sq. 3) Sed imperatori iam antea Clementis II. mors nuntiata fuisse videtur. 4) Brixiensem, qui Damasi II. nomen assumsit, et a d. 17. Iul. ad 8. Aug. 1048. quo Palestrinae mortuus est, sanctam sedem occupavit; cf. Höfler Päpste I, 270. 271. 5) Herimanno Hacilinus; idem nomen est quod Hartwigus.

postulabant. Quibus imperator Brunonem Tholosae[1] episcopum dedit.

1050. Leo papa propter componendum statum 1049.
ecclesiarum et pacem Galliis[2] reddendam Roma Oct. Nov.
egressus, Mogontiae sinodum celebravit, praesidente[3] imperatore cum 42 episcopis. Ubi Sibecho Spirensis episcopus de criminibus, quibus accusabatur, sacra communione se purgavit; et dux Gotefridus interventu papae et principum gratiam imperatoris obtinuit. Expleta sinodo, imperator expeditionem movit super Balduwinum; papa vero reditum eius Aquisgrani expectavit.

1051. Imperator nativitatem Domini Wormaciae celebravit[4]; ubi Leo papa ei valefaciens, mediocriter compositis et causis ecclesiasticis et regni negociis, Romam reversus est, abducens secum Gotefridum ducem et fratrem eius Fridericum, qui Gebehardo postmodum in sedem apostolicam successit; item alios quam plures, tam clericos quam laicos, in re militari probatissimos, quorum virtute Nortmannis, qui Apuliam occupaverant, obviam ire parabat.

Consecrata est ecclesia in Goslare[5] ab Herimanno Coloniensi archiepiscopo.

Imperator pentecosten celebravit Podelbrunnum. Mai.
Ubi Bardo archiepiscopus, ad missam habito ser- 19.
mone, obitum suum instare praedicens, orationi fidelium se commendavit; qui eodem mense decessit, eique Liutpoldus successit.

Dietericus Constantiensis episcopus obiit; cui

1) Tullensem. 2) Gallias noster Germaniam Alpibus Rhenoque propinquam intelligit. 3) Alii scriptores hanc synodum rectius referunt ad mensem Novembr. a. 1049. 4) Imperator neque a. 1051. (1050.) neque a. 1050. (1049.) nativitatem Domini Wormatiae celebravit; illo Goslariae (Herim.) vel Polithe (Ann. Altah.), hoc vero Polithe (A. Alt.), quo tempore papa Leo iam in itinere erat festumque sacrum Veronae exegit (Herim.). Quae hic narrantur ad a. 1054. (1053.) pertinent. 5) Cf. Ann. Saxo a. 1050.

Rumolt successit. Hunfridus Magadaburgensis episcopus obiit; cui Engilhardus successit.

Natus est imperatori filius Heinricus quartus rex, 3. Idus Novembris[1].

1052. Imperator nativitatem Domini Polethe[2] celebravit. Ubi filio suo Heinrico, adhuc catecumino, principes regni sub iuramento fidem pro-
1051. mittere fecit. Pascha celebravit Coloniae[3], ibique
Mart. 31. praedictus puer ab Herimanno, eiusdem civitatis archiepiscopo, baptizatus est.

Ruodolfus Podelbrunnensis episcopus obiit; cui Immed successit.

1053. Imperator nativitatem Domini Goslariae[4] celebravit, ubi et Immed consecratus est a Liutpoldo archiepiscopo. Ibi quoque per Gotefridum ducem heretici deprehensi sunt et suspensi.

Leo papa profectus contra Nortmannos, conserto cum eis prope Beneventum praelio[5], et fugientibus statim in prima congressione Longobardis, Teutonici omnes pene ad unum interfecti sunt. Ipse quoque obsessus est in Benevento, et vix tandem post multas tribulationes obsidione liberatus, cunctos dies, quibus supervixit tantae calamitati, in luctu et moerore egit.

Eo tempore Fridericus, frater Gotefridi, Romanae ecclesiae archidiaconus, Constantinopolim, apostolicae sedis functus legatione, abierat. Ubi indicta sinodo cum imperatorem Constantinopolitanum et patriarcham evocasset, et illi primatus sui maiestatem vendicantes, dicto obtemperare dedignarentur, egressus urbem, sandalia sua more apostolorum publice super eos excussit[6]. Quo facto, tantum

1) a. 1050. Herim. 2) secundum Herimannum et Ann. Alt. Goslariae. Lambertus hic semper uno anno a vero recedit. 3) a. 1051. 4) Anno praeterito, hoc vero Wormatiae; quod Lambertus in a. 1051. retulit, duo Leonis itinera non discernens. 5) D. 18. Iun. ad Civitellam. Leo papa d. 23. eiusdem mensis Beneventum se contulit, et ibi usque ad d. 12. Mart. a. 1054. mansit. 6) Act. 13, 51.

terrorem omnibus Constantinopolitanis incussit, ut imperator et patriarcha cum clero et populo sequenti die, sacco et cinere obvoluti, ad eum procederent et apostolicam auctoritatem in eo proni in terram adorarent.

Marchio Italorum Bonifacius obiit. Cuius viduam Beatricem dux Gotefridus accipiens, marcham et ceteras eius possessiones coniugii praetextu sibi vendicavit. Quo comperto, imperator Heinricus gravi scrupulo perurgeri coepit, reputans, ne forte per eum animi Italorum, semper avidi novarum rerum[1], ut a regno Teutonicorum deficerent, sollicitarentur.

1054. Leo nonus papa 13. Kalendas Mai beato fine quievit in Domino, Romaeque sepultus est. Imperator interpellatus a Romanis, ut antistitem sedi apostolicae provideret, Gevehardum Eihstadensem episcopum misit; datisque clanculo litteris ad omnes qui in Italia opibus aut virtute militari plurimum poterant, deprecabatur eos, ut ducem Gotefridum, ne quid forte mali contra rem publicam ma- 1052.
chinaretur, observarent; promittebatque, se ipsum Apr.
vita comite proximo anno affuturum, et quid facto 26.
opus esset, visurum.

Huic[2] subdiaconus toxicum in calicem misit. Quem cum ipse post consecrationem levare vellet nec posset, a Domino causam facti inquisiturus, cum populo ad orationem prosternitur, statimque toxicator a demone arripitur. Ita igitur causa mani- Apr.
festata, domnus papa calicem cum sanguine domi- 19.
nico cuidam altari iussit includi et pro reliquiis in perpetuum conservari. Deinde iterum cum populo tam diu ad orationem prosternitur, quousque subdiaconus a demonio liberaretur.

1) *avidi rer. nov.* Liv. 22, 21.: *Ingenia ad res novas avida.* 2) scilicet papae. Eadem verba apud Bernoldum anno sequenti leguntur.

Fridericus archidiaconus Constantinopoli[1] regressus, ubi comperit, Leonem papam humanis rebus excessisse et alium iam ecclesiastici regiminis iura suscepisse, dona quidem, quae ab imperatore Constantinopolitano permagnifica deferebat, ecclesiae Romanae consignavit, et statim Urbe excedens, in monasterium Casinum se contulit, ibi deinceps Christo sub sanctae professionis titulo militaturus. Quod factum male plerique interpretabantur. Sed nemo qui sanum sapiebat aliter hoc eum quam ardore fidei et taedio secularium negociorum fecisse credebat, praesertim cum eodem tempore et longi itineris labore exhaustus et gravi corporis molestia pulsatus, diu se posse vivere desperaret.

Azelinus Hildenesheimensis episcopus obiit; cui Hecelo successit. Sibicho Spirensis episcopus obiit; cui Arnoldus successit. Hezeken Babenbergensis episcopus obiit; cui Adalbero successit.

Iul.17. Imperatoris filius Heinricus consecratus est in regem Aquisgrani ab Herimanno Coloniensi archiepiscopo, vix et aegre super hoc impetrato consensu Liupoldi archiepiscopi, ad quem propter primatum Mogontinae sedis consecratio regis et cetera negociorum regni dispositio potissimum pertinebat. Sed imperator potius Herimanno archiepiscopo hoc privilegium vendicabat propter claritatem generis eius, et quia intra diocesim ipsius consecratio haec celebranda contigisset.

1055. Heinricus imperator nativitatem Domini Goslariae celebravit, statimque exactis feriis solemnibus, in Italiam perrexit, vocatus eo legatione Romanorum, qui nunciaverant, nimium in Italia contra rem publicam crescere opes et potentiam Gotefridi ducis, et nisi turbatis rebus mature consuleretur, ipsum quoque regnum propediem ab eo, dissimulato
Mart. pudore, occupandum fore. Sed ubi Italiam ingres-

1) ubi hoc anno mense Iun. concilium habitum fuit.

sus est, dux Gotefridus, missis in occursum eius nunciis, mandavit, nihil se minus quam rebellionem cogitare, paratum potius pro statu rei publicae et imperatoris salute extrema etiam omnia experiri[1], gratum se habere, quod patriis finibus extorris[2], patriis possessionibus eiectus, opibus saltem uxoris suae in peregrinatione sustentaretur; quam nec dolo nec rapto, sed ipsius placito, et celebratis solemniter nuptiis, in matrimonium sibi iunxisset. Beatrix quoque, dissimulato metu, imperatori obviam processit, et vix impetrata dicendi copia, ait, nihil se egisse praeterquam quod iure gentium sibi agere licuisset; destitutam se priori marito, desolatae domui patronum paravisse, et ingenuam ingenuo sine fuco nefariae cuiusquam machinationis nupsisse; nec aequi nec boni memorem eum esse, si id sibi pace eius non liceret, quod in imperio Romano feminis nobilibus semper licuisset. Imperator itaque, accepto a primoribus consilio, Gotefridum crimine absoluit, non tam probans satisfactionem eius, quam metuens, ne malis recentibus exasperatus, Nortmannis infestantibus Italiam ducem belli se praeberet, et fierent novissima eius peiora prioribus; Beatricem tamen, quasi per dedicionem acceptam, secum abduxit, hoc illi culpae obiciens, quod, contractis se inconsulto nuptiis, hosti publico Italiam prodidisset. Deinde anno integro intra Italiam commoratus, cuncta quae rei utilitas exposcere videbatur magnifice pro loco et tempore ordinavit.

1056. Guntherus tunc temporis cancellarius visionem vidit memoria dignam: Dominum in solio maiestatis suae residere, et elevato in altum brachio, districtum gladium magno nisu vibrare, et circum-

1) *extrema omnia experiri*, Sallust. Cat. 26, 5. 2) *patriis finibus extorris*, ita etiam a. 1071. Cf. Sallust. Iug. 14, 11. extr.: *extorris patria domo* etc., Tacit. Ann. 6, 36: *sedibus extorris*, Duker. ad Hor. 3, 13, 4.

stantibus dicere: *Reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me retribuam*[1]. Quam visionem protinus mortalitas subsecuta est principum regni. Eaque expleta, vidit eodem rursus scemate Dominum residere, et remisso iam in vaginam gladio et super genua sua reclinato, dicere circumstantibus: *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima*[2].

Febr. 11. Herimannus Coloniensis episcopus obiit; cui Anno Goslariensis praepositus successit.

Mart. 3. Imperator regressus de Italia, sanctum pascha Apr. 7. Podelbrunnae celebravit, brevique commoratus in Goslaria, perrexit ad villam Civois[3], in confinio sitam regni Francorum ac Teutonicorum, colloquium ibi habiturus cum rege Francorum. A quo contumeliose atque hostiliter obiurgatus, quod multa saepe sibi mentitus fuisset, et quod partem maximam regni Francorum, dolo a patribus eius occupatam, reddere tam diu distulisset; cum imperator paratum se diceret, singulariter cum eo conserta manu obiecta refellere, ille proxima nocte fuga lapsus, in suos se fines recepit.

Sept. 8. Imperator nativitatem sanctae Mariae Goslariae celebravit, ibique Victorem papam, qui et Gebehart, magnifico apparatu suscepit hospicio, collectis scilicet ad ornandam tantae diei solemnitatem cunctis pene regni opibus et principibus. Inde profectus Botfelden[4], cum ibi aliquamdiu venationi deditus moraretur, comperit, Willihelmum marchionem et Diotericum comitem cum infinita multitudine Saxonici exercitus, quos contra Luticios miserat, male gestis rebus, occubuisse. Nec multo post ipse corporis molestia correptus, cum septem aut eo amplius diebus lecto decubasset, diem clausit extremum. Oct. 5.

1) Deuter. 32, 41. 2) Ierem. 17, 4. 3) Ivois, Ipsch. Colloquium etiam ibi habuit Heinricus III. imp. cum rege Francorum d. 13. Oct. a. 1047. 4) ad Bodam supra Quedlinburgum.

Praesentes erant, quasi ad officium tanti funeris ex industria evocati, Romanus pontifex, Aquileiensis patriarcha, patruus imperatoris Ratisponensis episcopus, item innumerabiles tam laici quam ecclesiastici ordinis dignitates; notatumque est, nulla retro maiorum memoria sine publica indictione tot illustres personas in unum confluxisse. Corpus eius Spiram translatum est; et celebratis regio more exequiis, die natalitio apostolorum Simonis et Iudae, Oct. 28.
quo scilicet die etiam natus fuerat, sepulturae est traditum. Regnum pro patre obtinuit filius eius Heinricus quartus, quinque annorum infantulus, anno postquam in regem unctus fuerat tercio. Summa tamen rerum et omnium quibus facto opus erat[1] administratio penes imperatricem remansit, quae tanta arte periclitantis rei publicae statum tutata est, ut nihil in ea tumultus, nihil simultatis tantae rei novitas generaret.

Arnoldus Spirensis episcopus obiit; cui Cuonradus successit.

Cuonradus, filius imperatoris, dux Baioariae obiit. Ducatum eius imperator imperatrici dedit, privato iure, quoad vellet, possidendum.

Dedi palatinus comes[2] a quodam clerico Premensi occisus est, quem a fratre suo archiepiscopo[3] susceperat pro criminibus quae ei obiciebantur exilio deportandum; sepultus est iubente imperatore in Goslaria.

Willehelmo marchioni successit Uodo comes, vir valde industrius et regi consanguinitate proximus[4].

1057. Rex nativitatem Domini Ratisponae celebravit, praesente adhuc Victore papa. Qui exinde, compositis mediocriter, prout tunc copia erat, regni

1) *quibus facto opus erat.* Hac formula dicendi saepissime utitur noster cf. Terent. Adelph. 5, 9, 39. 2) Friderici I. et Agnetis filius; cf. Chron. Gozecens. I. c. 9. SS. X, 144. 3) Adelberto. 4) Cf. Ann. Saxonem h. a.

negociis, in Italiam regressus, 5. Kalendas Augusti migravit ad Dominum. Eihstatensem episcopatum, quo se ille papa factus non abdicaverat, Gunzo suscepit. Tum vero universi, quicquid principum, quicquid plebis Romanae erat, uno animo, pari voluntate, in electionem consenserunt Fridericii fratris Gotefridi ducis, extractumque de monasterio Casino, ubi lucerna Dei ardens et lucens sub lecto monasticae quietis delitescebat, super candelabrum extulerunt[1] sedis apostolicae. Nec quisquam sane multis retro annis laetioribus suffragiis, maiori omnium expectatione, ad regimen processerat Romanae
Aug. 2. ecclesiae. Sed tantam spem, heu! frustrata est mors immatura.

Uoto marchio[2] obiit; cui filius eius, Uoto iunior, successit.

Principes Saxoniae crebris conventiculis agitabant de iniuriis, quibus sub imperatore affecti fuerant, arbitrabanturque, pulchre sibi de his satisfactum fore, si filio eius, dum adhuc aetas oportuna iniuriae esset, regnum eriperent; nec procul ab fide aberat, filium in mores vitamque patris pedibus, ut aiunt, iturum esse. Accessit ex insperato magnum turbandis rebus adiumentum Otto, frater Willehelmi marchionis, sed matrimonio impari, matre scilicet Slavia, natus, vir acer ingenio et manu impiger. Is apud gentem Boemorum iam a puero exulaverat; sed comperta morte fratris, magna spe obtinendae hereditatis regressus in Saxoniam, a cunctis illic principibus benigne excipitur, magnisque omnium adhortationibus instigatur, non modo marcham, quae sibi iure hereditario competeret, sed ipsum quoque regnum affectare[3]. Ubi alacrem paratumque negocio advertunt, fidem omnes dicunt; suas quique

1) Marc. 4, 21. Luc. 8, 16. 2) aquilonalis; cf. Gebhardi aquil. marchiones p. 48. 3) *regnum affectare*, cf. Sallust. Iug. 66, 1. Tacit. Ann. 2, 88.

manus, suam operam pollicentur; regemque, ubicumque fortuna oportunum fecisset, interficere constituunt. Perculsis metu omnibus, quibus rerum publicarum sollicitudo aliqua erat, et magnopere intentis ad sedandam turbam quae oriebatur, placuit, regem ocius in Saxoniam venire, et periclitanti rei publicae, quaqua posset ratione, consulere. Itaque nativitatem sanctorum apostolorum Petri et Pauli Mersenburg celebraturus erat. Eo, quicquid principum erat in Saxonia, ad colloquium evocari Iun. 29.
iussit. Quo dum pergerent, pro sua singuli copia magna militum manu stipati, contigit, ut Brun et Eggeberdus, patrueles regis, casu inciderent in multitudinem praedicti Ottonis, conglobato agmine ad curtem regiam proficiscentis. Hi praeter causam publicam privatis quoque inimicitiis infestissimi illi erant. Nec mora, dato militibus signo ad pugnam, equis subdunt calcaria, et pari utraque pars audatia, paribus odiis in mutua vulnera ruunt. Ibi in prima fronte Brun et Otto, ambo pleni irarum[1], ambo sui tegendi immemores, dum hostem ferirent, tam concitatos in sese vicissim impetus dederunt, ut uterque alterum primo incursu equo excussum, letali vulnere transfoderet. Amissis ducibus, aliquamdiu utramque aciem anceps pugna tenuit. Sed Eggeberdus quamquam graviter saucius, dolore tamen interempti fratris efferatus, rapido cursu in confertissimos hostes praecipitem se mittit, Bernhardi comitis filium, egregium adolescentem, sed vixdum militiae maturum, interficit; ceteros languidius, quoniam ducem perdidissent, pugnantes, in fugam convertit. Sic res publica maximo metu liberata est, et Saxones, adempto rebellionis signifero, nihil ulterius quod secus esset contra regem moliti sunt.

Cuono, cognatus regis, dux factus est Carenti-

1) Ita a. 1075: *irarumque plenus.*

norum. Frater eius Heinricus, palatinus comes Luthariorum, instinctu demonis monasticam vitam professus est in Gorzia. Sed post paucos dies, vulgante se demonio quo illusus fuerat, sanctae conversationis habitum, quo se angelus sathanae in angelum lucis transfiguraverat, abiecit, uxoremque suam et possessiones, desertor Dei et transfuga, recepit.

1058. Rex nativitatem Domini Mersinburg[1] celebravit, aderatque ibi inter alios regni principes etiam Hildibrant abbas de Sancto Paulo[2], mandata deferens ab sede apostolica, vir et eloquentia et sacrarum litterarum eruditione valde admirandus.

Ego N. vulgatam toto orbe abbatis Meginheri placitam Deo conversationem aemulatus, rei familiaris curam, ne in via Dei praegravarer, abieci, sanctamque vestem ab eius sanctissimis manibus Idibus Marcii, heu! nimium impar tali armaturae, suscepi.

Piae memoriae Stephanus papa, qui et Frideericus, cum in civitate Florentia moraretur, 4. Kalen- Mart. 29.
das Aprilis naturae mortali debitum solvit, et vere, ut speramus, de hac convalle lacrimarum[3] ad gaudium transiit angelorum. Indicio sunt signa et prodigia, quibus sepulchrum eius in eadem civitate usque hodie divinitus illustratur. Sedem apostolicam protinus, inconsulto rege et principibus, invasit Benedictus quidam Lateranensis, adiutus factione popularium, quos pecunia corruperat.

Otto de Suinfurde dux Suevorum obiit. Ducatum eius Ruodolfus obtinuit, et ut regi in dubiis tunc rebus ex affinitate devinctior fideliorque in rem publicam foret, soror quoque regis ei desponsata est, tenera adhuc aetate, traditaque est episcopo

1) Goslariae, Ann. Altah. 2) monasterio Romano. 3) Psalm. 83, 7.

Constantiensi nutrienda, dum thoro coniugali maturesceret.

Cuono dux Carentinorum, contractis ingentibus copiis, ad occupandum ducatum suum, quem tanto tempore metu rebellionis non inviserat, primam profectionem parabat; sed morte praeventus, coeptum iter non explevit.

Ego N. presbiter ordinatus sum Ascafnaburg in ieiunio autumnali a Liupoldo archiepiscopo, statimque peregrinationem Hierosolimitanam aggressus sum zelo Dei; sed utinam secundum scientiam[1]!

Ecberdus, qui et Eppo, abbas Fuldensis 15. Kal. Decembr. obiit; cui Sigefridus, eiusdem coenobii monachus, successit.

1059. Nativitatem Domini in civitate Marouwa celebravi, in confinio sita Ungariorum et Bulgariorum[2].

Romani[3] principes satisfactionem ad regem mittunt, se scilicet fidem, quam patri dixissent, filio, quoad possent, servaturos, eoque animo vacanti Romanae ecclesiae pontificem usque ad id tempus non subrogasse; eius magis super hoc expectare sententiam; orantque sedulo, ut quem ipse velit transmittat; nihil eius ordinationi obstare, si quis non per legittimae electionis ostium, sed aliunde ascendisset in ovile ovium[4]. Rex, habita cum primoribus deliberatione, Gerhardum Florentinum episcopum, in quem et Romanorum et Teutonicorum studia consenserant, pontificem designat, Romamque per Gotefridum marchionem transmittit. Ita Benedicto, qui iniussu regis et principum sacerdotium usurpaverat, reprobato, Gerhardus, qui et Nicolaus, pontificatum obtinuit. Is eodem anno ab abbate Meginhero interpellatus propter decimatio-

1) Cf. a. 1075. de Hermanno Babenbergensi: *zelo quidem Dei, sed non secundum scientiam.* 2) Nissa in Servia vel Morawa locus in via a Nissa ad Albam graecam (Belgrad) situs. 3) Haec ad annum praeteritum pertinent; cf. Ann. Altah. 4) Ioh. 10, 1.

nes Saxoniae, litteras et mandata direxit Burchardo Halberstadensi episcopo, ne statutos patrum terminos transgrederetur, neu monasterium Herveldense superfluis concertationibus inquietaret; si pergeret molestus esse, necessario se apostolicae auctoritatis virga usurum adversus eius inobedientiam, praesertim cum monasterium illud sub iurisdictione esse Romani pontificis tot praedecessorum eius privilegia testarentur. Abbati quoque epistolam scripsit verbis consolatoriis, quae usque in praesentiarum in cartario servatur Herveldensis monasterii.

Ego, exacta peregrinatione Hierosolimitana, 15. Kalendas Octobris ad monasterium reversus sum, et quod in omni illa profectione mea praecipuum a Deo postulaveram, Meginherum abbatem superstitem inveni. Timebam scilicet, quoniam sine benedictione illius profectus fuissem, si offensus inreconciliatusque decessisset, magni criminis reum me teneri apud Deum. Sed non abfuit propicia divinitas redeunti, quae tanto illo itinere saepe usque ad ultimam necessitatem periclitatum misericordissime texerat. Incolumem reperi; peccato indulsit; et quasi ex inferis redivivus emergerem, sic obviis, ut aiunt, manibus[1] me gratulabundus excepit. Mirum autem in modum, diceres, vitam eius absolutioni meae ex industria servatam fuisse: eodem die, quo me crimine absolverat, febre correptus est, et sic per octo dies gravi aegritudine decoctus, 6. Kalendas Octobris, feliciter consummato cursu, quievit in Domino; vir magnarum in Christo virtutum, et vere — quod omnium modernorum abbatum pace dixerim — unicum sua aetate in Teutonicis regionibus recte ac monastice vivendi exemplar[2].

Is, ut praedictum est, cum Burchardo Halberstadensi episcopo diuturnam traxerat litem propter

1) Ita etiam a. 1076: *obviis, ut dici solet, manibus.* 2) Cf Lamberti histor. Hersfeld. pag. 140. 141.

decimationes Saxoniae, quas ille Herveldensi monasterio ereptas, per occasionem episcopalis regiminis sibi vendicabat. Contra cuius improbitatem cum nec forenses nec ecclesiasticae leges quicquam valerent, et abbas, saepe querimonia in ius relata, surdis tribunalibus fabulam narrasset[1]: tandem brevi antequam vita excederet, mandavit ei per Fridericum palatinum comitem, se quidem tamquam viribus imparem causa cadere, Deo tamen vires ad tuendam aequitatem non defuturas esse; proinde parati ambo essent, ut intra paucos dies ad tribunal aequissimi iudicis Dei causam dicerent; victurum ibi esse, non qui plus posset, sed cuius causa iustior esset. Nec fefellit eventus. Nam post dormitionem abbatis pauci dies intercesserant; et ecce! episcopus, cum praedictae rei gratia sinodum indixisset, et admoto iam equo illuc properare vellet, repente divina animadversione ictus corruit, reportatusque ad cubiculum, ascitis ocius presbiteris suis, per Deum obtestabatur, ut decimationes suas Herveldensi monasterio restituerent atque omnem in perpetuum super hac re litem praeciderent, scirentque, cunctis qui eadem temptassent sic infeliciter rem cessuram ut sibi cessisset, qui iniustae exactionis tam acerbum vindicem ipsum experiretur Deum. Cumque Magadaburgensis et Hildinesheimensis episcopi visitatum eum advenissent, cum magno eiulatu fatebatur, se iuxta praedictum eximii abbatis ad tribunal Dei iam iam abripi et pro invasis rebus alienis rationem exigi, rogabatque obnixe, ut, missis Herveldiam nunciis, veniam sibi pro admisso supplices precarentur. Nec multo post, diruptis miserabili

1) *surdis trib.* (a. 1063. et 1074. fin. *auribus*) *fabulam narrare*, Terent. Heaut. 1, 2, 48. Horat. Ep. II, 1, 199. Stat. Theb. 8, 557. De hoc proverbio vid. Liv. 4. 8, 10. Ruhnk. ad Terent. Heaut. 2, 1, 10. (1, 3, 10. ed. Schmieder.) interpr. ad Propert. 4, 8. 47: *surdo cantare*, Virg. Ecl. 10, 8: *surdis auribus canere*.

Oct. 17. genere morbi visceribus, expiravit. Uoto quoque archipresbiter eius, quo ille potissimum incentore in hanc saevitiam inarserat, quique exactor atque administrator huius calumniae vehementissimus extiterat, eodem anno subitanea morte sine confessione, sine sacra communione interiit, a diabolo, ut fama vulgatior loquebatur, suffocatus. Meginhero abbati 6. Idus Novembris substitutus est Ruothardus Corbeiensis disciplinae monachus, qui in monasterio Corbeiensi abbas quondam fuerat ordinatus, sed quorundam criminum postea, falso ut creditur, insimulatus, abbatia amissa, nonnullos per diversa monasteria privatus iam exegerat annos. Burchardo episcopo successit Bucco Goslariensis praepositus. Qui praecessoris sui recenti adhuc exitio conterritus, ab infestatione Herveldensis monasterii temperabat. Minabatur tamen plerumque, magna se facturum; sed ultra verba non processit.

Dec. 7. Liupoldus archiepiscopus Mogontinus 7. Idus Decembris obiit, relicto in monimentum sui monasterio sancti Iacobi, quod propriis impensis extruxerat Mogontiae foris murum in monte qui dicitur Spe-
1060. ciosus[1]. Cui successit[2] Sigefridus abbas Fuldensis.
Ian. 6. Abbatiam vero Wideradus obtinuit, eiusdem coenobii monachus, eiusdem quoque familiae oriundus.

1060. Rex nativitatem Domini Wormaciae[3] celebravit. Ubi et sinodus indicta fuerat. Sed excusantibus se per infirmitatem et pestilentiam, quae tunc temporis vehementer grassabatur in Gallia, ad effectum non pervenit.

Sizzo Verdensis episcopus obiit; cui Richber-

1) Monasterium S. Iacobi Benedictinorum, ad Moguntiae muros, postea intra urbis propugnacula, vulgo *auf der Schanze,* prope saxum glandiforme (Eichelstein, montem s. collem Drusi) iam a. Bardone archiep. aedificari coeptum, sub Lupoldo a. 1055. finitum et dedicatum est. 2) Anno sequenti, quum epiphaniam rex Ottingae celebraret. Ann. Altah. 3) Frisingae, Ann. Altah.

tus successit. Gebehardus Ratisponensis episcopus obiit; cui Otto successit. Cuonradus Spirensis episcopus obiit; cui Einhart successit.

1061. Andreas rex Ungariorum videns Belem, quendam propinquum suum[1], regnum affectare, et Ungarios a se paulatim ad eum deficere, uxorem suam et filium Salomonem, cui imperator filiam suam[2], parvulo parvulam, desponderat, cum multis opibus ad regem Heinricum transmisit, petens, ut et sibi misso exercitu subveniret, et suos, donec rebus tranquillitas redderetur, servaret. Rex Willihelmum marchionem Thuringorum et Epponem Citicensem episcopum cum duce Boemorum et exercitu Baioarico illuc misit. Sed marchio et episcopus priores Ungariam ingressi, non expectato duce Boemorum, cum Bele signa contulerunt, atque infinitam multitudinem Ungariorum peremerunt. Deinde cum ex omni parte Ungarii ad ferendum suis auxilium frequentes confluxissent, videntes missi regis, tantae multitudini se numero et viribus impares esse, finibus hostium excedere volebant. Verum illi loca omnia, per quae exitus esse poterant, occluserant, tum ne quid cibi aut potus in via reperiretur, providerant. Cumque insuper abeuntes crebra incursione infestarent, et illi semper periculum virtute propulsantes, magnas hostium strages darent, tandem diuturna caede exhaustis viribus, Andreas equo forte excussus, pugnantium pedibus est conculcatus; episcopus captus; marchio fame magis quam ferro expugnatus, se dedidit; cuius virtus tantae admirationi apud barbaros fuit, ut Ioas, filius Belis, pro illius tum gentis moribus haut desperatae indolis adolescens, ultro patrem exoraret, non modo ut eum iure belli intactum sineret, sed etiam ut affini-

1) Latuisse videtur Lambertum, Belem Andreae fratrem fuisse. — Haec vero Ann. Altah. ad a. 1060. referunt. 2) Sophiam.

tate sibi iungeret, desponsata ei filia sua, sorore Ioiade[1].

Imperatrix ducatum Baioariae, quem post mortem Cuonradi filii sui usque ad id tempus per se ipsam administraverat, Ottoni dedit[2], videns eum virum industrium et iuvandis regni negociis satis oportunum.

Heinricus, comes palatinus Luthariorum, uxorem suam[3] manu propria interfecit, et sic tandem publicata evidentius infestatione demonis, quam diu dissimulaverat, missus est in monasterium Efdernachen[4], ibique diuturna vexatione consumptus interiit.

1062. Willihelmus marchio reversus in Thuringiam, dum redire in Ungariam et sponsam suam cum magna opum suarum ostentatione adducere pararet, inter eundum secunda mansione morbo correptus obiit. Sponsam eius Oudalricus marchio Carentinorum, cognatus eius, accepit; marcham Otto, frater eius, obtinuit. Sed is beneficia Mogontini episcopatus aliter obtinere non potuit, nisi promitteret, decimas se de suis in Thuringia possessionibus daturum et ceteros Thuringos ut idem facerent coacturum. Quae res multorum malorum seminarium fuit, detestantibus omnibus Thuringis factum eius et asserentibus, mori se malle quam patrum suorum legittima[5] amittere.

Imperatrix nutriens adhuc filium suum, regni negocia per se ipsam curabat, utebaturque plurimum consilio Heinrici Augustensis episcopi. Unde nec suspicionem incesti amoris effugere potuit, pas-

1) Vid. de Hormayr Herzog Luitpold. Gedächtnissrede etc. München 1831. 4. ann. ad p. 31—33 et Wedekind Noten f. 2. p. 188—198., cui nomen Ioiada esse videtur genitivus voc. Ioas, pro Ioadis sive Ioadae. 2) de Nordheim, Saxoni. 3) Vid. supra a. 1057. Uxor Heinrici fuit Mathildis, Gozelonis I. Lotharing. ducis filia, tertio loco nata. 4) Epternach. 5) Vox Lamberto usitata pro: privilegia, praerogativae. KR.

sim fama iactitante, quod non sine turpi commercio in tantam coaluissent familiaritatem. Ea res principes graviter offendebat, videntes scilicet, quod propter unius privatum amorem sua, quae potissimum in re publica valere debuerat, auctoritas pene oblitterata fuisset. Itaque indignitatem rei non ferentes, crebra conventicula facere, circa publicas functiones remissius agere, adversus imperatricem popularium animos sollicitare, postremo omnibus modis niti, ut a matre puerum distraherent et regni administrationem in se transferrent. Ad ultimum Coloniensis episcopus, communicatis cum Ecberto comite et cum Ottone duce Baioariorum consiliis, navigio per Renum ad locum qui dicitur Sancti Suitberti insula[1] venit. Ibi tum rex erat. Qui dum Mai. quadam die post solemnes epulas factus fuisset hilarior, hortari eum episcopus coepit, ut navim quandam suam, quam ad hoc ipsum miro opere instruxerat, spectatum procederet. Facile hoc persuasit puero simplici et nihil minus quam insidias suspicanti. Cumque navim ingressus fuisset, stipantibus eum his, quos episcopus factionis suae socios ac ministros paraverat, repente remiges insurgunt, remis incumbunt, navim dicto citius in medium fluminis impellunt. Rex nova rerum facie confusus, incertusque animi, nec aliud quam vim et necem sibi paratam arbitratus, in flumen se praecipitem dedit; citiusque eum aqua violentior suffocasset, nisi Ecbertus comes, dato post eum saltu, periclitantem, ipse quoque non minimum periclitatus, vix et aegre morti eriperet et navi restitueret. Exin blandiciis quibus poterant delinitum, Coloniam perducunt. Cetera multitudo per terram subsequitur, criminantibus plurimis, quod regia maiestas violata suique impos facta foret. Episcopus, ut invidiam facti mitigaret, ne videlicet privatae gloriae potius

1) Kaiserswerth, ubi S. Suibertus sepultus.

quam communis commodi ratione haec admisisse videretur, statuit, ut episcopus quilibet, in cuius diocesi rex dum temporis moraretur, ne quid detrimenti res publica pateretur, provideret, et causis, quae ad regem delatae fuissent, potissimum responderet. Imperatrix nec filium sequi nec iniurias suas iure gentium expostulare voluit, sed in propria recedens, privata deinceps aetatem agere proposuit. Nec multo post taedium passa aerumnarum seculi, domesticis quoque erudita calamitatibus, quam cito et velociter exsufflante spiritu Dei exsiccetur foenum[1] temporalis gloriae, cogitavit seculo renunciare; statimque ad explendum quod cogitaverat praeceps abisset, nisi in ea impetum spiritus amici maturioribus consiliis inhibuissent.

1063. Rex nativitatem Domini Goslariae celebravit. Ubi ipsa die, dum ad vesperam sellae episcoporum locarentur, inter camerarios Hecelonis Hildenesheimensis episcopi et camerarios Wideradi Fuldensis abbatis gravis concertatio oborta est, et primo iurgiis, deinde pugnis res gesta est, citoque ad gladios prorupissent, nisi Ottonis ducis Baioariorum, qui causam abbatis tuebatur, auctoritas intercessisset. Causa vero talis erat. Consuetudo erat in regno per multos retro maiores observata, ut semper in conventu episcoporum abbas Fuldensis archiepiscopo Mogontino proximus assideret. Sed episcopus causabatur, neminem sibi intra diocesim suam post archiepiscopum debere praeferri, animatus ad hoc et opum gloria, qua antecessores suos longe supergrediebatur, et temporis oportunitate, quia, rege adhuc in puerilibus annis constituto, singuli quod sibi animus suggessisset facere impune poterant.

1061. Iul. Gerhardus papa, qui et Nicolaus, obiit. In cuius
Nov. 1062. locum per electionem regis et quorundam principum

1) Iesai. 40, 7. 8.

Parmensis episcopus substitutus est, et Romam per Bucconem Halberstadensem episcopum missus. Cui redeunti pro praemio bene curatae legationis pallium dedit et alia quaedam archiepiscopatus insignia. Quod archiepiscopus Mogontinus ad obfuscandum sui prioratus fastigium factum interpretatus, indignissime tulit. Sed per archiepiscopi Coloniensis interventum satisfactione accepta, quievit indignatio eius.

Rex pentecosten Goslariae celebravit. Ibi dum Iun. 8.
ad vespertinalem sinaxim[1] rex et episcopi convenissent, rursus de positione sellarum episcopalium tumultus exoritur, non fortuita, ut prius, concursione, sed praemeditata diu machinatione. Nam episcopus Hildenesheimensis acceptae prius contumeliae memor, Ecbertum comitem cum expeditis militibus retro altare occuluerat. Hi, audito tumultuantium camerariorum strepitu, ocius advolant, Fuldensium alios pugnis, alios fustibus caedunt, prosternunt, et de sacrario ecclesiae inopinato periculo attonitos facile proturbant. Quibus ilico ad arma conclamantibus, Fuldenses, quibus arma in promptu erant, facto grege, ecclesiam irrumpunt, in medio chori psallentiumque fratrum manus conserunt, rem non iam fustibus sed gladiis gerunt. Pugna atrox committitur, atque per totam ecclesiam pro ymnis et canticis spiritualibus vociferatio adhortantium et ululatus morientium exauditur. Super altaria Dei tristes iugulantur hostiae, passimque per ecclesiam sanguinis currunt flumina, non legali, ut quondam, religione sed hostili crudelitate profusa. Episcopus Hildenesheimensis, capto editiori loco, tamquam militari quodam classico, suos, ut fortiter praeliarentur, hortabatur, et ne loci religione ab armis terrerentur, suae auctoritatis et per-

1) Idem h. l. ac vesperae, s. decantatio horarum ad vesperam.

missionis titulum obtendebat. Multi utrimque vulnerati, multi occisi sunt, inter quos praecipui erant Reginboto, signifer Fuldensis, et Bero, Ecberto comiti miles carissimus. Rex inter haec vociferans et sub obtentu regiae maiestatis populum adiurans, surdis fabulam narrare videbatur. Tandem monitus a suis, ut vitae propriae pugna excedens consuleret, vixque inter constipatam artius multitudinem eluctatus, in palatium se recepit. Hildenesheimenses, qui instructi praemeditatique ad pugnam venerant, superiores efficiuntur. Fuldenses, utpote quos inermes inopinatosque subito exortae seditionis procella contraxerat, fusi fugatique atque de ecclesia expulsi sunt. Fores ilico obserantur. Fuldenses, qui primo tumultu ad arma tollenda paulo longius discurrerant, frequentes armatique assunt, atrium ecclesiae occupant, aciem instruunt, ut de ecclesia progressos statim adoriantur; sed nox concertationem diremit. Postero die severissime habita quaestione, Ecbertus comes facile crimen removit, non tantum iuris et legum patrocinio, quantum favore et indulgentia regis, cuius patruelis erat. Totum accusationis pondus in abbatem versum est. Hunc, inquiunt, omnium quae acciderant caput fomitemque fuisse, hunc ad disturbandam quietem regiae curtis praemeditato furore venisse; argumento rei esse, quod tanta vi hominum, tanta bellici apparatus pompa instructus, nullo periculi metu urgente, eo venisset. Tum vero urgebat et ille apostolicae sanctitatis ac Mosaicae mansuetudinis episcopus, qui tanti sanguinis effusione manus suas Deo consecraverat et violatae ecclesiae iniurias truculentius atque immitius quam rex suas persequebatur. In quorum corpora prius ferro debachatus fuerat, ad perimendas horum animas gladio spiritus modo fulminabat, praecidens tam defunctos quam eos qui caedi superfuerant de corpore ecclesiae. Abbatem praeter acer-

bitatem rei quae acciderat odium quoque gravabat nominis monachi, quod inveterata malitia homines seculi[1] semper obfuscare atque opprimere conabantur. Sic undique impetitus, obpugnatus, oppressus, post tot tantasque contumelias privatus abscessisset, nisi quem nec lex nec innocentia tueri poterant, pecunia tutata fuisset. Nam distractis ac dilapidatis[2] rebus Fuldensis monasterii, se suosque carissimo mercimonio redemit. Quantum regi, quantum auriculariis, quantum episcopo datum sit, haut satis certo comperimus. Cautum enim fuerat, ne passim vulgaretur. Hoc haut dubio constat, sic ea tempestate exhaustas atque attritas esse illius monasterii opes, quae usque ad id temporis florentissimae erant cunctisque Galliarum ecclesiis eminebant, ut modo ibi prioris opulentiae vix monimenta reperias.

Abbas post haec, accepta licentia, Fuldam remeavit, amaro et confecto nimis super tantis calamitatibus animo. Et ecce! ibi acerbiori pene rerum asperitate excipitur, et secundum prophetae[3] elogium, fugiens arma ferrea, incidit in arcum aereum. Fratres Fuldenses a principio austerum eius et minus quam decuit populare ingenium offenderat. Auxit ipse invidiam et facem non minimam aemulationi subdidit, praedia ecclesiae militibus improbe erogando et victualia fratrum, priorum abbatum liberalitate statuta, minuendo. Murmurabant de his cottidie, et intestinis simultatibus quatiebatur monasterium. Tolerabantur tamen timore magis quam amore, ne scilicet, immature vulgata querimonia, favor regis et principum eum tuerentur. At ubi nuncius acceptae in Goslaria cladis Fuldam venit, tum vero et recentis vulneris dolore et praeteritorum memoria accensi, fremere omnes et se vicissim

1) i. e. laici. 2) *dilapidatis rebus*, cf. a. 1075: *thesauros dilap.*; Terent. Phorm. 5, 7, 4: *dilap. minas*. 3) Iob 20, 24.

hortari, ut tantam temporis commoditatem divinitus oblatam non negligerent; agendo negocio nihil praeter operam industriamque suam deese, urgeri hominem propriis iniquitatibus ad interitum; agerent nunc singuli pro virili portione, et se suumque monasterium liberarent acerrimo non patre sed hoste, qui Fuldense nomen, caelo prius aequatum, probro nunc ludibrioque cunctis exposuisset. Sic inflammatae seditioni tamquam oleum igni addidit iniuria recentior. Reginboto, qui in illa Goslariensi congressione occubuerat, equum unum magni precii fratribus Fuldensibus ob recordationem animae suae dederat, quem protinus abbas, ipsis inconsultis, laico cuidam dedit. Hunc efferatis animis, intemperatissimis clamoribus fratres repetunt; diu se tirannidem eius magis quam dominatum servili patientia tulisse, non ultro laturos fore; redderet ocius per vim erepta sibi alienae liberalitatis beneficia; si cunctaretur, non iam clandestinis musitationibus se acturos, sed palam aditis tribunalibus divinam et humanam opem contra violentiam eius imploraturos. Abbati pondus malorum primo consilium respondendi ademerat. Dein totus ad preces lacrimasque versus, orare et obtestari per Deum, ne iuxta vetus proverbium ignem gladio scrutarentur, ne Goslariensis contumeliae vulnus recens adhuc et necdum in cicatricem obductum novis doloribus exulcerarent; memorentur calamum conquassatum non conterendum[1], nec linum fumigans in favillas cineresque redigendum; parcerent, si minus existimationi propriae, at calamitati eius et miseriae, quae tanta esset, ut hostibus quoque suis lacrimas excutere posset; se, si angelus Domini persequens eum paululum remisisset, si ab tantis malis vita comite umquam respirasset, non modo adempta redditurum, sed duplicatis quoque muneribus cumula-

1) Ies. 42, 3.

turum. His qui aetate et sensu maturiores erant cito haec verba satisfecerant. Sed iuventus more suo nihil veniae, nihil laxamenti admittebat; diu simplicitati suae per mollia verba insultatum fuisse; fidem eius, tanto tempore, tot rebus spectatam, ultra fallere non posse; eos mores, eam improbitatem hominis esse, quicquid urgentibus inpraesentiarum malis non fecisset, id, nisi iterum vis adhiberetur, perpetuo infectum fore; propterea se ab iure suo non cessuros esse, donec ad expugnandam animi eius duritiam omnia divinae, omnia humanae opis suffragia pertemptassent. Abbas diu immoratus, ubi se videt nihil supplicando agere, nec copiam sibi esse ad reddenda quae exigebantur, praesertim exhaustis pene cunctis opibus monasterii, nec sufficientibus tamen ad exsaturandam ingluviem avaritiae eorum, qui in Goslariensi tumultu laesi fuerant: tandem regis iussione accersitus, ad curtim regiam proficiscitur, dato necessariis suis negocio, ut terroribus et blandimentis, quaqua via possent, efferatae iuventutis animos mitigarent. Sed hoc in irritum cessit. Denique post abscessum eius principes iuventutis, quibus potissimum incentoribus tantum malum exarserat, totam adeunt congregationem, indicant, animo sibi fixum esse, ut, eruptione facta de monasterio, regem, ubicumque gentium reperiatur, perquirant, contra saevitiam abbatis eius potentiam patrocinium exposcant; orantque, ut quibus valitudo non obsistat secum proficiscantur, qui vero aetate vel morbo praegravante id non possint scripti sui astipulatione factum eorum corroborarent. Res foeda et dictu quoque horrenda visa est senioribus, fusique in terram, per Deum precabantur, ne se et ipsum Fuldensis spei exiguum quod restabat perditum irent[1]; turbatam graviter Goslariensi clade rem

1) *perditum irent,* Sallust. Cat. 36, 4.

Fuldensem; si ipsi monasterii limen ea mente excessissent, non turbandam modo, sed omnino in praeceps ituram. Nihil illi his sermonibus moti — iam enim pertinacia in amentiam atque in rabiem se verterat — concite per monasterium discurrunt, invicem se ad audendum facinus adhortantur, et sic tandem adulta conspiratione sedecim numero, crucem sibi praeferentes, antiphona imposita[1], claustris monasterii erumpunt. Sequebantur eos eminus maiores natu, qui sanum aliquid sapiebant, cum tanto luctu atque eiulatu, acsi eos ad sepulturam funebris pompa ultimum vale[2] audituros efferret. Itaque ne rei tam atrocis novitas repente nunciata regi stuporem incuteret, unum ex numero suo, citato quantum poterat equo, praemittunt, qui litteras ad regem tantae calamitatis indices perferat, et qua vi, qua necessitate ad haec extrema experienda coacti sint, edoceat. Ipsi paulatim pedestres, servatis ordinibus, subsequuntur. Postquam nuncius eo pervenit lectaeque sunt litterae, horror quidam perculit omnes qui in palatio erant super tam procaci facto, mirabanturque, inter eximios et apostolicae conversationis viros tantum flagitii potuisse reperiri, ut privatas iniurias tam pessimo exemplo ulciscerentur, nec filii patris, in ea potissimum calamitate, misererentur, in qua hostes quoque suos ad miserationem et ad lacrimas provocare potuisset. Placuit itaque omnibus, insigne hoc facinus insigni aliquo exemplo vindicari. Tum rex, consilio usus Coloniensis archiepiscopi et Ottonis ducis Baioariorum, quorum tunc arbitrio res publica administrabatur, praecepit, ut ipse baiulus litterarum cum aliis tribus, qui auctores seditionis fuerant, per diversa monasteria in custodia habendi mitterentur; ad compescendam vero ceteram multitudinem, quoniam nec spiritu lenitatis

1) i. e. cantum incipere et quo vocis sono decantari debeat designare, *anstimmen.* 2) *ultimum vale aud.,* Ovid. Met. X, 62.

nec virga monasticae correptionis sanari potuissent, abbas militari manu uteretur. Tunc abbas, missis obviam militibus, sine vi et tumultu eos Fuldam reduci iussit, et extra monasterium custodibus adhibitis suum praestolari reditum. Ipse quoque, regi vale facto, eos e vestigio est subsecutus. Ibi collectos fratres et primos militum Fuldensium diu ea consultatio tenuit, laicorum an monachorum iudicio in eos animadverti oporteret. Vicit ea sententia, quae censebat, eos, qui, excusso iugo regulae, contempto abbate, per contumaciam egressi et necdum in monasterium recepti essent, laicorum potius lege iudicandos fore. Ita abbas laicorum iurisdictionem secutus, duos ex eis, alterum presbiteratus alterum diaconii honore insignes, iussit publice virgis caesos et attonsos expelli; reliquos multis plagis maceratos, per vicina monasteria alium alio transmisit. De singulis tamen non pro modo culpae, sed pro natalium suorum claritate vel obscuritate, mitius vel atrocius sumptum supplicium est. Viderit abbas, an vi doloris impulsus iniurias suas acerbius quam decuit vindicando, modum forte excesserit. Id constat, inustam esse ea tempestate maculam Fuldensi monasterio, quae longa forsitan succedentium temporum serie ablui et extergi non possit.

Bel[1], qui regnum invaserat Ungariorum, obiit. Ioas, filius eius, satius putans moderatis opibus in pace perfrui, quam immoderatas ambiendo calamitatem atque excidium parere genti suae, mandavit regi Heinrico, si sibi apud Salomonem, filium Andreae regis, natalibus et meritis suis condignus honor haberetur, subditum se ei fidelemque futurum, et malle beneficiis cum eo quam armis, fide quam acie dimicare. Eadem Ungarii omnes assidua legatione pollicebantur. Ita rex Heinricus Ungariam Aug. cum exercitu ingressus, Salomonem in solium patris

1) cf. Ann. Altah. ad a. 1063. SS. XX, 813.

restituit, iuncta ei in coniugium sorore sua; ablatisque omnibus, quae regi scrupulum movere vel regni statum labefactare poterant, in pace remeavit ad Gallias.

Educatio regis atque ordinatio omnium rerum publicarum penes episcopos erat, eminebatque inter eos Mogontini et Coloniensis archiepiscoporum auctoritas. A quibus cum in partem consilii Adalbertus Premensis archiepiscopus assumptus fuisset, tum propter claritatem generis, tum propter aetatis atque archiepiscopatus praerogativam, ille saepius colloquendo, obsequendo etiam atque assentando, ita sibi regem brevi devinxerat, ut, ceteris episcopis posthabitis, totus in eum inclinaretur, et ipse in regno communi pene monarchiam usurpare videretur. Secundas post eum partes agebat Wernheri comes, iuvenis tam ingenio quam aetate ferox[1]. Hi duo pro rege imperitabant; ab his episcopatus et abbatiae, ab his quicquid ecclesiasticarum, quicquid secularium dignitatum est, emebatur. Nec alia cuiquam, licet industrio atque egregio viro, spes adipiscendi honoris ullius erat, quam ut hos prius ingenti profusione pecuniarum suarum redemisset. Et ab episcopis quidem et ducibus metu magis quam religione temperabant. In abbates vero, quod hi iniuriae obviam ire non poterant, tota libertate grassabantur, illud prae se ferentes, nihil minus regem in hos iuris ac potestatis habere quam in villicos suos vel in alios quoslibet regalis fisci dispensatores. Et primo quidem praedia monasteriorum fautoribus suis, prout libitum erat, distribuebant, et quod reliquum erat crebra regalium servitiorum exactione usque ad feces ultimas exhauriebant. Dein convalescente audatia, in ipsa monasteria impetum faciebant, atque ea inter se tamquam provincias

1) Ita Livius VI, 23. de Lucio Furio tribuno militum: *ferox quum aetate et ingenio.*

partiebantur, rege ad omnia quae iussus fuisset puerili facilitate annuente. Itaque Premensis archi- 1066.
episcopus duas occupat abbatias, Laurensem et Corbeiensem, praemium hoc asserens esse fidei ac devotionis suae erga regem. Ne id invidiosum apud ceteros regni principes foret, persuaso rege, dat Coloniensi archiepiscopo duas, Malmendren et Endan[1], Mogontino archiepiscopo unam in Selechinstat, Ottoni duci Baioariorum unum in Altaha, Ruodolfo duci Suevorum unam in Kenbeten. Igitur Premensis archiepscopus, ut totam tirannidi suae vacantem redderet Corbeiensem abbatiam, ridiculam commentatur fabulam. Disseminatis per curtem regiam rumoribus, divulgat, episcopum civitatis cuiusdam Transalpinae, cui Pole nomen est, humanis rebus excessisse. Huic successorem, persuaso rege, subrogat abbatem Corbeiensem, iubetque, ut destitutam rectore ecclesiam quantocius eat invisere. Verum inter moras quibus ille itineri necessaria parabat, dum quidam de Italia venientes episcopum, qui mortuus dictus fuerat, vivum et incolumem nunciassent, irridere omnes et detestari fraudem archiepiscopi coeperunt. Tum Otto dux Baioariorum ad prohibendum tantum nefas divino spiritu animatus, multis conatibus circumquaque explicitis, vix et aegre obtinuit, ut tam abbati quam monasterio Corbeiensi suus honor, sua dignitas incolumis servaretur. Porro cum in monasterium Laurense satellites archiepiscopi venissent nunciantes, quod regia donatione locus ipse in ius potestatemque archiepiscopi concessisset, iuberentque, ut abbas ei constituto loco non pigritaretur occurrere, tantus dolor et indignatio omnes invasit, ut nec manibus in legatos ipsos temperassent, nisi ius gentium plus quam ira valuisset. Contumeliose auditi, contumeliosius multo sunt dimissi. Quod postquam regi nunciatum est,

1) Malmundarium et Inda sive Cornelii monasterium.

missis aliis nunciis, iussit abbati sub interminatione salutis propriae, ut abbatia se abdicaret festinusque monasterio excederet. Ille, comperta, priusquam legati advenirent, regis sententia, benigne eos suscipi iussit, atque in diem posterum eorum quae in mandatis habebant audientiam distulit. Nocte, paucis sibi abhibitis, inde discedens, in loca tutissima, omnibus praeter admodum paucos ignoratus, se recepit, cum et prius omnes ecclesiae thesauros clanculo exportatos in tutum locasset. Ita legati die postero cui iussa regis exponerent non habentes, multumque viri prudentiam admirantes, infecta legatione redierunt. Tum milites eius, quos eo tempore et opum gloria et militaris rei industria clarissimos habebat, collatis viribus montem qui proximus adiacet monasterio occupant, castellum exstruunt, praesidium imponunt; parati archiepiscopum ab infestatione monasterii capitis quoque sui periculo arcere.

1064. Causabantur Romani principes, quod rex eis inconsultis Romanae ecclesiae pontificem constituisset, et ob eam iniuriam defectionem meditari videbantur. Propter quod placuit, Coloniensem archiepiscopum Romam mitti. Qui veniens eo, cum aliud turbatis rebus invenire non posset remedium, iudicavit, ordinationem, quae inscio senatu Romano facta fuisset, irritam fore, et sic amoto Parmensi episcopo, per electionem eorum Anshelmum Luccensem episcopum pro eo ordinari constituit. Verum ubi ipse peracta legatione regressus est in Galliam, Parmensis episcopus, armata multitudine non modica, Luccensem episcopum sede apostolica per vim deturbare aggressus est. Econtra fautoribus illius ad arma impigre concurrentibus, congressio facta est, multique hinc et inde vulneribus acceptis corruerunt. Sic depravata ecclesiastici rigoris censura, homines non ut quondam ut praeessent ecclesiae

Dei iniecta manu trahebantur, sed ne non praeessent armata manu praeliabantur, fundebantque mutuo sanguinem non pro ovibus Christi, sed ne non dominarentur ovibus Christi. Anshelmus tamen, qui et Alexander, et virtute militum et favore principum sedem obtinuit. Alter vero, etsi per contumeliam repulsus, tamen quoad vixit ab iure suo non cedebat; huic semper derogans, hunc adulterum ecclesiae Dei, hunc pseudoapostolum appellans; missas quoque seorsum celebrans, ordinationes facere et sua per ecclesias decreta et epistolas more sedis apostolicae destinare non desistebat. Verum nullus attendebat, criminantibus universis, quod in ultionem privatae contumeliae sedem quoque apostolicam homicidio maculasset.

Heinricus Augustensis episcopus obiit[1], invisus regi, invisus episcopis omnibus, propter superbe administratam regni gubernationem tempore imperatricis. Embricho ei successit, praepositus Mogontinus, vir pontificalis modestiae et gravitatis.

Wernheri comes villam monasterii nostri, quae dicitur Kirhberc[2], inconsulto abbate, a rege petiit et impetravit. Pro qua recipienda diuturnum agonem desudavimus, dimicantes adversus tanti hostis saevitiam non armis carnalibus, sed ieiuniis et crebris orationibus. Unde ille mordaciter magis quam facete iocari solebat, magno munere dignum se esse apud regem, qui monachos eius, languidos prius in opere Dei et tepidos, novis facibus adhibitis, exsuscitasset invitosque ad ieiunia et nudipedalia coegisset.

Sigefridus Mogontinus episcopus et Guntherus Babenbergensis et Otto Ratisponensis et Willehelmus Traiectensis episcopi, item alii quam plures, columnae et capita Galliarum, autumnali tempore Hierosolimam proficiscuntur.

1) A. 1063. Ann. August. Mon. SS. III. p. 127. 2) in praefectura Gudensberg.

1065. Rex nativitatem Domini Goslariae celebravit, pascha Wormaciae. Ubi archiepiscopus Premensis inter sacra (missarum) solemnia, dum debitum tantae festivitati sermonem faceret, hominem ab infestatione demonis purgavit, fusis pro eo tam suis quam tocius populi qui praesens erat precibus. Ea res grandi miraculo cunctis erat, stupentibus scilicet, quod vir tam pessimae in populo existimationis, qui vitam virtutum non haberet, signa virtutum faceret. Sed aemuli eius invidiose hoc interpretabantur, non meritis eius sed praesentium populorum supplicationi asscribendum esse tantae rei effectum. Ibi per concessionem eiusdem archiepiscopi primum se rex arma bellica succinxit, statimque primam susceptae armaturae experientiam[1] in archiepiscopum Coloniensem dedisset et ad persequendum eum ferro et igne praeceps abisset, nisi res turbatas imperatrix tempestivo valde consilio composuisset. Inter cetera id potissimum invidiae ei erat, quod ante aliquot annos, dum imperatrici ius regni rerumque gubernacula eripere vellet, ipsum pene regem in ultimum discrimen praecipitasset.

Mart. 27.

Mart. 29.

Heceloni Argentorati episcopo paulo ante defuncto, successor substitutus est Wernheri, propinquus Wernheri comitis.

Interea praedicti episcopi Hierosolimam pergentes, dum magnitudinem opum suarum gentibus, per quas iter habebant, inconsultius ostentarent, ultimum sibi periculum consciverant, nisi rem humana temeritate prolapsam divina misericordia restituisset. Nam barbaros, qui ex urbibus et agris ad spectandos tam illustres viros catervatim profluebant, primo peregrini cultus ac magnifici apparatus ingens miraculum, dein, ut fit, non minor praedae spes ac desiderium cepit. Itaque cum tran-

1) Cf. Grimm Deutsche Rechtsalterthümer p. 415.

1065

sita Licia fines Sarracenorum introissent, et iam a civitate cui Ramulo nomen est una vel paulo plus mansione abessent, proximo parasceue ante pascha, circa terciam diei horam, incursionem passi sunt ab Arabitis, qui comperto tam insignium virorum adventu, undique ad spolia diripienda frequentes armatique confluxerant. Plerique christianorum religiosum putantes, manu sibi auxilium ferre et salùtem suam, quam peregre proficiscentes Deo devoverant, armis corporalibus tueri, prima statim congressione prostrati, vulneribus multis confecti, et omnibus quae habebant a filo subteminis[1] usque ad corrigiam caligae[2] exspoliati sunt. Inter quos Willihelmus quoque Traiectensis episcopus, brachio pene plagis debilitato, nudus ac semivivus relictus est. Ceteri christiani iactu lapidum, quod genus teli forte locus ipse affatim ministrabat, non tam periculum propulsabant, quam mortem, quae praesens urgebat, differre conabantur. Pedem etiam paulatim subtrahendo, ad villam declinabant, quae ab ipso itinere spatio mediocri distabat. Capharnaum hanc fuisse, ex similitudine vocabuli coniciebant. Quam ut ingressi sunt, episcopi omnes atrium quoddam occupant, humili septum maceria et tam fragili, ut, etiamsi nulla vis adhiberetur, sola vetustate facile corrueret; in cuius medio domus erat, coenaculum habens satis editum et ad repugnandum quasi ex industria praeparatum. Huius superiora episcopus Mogontinus et Babenbergensis cum clericis suis, inferiora ceteri episcopi sibi vendicant. Laici omnes ad arcendam vim hostium et maceriam defendendam impigre discurrunt, et primam quidem certaminis procellam lapidum iactu, ut praedictum est, sustinuere. Dein cum barbari magnam telorum nubem in castra coniecissent, et ipsi plerumque, impressione in eos facta, clipeos et gladios manibus eorum

1) i. q. interula. 2) Genes. 14, 23.

vi extorsissent, non solum iam maceriam tueri sufficiunt, sed portis etiam interdum erumpere et pugnam comminus lacessere audent. Quorum impetum dum Arabes nullo iam loco, nulla acie sustinere possent, consilium tandem a tumultuaria congressione ad obsidionem vertunt, et inedia atque lassitudine conficere aggrediuntur, quos ferro expugnare non poterant. Itaque multitudinem, qua superhabundabant, conglobatis scilicet circiter duodecim milibus, partiuntur, ut alii aliis vicissim ad obpugnationis studium succedentes, nullam illis vel paululum respirandi copiam facerent, suspicantes, quod propter inopiam rerum omnium quibus vita humana sustentari solet, dimicandi laborem non diu Mart. 25–27. toleraturi forent. Ita christiani toto parasceue, toto sabbato sancto usque ad terciam fere horam paschalis diei sine intermissione obpugnabantur; nec eis hostilis improbitas vel modicum temporis punctum, quo saltem somni perceptione corpora recrearent, indulgebat. Nam cibum et potum nec, mortem prae oculis habentes, desiderabant, nec, si magnopere desideraretur, quid sumerent, omnium inopes, habebant. Cumque die tercio, labore et inedia exhausti, ad extremum pervenissent, et fortia plerumque conatos virtus ieiunio infracta frustraretur, quidam ex numero presbiterorum exclamavit, non recte eos agere, quod in armis suis plus quam in Deo spei ac roboris ponerent, et calamitatem, quam eo permittente incidissent, propriis viribus propulsare conarentur; propterea placere sibi, ut se dederent, praesertim cum triduana iam abstinentia militaribus rebus eos inutiles prorsus reddidisset; non esse Deo difficile, ut deditis eis et ab hoste sub iugum missis misericordiam praestaret, qui suos totiens etiam in ultima necessitate conclusos mirabiliter liberasset; ut hoc quoque inferret; barbaros nequaquam propter ipsos occidendos tanto molimine grassari, sed ut

pecunias eorum auferrent; quibus si potiti fuissent, liberos eos deinceps intactosque sine vi, sine molestia abire passuros. Placuit consilium omnibus, statimque ab armis ad preces versi, per interpretem, ut in dedicionem acciperentur, orabant. Quo comperto, dux Arabum citato equo in primos advolat, et ceteros quidem longius summovet, cavens, ne, temere admissa multitudine, praeda confuse distraheretur. Ipse decem et septem honoratissimos gentis suae secum assumens, castra ingressus est patentia, relicto ad portas praesidii causa filio suo, ne quis forte praedae avidus post se non vocatus irrumperet. Cumque admotis scalis in coenaculum, ubi Mogontinus et Babenbergensis episcopi latitabant, cum paucis ascendisset, Babenbergensis episcopus, cui, licet iunior aetate esset, tamen propter virtutum praerogativam et tocius corporis admirandam dignitatem praecipuus a cunctis honor deferebatur, rogare eum coepit, ut, omnibus quae haberent usque ad novissimum quadrantem sublatis, nudos se abire sineret. Ille et victoria elatus et praeter ingenitam morum barbariem accepta quoque tot congressionibus clade nimium efferatus, ait, se adversus eos iam triduo non sine grandi dampno exercitus sui ea mente bellum gessisse, ut suis conditionibus erga victos uteretur, non quas ipsi constituissent; ne ergo falsa spe eluderentur, se, omnibus quae haberent sublatis, carnes eorum comesturum et sanguinem bibiturum. Nec moratus, linteum, quo caput more gentis obvolverat, expediens, facto vinculo, in collum episcopi iniecit. Episcopus, ut erat vir liberalis verecundiae et maturae admodum gravitatis, ignominiam non ferens, tanto nisu pugnum ei dedit in faciem, ut uno ictu consternatum ad pavimentum usque praecipitem daret, vociferans insuper, prius eum poenas pro impietate daturum, quod impuras manus in sacerdotem Christi profanus et idololatra

mittere praesumpsisset. Irruunt protinus alii clerici et laici, et tam huic quam ceteris qui in coenaculum ascenderant adeo artis nexibus manus a tergo constringunt, ut sanguis plerisque rupta cute per ungues proflueret. Perlato audacis facti indicio ad eos qui in inferiori parte consistebant, ipsi quoque his qui apud se erant Arabum principibus idem faciunt. Dein laici omnes, sublato in altum clamore, vocatoque in auxilium sibi omnium rerum opifice Deo, rursus arma capessunt, maceriam occupant, praesidium, quod circa portas erat, conserta manu fundunt fugantque, et sic alacres, sic innovatis inopino successu viribus, ubique rem peragunt, ut nihil lassitudinis, nihil incommodi ex triduana eis inedia et labore accessisse putares. Alacritatem tantam, repente ex trepidis rebus et ultima desperatione coortam, nimium admirati Arabes, nec aliam novitatis huius causam suspicati, quam quod de principibus suis sumptum fuisset supplicium, infestissimis animis in pugnam ruunt, et facto grege, per arma, per viros in castra perrumpere parant. Et acta res foret, nisi mature orto consilio christiani vinctos eo loco principes statuerent, ubi atrocissima vis hostium et creberrimus telorum imber incumbebat, apposito super capita eorum spiculatore, qui districtum in manibus gladium tenens, clamitabat per interpretem, nisi ab obpugnatione quiescerent, non armis se adversum eos sed principum capitibus dimicaturos. Tum ipsi principes, quos praeter vinculorum acerbitatem imminens quoque cervicibus gladius vehementer angebat, cum magno eiulatu suos obtestabantur, ut moderatius agerent, ne obstinate certamen hostibus inferentes, eos ad supplicium necemque suam, cum incisa spes esset veniae, inflammarent. Patris periculo attonitus filius ducis Arabum, quem ad portam atrii a patre causa praesidii relictum supra memoravi, citato gradu in con-

fertissimos suorum cuneos se dedit, et furentis exercitus impetum voce et manu increpitans retinuit, et tela in hostes iacere prohibuit, quae non hostes, ut ipsi putarent, sed principes sui propriis pectoribus excepturi forent. Per hanc occasionem paululum ab armis et incursione vacatione data, nuncius venit in castra ad christianos, missus ab his qui in parasceue omnibus amissis nudi et saucii usque Ramulo pertenderant. Is amaritudine et metu confectis mentibus magnum attulit refrigerium, indicans, ducem praedictae civitatis, licet paganum, divino tamen, ut putabatur, instinctu animatum, cum ingentibus copiis ad ipsos liberandos advenire. Nec latere potuit Arabitas advenientium hostium fama; statimque omnes, aversis ab aliorum obpugnatione ad se ipsos salvandos cogitationibus, praecipiti fuga, quo quemque spes evadendi vocabat, dilabuntur. In ea trepidatione dum alii ad alia curanda discurrerent, unus vinctorum evasit, opera usus Sarraceni cuiusdam, quem ducem itineris christiani habebant, tanto omnium dolore, tanto gemitu, ut ab eo, cuius indulgentia dimissus fuerat, vix manus inhiberent. Nec multo post dux ipse, ut nunciatum fuerat, cum exercitu advenit, pacificeque in atrium a christianis susceptus est; suspensis tamen omnibus inter spem et metum, ne forte non sublata calamitas sed hostis tantum mutatus esset, et propter novitatem rei difficile credentibus, quod satanas satanam eicere, hoc est paganus paganum ab infestatione christianorum cohibere vellet. Primo omnium vinctos sibi praesentari iussit. Quos cum aspexisset et quae facta fuerant ordine audisset, maximas christianis gratias egit pro magnifice gestis rebus et expugnatis rei publicae acerrimis hostibus, qui regnum Babilonium iam per multos annos assiduis populationibus infestassent et magnas plerumque adversum se instructas acies commisso certamine obtrivissent.

Traditos eos custodibus, regi Babiloniorum vivos servari praecepit. Ipse, accepta a christianis quanta convenerat pecunia, secum eos Ramulo perduxit. Inde, adhibito eis expeditorum iuvenum praesidio, ne qua denuo latronum incursione periclitarentur, usque Hierosolimam eos perduci iussit. Nihil deinceps difficultatis in eundo, nihil in redeundo perpessi, Liciam pervenerunt, gratias Deo referentes, quod, emensis tot rerum asperitatibus, vivos eos et incolumes in tutúm restituisset. Ex hoc per christianorum fines reditum facientibus, omnia cedebant ex sententia. Verum posteaquam in Ungariam ventum est, Guntherus Babenbergensis episcopus, heu! immatura morte praeventus, prosperae ac laetae reversionis lugubrem omnibus exitum fecit.

Iul. 23. Decessit[1] autem 10. Kalendas Augusti, aetate integra ad perfruendum hoc seculo maxime matura, vir praeter morum gloriam et animae divicias corporis quoque bonis adprime ornatus. Natus erat ex primis palatii, privatis possessionibus praeter episcopatum affluentissimus, lingua promptus et consilio, litteris eruditus tam divinis quam humanis, tum statura et formae elegantia ac tocius corporis integritate ita ceteris eminens mortalibus, ut in illo Hierosolimitano itinere ex urbibus et agris spectandi eius studio profluerent, et bene secum actum crederet, cui eum videre contigisset. Unde cum, positis eis in diversorio, plerumque turba intemperans propter eum nimis molesta foret, compulsus est aliquotiens a ceteris episcopis, ut in publicum procederet et obsidentem fores multitudinem suo spectaculo a ceterorum vexatione avocaret. Tantum hunc transitoriae felicitatis splendorem vitae innocentia et morum temperantia clariorem in eo cumulatioremque faciebant. Nam tantam in se utriusque hominis gloriam, quam omnes mirabantur, solus ipse ita propter Deum

1) Albanii sive Albae Regali (Stuhlweissenburg).

contempnebat, ut infimae quoque conditionis hominibus popularem se communemque praeberet et a servis suis plerumque maximas verborum contumelias inultus acciperet. Celebri ergo pompa funeris in patriam reportatus, et magnis omnium qui eum noverant planctibus exceptus, in Babenbergensi ecclesia, ubi a puero adoleverat, sepultus est. Successit ei in episcopatu Herimannus vicedomnus[1] Mogontinus, qui in eadem Hierosolimitana peregrinatione constitutus, dum eum invalescente morbo ad exitum urgeri videret, legationem praemisit ad necessarios suos, quibus patria excedens suae rei familiaris dispensationem delegaverat, petens, ut sibi ad episcopatum, quaqua possent ratione, aditum patefacerent. Quod et sedulo fecerunt, profuso in coemptionem eius argenti et auri inaestimabili pondere.

Eilbertus Patavii episcopus obiit; cui Altman Mai. 27.
cappellanus imperatricis successit, qui dum ipso tempore cum ceteris principibus Hierosolimam abisset, per interventum imperatricis absens designatus est episcopus. Arnolfus Wormaciae episcopus, vir pontificalis modestiae et sanctitatis, migravit ad Dominum; successitque ei Adalbero, monachus ex monasterio sancti Galli, frater Ruodolfi ducis, uno pede omnino debilis, vir per omnia dignus spectaculo. Erat enim fortitudinis magnae, edacitatis nimiae, crassitudinis tantae, quae aspicientibus horrorem magis incuteret quam admirationem; nec ita centimanus gigas aut aliud antiquitatis monstrum, si ab inferis emergeret, stupentis populi oculos in se atque ora converteret.

1066. Rex nativitatem Domini Goslariae celebravit. Ubi ab ipso iam initio autumni usque ad eam partem hiemis tamquam stativis castris se continuerat, sumptus habens regiae magnificentiae multum

1) oeconomus, syndicus ecclesiae.

impares. Nam praeter pauca quae ex reditibus regalis fisci veniebant vel quae abbates coactitio famulatu ministrabant, cetera omnia in cottidianos usus eius cottidianis impensis emebantur. Hoc adeo fiebat odio Premensis archiepiscopi, quem omnes criminabantur sub praetextu regiae familiaritatis monarchiam usurpasse manifestae tyrannidis; et ipsi ergo consueta regi servitia detractabant; et ille in alias regni partes regem abducere nolebat, ne scilicet cum aliis principibus communicando principatum consiliorum et familiaritatis, ipse sibi aliquid imminueret de fastigio usurpatae singularitatis. Sed non ultra laturi iniuriam videbantur principes regni. Archiepiscopi Mogontinus et Coloniensis cum ceteris, quibus curae erat res publica, crebra conventicula faciebant, atque omnes in commune, quid facto opus esset, consulere rogitabant. Dein iam adulta conspiratione, diem generalis colloquii omnibus in-
Ian. dixere regni principibus, ut Triburiam convenientes, Premensem archiepiscopum, communem omnium hostem, communibus omnes studiis obpugnarent, regique denunciarent, aut regno ei cedendum esse, aut familiaritate et amicitia Premensis archiepiscopi defungendum. Perlato Goslariam atrocis rei nuncio, rex ad statutam diem concitus properabat; cum quo et Wernheri comes veniens, in villam Ingilneheim, cuius pars aliqua ad nostrum quoque monasterium pertinet, hospitatum divertit. Ubi dum milites eius ab incolis praedas agerent et illi ad arma conclamantes manu se vindicare niterentur, atrox pugna coorta est. In qua dum Wernheri comes ad ferendum suis opem impigre discurreret, a quodam nostri monasterii vilissimo mancipio, vel ut alii ferunt a femina saltatrice, clava percussus in capite, corruit, atque ad regem semivivus est reportatus. Admonitus ab episcopis qui praesentes erant, ut pro peccatis suis Deo, in extremo iam spiritu constitutus

1066

satisfaceret, seque Herveldensium monachorum precibus interemptum recognoscens, villam Kirhberc, quam iniuste invaserat, redderet: nullo modo adquievit, donec episcopi consensu facto minitarentur, se ei sacram communionem morienti non daturos, nisi prius tanti peccati pondere se exonerasset. Sic tandem pudore magis quam religione victus reddidit, statimque vita excessit. Statuta die tristis in regem omnium vultus, tristis erat sententia, ut aut regno se abdicaret aut archiepiscopum Premensem a consiliis suis atque a regni consortio amoveret. Tergiversanti et quid potius eligeret haesitanti archiepiscopus consilium dedit, ut proxima nocte, ablatis secum regni insignibus, clam aufugeret, et Goslariam aut in alium locum se reciperet, ubi ab iniuria tutus foret, donec turba haec conquiesceret. Adveniente vespera, thesauros regios per satellites et socios fraudis suae iam exportare coeperat, cum repente ad ministros regis consilium hoc, nescio quo indicio, permanavit. Qui statim raptis armis curtim regiam circumdederunt, totamque deinceps noctem ducentes pervigilem, ne quid novi accideret, asservabant. Facto mane infensis adeo animis omnes in archiepiscopum coorti sunt, ut nec manibus temperassent, nisi regia maiestas vix et aegre iracundiam cohibuisset. Contumeliose itaque eiectus est de curte regia cum omnibus tyrannidis suae fautoribus, misitque cum eo rex amicorum suorum non modicam manum, ne scilicet ab aemulis suis insidias in via pateretur. Sic iterum rerum publicarum administratio ad episcopos rediit, ut singuli suis vicibus, quid regi, quid rei publicae facto opus esset, praeviderent.

Rex pascha Traiecti celebravit. Apr. 16.

Eberhardus Treverorum archiepiscopus dum in Apr. 15.
sabbato sancto[1] tantae diei misterium solemniter

1) illud quod pascha praecedit. Wedekind l. c. t. II. fasc. 8. p. 408.

populo exhibuisset, regressus in secretarium[1], caput in sinum archidiaconi reclinavit, circumstantibusque fratribus, spiritum exalavit. Episcopatum eius per interventum Coloniensis archiepiscopi suscepit Cuono praepositus Coloniensis. Graviter et indigne nimis tulit tam clerus quam populus Treverorum, quod ipsi in electionem admissi consultique non essent, seque vicissim hortabantur, ut insignem hanc contumeliam insigni aliquo exemplo eluerent. Erat tunc temporis maior domus[2] ecclesiae Treverorum Dietericus comes, adolescens tam natura ferox quam aetate. Is die, quo episcopus urbem ingressurus sperabatur, cum ingentibus copiis ei obviam processit, atque in ipso lucis crepusculo, priusquam hospitio progrederetur, super eum irruens, paucos resistere temptantes occidit, ceteros inopino terrore perculsos facile fudit fugavitque, opes, quas amplissimas advexerat, diripuit, ipsum episcopum captum traditumque in manus carnificum, de rupe altissima praecipitari et sic interfici iussit. Corpus eius a religiosis viris collectum atque in monasterio Doleiensi[3] sepultum est; ubi usque in praesens tempus magnis, ut fertur, miraculis divinitus saepe illustratur. Successit ei in episcopatum Uoto, concordante in electionem eius tam clero quam populo.

In festis paschalibus per quatuordecim fere noctes continuas cometa apparebat. Quo in tempore atrox et lacrimabile nimis praelium factum est in partibus aquilonis; in quo rex Anglisaxonum tres reges cum infinito eorum exercitu usque ad internitionem delevit.

Mai. Rex Friteslare veniens, gravissimam aegritudinem incidit, ita ut a medicis desperaretur, et prin-

1) i. e. diaconarium, sacristia, aedicula s. camera vice exedrae templo seu aedi sacrae adiuncta, in qua sacra ecclesiae ministeria reconduntur et in qua etiam sacerdotes et clerici, antequam ad sacra procedunt, vestes ecclesiasticas induunt. 2) advocatus, *stiftsvogt*. 3) Tholey ditionis Trevirensis.

cipes de regni successione consilia conferre coepissent. A qua infirmitate vixdum plene resumptis viribus, pentecosten Herveldiae celebravit. Nec Iun. 4.
multo post nuptias in Triburia regio apparatu celebravit, in coniunctione Berhtae reginae, filiae Ottonis marchionis Italorum.

Reginherus Misnensis episcopus obiit; cui Craft praepositus Goslariensis successit. Sed is dum suscepto episcopatu Goslariam venisset, post refectionem in cubiculum, ubi thesauros suos, quorum nimius amator erat, nullo conscio infoderat, quasi paululum requiescere volens, sese inclusit. Cumque iam die vergente in vesperam praeter modum consuetudinemque suam somno indulgere videretur, rem insolitam mirantes cubicularii, pulsare ostium coeperunt. Sed nec pulsantibus nec vociferantibus ullum dabatur responsum. Tandem effractis foribus irrumpentes, invenerunt eum fractis cervicibus, colore tetro, exanimem, ipsis thesauris suis miserabilem in modum incubantem. Episcopatum pro eo suscepit Benno, praedictae Goslariensis ecclesiae canonicus.

1067. Otto marchio Thuringorum obiit, gaudentibus admodum in morte eius omnibus Thuringis, eo quod ipse primus ex principibus Thuringorum, ut praedictum est, decimas ex suis in Thuringia possessionibus dare consensisset, et per hoc calamitatem maximam genti suae invexisse videretur. Marcham eius Egbertus, patruelis regis, suscepit.

Einhardus Spirensis episcopus obiit; cui Heinricus successit, Goslariensis ecclesiae canonicus, tantae dignitati vixdum per aetatem maturus, et non tam electione principum ad hanc provectus quam indulgentia regis, cui in puerili aetate fuerat familiarissime assentatus. Benno Osenbruggensis episcopus obiit; cui alius Benno successit. Nov. 23.

Rex in nativitate sancti Martini Goslariam Nov. 11.

veniens, graviter infirmari coepit, atque eadem valitudine per multos dies laborans, lecto recubabat.

1068. Rex nativitatem Domini Goslariae, necdum sospitate ad plenum recuperata, celebravit; a quo Egbertus marchio, exactis diebus festis, digressus, cum se in sua recepisset, modica febre pulsatus, terminum vitae accepit. Sed marcham adhuc vivens adquisierat filio suo, tenerrimae aetatis infantulo, quem ei vidua ducis[1] Ottonis de Swinefurt pepererat; cui tamen ipse paucis diebus antequam vita excederet repudium scribere cogitaverat, et contra leges ac statuta canonum viduam Ottonis marchionis matrimonio sibi iungere, quod haec forma elegantior et efferatis moribus suis oportunior videretur; sed mors oportune interveniens nefarios conatus eius intercepit.

Ravenger patriarcha Aquileiensis obiit; cui Sigehardus cancellarius successit; pro quo Bibo cancellarius est substitutus.

1069. Rex nativitatem Domini Goslariae celebra-
Apr. 12. vit, pascha Quidelenburg, pentecosten Coloniae. Post
Iun. 1. pentecosten Wormaciae cum principibus regni colloquium habuit. Ibi primum cum Mogontino rem secreto agit, eiusque opem ad perficiendum quod mente machinetur obnixe implorat; si impetret, se deinceps ei subditum et dicto obtemperantem fore; ad hoc Thuringos armata manu, si aliter nequeat, coacturum, ut decimas sine ulla in perpetuum contradictione persolvant. Annuente episcopo, et pactione utrimque firmata, rex ad publicum refert, sibi cum uxore sua non convenire; diu oculos hominum fefellisse, ultra fallere nolle; nullum eius crimen, quo iuste repudium mereatur, afferre, sed se, incertum quo fato, quo Dei iudicio, nullum cum ea maritalis operis copiam habere; proinde per Deum orare, ut se male ominata compede absolvant patianturque

1) Immula vel Irmingardis, Ann. Saxo.

aequo animo discidium fieri, ut illa sibi et ipse ei, si ita Deus velit, felicioris matrimonii viam patefaciat; et ne quis violatum semel pudorem causetur obstare iterum nupturae, se sub iureiurando confirmare, quod eam ut acceperit sic incontaminatam inlibatoque virginitatis pudore conservaverit. Foeda res et ab regia maiestate nimium abhorrens visa est omnibus qui aderant. Negocio tamen, cui rex tam fervide animum adiecisset, detractare singuli religiosum arbitrabantur. Episcopus quoque tam preciosa pollicitatione redemptus, quantum poterat salva verecundia, haut aegre causam regis tuebatur. Itaque cunctis id fieri decernentibus, synodum conficiendo negocio indixit Mogontiae, proxima post festum sancti Michaelis ebdomada. Hac expectatione rebus suspensis, regina Loresham, ut statutum tempus ibi praestolaretur, missa est; rex alio, quo regni negocia vocabant, abiit.

Interea Dedi marchio Saxonicus cum viduam duxisset Ottonis marchionis, tercio prius anno defuncti, praedia etiam, quae ille a diversis dominis beneficii loco habuerat, summa vi nitebatur adquirere. Cum nullus daret postulanti, indignitatem non ferens, regi, per quem potissimum stetisset ne darentur, bellum parabat, crebrisque colloquiis Thuringos ad societatem armorum sollicitabat. Promptum hoc fore sperabat, eo quod rex archiepiscopum adiuvando in exigendis decimationibus, multum a se avertisset animos eorum. Incitamentum tamen illi furoris vel maximum erat uxor saevissima. Haec placido hominis ingenio et per aetatem iam mansuefacto iuveniles animos inspirabat, saepius obtundens, quia, si vir esset, non inultus iniurias acciperet, nec priori marito eius audacia se imparem gereret, quo et virtute et opulentia superior esset. Rex accepto nuncio graviter permotus, ingentes copias et quae pluribus etiam

bellis satis essent celerrime contraxit. Tum vero episcopus Mogontinus, tempus se accepisse ratus, quo per occasionem publici belli privatum in Thuringos odium vindicaret, infestissimus aderat, regem quam atrocissime rem agere instigabat; ipse quoque totis amicorum, totis Mogontini episcopatus opibus coepto annitebatur. Non fefellit Thuringos efferatus in se animus episcopi, nec ipsi in eum mitiores spiritus gerentes, legatos ad regem miserunt, se nihil iniquum, nihil quod secus sit moliri adversus eum, nec arma contra rem publicam suo consilio aut favore sumpta esse; paratos se potius hostem publicum capitis quoque sui periculo expugnare; promptius autem ac devotius id facturos esse, si decimationum leges, priorum regum et episcoporum indulgentia sibi statutas, ratas inviolatasque fore pateretur; quod si episcopus ad eos rem divinam non divinis sed humanis armis expugnatum veniret, et decimas iure belli sibi extorquere vellet, quas nec iure ecclesiastico nec lege forensi potuisset, iam pridem se sacramento obstrictos obligatosque fuisse, ut raptores et praedatores inultos non sinerent; satius sibi esse mori in bello quam amissis patrum legitimis periuros vivere. Rex ad haec benigne respondit, auxiliumque suum, si in fide permanerent, certissimos sperare iussit; dehinc ubi res matura visa est, infesto agmine Thuringiam intravit. Duo ibi castella, quibus marchio praesidium imposuerat, Bichelingun[1] et Scidingen[2], alterum per dedicionem, alterum manu expugnatum recepit. Ceteris ilico admovendus erat exercitus. Sed marchio advertens, nullo loco vel munitione sustineri posse impetum regis, incisa spe resistendi, se suaque omnia dedidit. Thuringi, etsi, ut promiserant, erga regem et causam publicam devoti fidelesque essent, in episcopum

1) Beichlingen. 2) Burgscheidungen.

tamen Mogontinum hostilia pleraque fecere, probris et conviciis in faciem lacessere, milites eius, dum praedas agerent, facto grege saepius incursare, rapinam excutere, fundere, fugare, nonnullos denique ministros eius, nec hos mediocri fortuna vel humili loco natos, dum ab exercitu regis paulo longius praedatum abissent, comprehensos suspenderunt. Iussum tamen eis est ab rege facile et contemptim, ut decimas darent, non quo recusantibus vim ferre in animo esset, sed ne, non reddito promisso, archiepiscopum offenderet. Dedi marchio aliquamdiu habitus in custodia, tandem, adempta possessionum et redituum non modica parte, dimissus est. Filius eius Dedi iunior patrem ea tempestate infestius acerbiusque quam alius quisquam insectatus est. Ob eam rem, exacto bello, ingenti gloria esse coepit apud regem, egregiae indolis adolescens, nisi ambitionis spiritu et praepropera dominandi cupidine praeceps raperetur. Is non multo post, cum nocte quadam ad necessitatem naturae secessisset, apposito extrinsecus insidiatore, confossus in inguine et occisus est. Quis necis eius auctor fuerit, non satis constat, quamquam dolo novercae interfectum, vulgi sermonibus passim iactaretur. Illud haut dubie liquet, monasteria et ecclesias, moriente eo, magna formidine exoneratas esse, cum mentibus omnium certissima opinio insedisset, eum augendarum opum studio non Deo, non homini parciturum, qui patri proprio non pepercisset.

Imminente iam die, qui scindendo regis coniugio dictus fuerat, rex Mogontiam concitus properabat. Et ecce inter eundum comperit, legatum sedis apostolicae suum Mogontiae adventum praestolari, qui discidium fieri prohibeat et episcopo Mogontino apostolicae animadversionis sententiam minitetur, quod tam nefariae separationis se auctorem pro-

miserit. Consternatus ilico, quod rem diu exoptatam perdidisset e manibus, per iter quo venerat in Saxoniam redire volebat. Vix et aegre tamen amicorum consiliis superatus, ne principes regni frustraretur, quos summa frequentia sibi Mogontiae occurrere iussisset, Franconofurt abiit, ibique eos Oct. qui Mogontiae convenerant statuto die adesse iussit. Quo dum frequentes venissent, Petrus Damianus — is legatus erat sedis apostolicae, vir aetate et vitae innocentia admodum reverendus — mandata exposuit Romani pontificis: pessimam rem et ab nomine christiano, nedum ab regio multum abhorrentem esse, quam moliatur; si minus humanis legibus vel canonum sanctionibus terreretur, parceret saltem famae et existimationi propriae, ne scilicet tam foedi exempli venenum, ab rege sumpto initio, totum commacularet populum christianum, et qui ultor esse debuisset criminum, ipse auctor et signifer fieret ad flagitium; postremo si non flecteretur consiliis, se necessario vim ecclesiasticam adhibiturum et canonum lege scelus prohibiturum; ad haec, suis manibus numquam imperatorem consecrandum fore, qui tam pestilenti exemplo, quantum in se esset, fidem christianam prodidisset. Tum vero in eum coorti omnes qui aderant principes aiebant, aequa censere Romanum pontificem, et per Deum rogabant, ne crimen inferret gloriae suae et regii nominis maiestatem tam turpis facti colluvione macularet; praeterea ne parentibus reginae causam defectionis et iustam turbandae rei publicae occasionem daret; qui si viri essent, cum armis et opibus plurimum possent, tantam filiae suae contumeliam procul dubio insigni aliquo facinore expiaturi essent. Hac oratione fractus magis quam inflexus: *Si id*, inquit, *fixum obstinatumque est vobis, imperabo egomet mihi, feramque, ut potero, onus, quod deponere non valeo.* Ita efferato magis per

studium concordiae odio, annuit quidem, ut in regni consortium regina revocaretur, ipse tamen, ut congressum eius conspectumque vitaret, adhibitis sibi vix 40 militibus, in Saxoniam concitus rediit. Regina cum cetera multitudine et regni insignibus paulatim subsecuta est. Cumque ad eum Goslariam venisset, vix compulsus ille a familiaribus suis, ut ei obviam procederet, satis superque pro consuetudine eam benigne suscepit; sed protinus refrigescente amore, ad ingenium suum atque ad pristinum rigorem animi rediit; et quia consilia scindendi coniugii saepe iam temptata non processerant, statuit, deinceps, communicato cum ea solum regni nomine, sic eam habere, quasi non haberet.

Maxima eo anno vinearum omniumque silvestrium arborum sterilitas fuit.

Meginwardus abbas Hildenesheimensis abbatiam suscepit Augiensem, patefacto in eam sibi per multam largitionem aditu.

Rumoldus Constantiensis episcopus, maturae Nov. 2.
admodum gravitatis vir, obiit; cui Karolus successit, Magadaburgensis canonicus. Is a clericis Constantiensibus primo benigne susceptus est; sed processu temporis dum pro libito suo magis quam ex ratione rem gereret, indignantes clerici, a communione eius se abstinere coeperunt propter simoniacam heresim, per quam episcopatum usurpasse dicebatur; id quoque ei crimini dantes, quod plerosque ecclesiae thesauros furtive abstulisset. Qua accusatione Romam perlata, Romanus pontifex mandata direxit Mogontino archiepiscopo, ne ullo modo ab eo consecraretur, donec in sui praesentia causa diligentius ventilaretur. Tolosae[1] episcopus obiit; cui Bibo cancellarius successit; pro quo Adalbero canonicus Mettensis cancellarius est substitutus.

1) Tulli.

1070. Rex nativitatem Domini Frisingae celebravit.

Episcopus Mogontinus et Coloniensis et Babenbergensis a domino apostolico evocati, Romam venerunt. Ibi episcopus Babenbergensis accusatus, quod per simoniacam heresim data pecunia episcopatum invasisset, multa et preciosa munera papae dedit, et per haec efferatam adversum se mentem eius ad tantam mansuetudinem reduxit, ut, qui non sine periculo honoris et gradus sui evasurus putabatur, non solum impunitatem criminis, quod obiectum fuerat, consequeretur, sed etiam pallium et alia quaedam archiepiscopatus insignia ab sede apostolica pro benedictione perciperet. Mogontinus archiepiscopus ultro se episcopatu abdicare atque in otium privatae conversationis secedere magnopere cupiebat; sed tam Romani pontificis auctoritate quam eorum qui praesentes erant maturioribus consiliis vix et aegre abductus est a sententia. Omnes in commune acerbe obiurgati, quod sacros ordines per simoniacam heresim venderent et ementibus indifferenter communicarent manusque imponerent; tandem, accepto ab eis iureiurando, quod haec ulterius facturi non essent, in sua cum pace dimissi sunt.

1069. Dec. 24. Dux Luteringorum Gotefridus, omnibus pene terris magnitudine suarum rerum gestarum compertus et cognitus, obiit, et Verdunis sepultus est; cui filius eius Gozelo successit, praestantis quidem animi adolescens, sed gibbosus. — Udalricus marchio Carentinorum obiit[1].

Apr. 4. Rex pascha in Hildenesheim celebravit. Ibi inter milites regis et milites episcopi seditio facta est. Sed milites regis in congressione superiores facti, plerosque ex militibus episcopi peremerunt, captosque

1) d. 6. Mart. huius anni; cf. Wedekind Not. fascic. 2. p. 190. annotat. 144.

seditionis auctores ex edicto regis in vincula coniecerunt. Rex ascensionem Domini Quidelenburc, Mai. 13.
pentecosten Merseburc celebravit. Mai. 23.

Augustissimum in Quidelenburc templum cum omnibus attiguis sibi aedificiis, incertum divina ultione an fortuita calamitate, incensum atque in cineres redactum est.

Clarus eo tempore in palatio et magnae in re publica auctoritatis erat Otto dux Baioariorum. Sed sicut semper gloriam sequi solet invidia, invidentes ei plerique homines nequam, qui malitiae suae potentiam eius atque immoderatam gloriam obstare querebantur, sollicite oportunitatem ad opprimendum eum quaerebant. Itaque quendam, Egenen nomine, hominem ingenuum, sed omni flagitiorum genere infamatum, in necem exitiumque eius subornaverunt. Is crimen adversus eum detulit, quod se ad occidendum regem precibus et pollicitationibus multis saepenumero sollicitasset, atque in argumentum fidei gladium ostentabat, quem sibi ab eo in hos tam sceleratos nefariosque usus datum asserebat; si inficiaretur, paratum se quovis iudicio verbis suis fidem facere. Qua accusatione vulgata, hi, quos ratione communis commodi aliquando offenderat, omnes infensi infestique aderant, et iracundiam regis adversus eum inflammare summa vi, summa ope nitebantur. Igitur rex eum Mogontiam Iun.
cum ceteris principibus ad colloquium evocavit, quid delatum esset exposuit, negantique inducias in sex ebdomadas dedit, ut Kalendis Augusti Goslariam veniens, obiectum crimen, congressus cum accusatore suo, manu propria refelleret. Cum in haec verba discessum esset, causari principes de iniquitate conditionis coeperunt, nec bonum nec aequum esse dicentes, ut homo nobilissimus, integerrimae apud omnes existimationis, nec ulla umquam sinistri rumoris macula attaminatus, manum conferre iube-

retur cum homine sceleratissimo, qui si quid ingenuitatis a parentibus accepisset, id per furta, per latrocinia, denique per omnia vitiorum probra iam dudum oblitterasset. Ille tamen et indignitate rei efferatus et Deo innocentiae suae teste et conscio fretus, cum quovis, etiam indigno, etiam praeter natales suos, pugnare malebat, quam tanti sceleris
Aug. 1. suspicione teneri. Igitur die statuta ad proxima Goslariae loca cum armata multitudine venit; missis ad regem nunciis mandavit, si sibi tuto venire, si tuto causam dicere liceret, paratum se coram venire, et conditione, quam principes regni aequam iudicassent, crimen, cuius insimulatus fuerat, refellere. Rex ad haec atrociter et acerbe respondit, se ei nec in veniendo nec in causa dicenda pacem aut securitatem polliceri; id solum expectare, ut iuxta condictum Goslariam comminus veniret, et si quid de innocentia sua praesumeret, conserta cum adversario suo manu, aequissimo iudici Deo rem committeret; ni id faceret, se, omissa legum dissidentium simultate, relegato sententiarum certamine, pro convicto confessoque eum in tanti sceleris immanitate habiturum. Relato ad ducem hoc responso, nec tutum nec satis honestum eius rationibus visum est his qui recte ei consultum cupiebant, ut sic inflammatae adversum se regis iracundiae illudendum se vexandumque obiceret, cum sibi, integris adhuc rebus et crimine necdum comprobato, tuto coram venire non licuisset; quod tam iure caeli quam iure fori omnibus semper reis, omnibus in causis licuisset. Ita incisa spe veniae, infectis rebus, in sua se recepit, satius putans, quoad posset armis salutem tueri, quam ad exsaturanda hostium suorum odia turpiter more pecudum iugulari. Postera die rex principes Saxoniae, quod ex his oriundus esset et hi propter privatas inimicitias maxime invisum eum haberent, sententiam super eo rogavit. Qui

eum tamquam manifesti criminis deprehensum reum maiestatis iudicaverunt, et si caperetur, capitali in eum sententia animadvertendum fore, decreverunt. Ilico amici regis ferro et igne persequi eum, singuli pro virili portione, aggrediuntur; plerique etiam nec fide erga regem, nec studio erga rem publicam, nec ultione cuiusquam privatae iniuriae, sed sola rapinarum cupiditate, arma contra eum capiunt. Itaque undique laxatis, immo ruptis irarum habenis, omnes in eum irruunt, praedia eius et possessiones alias diripiunt, vastant, incendunt, ministros eius agrorumque cultores, si quos fors obtulisset, obtruncant, lacerant, iugulant. Sic postremo praeter modum modestiamque ira immoderatior debachabatur, ut nec ab ecclesiis nec templis, quae ille propriis impensis Deo construxerat, hostilis saevitiae impetus temperaret. Deinde rex collecto exercitu egressus, extremam operi manum per se ipsum imposuit; principes, quos ei consanguinitate vel alia necessitudine obnoxios noverat, aut acceptis obsidibus aut iureiurando, ne ad eum deficerent, obligavit. Castellum eius Hanenstein[1], a quo ad primum statim belli terrorem praesidium abductum fuerat, funditus everti iussit. Alii castello, quod Tesenberg[2] dicitur, exercitum iam admoverat. Sed hi qui intus erant, etsi loci situ inexpugnabiles essent, et copiis omnibus, quae administrando bello necessariae erant, affatim affluerent, ultro tamen se dedere quam ancipitem belli fortunam temptare maluerunt. Relicto illic praesidio, rex in ulteriora loca ad demoliendas uxoris quoque eius possessiones[3] exercitum abduxit, villas multas opibus et aedificiis ornatissimas incendit, bona diripuit, in mulieres et pueros — nam viri in montes et in

1) Hanstein ad Wirraham, haud procul Gottinga. 2) Desenberg haud procul Paderborna. 3) In Westfaliam. Uxor enim Ottonis Richinza fuit, vidua Hermanni comitis de Werla.

saltus devios se abdiderant — foeda et hostilia multa commisit; tantaque in ea expeditione acerba et crudelia perpessi sunt a rege proprio homines innocentes et nulla saltem suspicione criminis cuiusquam infamati, ut nihil acerbius, nihil crudelius a barbaris perpeti potuissent. Tandem dux Otto perdoluit, et calamitatum pondere superata est constantia patientiae. Itaque assumptis secum ad tria milia viris electis et omni militaris disciplinae studio exercitatis, impetum in Thuringiam fecit, villas regalis fisci, rebus cunctis affluentissimas, incendit, praedam multam abegit, et milites suos, quorum plerosque ad societatem belli sola spes rapinarum allexerat, hac primum mercede inescavit fidosque ac firmos sibi effecit. Ita populabundus ultra Heschenewege[1] pervenit. Ibi confluentibus ad se agrorum suorum cultoribus, quibus milites regis praeter miseram vitam nihil reliquum fecerant, partem aliquam praedae distribuit, verbera divinae animadversionis fortibus animis tolerare admonuit, et pro se quoniam arma ferre non possent, suppliciter ad Deum vota facere flagitavit. Interea Thuringi, qui se ante aliquot annos sacramento obstrinxissent, ne latrones aut raptores inultos sinerent, rerum suarum direptionibus exacerbati, ad arma conclamant, conglobatis propere ingentibus copiis, hostes e vestigio insequuntur, inventisque haut procul ab Heschene-
Sept. 2. wege certamen inferunt 4. Nonas Septembris. Nec diu anceps pugna fuit. Nam his qui cum duce Ottone erant impigre occursantibus, vix primam praelii procellam sustinentes in fugam vertuntur, et alii in proximos montes et silvas evadere, alii per iter quo venerant citatis equis reverti, summo conamine nitebantur, haut satis auspicato temptatam fortunae aleam detestantes. Ipse denique, qui primo ut res certamini committeretur vehementissimus auctor

1) Eschwege.

incentorque fuerat, Ruotgerus comes[1], is nunc primus fugiendi auctor ac signifer apparebat, omnique, ut vulgo dicitur, vento citatior montes et colles modernus Idithun transmittebat. Trecenti plus vel minus in ea congressione ex Thuringis corruerunt; ex parte altera unus occisus, duo sunt vulnerati. Dux Otto, signo receptui dato, cum a caede hostium vix et aegre militem suum revocasset, aliquamdiu in eisdem castris commoratus est, et vergente iam in vesperam die, plerosque principes exercitus sui singulos in sua cum pace dimisit. Ipse, adhibitis sibi quantas res poscere videbatur copiis, in ulteriorem Saxoniam contendit; ibique totam hiemem usque ad nativitatem Domini exegit, partim rapinis et depraedationibus victitans, partim ex possessionibus Magni comitis, quem belli periculorumque omnium socium et innocentiae suae devotissimum assertorem habebat. Is filius erat Ottonis ducis Saxoniae, egregius adolescens, boni et aequi in pace supra annos suos servantissimus, et in bello audacia et virtute militari nulli secundus. Perlato ad regem nuncio acceptae in Heschenewege cladis, omissis rebus aliis, Goslariam concitus remeavit, nec inde usquam ante nativitatem Domini abscessit, timens scilicet, ne tam caram tamque acceptam sibi villam, quam pro patria ac pro lare domestico Teutonici reges incolere soliti erant, hostes per absentiam eius, quod minitari et crebris usurpare sermonibus dicebantur, in favillas cineresque redigerent.

Adalbero Wormaciae episcopus, propria, ut fertur, crassitudine praefocatus, interiit; cui Adalbertus successit.

Aribo diaconus, frater Willehelmi et Ottonis marchionum, occisus est a propriis servis suis, vir tam divinis quam secularibus litteris adprime eruditus,

1) de Bielstein ad Wirraham.

sed propter lasciviam morumque intemperantiam merito bonis omnibus gravis et invisus.

Silvestrium arborum eadem quae priore anno sterilitas permansit. Sed vinearum tanta fertilitas fuit, ut plerisque in locis prae multitudine vix colligi vindemia posset.

1071. Rex nativitatem Domini Goslariae celebravit. Ibi per interventum Ruodolfi ducis Suevorum Welf, filius Azzonis marchionis Italorum, ducatum Baioariae suscepit. Is filiam Ottonis ducis Baioariorum uxorem duxerat, et per iusiurandum altera iam vice matrimonio fidem dixerat; quamdiu itaque res tranquillae erant, quamdiu etiam bellum temere coeptum sine grandi permutatione rerum sedari posse sperabat, maritalem uxori affectum et honorem deferebat, et causam soceri, quantum poterat, armis et consiliis tuebatur; at ubi animadvertit, datam in eum sententiam, et bellum iracundiamque regis magis in dies adversus eum crudescere, leges omnes vinculaque omnia, quibus vicissim propinquitatem firmaverant, abrupit; satius putans, periurii crimen et violatae fidei verecundiam sustinere, quam res suas florentissimas desperatis ac perditis eius rebus admiscere. Et primo in tam trepidis rebus petenti auxilium denegavit, dein filiam eius a complexibus suis et thori consortio segregavit patrique remisit; postremo ad ipsum eius ducatum occupandum omnem operam intendit, nihil pensi habens, quantum auri, quantum argenti, quantum redituum ac possessionum dilapidaret, dummodo quod cupiebat assequeretur. Directus est ergo dolus in manu eius, et potuit et invaluit, cunctis detestantibus, quod clarissimam atque opinatissimam in re publica dignitatem tam foeda ambitione polluisset. Noverat rex, haut satis placiturum principibus Baioariae, quod hoc tum contra morem et ius, tum ipsis inconsultis factum fuisset, et propterea quantocius ire

in Baioariam cogitabat, ut tumultum, si quis forte oriretur, per se ipsum reprimeret. Sed e diverso haut nescius erat, si ipse longius abisset, hostes ilico in Goslariam impetum facturos et clarissimum illud regni domicilium in cinerem redacturos. Accepto a familiaribus suis consilio, quosdam Saxoniae principes illic praesidii causa reliquit; et ipse, sicut instituerat, in Baioariam proficisci parabat. Interea dux Otto videns sibi nihil iam spei reliquum esse, cuius et bona omnia flamma hostilis absumpsisset et ducatum alius in suam potissimum contumeliam invasisset, statuit, rem in extremum discrimen adducere, et cum rege, ubi primum copia fieret, collatis signis dimicare. Itaque montem qui dicitur Hasengun[1] occupavit, ut is scilicet militibus **Ian.**
suis, quomodocumque res in praelio cecidissent, receptui foret. Eum, etsi natura et situ ipso satis munitum, munitiorem tamen manu atque opere fecit, ibique convecta ex circumiacentibus agris praeda, regem praestolabatur. Rex accepto nuncio nihil moratus, quantas in ea trepidatione potuit copias ex Saxonia, ex Thuringia atque ex Hassia celerrime contraxit. Ceteris principibus, qui longius aberant, mandavit, ut, si forte res sine mora et diuturnitate confici non posset, sibi quam citius possent armata manu concurrerent. Plurimum eo tempore rex consiliis utebatur Eberhardi comitis, sapientis admodum viri. Is videns, hostes sic ad bellum exercitatos, sic ipsa iam desperatione, quae plerumque timidis etiam virtutem addere solet, efferatos, sine magno detrimento rei publicae nec vinci nec vincere posse, abiit ad ducem Ottonem, eumque per Deum obtestari coepit, ne se suosque in tantum discrimen praecipitaret; necdum ei omnem spem veniae, omnem respirandi facultatem ereptam esse;

1) **in Hassia, Hasungen am Habichtswalde. Cf. Wenck l. l. III. p. 40. n. h.**

si de monte, quem occupaverat, exercitum abduceret, seque regi iustis conditionibus dederet, sub iuramento se ei promittere, quod et veniam culpae, cuius insimulatus fuerat, et omnium quae iure belli amiserat restitutionem ei a rege impetraret. Annuente eo, rem ad regem detulit, et eum haut difficulter in sententiam adduxit, quippe cum taedere eum iam belli coepisset, quod propter privatum hominis amorem a principibus per ingenium trahi ac segniter geri videbat. Pace per iusiurandum utrimque firmata, induciae datae sunt Ottoni duci
Apr. 24. usque in pascha, ut Coloniam veniens, dedicionem lege quam principes aequam iudicassent perficeret. Inter has inducias, cum dux Otto exercitum, singulos in sua, dimisisset, Retheri comes, partium eius haut leve momentum, occisus est ab hostibus suis propter quasdam privatas simultates.

Saricho abbas Corbeiensis obiit; cui Wernheri, eiusdem coenobii monachus, successit.

Rex, sicut instituerat, in Baioariam abiit, ibique compositis mediocriter, prout tum copia erat, regni
Apr. negociis, ad Renum rediit. Castellum Hamerstein, quod a superioribus regibus iam olim dirutum fuerat,
Apr. 24. summo nisu instauravit. Pascha Coloniae celebravit, ibique rursus Ottoni duci inducias usque in pentecosten dedit. Exacta solemnitate paschali, Leodium abiit. Ibi ad eum vidua Balduwini comitis venit, regiae maiestatis patrocinium expetens contra violentiam improbitatemque Ruotberti, fratris Balduwini, qui et fratrem praelio victum vita privasset, et comitatum eius, expulsis uxore et liberis, tirannica crudelitate occupasset.

Non ingratum fortassis lectori fecero, si gestae rei historiam quam paucis potero absolvam. In comitatu Balduwini eiusque familia id multis iam seculis servabatur quasi sancitum lege perpetua, ut unus filiorum, qui patri potissimum placuisset,

nomen patris acciperet et tocius Flandriae principatum solus hereditaria successione obtineret, ceteri vero fratres aut huic subditi dictoque obtemperantes ingloriam vitam ducerent, aut peregre profecti, magis propriis rebus gestis florere contenderent, quam desidiae ac socordiae dediti, egestatem suam vana maiorum opinione consolarentur. Hoc scilicet fiebat, ne, in plures divisa provincia, claritas illius familiae per inopiam rei familiaris obsoleret. Igitur cum Balduwinus senior duos genuisset filios, Balduwinum et Ruotbertum, Balduwinum omnium quae habebat heredem instituit, Ruotberto, ubi primum aetas faciendis stipendiis matura visa est, naves paravit, aurum, argentum et ceteras longinquae profectionis impensas affatim praebuit, iussitque, ut ad gentes exteras iret, et, si vir esset, propria sibi virtute regnum diviciasque pararet. Ille patri adquiescens, assumpta secum multitudine, qua regio praegravari videbatur, navem ascendit, et in Galliciam ire eamque, si votis Deus successum annuisset, sibi subdere cogitavit. Cumque post paucos dies ad ignota quaedam littora applicuisset, et egressus in terram ab incolis loci praedas agere coepisset, illi ex omnibus partibus ad arcendam vim ilico armati conveniunt. Facta congressione, eum, cum aliquamdiu pugnam fortiter sustinuisset, in fugam vertunt, fugientem usque ad naves persequuntur, sociosque eius pene ad internitionem prosternunt. Ipse cum paucis vix fuga elapsus, ad patrem tantae calamitatis nuncius rediit. A quo propter male gestas res contumeliose repulsus, alia rursum via, quoniam hac non successisset, fortunam temptare aggreditur, omnia paratus, etiam extrema perpeti, ut maculam veterem factis recentioribus elueret. Reparatis navibus et numero militum instaurato, marinis iterum fluctibus se credidit, in regionem longinquam, ubi sedem vaganti Deus ostendisset, iter facturus. Et

ecce post paucos dies tempestate infestissima circumventus, multis suorum naufragio amissis, ipse nudus omniumque rerum egens vix et aegre in littus evasit. Dehinc assumpto plebeio habitu, inter eos, qui Hierosolimam causa orationis pergebant, Constantinopolim ire parabat, vocatus eo crebris legationibus Northmannorum, qui sub imperatore Constantinopolitano militabant, quique ei, si illuc veniret, tocius Greciae principatum pollicebantur. Sed imperator Constantinopolitanus, comperto hoc consilio, omnia flumina, per quae transitus in Graeciam esse poterat, appositis custodibus, observari fecit, ut deprehensus ilico trucidaretur. Sic conatus coeptumque eius irritum fuit. Tandem advertens, sic infeliciter sibi cedere, quamcumque viam temptasset amplificandae gloriae suae, deinceps in perpetuum ab oppugnatione exterarum gentium animum avocavit, atque in Fresiam, quae confinis est Flandriae, cui Thiedericus quondam comes, et post hunc Florentius, frater eius, imperaverat, irruptionem fecit. Bis ibi commisso praelio, victus et fugatus est. Tandem incolae loci multis certaminibus exhausti, cum animum eius vel ad mortem vel ad victoriam obstinatum cernerent, ultro se ei dediderunt. Quod ubi frater eius Balduwinus comperit — iam enim pater eius morbo ac senio confectus naturae concesserat — armata multitudine his eum sedibus proturbare magna vi, magno molimine parabat. Cui cum exercitu adventanti Ruotbertus legatos obviam misit, obtestans per Deum, ut se fratrem suum reminisceretur, nec iura germanitatis, apud barbaros quoque semper sacrosancta et inviolata, pollueret; misereretur potius peregrinationis, laborum et calamitatum, in quibus totam aetatem suam detrivisset; gauderet ipse beatus sorte sua, quod totam communis patris hereditatem, quam iure gentium secum dividere debuisset, solus sine

consorte obtineret; se patriis finibus extorrem, paterna hereditate destitutum, ab summa gloria maiorum suorum ad ultimam egestatem coactum, exteras gentes bellos lacessisse, terras ac maria concitasse, nihil denique praetermisisse, ne de portione paternae substantiae, quae se contingeret, fratri molestus esset; nunc laboribus exhaustum, adversitatibus defatigatum, vix et aegre parvissimo terrarum angulo insedisse, cuius nullam partem constet ad eius dominium pertinere; postremo id se animo fixum habere, nec ab sententia ulla vi, ulla necessitate abduci posse, ut hic aut instantis iam senectutis requiem aut honestae saltem mortis sepulchrum sit habiturus. Nihil ille his verbis motus, exercitum haut segniter ad Fresiam admovebat. Tum Ruotbertus necessitate compulsus, armata iuventute, quam secum lectissimam habebat, obviam ei processit; commissoque praelio, ex parte Balduwini multi occisi, plures vulnerati, omnes in fugam versi sunt; quos dum ipse loco pulsos sistere pugnamque restituere summo conamine moliretur, in confertissimos hostium cuneos temere invectus, occiditur. Cuius morte comperta, Ruotbertus ilico in Flandriam irruptionem fecit, eamque sibi tamquam ex iure debitae successionis totam mancipavit. Filius erat Balduwino, impubis adhuc adolescens et necdum armis militaribus maturus. Is repente et perempti patris et hostilis irruptionis atroci nuncio attonitus, ad regem Francorum, Philippum nomine, confugit, auxilium et necis paternae vindictam expetens, eo quod pater eius tam ipsi quam maioribus eius saepe in arduis rebus commodissime affuisset et civitates quasdam ex his quas Ruotbertus occupaverat pro donativo ab eo accepisset. Ille rei indignitate gravissime permotus, statim temere et tumultuario tantum milite collectum exercitum duxit in Flandriam, de magnitudine virium suarum et hostis

imbecillitate nimium praesumens. Sed Ruotbertus, quo viribus erat impar, eo magis ut rem astu tractaret intentus, simulato aliquamdiu metu et fugiendi studio, ex insperato atque ex insidiis copias suas super exercitum regis effudit, tantumque eis terrorem incussit, ut abiectis armis fugiendo saluti consulere summa ope conarentur. Filius Balduwini cum deinceps parum spei in armis poneret, assumpta matre sua, ad regem Teutonicorum Heinricum, Leodii, ut praedictum est, tum temporis positum, venit, opemque eius adversus patrui violentiam supplex imploravit, atque ut magis eum sibi obnoxium faceret, comitatum Reginheri quondam comitis cum castello munitissimo, Mons nomine, quae scilicet praedia mater eius a priore marito suo dotis nomine acceperat[1], sancto Lamperto tradidit; quae rursum episcopus Leodiensis duci Gotefrido, ille itidem ipsi filio Balduwini beneficii loco dedit. Hoc rex quasi precio redemptus, episcopo Leodiensi atque duci Gotefrido, item aliis Lutheringiae principibus praecepit, ut in arduis rebus praesidio illi essent, et Ruotbertum, si iniuste invasis sedibus ultro excedere nollet, vi et armis expellerent. Qui protinus coadunato exercitu in Flandriam profecti sunt. Sed comperto, quod Ruotbertus cum rege Francorum iam in gratiam redisset, et expiata veteri contumelia, firmum sibi eum fidelemque fecisset, infectis rebus in sua rediere, temerarium iudicantes, cum rege potentissimo privatis viribus acie confligere. Sic Ruotbertus deinceps Flandriae principatu in securitate potiebatur.

Mai. Fratres de monasterio Stabulaus cottidie aures regias obtundebant pro repetitione monasterii Malmendrensis, quod abbati ereptum, rex consilio Premensis episcopi, ut praedictum est, dono dederat Coloniensi archiepiscopo. Cumque nihil ille preci-

1) Richildis, uxor Hermanni comitis Hanoniensis.

bus, nihil lacrimis, nihil ipsa perurgentium importunitate moveretur, inito consilio, et, ut fertur, divina revelatione ad hoc faciendum incitati, ossa beati Remacli levant, Leodium deferunt, et rege celebri quodam loco convivium agente, super mensam ipsam apponunt, obsecrantes per Deum, ut si minus filiorum, saltem patris misereretur iam cum Christo regnantis et de iniuriis suis cottidie ad tribunal aeterni iudicis proclamationem facientis; cui nisi sua restitueret, ultra ei propter penuriam rerum necessariarum militaturi non essent. Hoc supplicationis genere, quod ad captandam benivolentiam comparatum fuerat, rex versa vice nimium efferatus, concitus se, relictis epulis, in palatium proripuit, et quo exemplo in abbatem, tam audacis facti incentorem, animadvertere deberet, plenus irarum cogitabat. Sed ecce mensa, cui superpositae erant sacrae reliquiae, divina virtute confracta corruit, ministroque regis, haut obscuri nominis viro, crura pedesque contrivit; qui paulo post, exorata per intercessionem beati Remacli pietate divina, ita pristinae restitutus est sospitati, ut ne cicatrix quidem in argumentum laesionis abolitae relinqueretur. Atque ita deinceps per totam noctem sequentemque diem tanta circa sanctum corpus coruscabat miraculorum multitudo, ut corporali quodammodo proclamatione videretur beatus Remaclus ius suum expostulare. Attonitis omnibus tantae rei novitate, rex timore vehementissimo correptus, ne forte, si cunctaretur, caelestis in eum protinus ultio procederet, non solum ablata restituit, sed recentibus etiam donis pro munificentia regia magnifice cumulavit. Hinc digressus, pentecosten Halberstat cele- Iun. 12.
bravit. Ibi Ottonem ducem ceterosque ingenuos, qui cum eo arma contra rem publicam sumpsisse arguebantur, in dedicionem suscepit, principibusque

Iun. 14. regni in custodia habendos et statuto die sibi restituendos commendavit.

Meginwardus abbas Augiensis dignitate sua ultro se abdicavit, offensus tum infestatione quorundam militum suorum, qui eum gravibus contumeliis affecerant, tum importunitate regis, qui frequentibus eum edictis urgebat, ut praedia monasterii, quae tam eius quam priorum abbatum largitione dilapidata vix iam in usus fratrum sufficere poterant, militibus suis in beneficium erogaret. In locum eius non per electionis ostium, sed per simoniacae hereseos cuniculum, protinus irrupit Ruobertus abbas Babenbergensis, cognomento Nummularius, annumeratis in aerarium regis mille pondo argenti purissimi[1]. Hic sordidissimis quaestibus et usuris, quas etiam privatus adhuc in monasterio exercuerat, infinitam sibi pecuniam conflaverat, et propterea mortes episcoporum et abbatum anxia expectatione iam dudum suspiraverat. Cumque eos diutius vivendo vota sua et effrenatae ambitionis impetum, quo praeceps rapiebatur, morari graviter et impatientissime ferret, eo vesaniae evasit, ut praeter occulta munera, quibus auriculariorum favor redimendus erat, regi centum pondo auri promitteret, ut, eiecto eximiae sanctitatis viro abbate Widerado, sibi abbatia Fuldensis traderetur. Et profecto, quod nefarie concupiverat, flagitiosissime obtinuisset, nisi pauci, quibus leges ecclesiasticae pecunia cariores erant, in faciem regi, ne id faceret, obstitissent. Is pseudomonachus, dicam expressius vi doloris impulsus, is angelus satanae transfiguratus in angelum lucis, ita sanctam et angelicam monachorum professionem

1) Pondo i. q. libra, marca. Libra argenti constabat tunc temporis adhuc 20 nummis sive solidis, quorum unus aequiparandus minimum dimidio thalero; unde patet, tantum argenti abbatiae vel ditissimae acquirendae vix impensum fuisse. Centum pondo auri paullo inferius memorata eandem efficiunt summam; decuplo scilicet plus erat pondo auri quam argenti.

infamavit, corrupit, vitiavit, ut monachi nostris temporibus atque in his regionibus non innocentia aestimentur atque integritate vitae, sed quantitate pecuniae, nec quaeratur in abbatibus eligendis, quis dignius praeesse, sed quis carius abbatiam possit emere. Ita proprio huius invento, novo atque infausto huius aucupio, haec in ecclesiam introducta est consuetudo, ut abbatiae publice venales prostituantur in palatio, nec quisquam tanti venales proponere queat, quin protinus emptorem inveniat, monachis inter se non de observantia regulae zelo bono, sed de quaestibus et usuris zelo amaro contendentibus. Sed haec ut digne defleri possint, pro magnitudine sua et proprio volumine et prolixiore opus habent tragedia. Ad coeptum potius revertamur. Advocatus Augiensis monasterii postquam pecuniarium hunc abbatem advenire comperit, et quanta largitione aditum sibi in ovile Christi lupus rapax patefecisset audivit, missa obviam legatione, denunciavit ei sub interminatione salutis propriae, ne intra possessiones Augiensis monasterii praesumeret accedere; alioquin occursurum se et armata manu vindicaturum in libertatem, quos ipse tam caro mercimonio emisset in servitutem. His ille auditis, nimium animo consternatus est, tum propter gravem iacturam pecuniarum suarum, tum propter ereptum sibi tamquam de faucibus, cui diu anxie inhiasset, honorem. Et primo quidem animum induxerat, rem armis experiri et, ut dici solet, ignem gladio scrutari, hoc est simoniacam heresim homicidiis cumulare; sed asserentibus his qui cum eo erant, supra vires suas esse negocium, confuso, ut dignum erat, et confecto animo abiit in possessiones fratris sui, praestolaturus ibi, quos exitus tam tristibus initiis fors esset allatura. Nam abbatiam Babenbergensem interea susceperat Ekebertus, Gorziensis disciplinae monachus. Ad cuius ingressum omnes

protinus fratres, quos prior ille abbas suis, hoc est mercatoriae atque usurariae artis disciplinis instituerat, et quasi filios pater in vitam moresque suos pedibus, ut dicitur, ire docuerat, tamquam folia quae vento raptantur diffugerunt.

Karolus, cui rex Constantiensem episcopatum dederat, assiduis proclamationibus pro ordinatione sua sedem apostolicam appellabat. Econtra fratres Constantienses obstinata contentione obluctabantur, ne contra canonum instituta is, qui praeter simoniacam heresim furti quoque insimulatus fuerat, sibi episcopus ordinaretur. Papa, cum ei molesti essent, cognitionem causae a se ad archiepiscopum Mogontinum reiecit, iussitque, ut, utrisque vocatis ad sinodum, rem diligentissime ventilaret, et si crimina quae obiciebantur refellere non posset, nulla eum ratione consecraret. Hac de causa sinodum archiepiscopus Mogontiae indixit in mensem Augustum. Rex concertationem hanc iniquo valde animo ferebat, propter amicitiam Karoli et plurima servitia, quibus etiam in re familiari plerumque sibi commodissime affuerat; et idcirco munera sua rata ei manere, cupidissime volebat. Unde Mogontino archiepiscopo graviter succensebat, quod non statim eum, contemptis obstrepentium fratrum simultatibus, ordinasset. Sed ille immobilis persistebat in sententia, illud prae se ferens, quam terribiliter anno superiore a papa pro simili causa obiurgatus fuisset, et quam vix et aegre sine dampno gradus sui evasisset, et quod postea recentibus litteris sedis apostolicae, ne sine diligentissima discussione manus illi imponeret, commonitus fuisset.

Itaque instantibus iam Kalendis Augusti, rex Mogontiam properabat, cupiens ipse in discussione tanti negocii cum archiepiscopo cognitor assidere. Inter eundum Herveldiam venit. Inde digressus, die

postera in villam quae dicitur Utenhusen[1] prandendi gratia divertit. Cumque refecti iam ferventissimo accelerandi itineris studio certatim omnes caballos repeterent, accidit, ut Liupoldus de Mersburg[2], quidam regi carissimus, cuius opera et consiliis familiarissime uti solitus erat, caballo forte laberetur, et proprio mucrone transfossus, expiraret. Cuius calamitas intolerabili dolore et moestitia regem confecit, statimque Herveldiam reportatum in medio ecclesiae cum magnifica funebris officii pompa sepelivit; 30 quoque mansos pro anima eius monasterio contradidit in loco qui dicitur Mertenefelt[3]. Notatum autem est, hunc ipsum gladium fuisse, quo famosissimus quondam rex Hunorum Attila in necem christianorum atque in excidium Galliarum hostiliter debachatus fuerat. Hunc siquidem regina Ungariorum, mater Salomonis regis, duci Baioariorum Ottoni dono dederat, cum eo suggerente atque annitente rex filium eius in regnum paternum restituisset; cumque eum dux Otto filio Dedi marchionis Dedi iuniori in argumentum pignusque individuae dilectionis ad tempus praestitisset, illo, ut praedictum est, perempto, regi, et per regem Liupoldo huic casu obvenerat. Unde plerique ducis Ottonis fautores, divino hunc iudicio per eum qui ducis Ottonis fuisset gladium occisum interpretabantur, eo quod ad illum persequendum et de palatio eiciendum is potissimum regem instigasse diceretur. Legitur autem de hoc gladio in gestis Getarum[4], qui et Gothi dicuntur, quod Martis quondam fuerit, quem bellandi praesidem et militarium armorum primum repertorem gentiles mentiebantur, eumque post multa tempora pastor quidam in terra leviter absconsum deprehenderit ex sanguine bovis, cuius

1) Hodie Odenhausen in iudicio Londorf non longe ab urbe Giessen.
2) Mörsburg in Suevia ad lacum Bodamicum. 3) Non procul ab urbe Heiligenstadt. 4) Iordanis de reb. Getic. cap. 35.

pedem, dum in gramine pasceretur, vulneraverat; isque eum Attilae regi detulerit, divinatumque illi fuerit omnium tunc temporis aruspicum responsis, quod gladius idem ad interitum orbis terrarum atque ad perniciem multarum gentium fatalis esset. Quod verum fuisse oraculum, multarum nobilissimarum in Galliis civitatum hodieque testantur excidia, in tantum ut gladius ipse vindex irae Dei sive flagellum Dei a barbaris quoque diceretur. Haec, quoniam gladii huius mentio inciderat, per excessum sint dicta.

Aug. 15. Rex magnifice ac regaliter curato funere, Mogontiam, sicut instituerat, properavit. Cumque statuta die in sinodo cum episcopis assedisset, aderat Karolus, aderant et fratres Constantienses, magnam ei molem criminum obiectantes. Contra quos rex, quantum salva verecundia poterat, dedita opera nitebatur, et modo obiecta purgare, modo pondus obiectorum, quae non poterat purgare, callidis sermonibus conabatur attenuare; plerumque etiam instantium ac perurgentium procacitatem verbis durioribus corripiebat, ac frontis impudentiam opposita auctoritatis suae maiestate refringere temptabat. Primum et secundum diem in hoc negocio insumpsit. Cumque accusatorum constantiam nec veritate responsionis nec arte dictionis eludere posset, ad ultimum, probatis quae obiecta fuerant criminibus, baculum episcopalem ab eo recepit. Verbis tamen exquisitissimis moestitiam eius consolabatur, promittens, quod, dum primum sibi oportunum fieret, benigna vice hanc calamitatem ei compensaret. Ipsis diebus regina, quae una cum rege Mogontiae aderat, filium peperit. Sed is baptizatus statim obiit, delatusque in Hartesburg, ibi sepultus est. Episcopatum Constantiensem rex Ottoni canonico Goslariensi dedit, recentisque calumpniae exemplo conterritus, confestim eum consecrari fecit, ne quis

scilicet adversus eum scrupulus denuo per dilationem consecrationis oriretur.

Inter ducem Polenorum[1] et ducem Beheimorum[2] infestissima dissensio erat. Propter quod eos rex in civitatem Misene autumnali tempore evocatos, durius corripuit, et ut deinceps suis singuli terminis contenti essent nec se vicissim temerariis incursionibus lacesserent, sub obtentu regiae maiestatis praecepit; alioquin se hostem et vindicem experturus foret, qui prior alteri arma intulisset.

Anno Coloniensis archiepiscopus, expulsis de Salefelt canonicis, vitam illic instituit monasticam, missis eo de Sigeberg et de Sancto Pantaleone monachis. Quo in tempore et ego illuc veni, conferre cum eis de ordine et disciplina monasterialis vitae, eo quod magna quaedam et praeclara de illis vulgi opinione iactarentur. Denique, sicut vulgo assiduitate vilescunt omnia et popularium animi novarum rerum avidi magis semper stupent ad incognita, nos, quos usu noverant, nihili aestimabant, et hos, quia novum inusitatumque aliquid praeferre videbantur, non homines sed angelos, non carnem sed spiritum arbitrabantur. Et haec opinio principum quam privatorum mentibus altius pressiusque insederat. A quibus ad populum derivatus rumor, tantum terroris plerisque in hac regione monasteriis iniecit, ut ad ingressum illorum alias 30, alias 40, alias 50 monachi, austerioris vitae metu scandalizati, de monasteriis abscederent, satiusque ducerent de salute animae in seculo periclitari, quam supra virium suarum mensuram vim facere regno caelorum. Et revera non immerito Dominus super nostrates monachos despectionem effundere videbatur. Nam quorundam pseudomonachorum privata igno-

1) Boleslaum II, Casimiri I. filium, primo ducem, deinde regem Poloniae, ab a. 1058—1083. 2) Wratislaum II, primum Bohemiae regem, ab a. 1061—1092. d. 14. Ian.

minia nomen monachorum vehementer infamaverat, qui, omisso studio divinarum rerum, totam operam pecuniis et quaestibus insumebant. Hi pro abbatiis et episcopatibus aures principum importune obtundebant, et ad honores ecclesiasticos non via virtutum, ut maiores nostri consueverant, sed per ambitionis praeruptum et male partarum pecuniarum profusionem grassabantur. Denique in coemptionem exigui honoris aureos montes cottidie promittebant secularesque emptores largitionis suae immoderantia excludebant, nec venditor tantum audebat exposcere, quantum emptor paratus erat exsolvere. Mirabatur mundus, unde tantus pecuniarum scateret fluvius, unde Cresi et Tantali opes in privatos homines congestae fuissent, et eos potissimum homines, qui crucis scandalum et paupertatis titulum praeferrent et praeter simplicem victum et vestitum nihil rei familiaris habere se mentirentur. Ista dominici agri zizania[1], haec vineae Dei arida sarmenta et stipula aeternis ignibus praeparata totum sacri gregis corpus quasi tabo quodam infecerant, et secundum apostolum[2] modicum fermentum totam corruperat massam, ita ut omnes similes aestimaremur, nec esse in nobis putaretur, qui faceret bonum, non esse usque ad unum[3]. Propter hoc principes regni ad instituendam in Gallis divini servitii scolam Transalpinos monachos evocabant, nostrates autem, quicumque in illorum instituta ultro concedere noluissent, de monasteriis cum ignominia eiciebant. Ego tamen, ut praedixi, ad eos veniens, et per 14 ebdomadas apud eos partim in Salefelt, partim in Sigeberg commoratus, animadverti, nostras quam illorum consuetudines regulae sancti Benedicti melius congruere, si tam tenaces propositi tamque rigidi paternarum nostrarum traditionum aemulatores vellemus existere.

1) Matth. 13, 30. 40. 2) 1. Cor. 5, 6. 3) Ps. 14, 1.

Archiepiscopus Mogontinus a festivitate sancti Michaelis usque in pentecosten mala valitudine laborabat, ita ut etiam desperaretur a medicis et de successione eius plerique intentissimis studiis satagerent.

Karolus, quem ab episcopatu Constantiensi deiectum supra diximus, regressus ad Magadaburgensem diocesim, 6. Kalendas Ianuarii obiit.

1072. Rex nativitatem Domini Wormaciae celebravit. Inde peragrata aliquanta regni parte, Goslariam regressus, totam ibidem quadragesimam exegit.

Burchardus, camerarius archiepiscopi Mogontini, episcopus ordinatus est in Basilea.

Primus tunc in palatio erat Adalbertus Premensis archiepiscopus, qui, triumphatis aemulis suis, qui eum ante aliquot annos de palatio eiecerant, solus nunc rege fruebatur, receptus non modo in gratiam et familiaritatem sed pene in regni consortium et omnium quae publice vel privatim agenda erant societatem. Ita regem callidis subreptionibus suum fecerat. Sed is morbo et aetate exhaustus, cum diu per exquisitissimas medicorum operas morti obluctatus fuisset, quasi naturam arte eludere posset, mediante quadragesima, 16. Kalendas Aprilis Mart. 17.
debitum conditioni persolvit, et pertinacibus odiis hominum, quod numquam potuerat vivendo, tandem aliquando satisfecit moriendo. Erat plane vir admirandae cumpunctionis, et potissimum dum salutarem Deo hostiam immolaret totus in lacrimas effluebat. Virgo quoque, ut ferebatur, ab utero matris permanebat. Sed has in eo virtutes nimium in oculis hominum morum insolentia et iactantiae levitas obfuscabant. Corpus eius ex Goslaria in sedem episcopatus sui delatum atque sepultum est.

Rex palmas Coloniae, pascha Traiecti celebravit. Apr. 1. Apr. 8.
Ubi dum ei populus vehementer obstreperet pro

iniuriis et calamitatibus, quibus passim per totum regnum innocentes opprimebantur, pupilli et viduae diripiebantur, monasteria et ecclesiae vastabantur, et ruptis iniquitas habenis in omne quod voluisset facinus impune bachabatur: permotus tandem vel ipsa rei acerbitate vel proclamantium importunitate, annitentibus in hoc ipsum cunctis regni principibus, exoravit Coloniensem archiepiscopum, ut post se rerum publicarum administrationem susciperet. Diu ille restitit petenti, partim memoria veterum iniuriarum, partim quia homo totus in Deum suspensus divinis quam secularibus negociis implicari maluisset. Superatus tamen unanimitate postulantium, privatum commodum publico postposuit. Tum primum res publica in pristinum statum dignitatemque reformari coepit, frenaque iniecta sunt vaganti usque ad id tempus licentiae. Nam cum rex omnem causarum cognitionem a se ad archiepiscopum tamquam ad patrem ac salutis suae tutorem reicere soleret, ille nec gratia cuiusquam nec odio ab iure ad iniuriam umquam abduci poterat, sed iudicabat omnia, sicut scriptum est, sine personarum acceptione, nec considerans personam pauperis in iudicio, nec honorans vultum potentis[1]. Divites, si qui per potentiam pauperes oppressisse delati fuissent, severissima animadversione castigavit; castella eorum, quae male agentibus perfugium erant, funditus everti iussit; plerosque ex ipsis, et genere et opibus clarissimos, in vincula coniecit. Inter quos illum nostra aetate nominatissimum Egenen, qui duci Baioariorum Ottoni calamitatis tantae causa extiterat, cum plurimi adversus eum pro privatis iniuriis et depraedationibus faciem regis interpellassent, teneri fecit, eumque catenis oneratum plerumque ad spectaculum vulgi deduci iussit, ad gratificandam scilicet popularium animis regiam severitatem. Postremo

1) 1. Petr. 1, 17. Levit. 19, 15.

eo moderamine, ea industria atque auctoritate rem tractabat, ut profecto ambigeres, pontificali eum an regio nomine digniorem iudicares, atque in rege ipso, qui in cultu atque socordia pene praeceps ierat, paternam virtutem et paternos mores brevi exsuscitaret.

Rex Aquisgrani profectus, sanctum Speum[1] confessorem et brachium iusti Simeonis, cuius mentio est in euangelio, et caput Anastasii monachi et martiris aliorumque sanctorum reliquias ibi accepit atque in Hartesburc transtulit. Treveris quoque apud Sanctum Paulinum 13 corpora sanctorum Thebeae, ut putatur, legionis reperta sunt, quorum haec nomina, in tabulis plumbeis conscripta, ibidem reperta sunt: Palmatius, Tirsus, Maxentius, Constantius, Crescentius, Iustinus, Leander, Alexander, Soter, Hormista, Papirius, Constans, Iovianus. Dumque ex cripta, ubi sancti pausabant, terra portaretur, os quoddam incaute proiectum, sanguinem fudit non modicum, et usque hodie permanet sanguinolentum. De passione eorum haec ad nos ab ipsis Treverensibus scripta perlata sunt: „Rictiovarus, Maximiani imperatoris praefectus, legionem Thebeam iussu ipsius circumquaque persecutus, Treverim propter ipsos 4. Nonas Octobris est ingressus, et eadem die occidit ibi ducem eiusdem legionis Tirsum cum omnibus comitatibus suis. Sequenti autem die Palmatium, Trevericae civitatis consulem et patricium, cum omnibus eiusdem civitatis principibus interfecit. Tercia vero die caedem exercuit in plebe sexus utriusque. Horum autem martirum corpora innumerabilia in sancti Paulini archiepiscopi iacent ecclesia.“

Rex ascensionem Domini Goslariae, pentecosten Mai. 17.
Magadaburg celebravit. Ubi Adalberto Premensi Mai. 27.

1) S. Speus confessor, cuius dies anniversarius incidit in d. 28. Ianuar.

archiepiscopo, in quadragesima, ut praedictum est, defuncto, successorem constituit Liemarum, optimae spei iuvenem et omnium liberalium artium peritia adprime insignem. Ibi quoque Otto dux Baioariorum post integrum annum dedicionis suae gratiam regis recepit, data vel regi vel his qui regi pro eo suggesserant non modica portione praediorum suorum.

Iul.25. Rex in nativitate sancti Iacobi Wormaciae occurrit matri suae Agneti imperatrici, de Transalpinis partibus redeunti; ubi sex aut eo amplius annos iam demorata fuerat, sub nimia austeritate vitam instituens, adeo ut communem humanarum virium mensuram excederet ieiuniorum ac vigiliarum patientia. Reversionis autem eius in Galliam haec causa erat. Ruodolfus dux Sueviae ab his qui ei male consultum cupiebant accusatus apud regem fuerat, quod iniquum aliquid contra regem contraque rem publicam moliretur; propter quod assiduis legationibus ad curtim regiam, ut causam diceret, accersiebatur. Sed ille, licet ab culpa remotissimum se sciret, conterritus tamen ducis Baioariae Ottonis recenti exemplo et aliorum quorundam, quos rex praecipitata sententia absque discussione legitima dampnaverat, temere in periculum se dare nolebat. Cumque esset imperatrici ob vetus meritum suum acceptissimus, propinquitate etiam devinctus propter filiam eius, quae ei, ut praedictum est, nupserat, sed intra paucos dies celebratae coniunctionis decesserat, misit, eamque obnixis precibus in Galliam evocavit, ad sedandam quae oriebatur intestini belli tempestatem. Nam firmiter apud se statuerat, si pax non convenisset, armata potius manu, quoad posset, salutem tueri, quam probris et contumeliis deformandum regiae se tradere potentiae. Imperatrix, quamquam cuncta seculi negocia religionis obtentu in perpetuum abiürasset, nec a proposito

tamen suo nimium abhorrere nec ab ecclesiastica functione alienum fore iudicavit, si viro optime erga se merito in angustis rebus opem ferret et filio iuveniliter tumultuanti modum imponeret. Venit itaque Wormaciam, amplissimo stipata numero abbatum et monachorum, et praedictum ducem, cum interposita fide Coloniensis et Mogontini archiepiscoporum coram venisset, omni criminis suspicione absolvit, statimque compositis propter quae venerat, a filio abscessit, ut non tam carnali affectione quam communis commodi ratione ad hanc secularis negocii administrationem se adductam liquido cunctis patefaceret. Dux quoque a rege dimissus in pace, protinus se in sua recepit, certum tenens, non ex integro abolitas ab animo regis inimicitias, sed ademptam interim nocendi facultatem esse. Ibi etiam Hugo Cloniacensis abbas, qui cum imperatrice eo advenerat, Ruoberto Augiensi abbati Romani pontificis mandata et litteras detulit, quod scilicet apostolicae sedis anathemate de corpore ecclesiae praecisus esset, quod omne ei divinum officium praeter psalmodiam interdictum esset, quod omnis ei in perpetuum ad abbatiam Augiensem vel ad aliquam dignitatem ecclesiasticam accessus occlusus esset; propterea quod de simoniaca heresi insimulatus, et ut obiectum crimen purgaret ad sinodum secundo ac tercio vocatus, venire distulisset. Ita ille compulsus a rege, baculum pastoralem, quem non ut pastor sed ut mercennarius usurpaverat, multa cum amaritudine reddidit.

Clara et celebris valde his temporibus per Gallias erat memoria sancti Sebaldi in Nurinberg et sancti Heimeradi in Hasengun, et magno populorum concursu cottidie frequentabantur, propter opitulationes, quae divinitus illic languentibus saepenumero conferebantur.

Archiepiscopus Mogontinus in nativitate sanctae Sept. 8.

Mariae Mogontia egressus, cum in Galliciam quasi orationis causa profectionem simulasset, in Cloniacense monasterium secessit; dimissisque his qui una venerant, abdicatis etiam omnibus quae habebat, statuit ibi deinceps privatus aetatem agere atque ab omni secularium negociorum strepitu sub voluntariae paupertatis titulo in perpetuum feriari. Sed brevi perstitit in proposito. Revocante eum tam clero quam populo Mogontiacensi, vix et aegre
Nov. 30. abstractus de monasterio, in natalem sancti Andreae apostoli Mogontiam rediit, atque opus arduúm quam praecipitanter arripuerat, tam praecipitanter, quoniam communi omnium sententiae obluctari non poterat, deseruit.

Ruothardus abbas Herveldensis mense Ianuario aegrotare coepit, et sic per annum continua aegritudine decoctus, cum evasurum se desperaret, abbatia et pastorali dignitate, quam per infirmitatem administrare non poterat, 3. Idus Decembris ultro se abdicavit, anno postquam abbati Meginhero successerat decimo tercio iam exacto. Successitque ei protinus secundum ipsius postulationem H.[1] eiusdem coenobii monachus.

Adalbero Mettensis episcopus obiit; cui Herimannus Leodiensis praepositus successit.

1073. Rex nativitatem Domini Babenberg celebravit. Ibi Berhtoldo duci Carnotensium[2] ducatum sine legitima discussione absenti abstulit, et Marcwardo cuidam propinquo suo tradidit. Ruodolfus quoque dux Suevorum tumultum aliquem rei publicae machinari formidabatur. Sed discurrentes utrimque frequentes legati, et illum, ne praecipitanter in arma proruеret, et regem, ne cunctantem obstinata importunitate lacesseret, salubri moderamine retinebant. Ibi quoque Coloniensis archiepiscopus,

1) Hartwigus; cf. Lamberti librum de coenob. Hersveld. lib. II. Mon. SS. V, p. 141. 2) i. e. Carantanorum.

offensus his quae plurima praeter aequum et bonum fiebant in palatio, petiit a rege, vacationem deinceps dari sibi ab rerum publicarum administratione, causatus in senium iam vergentem aetatem et laboriosis regni negociis minus minusque in dies sufficientem. Quod rex haut difficulter annuit, quia pravis libidinibus suis et iuvenilibus ineptiis iam dudum animadverterat eum graviter offendi et plerumque, quantum salva regia dignitate poterat, pro virili portione obniti. Is ergo ubi se in sua recepit, rex tamquam severissimo pedagogo liberatus, statim in omnia genera flagitiorum, ruptis omnibus modestiae et temperantiae frenis, praecipitem se dedit.

Montes omnes colliculosque Saxoniae et Thuringiae castellis munitissimis extruxit praesidiumque imposuit. Quibus cum victui necessaria minus sufficerent, permisit, ut ex proximis villis et agris hostili more praedas agerent, et ad ipsa castella munienda circumquaque manentes cogerent, et impensas affatim convectare et per se ipsos servili manu desudare. Verum ne manifestae tirannidis notaretur, si contra innocentes atque in regnum proprium tam barbara crudelitate grassaretur, ut impietatem suam quadam religionis specie palliaret, archiepiscopum Mogontinum modis omnibus instigavit, ut decimationes Thuringiae sicut ante plures annos instituerat, exigeret; pollicens, se ei in exigendo summa ope affuturum et dicto obtemperare nolentes regia maiestate coacturum; ea tamen pactione, ut ipsarum decimationum partem sibi, quae et regiae magnificentiae et tanto labori suo digna foret, tribueret. Ita episcopus vanissima spe animatus, sinodum indixit in Erphesfurt 6. Idus Martii. Mart. 10.

Statuto die aderat rex, aderat archiepiscopus, stipatus uterque magno grege philosophorum, immo sophistarum, quos ex diversis locis summo studio

consciverant, ut canones sibi non pro rei veritate, sed pro episcopi voluntate interpretarentur, et causam eius, quoniam veris non poterant, sophisticis allegationibus roborarent. Assidebant ergo cum rege et archiepiscopo Mogontino Herimannus Babenbergensis episcopus, Hecel Hildenesheimensis episcopus, Eppo Citicensis episcopus, Benno Osenbruggensis episcopus; qui non ad discutiendam iuxta ecclesiasticas leges causam fuerant evocati, sed ut id quod rex volebat arte dictionis et sententiarum pondere, postremo quaqua possent ratione et consilio obtinerent; quamquam plerique eorum id quod rex moliebatur vehementissime improbarent; sed ne libere quod sentiebant eloquerentur, et regis terrore et privata archiepiscopi amicitia inhibebantur. Habebat praeterea rex circa se armatorum copias non modicas, quibus eos, si qui forte negocium interturbare conarentur, militari manu coherceret. Thuringorum spes et fiducia potissimum in abbate Fuldensi et abbate Herveldensi nitebatur, quod hi ecclesias decimales plurimas et praedia infinita haberent in Thuringia, et hi si causa cecidissent, sibi una cadendum esset. Qui publica discussione interpellati pro decimarum redditione, primo per Deum rogabant archiepiscopum, ut antiquitus tradita monasteriis suis legitima rata inconvulsaque manere sineret, quae et sedes apostolica et veteribus et recentibus scriptis crebro sibi firmasset et praecessores eius Mogontini pontifices, summi ac sanctissimi viri, usque ad Liupoldum episcopum numquam infringere temptassent. Id atroci responso archiepiscopus repulit, scilicet praecessores suos sua aetate pro suo arbitratu ecclesiae Dei moderatos fuisse, eosque rudibus in fide auditoribus et pene adhuc neophitis lac potum dedisse, non escam[1], et sapienti dispensatione multa indulsisse, quae

1) Hebr. 5, 12.

processu temporis, dum in fide convaluissent, successorum suorum industria resecari vellent; se autem, iam adulta vel potius senescente ecclesia, spiritualia comparare spiritualibus, nec iam parvulis lac, sed perfectis solidum cibum ministrare, atque a filiis ecclesiae leges ecclesiasticas exigere; proinde esse eis aut ab unitate ecclesiae secedendum aut legibus ecclesiae aequanimiter adquiescendum. Tum illi rursus per Deum orare, ut, si in Romani pontificis auctoritate, si in Karoli aliorumque imperatorum privilegiis, si in praecessorum eius Mogontinorum pontificum indulgentia nihil sibi praesidii aut spei reliquum esset, ipsarum saltem decimarum eam ipse partitionem fieri sineret, quam et canonum scita aequam iudicassent et ceterae per orbem terrarum ecclesiae usitatam haberent, scilicet ut quarta parte ipse pro suo suorumque missorum servitio contentus, tres reliquas portiones ecclesiis, quibus antiquitus attitulatae fuissent, permitteret. Econtra episcopus, non ea mente se, ait, tantum laborem trivisse et iam per decem ferme annos laboriosum hoc saxum volvere, ut tandem aliquando voti compos effectus, ultro iure suo cederet et tanto molimine extortas eis decimas ipsis pro libitu suo partiendas addiceret. Primus ac secundus dies in hac concertatione iam fluxerat, ancipiti adhuc fortuna, utra pars utri cessura foret. Iamque in eo res vertebatur, ut Thuringi, improbata sinodo, sedem apostolicam appellarent. Sed rex sub attestatione nominis divini affirmabat, se in eum, si quis id praesumpsisset, capitali sententia animadversurum, et omnia quae eius essent usque ad internitionem dissipaturum, clademque eius diei multis postea seculis non abolendam. Ita abbas Herveldensis suorum periculo conterritus, quoniam aliud, in artum conclusis rebus, non patebat effugium, rem consilio regis permisit, quatenus, prout ipse bonum

et aequum iudicaret, causam inter se et archiepiscopum terminaret. Diu igitur habita deliberatione, in hanc tandem pactionem mediante rege abbas et archiepiscopus consenserunt, ut abbas in decem suis decimalibus ecclesiis duas partes decimarum, terciam archiepiscopus acciperet, in reliquis vero eius ecclesiis dimidia abbati, dimidia archiepiscopo contingeret; ubi vero ecclesia decimalis propria archiepiscopi esset, tota illic ei decima cederet; praeterea ut omnes dominicales archiepiscopi curtes, in quacumque essent parrochia, ob omni penitus decimarum exactione immunes manerent. Sub iugum misso abbate Herveldensi, statim Thuringi, omni spe adempta, eo quod in illius prudentia et eloquentia plurimum fiduciae sibi posuissent, non ultra restiterunt, sed decimas in reliquum absque retractatione dare professi sunt. Fuldensis abbas aliquantis postea diebus obstinatus in proposito perstitit. Sed cum nec regis gratiam recipere nec ad sua redeundi licentiam impetrare posset, nisi in communem sententiam concederet, tandem rerum difficultate superatus, ad hanc conditionem non tam consilio quam imperio et metu regis coactus est, ut in cunctis decimalibus ecclesiis suis partem dimidiam decimarum ipse, dimidiam archiepiscopus acciperet, dominicales autem curtes suas, sicut archiepiscopus, omnes ab omni decimarum redditione liberas haberet. Tum rex, sciens haut bene placitura Romano pontifici quae gesta fuerant, sub interminatione gratiae suae utrique abbati praecepit, ut neque per se ipsos neque per nuncium neque alio quovis modo pro insimulanda sinodo apostolicam sedem interpellarent.

Atque ita omnibus quae intenderat pro voluntate exactis, concitus Ratisponam contendit, sanctum pascha ibi celebraturus. Cumque in civitate Augusta[1]

1) Eichstet, Ann. Altah.

diem palmarum ageret, Ruodolfum ducem Suevo- Mart.
rum et alios quosdam, qui sinistrum aliquid contra 24.
rem publicam moliri iam pridem delati fuerant, in
gratiam recepit. Dein sanctum pascha, sicut in- Mart.
stituerat, Ratisponae, pentecosten in Augusta cele- 31. Mai.
bravit. 19.

Alexander papa, qui et Anshelmus, decessit. Cui Romani protinus inconsulto rege successorem elegerunt Hildebrandum, sacris litteris eruditissimum et in tota ecclesia, tempore quoque priorum pontificum, omni virtutum genere celeberrimum. Is quoniam zelo Dei ferventissimus erat, episcopi Galliarum protinus grandi scrupulo permoveri coeperunt, ne vir vehementis ingenii et acris erga Deum fidei districtius eos pro negligentiis suis quandoque discuteret. Atque ideo communibus omnes consiliis regem adorti, orabant, ut electionem, quae eius iniussu facta fuerat, irritam fore decerneret; asserentes, quod nisi impetum hominis praevenire maturaret, malum hoc non in alium gravius quam in ipsum regem redundaturum esset. Statim rex a latere suo Eberhardum comitem misit, qui Romanos proceres conveniens, causam ab eis sciscitaretur, quare praeter consuetudinem maiorum rege inconsulto Romanae ecclesiae pontificem ordinassent, ipsumque, si non idonee satisfaceret, illicite accepta dignitate abdicare se praeciperet. Is veniens Romam, benigne a praedicto viro susceptus est. Cumque illi mandata regis exposuisset, respondit, se Deo teste honoris huius apicem numquam per ambitionem affectasse, sed electum se a Romanis, et violenter sibi impositam fuisse ecclesiastici regiminis necessitatem; cogi tamen nullo modo potuisse, ut ordinari se permitteret, donec in electionem suam tam regem quam principes Teutonici regni consensisse certa legatione cognosceret; hac ratione distulisse adhuc ordinationem suam, et sine dubio dila-

turum, donec sibi voluntatem regis certus inde veniens nuncius intimaret. Hoc ubi regi est renunciatum, libenter suscepit satisfactionem, et laetissimo suffragio ut ordinaretur mandavit; quod et factum est anno sequente in purificatione sanctae Mariae.

Interea hi, qui in castellis supra memoratis erant, graviter nimis imminebant populo Saxoniae et Thuringiae. Omnia quae in villis et agris erant, in dies eruptione facta diripiebant, tributa et vectigalia silvarum et camporum importabilia exigebant, et plerumque sub praetextu decimarum totos simul greges abigebant. Ipsos provinciales, et plerosque ex his honesto loco natos et re familiari florentissimos, vilium mancipiorum ritu servire sibi cogebant; filias eorum et uxores, consciis et pene aspicientibus maritis, violabant; nonnullas etiam, vi in castella sua raptas et quanto tempore libido suggessisset impudicissime habitas, ad ultimum maritis cum ignominiosa exprobratione remittebant. Quorum si quis inter tanta mala suspirare et internum animi dolorem levi saltem querimonia solari atque evaporare ausus fuisset, statim, velut qui gravem iniuriam regi fecisset, in vincula coniciebatur, nec inde exire poterat, nisi tocius suppellectilis suae distractione vitam salutemque suam redemisset. Cumque ex omnibus locis catervatim cottidie pro his regiam maiestatem interpellarent, quae unicum antehac omnibus afflictis refugium esse consueverat, cum gravi contumelia reiciebantur, dicente rege, ista eos pro iniusta decimarum retentione pati, seque, tamquam vindicem causae Dei, necessario armata manu eos cohercere, qui legibus ecclesiasticis sponte nollent adquiescere. Itaque videns rex, omnes circumquaque manentes metu attonitos et ad suscipiendas quascumque imposuisset conditiones patientissimos, magnum quiddam et a nullo maiorum suorum ante-

hac temptatum machinari coepit, videlicet ut omnes Saxones et Thuringos in servitutem redigeret et praedia eorum fisco publico adiceret. Cavebat tamen, ne consilium hoc immature vulgatum, et effectu careret, et principibus regni iustae murmurationis occasionem praeberet. Itaque secreto cum rege Danorum colloquium facit, et cum eo magna quadam parte Saxoniae, quae Uotoni marchioni pertinebat, paciscitur, ut in conficiendis rebus, quas animo agitabat, auxilio sibi foret, et se Saxonibus ex uno latere bellum inferente, ipse eos ex alio latere adoriretur. Id ipsum aliis, qui Saxoniae contigui erant, regibus et gentibus iniungit.

Ubi satis adminiculorum visum est, cunctis regni Mai. principibus expeditionem indixit in Polenos, id causae praetendens, quod Boemos contra vetitum suum bello impetissent et fines eorum ferro et igne infestassent. Hanc, ut dixi, causam in promptu habebat. Ceterum, ut fama vulgatior postmodum loquebatur, sub occasione Polenorum volebat in Saxoniam exercitum ducere, et deletis usque ad internitionem Saxonibus, loco eorum gentem Suevorum constituere. Haec enim illi gens erat acceptissima, et eorum plerosque, obscuris et pene nullis maioribus ortos, amplissimis honoribus extulerat et primos in palatio fecerat; et ad eorum nutum cuncta regni negocia disponebantur. Quae res eum valde exosum invisumque principibus reddiderat; et eorum plerique indignitatem rei non ferentes, nisi pro responso necessario evocati, in totum palatio abstinebant. Igitur exercitum suum in expeditionem adunari constituit, septimo die post assumptionem sanctae Dei genitricis Mariae. Qua expectatione suspensis et intentis omnibus, ipse iam ferocius solito atque infestius agebat, posthabitis principibus, solos circa se Suevos assidue habebat, ex his sibi auricularios a secretis, ex his tam familiarium quam publicorum

negociorum procuratores instituebat. Tum, Saxones omnes servilis conditionis esse, crebro sermone usurpabat, nonnullos etiam ex eis, missis nunciis, obiurgabat, cur sibi iuxta conditionem natalium suorum, ut ipso verbo utar, serviliter non servirent, nec de reditibus suis fiscalia sibi obsequia impenderent. Contradicentes, quasi qui maiestatem regiam violassent, totis regni viribus persequi et de regno proturbare minabatur.

His atque huiusmodi indiciis principes Saxoniae malum, quod cervicibus suis impendebat, animadverterunt, statimque graviter ancipiti periculo permoti, clandestina conventicula crebro faciebant, et se vicissim, quid facto opus esset, in medium consulere hortabantur. Una omnium voluntas, eadem erat sententia, eamque dato et accepto vicissim sacramento confirmabant, male se mori atque extrema omnia prius experiri, quam acceptam a parentibus libertatem per dedecus amittere. Huius coniurationis auctores ac signiferi quidam erant Bucco Halberstatensis episcopus, Otto dux quondam Baioariae, atque Herimannus frater Ottonis Saxonici ducis, qui superiore anno decesserat. Sed Bucco, licet frequentibus iniuriis a rege lacessitus fuisset, tamen quia vir eximiae sanctitatis erat et optimae in ecclesia Dei existimationis, credi nullo modo potest aliter in hanc audaciam prorupisse nisi zelo Dei et sola communis commodi ratione. Ceteri duo praeter publicam gentis suae causam etiam privato odio iam pridem a rege desciverant, propter Magnum, Ottonis ducis Saxonici filium, quem rex in dedicionem acceptum, iam per biennium in custodia tenebat. Huic veniam admissi non alias impetrare poterant, nisi ducatu et aliis, quae sibi ex defunctis parentibus hereditario iure competebant, in perpetuum se abdicaret. Quod ille nulla ratione se facturum protestabatur, etiamsi sibi quicquid

aetatis reliquum esset in custodia et in vinculis exigendum, etiamsi per omnes cruciatus et per omnia suppliciorum genera anima ponenda esset. Cumque nihil supplicando, nihil pecuniam atque infinita praedia offerendo, nihil sua utrique erga ipsum regem atque erga rem publicam multa saepe bene merita commemorando, proficerent, ad ultimum Otto dux quondam Baioariae se ipsum regi obtulit, quamdiu vellet in vinculis habendum, et omnia sua, tamquam priori conventione nihil actum esset, pro arbitratu suo distribuenda, dummodo propinquum suum, qui solo suarum partium studio in eam calamitatem devenerat, dedicione absolveret. Ad haec fertur rex atrox nimis dedisse responsum, ipsum et omnia quae ipsius essent iam pridem dedicionis iure in potestatem regiam cessisse, nec eum obiecto quondam crimine adhuc ita purgatum, ut sui vel suarum rerum iure gentium traditionem ullam liberam haberet. Ea vox acerbe prolata acerbius est accepta, magnumque odii seminarium irarumque fomitem ministravit.

His auctoribus orta seditio, ita brevi totum Saxoniae populum quasi rabie quadam infecit, ut omnis dignitas, omnis conditio, omnis aetas, quae modo faciendis stipendiis idonea foret, uno animo, pari voluntate, ad arma conclamaret, et se sub sacramento promitteret, aut obstinate morituros, aut gentem suam in libertatem vendicaturos. Erant in ea coniuratione principes isti: Wezel Magadaburgensis archiepiscopus, Bucco Halberstatensis episcopus, Hecel Hildenesheimensis episcopus, Wernheri Merseburgensis episcopus, Eilbertus Mindensis episcopus, Immet Podelbrunnensis episcopus, Friderich Mimegardefurdensis episcopus, Benno Misinensis episcopus, Otto dux quondam Baioariae, Uoto marchio, Dedi marchio, et omni marchione animosior atque implacatior uxor eius Adela, Egbertus

marchio Thuringorum, puer adhuc infra militares annos, Friderich palatinus comes, Diedericus comes[1], Adalbertus comes[2], Otto comes, Counradus comes[3], Heinricus comes; tum vulgus promiscuum supra 60 milia erat, qui ad asserendam libertatem patriae legesque tuendas promptissimo animo manus operamque suam promittebant. Et vere divinitus oblatam sibi esse occasionem dicebant, qua iugum iniquissimae dominationis a cervicibus suis excuterent. Dux Saxoniae necdum aliquis constitutus fuerat, quia, sicut supra memoratum est, dux Otto paulo ante humanis rebus excesserat et filius eius Magnus, cui ducatus legitima successione debebatur, adhuc in castello Hartesburg deditus servabatur. Et quia rex in bona eius inhiaverat, id praestolari putabatur, ut malorum pondere ac longae dedicionis taedio fatigatus ultro iure suo cederet et ducatum cui rex voluisset dandum permitteret. Liemarus Premensis archiepiscopus, Eppo Citicensis episcopus et Benno Osenbruggensis episcopus, quia in communem sententiam gentis suae concedere nolebant, de finibus Saxoniae effugati, ad regem se contulerunt, eique toto belli huius tempore individui comites adhaeserunt.

Iul. Aug. Igitur circiter Kalendas Augusti, adulta iam satisque roborata coniuratione, legatos mittunt ad regem, tum temporis Goslariae constitutum, postulantes, ut expeditio, quam in Polenos instituerat, sibi remitteretur; se adversum acerrimos hostes Luticios die ac nocte in procinctu atque in acie stare, et si paululum manus remittant, ilico finibus suis insultantes adversarios et omnia caede atque incendio depopulantes aspicere; ad horum vim arcendam vix sibi satis copiarum esse; proinde stul-

1) de Katelenburch. 2) Esse videtur comes senior de Ballenstide, sator gentis Anhaltinae. 3) Forsan Cuono de Bichelingen, Ottonis quondam Baioariae ducis filius.

tum fore, ut exteris ac longe positis gentibus arma inferant, qui domesticis ac pene intestinis sine intermissione bellis quatiantur. Praeterea postulant, ut castella, quae ad eversionem Saxoniae per singulos montes colliculosque extruxerat, dirui iuberet; ut principibus Saxoniae, quibus sine legitima discussione bona sua ademerat, secundum principum suorum iurisdictionem satisfaceret; ut relicta interdum Saxonia, in qua iam a puero residens, otio atque ignavia pene emarcuisset, etiam alias regni sui partes inviseret; ut vilissimos homines, quorum consilio seque remque publicam praecipitem dedisset, de palatio eiceret, et regni negocia regni principibus, quibus ea competerent, curanda atque administranda permitteret; ut abdicato grege concubinarum, quibus contra scita canonum attrito frontis rubore incubabat, reginam, quam sibi secundum ecclesiasticas traditiones thori sociam regnique consortem delegisset, coniugali loco haberet et diligeret; ut cetera flagitiorum probra, quibus dignitatem regiam adolescens infamaverat, nunc saltem maturato sensu et aetate abdicaret. Postremo per Deum rogant, ut iusta postulantibus sponte annueret, nec sibi magni cuiusquam atque inusitati facinoris necessitatem imponeret. Si ita faceret, se promptissimo animo ei sicut actenus servituros, eo tamen modo, quo ingenuos homines atque in libero imperio natos regi servire oporteret; sin autem, christianos se esse, nec velle hominis, qui fidem christianam capitalibus flagitiis prodidisset, communione maculari. Quod si armis cogere instituisset, sibi quoque nec arma deesse nec militaris rei peritiam. Sacramento se ei fidem dixisse; sed si ad aedificationem, non ad destructionem ecclesiae Dei, rex esse vellet, si iuste, si legitime, si more maiorum rebus moderaretur, si suum cuique ordinem, suam dignitatem, suas leges tutas inviolatasque

manere pateretur. Sin ista prior ipse temerasset, se iam sacramenti huius religione non teneri, sed quasi cum barbaro hoste et christiani nominis oppressore iustum deinceps bellum gesturos et quoad ultima vitalis caloris scintilla superesset, pro ecclesia Dei, pro fide christiana, pro libertate etiam sua dimicaturos. Vehementer regem permovit haec legatio. Verum consiliariis eius dicentibus, quod ad primum belli terrorem tanti motus irarum deflagraturi essent, paululum resumpto spiritu, leviter et contemptim legatis respondit, nihilque certi reportantes dimisit. Quod ubi suis nunciarunt, atrox omnium mentibus ira incanduit, seque mutuo sermone, ut contemptum sui manu vindicarent, hortabantur. *Obstinatum,* inquiunt, *in malis ingenium, nisi acrior vis adhibeatur, emolliri non poterit, et nisi ad vivum propiusque medullas mucro adigatur, sensum doloris non admittet.*

Igitur armati instructique Goslariam contendunt, ibique mediocri a villa intervallo castra locant; statimque efferato animo in eum irruissent et ius suum non iam rethoricis allegationibus sed bellicis terroribus expostulassent, nisi Bucco Halberstatensis episcopus et pauci admodum, qui sanum aliquid sapiebant, impetum tumultuantis turbae salubri moderatione inhibuissent. Rex, accepto nuncio vicini iamque instantis periculi, graviter mente consternatus, propere in Hartesburc se contulit, eoque secum regni insignia et thesaurorum suorum quantam in ea trepidatione potuit partem convexit. Erant tunc temporis cum eo Eppo Citicensis episcopus et Benno Osenbruggensis episcopus, eorumque consilio et prius tranquilla et nunc turbata re publica omnia faciebat. Casu quoque nuper advenerat, nescio quid privatae causae acturus in palatio, Bertoldus dux quondam Carentinorum. Huic rex quam sanctis obtestationibus se purgabat, quod ducatum

eius nulli alii tradidisset; sed Marcwardum privata praesumptione fines alienos invasisse, nec ei quicquam de iure suo propterea imminutum esse, si, suo iniussu, sine consulto principum, honores publicos homo ineptissimus temerasset. Ille licet haec ficta esse sciret et regis malitiam non tam voluntate quam fortunae violentia correctam esse, tamen suscepit satisfactionem, promisit operam suam rei publicae utilitatibus nusquam defuturam. Hunc itaque, quia vir erat summae prudentiae et popularis eloquentiae, cum duobus supra memoratis episcopis rex legatum misit ad Saxones. Ad quos cum venissent, rogabant eos per Deum, ut ab armis, quae, honesto licet nomine, pessimo tamen exemplo, sumpsissent, mature discederent, nec rem supra modum supraque vires suas temptarent, quae a ceteris regni principibus nimium improbanda foret, utpote quam nec sua nec maiorum suorum memoria umquam gens ulla temptasset; iustam eorum esse causam, quos summis saepe iniuriis regis inclementia ad haec extrema experienda coegisset, honori tamen suo magis consulendum quam iracundiae, et deferendum regiae maiestati, quae apud barbaras etiam nationes semper tuta inviolataque fuisset; proinde remisso armorum strepitu, pacatis animis, sopitis simultatibus, tempus locumque constituerent, quo rex tocius regni principes evocaret, ut iuxta communem sententiam et obiecta purgaret et quae correctionis egere viderentur corrigeret. Ad haec illi: *Non eadem*, inquiunt, *ceteris regni principibus et nobis incumbit necessitas rebellionis. Ceteris enim gentibus vacatione data, et pene feriatis omnibus, nos solos sibi peculiariter elegerat, quos secundum prophetae*[1] *elogium in plaustris ferreis triturаret; quorum regionibus post initum semel principatum numquam excederet; quibus post erepta*

1) Amos 1, 3.

patrimonia libertatem quoque eriperet, et natalibus omnium infamatis, durissimae servitutis iugum iniceret; ad quorum oppressionem singulis montibus colliculisque praesidium imponeret, ut aquas nostras pecunia bibere et ligna nostra precio comparare cogeremur; quorum uxores et filias militibus suis, publicae libidinis victimas, prostitueret; quorum terram — quod omnium quae passi sumus gravissimum ducimus — inauditis adinventionibus nec christiano ore nominandis criminibus incestaret. Si cum ceteris regni principibus haec nobis communis esset iniuria, merito ad illorum cognitionem communemque audientiam nos reiceret; nunc autem, cum nobis aut privata calamitate cadendum aut privata virtute iniuriis sit obviam eundum, nihil nostra interest super nostris miseriis aliorum expectare sententiam. Quapropter si eum malefactorum tandem aliquando piget poenitetque, in argumentum non fictae poenitentiae castella, quae in perniciem nostram extruxit, absque procrastinatione diruat; patrimonia nobis per vim seu per calumpniam erepta restituat; postremo iusiurandum det, quod legitima, genti nostrae a primis temporibus constituta, numquam deinceps infringere moliatur. Si hoc facit, licet saepe elusi, saepe verbis pacificis in dolo irrisi, tamen utcumque adhuc credimus bona pollicenti; sin autem, omni dilatione relegata, nec expectatis aliarum gentium aut aliorum principum decretis, iugum, quod cervicibus nostris impendet, excutere conabimur, liberosque nostros nostra vel morte vel victoria in libertatem asseremus. In haec verba legatos dimiserunt. Qui iterum missi, iterumque remissi, in eadem eos sententia obstinatos invenerunt. Itaque omnes vias, per quas descensus esse poterat de castello, adhibitis custodibus, observari statuerunt, summa ope id praecavendum aestimantes, ne qua ei copia fieret effugiendi et in alias regni partes bellum transferendi. Et profecto,

si id rite curassent, facili dispendio et paucis admodum diebus res conficeretur, quae postmodum tanto tempore tracta, in extremum pene discrimen cunctas regni provincias attraxerat. Neque hoc ipsum regem latebat. Idcirco modis omnibus intentus agebat, qualiter hostium custodias falleret, et de angustiis Saxoniae in latissimam regni aream bellum traiceret, maximeque ad episcopos Reni, quos sibi ob crebra sua merita fidos firmosque in adversis fore sperabat.

Castellum in altissimo colle situm erat, et uno tantum itinere ipsoque difficillimo adiri poterat. Cetera montis latera vastissima silva inumbrabat quae exinde per multa milia passuum continua vastitate in latum extenditur usque ad confinium Thuringiae, et ideo nulla obsidentium diligentia conclusis egressum vel ingressum eripere poterat. Rex, collato cum suis consilio, frequentes ad eos legatos mittebat, pacem postulans et omnium quae illos offenderant emendationem pollicens. In quam actionem intentis suspensisque omnibus et iam propter res bene gestas immatura securitate torpentibus, nocte quadam, cum nihil minus suspicarentur, ipse Aug. 9.
Bertoldum ducem et duos supra memoratos episcopos et alios plerosque familiares suos secum assumpsit et praemissis ante se in sarcinis regni insignibus et quanta tempus et res patiebantur parte thesaurorum, clam egressus est de castello, dato negocio his qui intus remanebant, ut postera die quanta possent arte praesentiam sui simularent, et hostium animos a suspicionibus fugae suae avocarent. Triduo per vastissimam silvam ieiuni, ut fertur, gradiebantur, angustissimo et paucis antehac comperto tramite, quem venator quidam, dux itineris, qui venandi studio sollertius silvarum abdita rimaretur, deprehenderat, undique circumspectantes gladium, et ad quemlibet perstrepentis aurae

sonitum incursus hostium iamque iugulo incumbentem interitum formidantes. Aug. 12. Quarto die inedia, vigiliis ac longi itineris labore usque ad extremam lassitudinem confecti, Eschenewege pervenerunt. Ubi cibo somnoque paululum recreati, postero die, id Aug. 13. est Idibus Augusti[1], cum iam miles frequentior ad regem confluere coepisset, Herveldiam contenderunt. Quatuor deinceps diebus ibidem commoratus est, operiens exercitum, quem in expeditionem contra Polenos de toto regno suo evocaverat.

Iam enim dies instabat, quem coadunando militi constituerat. Adalbero Wirciburgensis episcopus et Herimannus Babenbergensis episcopus et alii plerique principes, qui ad militiam proficiscentes in vicina loca iam devenerant, audito quod acciderat, propere ad regem, adhuc Herveldiae constitutum[2], concurrerunt. Ruodolfus dux Suevorum cum episcopis Reni, Sueviae atque Baioariae, circa Mogontiam castris positis, nuncium regis praestolabatur, per quem certius edoceretur, quonam in loco ei occurrere deberet. Audierat enim, eum ab hac expeditione ad alia regni negocia animum revocasse, sed quaenam mutandae sententiae necessitas repente incidisset, certo non compererat. Plerique tamen iactitabant, eum coniurationis huius conscium participemque extitisse, ideoque tam lento gradu ad militiam procedere, ne aut regi in tanto discrimine contra propositum suum pudore victus auxilium praeberet, aut, si negaret, defectionem suam consiliumque immature prodere cogeretur. Rex itaque missis nunciis mandavit, ut tam ipse quam ceteri qui cum eo erant principes, citato quantum possent itinere, sibi occurrerent in villa quae dicitur Capella[3] haut procul ab Herveldia. Quo

1) d. 13. Augusti. 2) Commoratus esse videtur Heinricus Hersfeldiae usque ad 17. aut 18. d. mens. August; Stenzel II, p. 259. 3) hodie Spiescappel in vicinia civitatis Ziegenhain.

cum venissent, pedibus eorum provolutus, orabat per respectum Dei, sub cuius testificatione sibi fidem dixissent, ut super infelicibus eventis suis misererentur pariter et indignarentur; communia ipsorum beneficia praerepta sibi esse paucorum malignitate, qui immemores iurisiurandi, immemores beneficiorum, quibus eos saepenumero et privatim et publice sibi obligasset, cum regno etiam vitam sibi eripuissent, nisi fugae praesidio periculum declinasset; violatae regiae maiestatis iniuriam non ad se solum pertinere, publicam esse contumeliam omnium eorum, qui se regem creassent, et quorum auxilio ab improbis hominibus tutus esse debuisset; proinde omnes pro virili portione satagerent, ne regia dignitas, quam a maioribus suis honestissimam atque praeclarissimam acceperant, sua ignavia fuscaretur, neve tam pessimum exemplum suorum temporum ad posteros suos inultum transmitterent. Haec memorando, tam deformitate casuum suorum quam miserabilis querimoniae prosecutione omnibus qui aderant lacrimas excussit. Erant qui censerent, quoniam in expeditionem contra Polenos armati instructique venissent, ut protinus in Saxoniam exercitus duceretur, et recentis contumeliae vulnus recentis vindictae antidoto curaretur. Alii decernebant, non esse rem praecipitanter aggrediendam; gentem Saxonum esse robustissimam et bellorum usu propter ingenitam feritatem exercitatissimam, quae insuper frequentibus iniuriis efferata, ruptis iam omnibus iuris et legum retinaculis, aut mori aut vincere sit obstinata; propterea dandas sibi esse inducias, quibus domum redeant, copias instruant, impensas augeant, ut multiplicatis sumptibus ad protrahendum in quaslibet moras bellum durare valeant. Horum sententia ab omnibus comprobata, decrevit rex, ut septimo die post festum sancti Michaelis miles in expeditionem adunaretur in villa

Herveldensis monasterii quae dicitur Bredingen[1]. Ita, assumptis secum qui advenerant principibus, abiit, Triburam et cetera circa Renum loca invisere. Missis etiam circumquaque nunciis, obnixe non solum principibus, sed et popularibus, ne a se deficerent, supplicabat, multa largiendo, plura pollicendo, nunnullis etiam sua restituendo, quae superioribus annis, dum prosperis successibus immoderatius indulgeret, per calumpniam abstulerat.

Saxones, comperto, quod elusis custodibus suis rex in alias regni partes evasisset, vehementer sunt contristati, arbitrantes, id quod res exigebat, nihil sibi deinceps otii aut remissi habendum, nec pestem hanc, ut hactenus, intra domesticos parietes cohibendam, sed revelata facie bellum publicum cum hoste publico gerendum; ideoque sibi expedire, ut quantascumque possent gentes et regna adversus regem concitarent. Protinus legatos miserunt ad Thuringos, auxilium petere et rogare, ut ipsi pro sua quoque libertate et frequentibus contumeliis, quibus lacessiti fuerant, arma sumere non pigritarentur. Thuringi, celeberrimo conventu habito in loco qui dicitur Triteburc[2], ubi legationem Saxonum audierunt, promptissime assensi sunt, nec ulla umquam legatio laetioribus acclamationibus excepta est. Nec mora, iusiurandum dant, nusquam se defuturos negocio, communem sibi esse cum eis rebellandi necessitatem, et ideo commune periculum, communem etiam, si Deus annueret, victoriam futuram, seque usque ad extremum spiritum pro communi utilitate dimicaturos. Denunciant praeterea abbati Fuldensi et abbati Herveldensi et ceteris principibus, qui in Thuringia praediorum aliquid

1) Herren-Breitungen ditionis Hennebergicae. KR. Sed Wenck hist. Hass. III. p. 45. (cf. II. p. 402. n. p.) rectius habet pro pago Breidenbach ad Fuldam prope Hersfeld supra Rothenburg. 2) Trettenburg, collis haud ita procul a Gebesea, Herbsleben et Tennstadio dissitus.

haberent, ut ad ferendum genti suae auxilium die statuto coniuraturi venirent; nisi id facerent, se bona eorum protinus omnia direpturos. Legati etiam regis supervenerunt, ingentia eis beneficia pollicentes, si foedus Saxonum bellique societatem respuerent; sed cum gravi contumelia sunt repulsi, in tantum ut nec manibus in eos furor populi temperasset, nisi paucorum sapientum moderatio propter ius gentium, quo legatis est deferendum, intercessisset. Archiepiscopus Mogontinus Erphesfurd eo tempore morabatur. Hunc adorti, in communem sententiam concedere urgebant, nec prius regionibus illis excedere passi sunt, donec datis obsidibus fidem suam firmaret, nihil se adversum eos armis aut consilio motiturum; quamquam nonnulli existimarent, tam eum quam archiepiscopum Coloniensem et alios plerosque Reni principes iam a principio coniurationis huius conscios participesque extitisse. Id tamen, dum incertus adhuc rerum eventus pendebat, summa ope dissimulabant.

Igitur quoniam in exteras gentes regem persequi consilium non erat, omnem operam suam ad expugnanda castella eius verterunt. Haec autem sunt castella, quae ipse, postquam pater eius decesserat, extruxit, quae tamen ad praesens memoriae occurrunt, Hartesburg, Wigantestein, Moseburg, Sassenstein[1], Spatenberg[2], Heimenburg[3], Asenberg[4]. Vocenroth[5] Friderici palatini comitis fuerat, idque ei rex quadam legum violentia eripuerat, praesidiumque suum imposuerat. Liuniburc quoque, oppidum maximum Ottonis ducis Saxonici, situm in confinio Saxonum et Luticiorum, occupaverat, militesque

1) Sita erat olim eiusdem nominis arx ad oppidulum Sachsa in comitatu Hohnstein, cuius hodienum rudera exstant. 2) olim iuxta Sondershusam situm. 3) Heimburg prope Blankenburg? 4) Hasenburg prope Nordhusam. 5) Volkerode ditionis Gothanae esse plures putarunt. Aliud Volkerode visitur haud longe a monte Hülfsberg in Eichsfeldia.

lectissimos cum Eberhardo, filio Eberhardi comitis de Ellenburc[1], imposuerat, non aliam ob rationem, nisi quod, omnia quae praedicti ducis fuerant in potestatem regiam iure dedicionis per Magnum filium eius, venisse, argumentabatur. Alia praeter haec quam plurima extruere aggressus fuerat, sed eum ab incepto repente oborta bellorum tempestas revocavit.

Herimannus, frater ducis Saxonici, iam pridem antequam rex Saxonia effugaretur Liuneburc obsederat, militesque regis, quoniam temere ingressi alimenta non habebant, paucis diebus ad dedicionem coegit; nec tamen dimittere victos aut punire volebat, sed intra oppidum diligenti custodia ne effugerent observatos, secundum prophetam[2] pane arto et aqua brevi sustentabat, mittensque ad regem, mandavit, ut, si suos qui obsidebantur vivos incolumesque recipere vellet, Magnum, fratris sui filium, dedicione absolveret sibique remitteret; ni id faceret, se de his, tamquam de hostibus qui fines alienos contra leges invasissent, iuxta leges gentis suae capitale supplicium sumpturum. Diu rex quid ageret ambigebat; inhumanum scilicet fore sciebat, si suis, extrema necessitate circumventis, non consuleret; sed reputabat econtra, quantum rationibus suis deperiret, si eum, de cuius interitu sibi tocius Saxoniae dominatum pollicitus fuerat, dimitteret suique compotem faceret, praesertim cum propter recentes iniurias, quibus eum iam triennio in custodia habitum afflixerat, gravius ceteris omnibus rem publicam vexaturus timeretur. Non paucis diebus haec deliberatio eum incertum suspensumque tenebat. Et profecto vicisset avaritia, privatisque utilitatibus salutem militum posthabuisset, nisi principes regni, crebris legationibus fatigati ab his qui obsidebantur, unanimi consilio eum adorirentur et non

1) Nellenburg. 2) Esai. 30, 20.

tam supplicando quam comminando et terrendo ab sententia deducerent. Itaque in assumptione sanctae Mariae, cum adhuc Herveldiae esset, misit, qui Magnum custodiae exemptum suis restituerent, et eos qui in praedicto castello iam iam puniendi servabantur obsidione et periculo liberarent. Aug. 15.

Thuringi quoque, conglobata ex vicinis locis multitudine, Heimenburc castellum obsederunt, paucisque diebus vi et armis oppugnatum ceperunt atque succenderunt. Eos qui intus erant, castello everso, dimiserunt impunitos, ut scilicet se probarent non hostili odio adversus regem arma sumpsisse, sed tantum ut iniurias, quibus regio eorum per calumpniam opprimebatur, propulsarent. Protinus alii castello quod Asenberc dicebatur exercitum admoverunt, et quia propter difficultatem locorum militari manu capi posse desperabatur, castris circumquaque positis, satagebant, ne cui ingrediendi vel egrediendi copia fieret, ut quos humana vis non poterat, alimentorum inopia expugnaret; haut dubie scientes, quod cibaria, quantumvis copiose congesta, multitudini quae intus erat in longum tempus sufficere non possent.

Interea rex, videns coniurationem magis magisque in dies convalescere copiasque hostium augeri, conterritus etiam dampno castellorum suorum, quorum alia iam capta, alia summo molimine oppugnari audiebat, rogavit Mogontinum et Coloniensem archiepiscopos, ut Saxones convenirent, et turbatis rebus aliquod remedium invenire conarentur. Qui dicto obtemperantes, mandaverunt principibus Saxoniae, ut sibi in monasterio Corbeiensi 9. Kalendas Septembris occurrerent, de communi commodo tractaturis. Episcopus Coloniensis, casu nescio an per industriam remoratus, die statuto non venit; nuncios tamen misit, qui pro se causam dicerent, promittens, omnibus, quae ipsi de suis reique Aug. 24.

publicae utilitatibus rationabiliter statuissent, se promptissime assensurum, et pro communi salute quantum posset operam daturum. Mogontinus archiepiscopus residens cum Saxonibus qui occurrerant, sedulo nitebatur pacare eos regique reconciliare; sed illi econtra, praeter vulgatas ubique iniurias suas, quibus ab eo vehementer attriti fuerant, graves causas afferebant, quibus probarent, eum sine magna christianae religionis iactura non posse ulterius regnare, ea scilicet in familiarissimos amicos, ea in uxorem, ea in sororem propriam abbatissam de Quidelenburc, ea in alias personas naturae necessitate sibi coniunctissimas facinora patrasse, quae si secundum ecclesiasticas leges iudicarentur, et coniugium et militiae cingulum et omnem prorsus seculi usum, quanto magis regnum, abdicare censeretur. Longis itaque contentionibus ad hunc finem res postremo deducta est, ut decernerent 12 ex sua gente, 12 ex parte regis obsides dari, quorum fide interposita, ipsi tuto ad colloquium venire possent cum ceteris principibus regni, ut causae, quas adversus regem afferrent, eorum iudicio discuterentur et terminarentur, ipso rege, si ita expedire videretur, praesente et crimina quae obicerentur, si posset, refellente. Dandis accipiendisque obsidibus dies statutus est Idus Septembris infra Thuringiam in loco qui dicitur Hoenburg[1]. Habendo autem cum principibus colloquio dies statutus est 13. Kalendas Novembris in confinio Thuringiae et Hassiae in villa quae dicitur Gerstengun[2]. In hanc conditionem discessum est. Saxones tamen de apparatu belli et oppugnandis regis castellis nihil propterea remittebant. Cumque regi quae gesta fuerant nunciata fuissent, visum est his qui partes eius adiuvabant,

1) Hohenburg, Homburg, olim monasterium ad Unstrutam, inter Langensalzam et Thomasbrück, de quo infra ad annum 1075. KR.
2) Thuringiae antiquum oppidum, ditionis Isenacensis.

multum abhorrere a maiestate regia, ut ipse Saxonibus pro se obsides daret, nimiumque gravari nomen regium foedissima conditionis iniuria. Quapropter Mogontinus et Coloniensis episcopi statuta Sept. 13.
die Hoenburg profecti, obtinuerunt, ut omissis ex utraque parte obsidibus, ipsi tantum pro pace firmanda fidem suam interponerent, et hoc pignore venturis ad colloquium principibus omnem periculi metum adimerent.

Interea rex legatos misit ad Luticios, gentem Saxonibus infestissimam, eisque infinitam pecuniam promisit, ut Saxonibus bellum inferrent, asserens, eos nunc intestinis simultatibus occupatos, facili externorum bellorum impulsu posse usque ab internitionem deleri. Quod ubi Saxonibus compertum est, ipsi quoque nuncios ad eos miserunt, et multo copiosiorem eis pecuniam promiserunt, ut ab infestatione sua tam iniquo tempore quiescerent, quod si non facerent, ne inani opinione fallerentur, se utrique hosti, si ea necessitas incumbat, et multitudine et virtute militum posse sufficere. Barbarorum alii regis, alii Saxonum foedus pecuniamque suscipiendam clamitabant. Unde orta per imperitae multitudinis intemperantiam seditione, tanta se caede dilaniaverunt, ut multa milia hominum in ea congressione interfecta referantur. Atque ita deinceps multis diebus in se ipsos et in sua viscera hostili gladio debachantes, externis bellis necessario supersedere cogebantur. — Rex quoque Danorum, memor firmatae iam pridem cum rege pactionis, cum exercitu navali applicuit ad Saxoniam, et tractis per longa terrarum spacia navibus in fluvium, qui administrando negocio oportunus videbatur, igne et ferro regionem infestare parabat. Sed miles eius vehementer detrectabat militiam, obiciens, quod sibi, quotiens externorum hostium incursionibus quaterentur, Saxones pro muro fuerint, nec ullis

a. d.

umquam, cum facultas suppeteret, lacessierint iniuriis; postremo si calamitatem, quae ad praesens urgeret, quandoque propulsarent, graves poenas iniustae huius infestationis a populo Danorum exacturos. Cum haec privatim et publice iactitarent, rex veritus, ne in eo discrimine a milite desertus ludibrio fieret hostibus, naves retrahi iussit, et nulla regioni clade illata, Saxonia excessit. Ita tantus ille bellici apparatus fervor impune deflagravit.

Oct. 20. Principes Saxoniae 13. Kalend. Novembris iuxta condictum venerunt in Gerstengun, cum 14 milibus armatis, cetera multitudine ad custodiam regionis atque in obsidione castellorum derelicta. Aderant ex parte regis Mogontinus archiepiscopus, Coloniensis archiepiscopus, Mettensis episcopus, Babenbergensis episcopus, Gozelo Luteringorum dux, Ruodolfus Suevorum dux, Berhtoldus Carentinorum dux, missi a rege, ut causam, quam adversum se afferrent, discuterent. Ipse eo venire noluit, sed in civitate Wirceburg exitum rei praestolabatur, praecavens scilicet, ne tumultuantis populi furor sua magis praesentia efferatus, aliquid forsitan in se quod secus esset admitteret. Igitur principes Saxoniae principum qui a rege venerant pedibus provoluti, rogabant per Deum, ut ad ventilandam causam suam intenti cognitores et iusti iudices adessent, nec perpenderent, quantum quamque in re publica inusitatum opus aggressi essent, sed quae calamitas eos ad haec extrema coegisset. Accepta deinde dicendi copia, suas singuli iniurias exposuerunt, quae in ipsos singulos, quae etiam in gentem rex nefanda facinora commisisset, quibus praeterea inauditis criminibus ipsam regii nominis maiestatem polluisset. Obstupuerunt principes qui a rege venerant, et prae immanitate scelerum secundum prophetam[1] tinniebant aures omnium, nec eos,

1) Ierem. 19, 3.

quod pro libertate sua, pro coniugibus, pro liberis arma sumpsissent, sed quod intolerabiles contumelias muliebri patientia tam diu supportassent, culpandos censebant. Cumque toto triduo consilia Oct. 22. contulissent, et quid facto opus esset communi sollicitudine perquirerent, haec postremo cunctis sententia convenit, ut, reprobato rege, alium, qui gubernando regno idoneus esset, eligerent. Id tamen haut temere publicari placuit, donec, rege per occasionem pacis in remotiores partes regni abducto, cum ceteris regni principibus consilium hoc communicarent. Propter hoc vulgari iubent in plebem, in hanc sententiam utriusque partis principes consensisse, ut Saxones regi pro admissa in eum atque in rem publicam temeritate satisfactionem congruam proponerent, rex autem eis et facti impunitatem et iniuriarum, quibus ad defectionem eos coegisse insimulabatur, de cetero securitatem sub iureiurando promitteret. His rebus conficiendis tempus statutum est in nativitatem Domini, rege eam festivitatem Coloniae celebraturo. Et profecto Ruodolfum ducem ibidem absque dilatione regem constituissent, nisi ille pertinaciter resistendo iuraret, numquam se in hoc consensurum, nisi a cunctis principibus conventu habito, sine nota periurii, integra existimatione sua, id facere posse decerneretur.

Saxones in sua cum pace redierunt. Ceteri principes Wirceburc profecti sunt, regi quae gesta fuerant nunciaturi. Qui protinus nihil haesitans, pedibus, ut dici solet, in sententiam abiit, et dummodo Oct. 27. pax conveniret, quascumque conditiones imposuissent, se promptissime laturum, spopondit. Celebrata ibidem omnium sanctorum festivitate, Ratisponam ire instituit, animadvertens, quod principes Nov. 1. Reni aliquantula Saxonici furoris labe iam infecti, minus minusque in dies ad exhibenda sibi obsequia devoti ac benivoli essent. Cumque inter eundum

aliquot diebus Nurenberg moraretur, quidam qui alteri eius iam diu familiarissime obversatus fuerat, Regenger nomine, incertum aliorum instinctu an privato in eum[1] odio suscitatus, repente prorupit in medium, et ducibus Ruodolfo ac Berhtoldo grave adversus eum crimen detulit. *Ego*, inquit, *et alii plerique, quos pessimae machinationis suae rex idoneos fore administros speraverat, nuper multis precibus magnisque pollicitationibus ab eo sollicitati sumus, ut, vobis ac ceteris regni principibus Wirceburg convenientibus et secretioris colloquii gratia paululum a multitudine remotis, armati in vos irrueremus, et trucidatis seditionis auctoribus, ipsum periculo, rem publicam perturbatione liberaremus. Et ceteri quidem satis impigre susceperunt negocium. Solus ego tam iusticiae respectu quam futuri iudicii metu detrectabam opus nefarium, et quantum obluctari obstinatae sententiae audebam, dehortari eum conabar a proposito. Qua propter tanta in me incanduit indignatione, ut a contubernio suo, quo me hactenus ceteris familiarius perfruitum optime nostis, protinus me amoveret, et iugulandum apparitoribus suis obiecisset, nisi periculum imminens, penetralibus propere excedendo, declinassem.* His dictis, in argumentum fidei locum expressit, conscios nominavit, et si rex inficiaretur, paratum se ait, cum ipso, si id leges paterentur, vel cum quovis homine conserta manu, rem divino iudicio committere. Vehementer haec verba permoverunt praedictos duces, cum esset is qui deferebat homo haut obscuri nominis in palatio et apud suos inviolatae existimationis. Praeterea ea res potissimum dictis fidem conciliabat, quod rex et aliis quibusdam principibus suis simili modo necem paravisse et plerosque ex familiaribus suis etiam occidisse iam pridem infamatus fuerat. Itaque legatos ad eum mittunt, mandantque, se iam

1) regem.

nulla religione teneri sacramenti, quo ei fidem subiectionemque firmassent, cum ipse prior fidem prodidisset et de salute sua tractantibus insidias machinatus fuisset; proinde, nisi obiecta diluisset, nullam deinceps a se vel in tranquillis rebus fidem vel in perturbatis auxilium sperare debere. Aegre nimis id passus rex, statim ad populum retulit de importunitate Ruodolfi ducis, qui ut invadendi regni occasionem inveniret, cum verum sibi crimen impingere non posset, falsis suspicionibus et arte compositis rumoribus impeteret et obruere conaretur innocentiam suam. *Sed procul*, ait, *facessant verborum pugnae, cessent callida argumentorum fantasmata. Ego non verbis, sed manu mea refellam mendacium, et neglecta interim regii nominis maiestate, cum ipso duce Ruodolfo congressus, detegam cuniculos fictae huius criminationis, qua malitiam suam palliare conatur, ut, si regnum amisero, non mea culpa, sed per illius supplantationem periuriumque intelligar amisisse.* Tunc Oudalricus de Cosheim, unus ex his qui consilii participes et sceleris administri destinati fuisse accusabantur, lenibus verbis dolorem regis mitigare studebat, rogabatque eum, ne aliquid, quod infra regiam magnificentiam esset, vi doloris impulsus, profiteretur; se melius multoque rectius, cum Regingero vel cum quolibet homine collata manu, et suam et ipsius innocentiam asserturum. Statimque ad ducem Ruodolfum abiit, seque paratum dixit, quocumque modo ipse aequum iudicasset, mendacium Regingeri refellere. Ille satisfactionem nec suscepit nec aperta fronte abnuit, sed ait, se super hac deliberatione ceterorum principum sententiam expectaturum. Rex, sicut instituerat, Ratisponam Nov. 26.
contendit, omnibus invisus, omnibus suspectus, nec ipse iam cuiquam hominum satis fidei habens, cum hi quoque, quos intima familiaritate sibi devinxerat,

ad primam ingruentis tempestatis nubeculam a se defecissent.

Interea Saxones crebris legationibus urgebant principes Reni, ut vel sibi constituendi regis potestatem facerent, vel ipsi, quoniam et dignitate et multitudine superiores essent, quemcumque vellent, Saxonibus suffragium ferentibus, eligerent et constituerent, nec sinerent rem publicam unius hominis ignavia ad extremam usque vastitatem deperire. His accensus archiepiscopus Mogontinus, cui potissimum propter primatum Mogontinae sedis eligendi et consecrandi regis auctoritas deferebatur, principes de toto regno Mogontiam evocavit, ut communi consilio Ruodolfum ducem regem constitueret. Quod ubi regi compertum est, assumptis secum quoscumque donis vel promissis ad studium suarum partium allicere potuit, concitus de Baioaria remeavit, ratus ante omnia impediendae tantae rei curam agendam. Cumque prope Wormaciam in
Dec. 1. locum qui dicitur Lovendeburg[1] venisset, gravissima aegritudine correptus, multis diebus lecto decubabat, spemque maximam hostibus suis fecerat, tantos irarum motus sine sanguinis effusione posse confici. Sed ab infirmitate vixdum plene recreatus, Wormaciam festinavit; ubi cum magna pompa a civibus in urbem susceptus est, qui et paulo ante, ut sua erga eum studia clariora facerent, milites episcopi, ingressum eius prohibere temptantes, urbe expulerant, et ipsum episcopum, nisi mature fuga lapsus civitate excessisset, comprehendissent et vinctum ei misissent. Venienti ergo ei armati instructique obviam procedunt, non ad vim faciendam, sed ut, conspecta eorum multitudine, armorum apparatu, expeditorum iuvenum frequentia, animadverteret, in arduis rebus suis quantum spei in eis ponere debuisset. Operam suam benigne spondent,

1) hodie Ladenburg ad Nicarim.

iusiurandum dant, sumptus ad bellum administrandum ex sua re familiari singuli pro virili portione offerunt, et quoad vivant pro honore eius devote se militaturos confirmant. Ita rex civitate munitissima potitus, hanc deinceps belli sedem, hanc regni arcem, hanc, utcumque res cecidissent, tutissimum asilum habere coepit, eo quod esset et civibus frequens et murorum firmitate inexpugnabilis et ubertate circumiacentium regionum opulentissima et omnibus quae in bello usui esse solent copiis instructissima. Porro hi qui ab archiepiscopo Mogontino ad colloquium Mogontiam evocati fuerant, audito quod rex concitus adventaret, plures metu perculsi, eo venire dissimulaverunt; pauci qui venerunt, cum de tantis rebus sine aliorum principum discussione sententiam ferre non auderent, irriti frustratique discesserunt. Ad quos rex legatos mittens, multis precibus eis vix et aegre extorsit, ut sibi familiaris colloquii gratia in Oppenheim occurrerent. Quo dum, datis utrimque obsidibus propter periculi suspicionem, venissent, pedibus eorum provolutus, suppliciter orabat, ut memores iusti iudicis Dei, memores sacramenti, quo se Deo mediante obligassent, fidem sibi servarent in adversis; si quid antehac excessisset, iuvenilibus animis et aetati in vicium pronae veniam darent; deinceps et malo correctum et annorum sensusque maturitate roboratum, quae parvuli sint, evacuaturum, et quae virtutis, quae honoris, quae regiae dignitatis, quae postremo virum deceant, cogitaturum et amplexurum. Ad haec illi responderunt, frustra eum a se fidem expetere, quam ipse nec Deo umquam nec homini praestitisset, de quo ambigerent, in pace an in bello, amicis an inimicis infestior suspectiorque esset, quique ante paucos dies, positis sibi in Wirceburg et de salute eius tractantibus, clanculo carnifices mortemque praeparasset; sin aliquid haberet

obtendere aut per quorundam factionem falsis criminibus se impetitum putaret, sineret Oudalricum de Cosheim, sicut professus fuisset, manum conferre cum Regingero, ut, si vicisset, eos deinceps fidos sibi obnoxiosque sine omni in perpetuum contradictione haberet. Libenter rex suscepit conditionem, statuitque, ut certo die post octavam epiphaniae congressi prope Mogontiam in insula Reni quae dicitur Marowa [1], utriusque partis allegationem iusto iudici Deo decernendam permitterent.

Ea tempestate hi qui in Hartesburg erant, multa et praeclara militaris audaciae facinora fecerunt. Nam saepenumero erumpentes, praedas in vicinis regionibus et strages hominum non modicas agebant, et priusquam Saxones ad vim arcendam frequentes confluere possent, se in castellum receperant. Maxime autem Goslariensibus propter viciniam exitiales erant. Plurimos enim eorum peremerunt, et bona eorum, quae extra villam reperta fuissent, crebra incursione populabantur, et mercatores exterarum gentium, ne consuetas merces eo conferrent, metu vitae amittendae inhibebant. Cumque tempore quodam ad modicum inter eos pax convenisset, quidam ex castello Goslariam, privatae rei aliquid ibi acturi, venerunt; ubi cibo potuque distenti, dum nimia potione incaluissent, sicut ebrietas mater esse solet iurgiorum, coeperunt adversum eos cum quibus accumbebant ineptos inconditosque sermones iactitare, et Saxonibus ignaviam exprobrare, quod non militari sed ovina mente adversus regem arma sumpsissent. Indignati qui aderant Saxones, seditione concitata, eos trucidaverunt forasque proiecerunt. Quod ubi his qui in Hartesburg erant compertum est, dedita opera se in ultionem sociorum suorum accinxerunt; et quia villam, viris fortibus, vallis et seris undique munitam,

1) fortasse hodie die Marsaue.

incursare haut satis tutum putabatur, dolo eos circumvenire parabant. Erat quidam Goslariae praefectus, Bodo nomine, regi tempore pacis acceptissimus, nunc quoque turbata re publica fidem inviolatam ei servans, occulte tamen metu Saxonum, ne deprehensus factione vulgi omnia sua amitteret. Is edoctus ab his qui in castello erant, pastores, qui Goslariensium pecora servabant, precio corrupit, ut gregem paulo longius a villa in pastum eicerent. Missi de castello equites, ea protinus abegerunt. Ceteri in montibus et silvis armati se abdiderunt. Perlato Goslariam rumore abactorum pecorum, unanimiter ad arma conclamant, summis omnes viribus in certamen ruunt, nec quisquam alterum operiebatur, sed citato quisque quantum poterat equo, prior hostem insequi praedamque excutere contendebat. Illi paululum fuga simulata cedebant insequentibus, donec eos ultra locum insidiarum incautos protraherent. Tunc sublato undique clamore, tam hi qui in castello remanserant, quam hi qui in vicinis montibus se occultaverant, impetum in eos fecerunt, et tam diu palantes fugientesque prosternebant, donec non ratio sed fusi sanguinis horror ac satietas occidioni finem facerent. Propter haec et alia huiusmodi placuit Saxonibus, proximum castello collem occupare, militesque imponere, qui contra excursiones hostium sine intermissione intenti sollicitique excubarent. Nec sic tamen audaciae eorum modum imposuerunt, sed ubicumque oportunitas se praebuit, multa et in eos a quibus asservabantur et in alios provinciales hostilia fecerunt.

Interea instante iam natali die Domini, milites regis qui in Asenberg obsidebantur assidue legatos ad regem mittebant, rogantes per Deum, ut ad ereptionem eorum aliquod consilium exquireret, quoniam deficientibus alimentis extrema iam inedia

tabescerent, et nisi mature periclitantibus consuleretur, aut moriendum sibi esse aut in hostium potestatem concedendum. Rex Mogontinum et Coloniensem archiepiscopos ad colloquium evocans, obnixe rogavit, ut Saxones convenirent agerentque cum eis, ut ab oppugnatione castellorum, datis saltem ad modicum tempus induciis, recederent. Illi quamquam laborem hunc in irritum cessurum haut dubie scirent, tamen, quia molestus eis erat, facturos se quod rogabantur promiserunt, statimque missis legatis mandaverunt principibus Saxoniae, ut sibi proxima ebdomada post epiphaniae Corbeiae ad colloquium occurrerent.

Hoc anno post exortum bellum Saxonicum nulla deinceps exactio facta est decimarum in Thuringia, gaudentibus Thuringis, quod occasionem invenissent, ut traditas sibi a patribus leges manu militari tuerentur, et dolente rege, quod, dum decimis immoderatius inhiaret, pene regnum cum vita amisisset.

Hoc etiam anno famosissimus ille Egen, qui duci Baioariae Ottoni capitale illud crimen intenderat, comprehensus in quodam latrocinio, a popularibus caecatus est, et ad tantam egestatem redactus, ut deinceps ostiatim circueundo stipem publicam peteret. Giso[1] quoque comes et Adalbertus cum quatuor filiis suis, quibus incentoribus idem perditus tragicam hanc fabulam confinxerat, ab hostibus suis ob privatas quasdam inimicitias occisi sunt in castello ipsius Gisonis Hollenden[2], Deo vindicante innocentiam ducis Ottonis.

1074. Rex nativitatem Domini Wormaciae celebravit, longe aliter ibi victitans quam regiam

1) Cf. Gebhardi hist. gen. Abh. II. p. 91. — Wenck l. l. III. p. 75. (coll. 39. 90.) eum comitem de Gudensberg dicit. Cf. Rommel hist. Hass. I. p. 164. et ann. ad l. 2. n. 149. p. 146. 2) sive Holinde (Hohenlinden), secundum Wenck l. l. p. 76. castrum in regione montana et silvosa inter Biedenkopf et Wetter in Hassia.

magnificentiam deceret. Nam neque ex fiscis regalibus quicquam servitii ei exhibebatur, neque episcopi aut abbates vel aliae publicae dignitates consueta ei obsequia praebebant, sed in sumptus cottidianos necessaria ei vili precio coemebantur. Erant tamen cum eo nonnulli ex principibus; sed hi neque cum eo servitiorum apparatu neque cum ea militum aut apparitorum frequentia qua soliti fuerant, sed cum paucis et pene privato habitu ad salutandum eum venerant, ne scilicet manifestatae defectionis notarentur, si evocati ad curtem venire detrectarent. Quos tamen ille nullo modo a se abscedere permittebat, reputans, quod, si minus auxilii sibi, hostibus tamen multum terroris allaturi essent, dum tam illustres in regno personas adversus se congregatas audirent.

Mogontinus et Coloniensis archiepiscopi die statuta Corbeiam iuxta condictum venientes, sicut in mandatis a rege habebant, rogabant Saxones qui ibidem occurrerant, ut ab oppugnatione castellorum exercitum abducerent. At illi nulla ratione hoc se facturos responderunt. Praeterea vehementer eos obiurgarunt, quod, dum deliberando et modo colloquia modo inducias expetendo tempus tererent, et regi audaciam auxissent et sibi maximas commoditates vindicandae libertatis corrupissent; proinde recederent, nec sibi ultra verbis pacificis in dolo illuderent; se in eum locum progressos esse, ubi iam non muliebribus colloquiis sed militaribus armis res expedienda sit. Vix tandem sedata multitudine ab his qui sapientiores erant, unanimi consensu statuerunt, ut proxima ebdomada post purificationem sanctae Mariae Friteslar convenirent, ibique communicato cum ceteris regni principibus consilio, periclitanti rei publicae rectorem, qui omnibus placuisset, constituerent. Regi quoque mandaverunt, ut, si ita sibi expedire iudicaret, die statuta praesto

Ian. 12. | 18.

adesset et ius suum non per epistolas aut per internuncios sed praesens ipse viva voce expostularet.

Postquam in hanc sententiam digressi sunt, Thuringi tercia dehinc die eos qui in Asenberg erant inedia expugnatos, in dedicionem acceperunt impunitosque dimiserunt, castellum succenderunt, statimque alii castello quod Spatenberc dicebatur exercitum admoverunt. Castellum Vokenrot paucis ante diebus coeptum fuerat obsideri. Et quia regina in eo toto tempore belli huius servabatur, iussu regis profectus eo abbas Herveldensis, consentientibus Thuringis, eam inde accepit atque Herveldiam adduxit, praegnantem et iam de partus vicinitate in dies anxiantem. Cumque ibi diebus multis moraretur — nesciente scilicet rege propter perturbationem rei publicae, quo eam mittere posset servan-
Febr. 12. dam —, pridie Idus Februarii feria 4. peperit filium. Is quoniam infirmari et iam iam expiraturus puta-
Febr. 14. batur, tercio die baptizatus est ab Ezzone Altenburgensi episcopo, qui tunc forte apud abbatem hospitabatur, et nomine atavi sui Counradus est vocatus. Et quoniam alii non aderant, qui digne eo munere fungerentur, abbas et alii plerique fratres Herveldensis coenobii eum de sacro fonte susceperunt.

Reginger, qui ad suggillandum regem contra Oudalricum de Cosheim proposuerat, ante paucos dies ineundae congressionis dirissimo demone arreptus, horrenda morte interiit.

Interea rex cum videret, quod paulatim a se principes deficerent et hostium ferocitas sua magis patientia incrudesceret, pudore compulsus pariter et necessitate, statuit extremam fortunae aleam temptare et cum Saxonibus, ubi primum copia fieret, collatis signis dimicare, magis eligens vitam honeste quam regnum per dedecus amittere. Multum

enim animos militum ab eo avocaverat, quod suis, qui cottidie oppugnabantur, expugnabantur, expellebantur, non subveniebat, et aliis pro salute eius anxie desudantibus, ipse intra muros Wormaciae inerti otio torpescebat. Ut hoc crimen elueret, vel morte pacisci cupiebat. Igitur misit ad omnes principes regni, eosque per Deum obsecrabat, ut sibi auxilio venirent, multa sua erga eos in praeteritum bene merita commemorans, plura in futurum pollicens. Et multi quidem episcoporum protinus ad eum convenerunt, sed hi consiliis praebendis paratiores quam stipendiis faciendis. Nam militibus suis domi relictis, ipsi cum paucis et pene privati aderant, ea scilicet mente, ut et de inobedientia apud eum excusarentur, et causam eius, quam vehementissime omnes improbabant, non multum adiuvarent. Sed archiepiscopus Mogontinus, archiepiscopus Coloniensis, episcopus Argentorati, episcopus Wormaciensis, quem civitate sua supra expulerat, praeterea duces omnes Baioariae, Sueviae, Lutheringiae, Mosellae regionis, Carentinorum, milites etiam Fuldensis et Herveldensis abbatum, constanter ei contradixerunt, nolle se ad oppressionem innocentium arma ferre, qui si etiam aliquid, quod gladio vindice plecti debeat, admisissent, ad hoc eos gravis et facile excusabilis necessitas impulisset.

Rex Wormacia egressus, 6. Kalendas Februarii Ian. 27.
Herveldiam cum exercitu venit. Eo die visum est in caelo signum mirabile. Oriente sole duae simul columpnae aurei coloris, splendidissimi fulgoris, dextra laevaque oriebantur, quae, usquequo sol aliquantis lineis in altum excresceret, eodem iubare rutilantes permanebant. Praecedenti quoque nocte caelestem arcum circa gallorum cantum serenissimo caelo plerique viderunt. Frigus erat validissimum, et hiberna siccitate arebant omnia, in tantum ut flumina non superficie tenus glacie constricta, sed

tota praeter solitum in glaciem conversa viderentur.
Unde panis inopia vehementer laborabat exercitus,
eo quod, propter rigorem fluminum ubique cessante
molarum usu, ipsum quod forte invenissent frumen-
Ian. 26. tum comminuere non poterant. Rex pridie quam
Herveldiam veniret, misit abbatem Herveldensem
ad Saxones, qui in ulteriore ripa Wirrae fluminis ad
40 milia congregati residere ferebantur, investigare
ab eis, an nuncii sui tuto ad eos ire ac redire pos-
sent. Ipse transgressus Herveldiam, in proximis
villulis reditum abbatis praestolabatur duobus ferme
Ian. 28. milibus a praedicto fluvio; nec ulterius castra mo-
vere voluit, donec miles frequentior conveniret, et
ipse diligentius perquireret, an aliqua spes recupe-
randae pacis reliqua esset. Siquidem audierat, Saxo-
nibus placuisse, ut ei ingressum Thuringiae non
concederent, sed statim in ipsa ripa fluminis prae-
dicti, quod Hassiam Thuringiamque dirimebat, in-
structa acie exciperent venientem. Fluvium glacies
pedestri itinere commeabilem fecerat. Ea res maio-
rem ei metum incutiebat, ne forte, dum adhuc im-
paratus imparque tantae multitudini esset, hostes
super eum, nulla itineris difficultate praepediti, re-
pente irruerent; ideoque consiliariis suis graviter
succensere dicebatur, quod eum Wormacia egredi
et in tantum discrimen ultro se praecipitare permi-
sissent. Saxones enim in tantum habundare multi-
tudine ferebantur, ut undecim milia plebis, quo-
niam subito clamore in expeditionem evocata cibos
secum non sumpsissent, in domos suas tamquam
Ian. 28. – Feb. 1. minus sibi necessaria remitterent. Inter has moras
exercitus regis, praedae quam pugnae avidior, per
contiguas Herveldiae villas longe lateque discurre-
bat, easque hostiliter depopulabatur, et sub prae-
textu necessarii victus, quo in militiam aleretur,
praeter miseram vitam nihil reliquum faciebat inno-
centibus. Neque rex prohibebat iniuriam, ut militem

hoc precio redemptum devotiorem sibi faceret. Qua clade ita attritae atque exhaustae sunt possessiones Fuldensis monasterii atque Herveldensis, ut ingravescente alimentorum inopia, magna cum difficultate fratres retinerentur in monasteriis. Abbas Herveldensis reversus a Saxonibus, retulit, eos praeter omnium opinionem mitia atque pacifica respondere, quod scilicet non ita expertes rationis, ita sint immemores vulgati etiam apud barbaras nationes iuris gentium, ut nesciant ab iniuria legatorum etiam inter atrocissimas inimicitias temperandum; se extrema necessitate compulsos in aciem processisse, nec ad persequendum quemquam, sed ad se protegendos iniuriasque propulsandas arma sumpsisse; si ea necessitas adimatur, etiam nunc pacem quam bellum malle, et districtos iam gladios libenter in vaginam remittere. Grata admodum erat his qui cum rege erant responsio.

Tunc missi sunt quatuor ex episcopis, agere cum eis de pace et promittere ex nomine regis, quod omnibus, quae rationabiliter postulassent et quae electi ex utraque parte iudices aequa censuissent, promptissime annueret, dum ipsi quoque vicissim iustis conditionibus adquiescerent et mansuetudinem eius quam manum militarem experiri mallent. Ad haec illi responderunt, nihil aliud se postulare quam quod multis iam saepe legationibus postulassent, scilicet ut castella, quae ad oppressionem eorum per Saxoniam et Thuringiam extruxerat, sine dilatione dirui iubeat; ut sua singulis patrimonia, per vim seu per calumpniam erepta, restituat; ut duci Ottoni, ad quem extinguendum falsa criminatione et pessimo nefarii hominis artificio impudenter abusus sit, ducatum Baioariae reddat; ut episcopo Mogontino, episcopo Coloniensi, duci Ruodolfo, postremo omnibus qui in hac dissensione ab eo defecissent aut aliquid quod eum laederet aliarum partium

studio admisissent, impunitatem tribuat, nullasque in perpetuum offensae huius poenas exigat; ut libertatem genti suae et legitima a primis temporibus statuta rata atque inviolata manere sinat; ut totam in sola Saxonia aetatem, inerti otio deditus, non transigat, sed interdum Goslaria decedens, regnum suum, quod maiorum eius industria latissimum sit, circueat; ecclesiis et monasteriis, viduis et orphanis, et ceteris qui calumpniam patiantur, iusta faciat; et regiam dignitatem, quam nomine praeferat, regalium morum et operum claritate exornet; si haec se facturum fidelissime polliceatur et ad firmamentum indubitatae fidei fideiussores sibi det eosdem, quos nunc habeat recuperandae pacis intercessores, principes regni: paratos se arma deponere, pacem suscipere, et deinceps dicto obtemperantes vivere; sin autem, sacramento se obstrictos esse, ut, quamdiu sibi vitalis caloris ultima scintilla supervivat, pro libertate, pro legibus, pro patria sua indefessi dimicent. Dura nimis regi visa est exactio, coepitque huc et illuc anxius tergiversari fidemque principum suorum appellare, ne se sub iugum tam foedae conditionis ad sui omnium ignominiam mitti paterentur; illud prae ceteris intolerabile iudicans, quod castella sua destruere et hostibus suis praemia pro suppliciis reddere cogebatur. Cumque, spreta pace quae offerebatur, sequenti die exercitum recenseri aciemque ad pugnam instrui placuisset, misit circumquaque ad habitacula principum, iubens, ut suos singuli ad aciem instruendam producerent. Omnes promptissime se dicto parere spoponderunt; sed redeuntibus nunciis, nullus castris est egressus; detrectantibus cunctis opus nefarium, ut eis, quorum causam iustissimam aestimarent, certamen inferrent. Ex alia quoque parte castra Saxonum non minima seditione quatiebantur; plebs universa tumultuabatur contra principes, quod se frustra in

tantas bellorum procellas impulissent. Cum enim nunc victoriam omnia spondeant et oportunitas ad votum arrideat, ad quam ab exordio belli anhelantibus semper animis suspiravissent, ipsi repentina poenitudine correcti, manus supplices tendant, pacem petant, et ei, a quo totiens elusi sint, iterum se eludendos muliebri socordia et puerili levitate tradant. Duci quoque Ottoni vehementer insistebant, ut, accepto super se regno, ducatum sibi praeberet ineundi certaminis, et prospera omnia promittenti Deo manus suas operamque non negaret.

Tunc circumstantes regem hi quorum consilio Febr. familiarius uti consueverat, cum subterfugiendae 1. conditionis studio divina atque humana omnia sollicitantem viderent: *Nullum*, inquiunt, *o rex*, *habemus diverticulum: aut aequanimiter suscipienda est conditio quam imposuerint, aut regnum cum magno etiam vitae periculo amittendum. Acie vis confligere periculumque armis propulsare; sed qua virtute, putas, is miles hostem congressus proteret, qui modo ad recensendum exercitum nomen dare iussus, ne castris quidem exire voluit? Parvulo intervallo abest hostium infinitus exercitus; sed cunctis hostibus plus tibi formidandi sunt hi qui lateri tuo familiariter obversantur, qui interim tibi simulata fide blanda loquuntur, quamdiu eos quibus se sacramento obligaverunt praelio lacessere non coguntur. Quod si classica insonuerint, et pressius posito pede aut feriri aut ferire angustia loci coartabuntur, nimirum aut dicto citius diffugient, aut te deserto ad partes hostium transibunt. Unde satius fuerat, Wormaciam non excedere, quam in extremum discrimen progressum, fidei principum tam iniquo tempore experimentum quaerere. Unum tamen patet incisae spei et undique impeditis rebus effugium, si facturum te quae postularis incunctanter promittas. Ita et iuveniliter exul-*

tantium hostium ferocitatem eludere, et periculum, quod faucibus urget, evadere, et regnum deinceps, sopitis in perpetuum cunctis simultatibus, poteris obtinere. Tum ille non tam ràtione victus quam necessitate, cum omnia prius incassum pertemptasset diverticula, tandem, accitis ad concilium principibus, permisit, ut pro suo arbitratu tantos motus componerent; promittens, se indubitata fide omnibus annuere, quae ipsi conficiendis tantis rebus competere iudicassent. At illi responderunt, non aliam prorsus patere viam subterfugiendi, quod stricto iam mucrone comminus intentaretur, praelii, quam ut faceret quae Saxones postulassent. Quod cum sub testificatione nominis Christi spopondisset, profecti sunt ad eos 15 episcopi et quicquid principum in castris erat, referre illis regis voluntatem. Multae ibi dictae sententiae, multa sunt conquisita argumenta, cum propter suspectam regis ferocitatem et saepenumero spectatam fidem nulla Saxonibus viderentur satis tuta consilia. In longum protracta deliberatione, ad ultimum hoc pacto recuperandae paci consenserunt, ut, si quando rex, acceptae laesionis memor, sententiam revocare aut aliquid eorum, quae modo suprema necessitate compulsus statuisset, in irritum ducere conaretur, omnes eodem quo nunc sacramento obstricti arma repeterent, iniuriae obviam irent, et tamquam evidentis periurii reum, cunctis regni principibus suffragium ferentibus, de regno proturbarent. In haec verba omnes ut erant conglobato agmine ad videndam faciem regis processerunt, ipso die purificationis sanctae Mariae praeeuntibus his qui reparandae pacis mediatores fuerant episcopis et aliis principibus. Quos ille venientes honorifice suscepit, osculum praebuit, et pacis conditiones, quas per internuncios significaverat, vivae vocis auctoritate roboravit.

Febr. 2.

Ita compositis omnibus ex sententia, his qui

partes suas impensius curaverant dona iuxta magnificentiam regiam largitus est, dimissisque singulis in locum suum, ipse iunctus Saxonibus Goslariam perrexit. Destinatis etiam circumquaque nunciis mandavit, ut ab oppugnatione castellorum exercitus abduceretur, et hi qui in castellis erant nihil deinceps hostile in provinciales facerent, sed ubi primum cibaria, quae in diutinam belli administrationem affatim congesta fuerant, consumpsissent, ipsa castella provincialibus traderent funditus diruenda. Nec Saxones magnopere curabant has inducias, quamvis non minimum haberent suspectas, cum in potestatem suam redactum scirent communi sententiae non posse refragari. Igitur cum venisset Goslariam, iuvenes qui in Hartesburg fuerant quique propter res bene gestas in magna apud eum admiratione habebantur, vehementer improbabant conventionem pacis, et quia secundum prophetam[1] dolus directus fuerat in manibus eorum, multa et supra mensuram suam magnifica ei promittebant de viribus suis, si in procinctu perstitisset. Ostentabant etiam ad experimentum virtutis suae titulos[2] interfectorum Goslariensium, dispositos per omne illud spacium, quod a Goslaria usque in Hartesburg duobus ferme milibus interiacet. Haec audiendo, malis assuetus animus et per aetatem gloriae militaris avidus paulatim reformabatur ad ingenium suum atque ad rigorem pristinum, factique iam non mediocriter poenitebat. Cumque a Saxonibus promissa sua reposceretur, coepit rursum callidis responsionibus tergiversari et petere, ut ad conventum principum regni communemque audientiam res integra differretur, quatenus eorum iudicio de singulis, quod honori, quod utilitati rei publicae conduceret, statueretur. Illis annuentibus, praecepit, ut 6. Idus

1) Dan. 8, 25. 2) monumenta sepulcralia; ita apud Iuvenalem *titulus sepulcri* est inscriptio sepulcralis.

Mart. 10. Martii principes de toto regno Goslariam convenirent.

Statuto die ceterorum principum nullus eo venit. Saxones et Thuringi cum infinita multitudine de tota Saxonia et Thuringia, sacramento evocati, aderant, et haut procul a Goslaria castra metati, legatos ad regem miserunt, agere cum eo de conditionibus, quibus inter se et eum pax convenisset.
Mart. 12. Triduo integro et hi, modo supplicando, modo terrorem bellicum intentando, acriter instabant, et ille sedulitatem instantium lubricis responsionibus eludere conabatur, et modo de absentia principum causabatur, ad quorum iudicium ea res potissimum spectaret, modo obnixe flagitabat, ut, ceteris omnibus iuxta condictum manentibus, sola castella, quae summis impensis ad munimentum regni extruxisset, sibi condonarentur. His scilicet salvis, facilem ducebat ceterarum rerum iacturam, eo quod speraret, se in his, utcumque res cecidissent, semper refugium habiturum, et perpetuas a Saxonibus eius quam nunc intulissent contumeliae poenas exacturum. Iamque spretis legatorum supplicationibus, reprobatis familiarium suorum consiliis, fixus obstinatusque persistebat in proposito, cum subito nunciatur, quod Saxones, omissis internunciis per quos antehac res agebatur, armati instructique ad palatium tenderent, nec iam promissa reposcere, sed ei valefacto, regem, quem deinceps belli ducem habeant, constituere vellent. Praeterea archiepiscopus Premensis, episcopus Citicensis, episcopus Osenbruggensis, et ceteri, qui propter impensius studium partium eius Saxonia effugati, possessionibus nudati, pluribus ignominiis deformati fuerant, unanimiter circumsteterunt eum, per Deum obsecrantes, ut si minus propriae, saltem eorum calamitatis misereretur, qui propriis sedibus odio nominis eius expulsi, anno iam ferme integro per omnes miserias

vitam traxissent; fidem se ei in adversis intemeratam servasse, et quaecumque praeter voluntatem accidissent, communicato labore tolerasse; nunc quoniam Deus tantas rerum procellas benigna vice in sedem reduxisset, gauderet sorte sua, et ne deinceps tale naufragium incideret, tuta nunc statione locatus provideret. Quod si res tranquillas et propicia Divinitate iam ad honorem eius ex sententia compositas rursus interturbare atque implicare vellet, quos exitus habiturus esset, ipse prospiceret; se superioribus malis iam usque ad extremam lassitudinem defatigatos, necessario deinceps loco et tempori concessuros, et genti suae, ne denuo patria expellantur, obnoxios futuros. Inter haec verba cum Saxones iam armata multitudine atrium palatii replesse et ad vim faciendam paratos inconditis motibus perstrepere cerneret, tandem ancipiti periculo permotus, consensit, ut duci Ottoni, ducatum Baioariae reposcenti, intra anni spacium iuxta principum iurisdictionem satisfaceret, castella vero sua omnia sine dilatione destrueret, sed ea conditione, ut Saxones et Thuringi sua quoque castella, quae tempore regni eius extructa fuissent, pari modo diruerent, cetera etiam omnia, quae in Gerstungun pollicitus fuerat, fide integra exsolverentur. Nec perficiendis quae promiserat improbitas Saxonum ullas indulsit inducias. Unde continuo missis circumquaque nunciis, Vokenrot et Spatenberg et cetera castella, de quibus quaestio promulgata fuerat, succendi ac penitus dirui fecit. In Hartesburg muri tantum sunt diruti, quantum ad infirmandam munitionem difficultatemque loci adimendam sufficeret. Ceteris aedificiis status mansit incolumis, eo quod ecclesia illic constructa et canonicorum congregationi instituendae locus attitulatus fuisset. Ita pacatis Saxonibus, rex Goslaria decedens, Wormaciam abiit, ibique

Mart. Apr. totam quadragesimam, ab omni deinceps belli apparatu feriatus, exegit.

Mart. Porro vulgus Saxoniae, id potissimum quod contiguas castello Hartesburg villulas incolebat, vehementer offenderat, quod in Hartesburg ullae servatae essent reliquiae; nec quicquam tantis laboribus actum putabant, stante atque incolumi castello, quod omnium cladium quas acceperant caput principiumque extitisset, et quod circumiacentis regionis opulentissimas quondam villas nunc in horrorem vastamque solitudinem redegisset; non detulisse regem cultui divino, sed sub praetextu religionis crudelitatis suae patrocinium quaesisse, ut scilicet, instaurato post modicum bello, cum haec ira Saxonibus deferbuisset, locum habeat, ubi milites suos rursus ad eversionem Saxoniae tuto emittat, tuto recipiat, et tunc tanto victis incumbat infestior, quanto nunc discedat Saxonum laetis successibus efferatior. Haec vicissim intemperatis clamoribus serendo, in magnam se ferocitatem inflammarunt. Igitur tercio die postquam rex abscesserat, insciis inconsultisque principibus, facto grege in Hartesburg irruunt, quod residuum erat murorum a fundamento deiciunt, lapides longe lateque dispergunt. Ceteris aedificiis, quae indulgentia principum integra servaverat, idem faciunt, ecclesiam, quae accelerandi operis studio interim lignis elegantissime constructa fuerat, incendunt, thesauros diruunt, altaria confringunt. Postremo, ne qua regi instaurandi castelli occasio reliqua esset, filium eius et fratrem, quos ille ad gratificandum popularibus locum ibi tumulaverat, effodiunt, aguntque omnia, quantum possunt, ne administrando bello deinceps mons complanatus ullam praestare possit oportunitatem. Reliquias sanctorum, quae effractis altaribus erutae fuerant, et effossa defunctorum corpora abbas ex vicino

coenobio[1], oportune superveniens, furenti vulgo eripuit atque in suum monasterium cum honore transvexit.

Perlatus ad principes Saxoniae rumor admissi facinoris grandi eos formidine perculit, ne rex tanta iniuria exacerbatus, causaretur, ab ipsis foedus esse violatum, et iustam exinde occasionem instaurandi belli nactus, cunctas adversus eos regni vires concitaret. Id consulto praevenire cupientes, graviter in eos qui tale flagitium admiserant animadvertunt. Deinde legatos ad regem mittunt, obsecrantes per Deum, ut se habeat excusatos; nec conscios se tanti sceleris nec incentores extitisse, patratumque non secus quam ipsum graviter et iniquo animo ferre; quod si minus fidei habeat negantibus, paratos se quovis genere satisfactionis dictis fidem facere et violatae pacis a se suspicionem amovere. Ille vehementer efferatus, quod dolorem pristinum, qui necdum in cicatricem cutem obduxisset, recentibus iniuriis exulcerassent: *Quandoquidem*, inquit, *nec forenses leges contra violentiam Saxonum quicquam proficiunt, nec iniurias meas, desertus a milite, armis persequi valeo: ad leges ecclesiasticas, iam necessitate coactus, confugiam, et ubi humana cessant auxilia, divinam opem implorabo.* Protinus legatos Romam misit, sedem apostolicam contra eos interpellare, qui ecclesiam incendissent, altaria confregissent, sepulchra violassent, et odio viventis in sepultos cineres barbara crudelitate debachati fuissent. Pascha Apr. 20.
Babenberg celebravit, erantque cum eo archiepiscopus Mogontinus, dux Carentinorum Bertoldus, et alii quam plures ex his qui bello Saxonico ab eo defecerant. Cum enim crimen rebellionis Saxonibus donasset, aliis regni principibus, qui coniurationis socii fuerant, quod iuste succenseret, non habebat.

Ipso tempore Coloniae res accidit digna omnium

1) Ilsenburg.

bonorum miseratione et lacrimis, incertum levitate vulgi an factione eorum qui vicem regis in archiepiscopum ulcisci cupiebant. Id magis venit in suspicionem, quod, cum celebre apud omnes esset nomen Wormaciensium pro eo quod regi fidem in adversis servassent et episcopum rebellare temptantem civitate expulissent, Colonienses pessimum exemplum aemulati, suam quoque devotionem insigni aliquo facinore regi gratificare vellent. Ad patrandum quod nefarie machinabantur, casus idoneam attulit occasionem. Archiepiscopus pascha Coloniae celebravit, eratque cum eo episcopus Mimigardefurdensis, ad communicanda tantae solemnitatis gaudia familiaris amicitiae obtentu evocatus.
Apr. 23. Cumque, exactis ex parte feriis paschalibus, abscedere pararet, hi qui archiepiscopi domestica negocia curabant iubentur ad evectionem eius navem idoneam providere. Lustratis perspectisque omnibus, unam mercatoris cuiusdam praedivitis navim, quia in eos usus competens videbatur, occupant, eamque in ministerium archiepiscopi, eiectis mercibus quas habebat, ocius expediri iubent. Negantibus famulis qui navim servandam susceperant, vim, nisi mature iussa capessant, minitantur. Illi quantum poterant citato cursu ad dominum navis rem deferunt, et quid facto opus sit, consulunt. Habebat ille filium adulta aetate, non minus audacia quam viribus excellentem, et tum propter generis affinitatem tum ob merita sua primoribus civitatis maxime carum et acceptum. Is, assumptis famulis suis et iuvenibus ex civitate, quantos in ea trepidatione in auxilium suum consciscere potuit, concitus ad navem evolat, et ministros archiepiscopi, acriter ut navis exoccuparetur insistentes, cum iniuria proturbat. Dehinc advocatum urbis, in idem opus succedentem tumultusque instaurantem, simili constantia repellit, fundit et fugat. Iamque et his et illi, sui singulis amici

armati subsidio accurrunt, et ad magnum discrimen pugnamque ancipitem res spectare videbatur. Perlato nuncio ad archiepiscopum, quod atrocissima seditione confunderetur civitas, misit festinanter ad sedandos motus populi, irarumque plenus minabatur, se proxima sessione seditiosos iuvenes merita poena coherciturum. Erat quippe vir omni genere virtutum florentissimus et in causis tam rei publicae quam ecclesiae Dei spectatae saepius probitatis; sed unum in tantis virtutibus vicium tamquam tenuis in pulcherrimo corpore naevus apparebat, quod, dum ira incanduisset, linguae non satis moderari poterat, sed in omnes sine personarum acceptione rixas et convicia amarissima rotabat. Hoc in se, cum iram paululum digessisset, vehementer et ipse reprehendebat. Vix ad modicum dirempta est concertatio. Sed ferox animis et elatus primo successu iuvenis non cessabat interturbare omnia, percurrensque civitatem, varios sermones per populum serebat de insolentia et austeritate archiepiscopi, qui totiens iniusta praeciperet, totiens innocentibus sua adimeret, totiens honestissimos cives procacissimis verbis incesseret. Nec difficile fuit, id hominum genus in omne quod velles, tamquam folium quod vento rapitur, transformare, quippe qui ab ineunte aetate inter urbanas delicias educati, nullam in bellicis rebus experientiam habebant, quique post venditas merces inter vina et epulas de re militari disputare soliti, omnia quae animo occurrissent tam facilia factu quam dictu putabant, exitus rerum metiri nesciebant. Praeterea in mentem veniebat Wormaciensium insigne praeclarumque facinus, quod episcopum suum, insolentius agere incipientem, urbe expulissent, et cum ipsi multitudine opibus armisque instructiores sint, dedignantur, quod inferiores aestimentur audacia, et archiepiscopum, tirannico sibi fastu imperitantem, tam diu mulie-

briter patiantur. Conferunt primores inepta consilia, saevit vulgus intemperans novarum rerum studio, et per totam civitatem spiritu diabolico raptatum, ad arma conclamat; nec iam archiepiscopum urbe expellere sicut Wormacienses, sed per omnes cruciatus trucidare, si copia detur, conspirat. Natalis erat beati Georgii martiris, qui eo anno 4. feria ebdomadae paschalis obvenerat; et archiepiscopus, celebrata missarum solemnitate apud Beatum Georgium, cum sermonem faceret ad populum, praesagio quodam futurorum, nescius ipse mali quod imminebat, contestatus fuerat audientibus, quod civitas diabolo in potestatem tradita esset et propediem peritura, nisi iam iam impendentem iram Dei per poenitentiam inflectere maturarent. Igitur post meridiem, inclinata iam die in vesperum, cum igni oleum, iracundiae accessisset ebrietas, ex omnibus partibus urbis ruunt ad curtim archiepiscopi, et eum celebri quodam loco cum episcopo Mimigardefurdensi coenantem adorti, tela contorquent, saxa iaciunt, nonnullos ex assistentibus interficiunt, ceteros plagis et vulneribus confectos in fugam vertunt. Inter haec conspicantur quam plurimi ipsum talium furiarum incentorem demonem praecurrere insanienti populo, galeatum, loricatum, igneo mucrone terribiliter fulgurantem, nec ulli quam sibi similiorem. Cumque militari quodam classico cunctantes, ut se in pugnam sequerentur, concitaret, in ipso impetu, quo portarum seras effracturus vociferando irruebat, repente ex oculis sequentium disparuit. Archiepiscopum sui, inter cuneos hostium nubemque iaculorum vix et aegre expeditum, in templum sancti Petri abripiunt, foresque non modo seris et vectibus, sed admotis etiam magnis molibus obfirmant. Saeviunt foris, et instar inundantis aquae rugiunt vasa diaboli, plena vino furoris Dei, et per omnia episcopii penetralia discurrentes, fores

infringunt, thesauros diripiunt, vasa vinaria concidunt, et dum vina in diutinos usus summa ope congesta praecipitantius effundunt, repletum subito cellarium ipsos — quod dictu quoque ridiculum sit — inopinis fluctibus periclitatos pene suffocaverat. Alii capellam archiepiscopi irrumpentes, altare spoliant, sacra vasa pollutis manibus contrectant, vestimenta pontificalia diripiunt, dumque omnem suppellectilem sacri ministerii curiosa, immo furiosa, diligentia evertunt, reperientes illic quendam prae timore se in angulo occultantem, et putantes quod archiepiscopus esset, interficiunt, non sine gratulabunda exprobratione, quod petulantissimae linguae tandem aliquando modum imposuerint. Sed cognito, quod decepti similitudine essent, et archiepiscopus intra templum sancti Petri et loci religione et murorum firmitate se tutaretur, undique conglobati ipsum templum obsident, muros perfringere dedita opera moliuntur, postremo, nisi ocius sibi tradatur archiepiscopus, ignem quoque se adhibituros, minitantur. Tum hi qui intus erant, videntes, obstinatos esse ad necem eius animos populi, nec ebrietate sola, quae tempore digeri solet, sed pertinacibus etiam odiis et frenetico quodam furore homines agitari, suadent ei, ut mutato habitu effugere conetur de ecclesia et fallere obsidentes, hoc facto et sacras aedes incendii et se mortis periculo liberaturus. Oportunum fugae patrocinium tempus pollicebatur. Seditione in mediam noctem protracta, horrebant omnia tenebris et caligine, ut haut facile cuiquam esset vultus occursantium discernere. Angustus aditus patebat de templo in dormitorium, item de dormitorio in atrium domumque canonici cuiusdam, adhaerentem muro civitatis. Isque ante paucos dies ortae seditionis impetraverat ab archiepiscopo, Deo ad salutem archiepiscopi hoc ipsum misericorditer providente, ut rupto muro civitatis parvulum sibi

posticum facere sineretur. Ibi eductus archiepiscopus, applicitis propere in evectionem eius et comitum eius quatuor equis, abiit, opacae noctis tenebris, ne ab obviantibus agnosceretur, commodissime
Apr. 24. usus; repertoque post modicum episcopo Mimigardefurdensi, sociis iam pulchre pro ea tum calamitate constipatus, in locum cui Noussen nomen est pervenit. Interim hi qui circa templum erant crebris arietum ictibus muros quatiebant, eratque confusa vox tumultuantium et fidem Dei omnipotentis testantium, quod non evasurus esset manus suas, non decepturus obsidentium diligentiam, etiamsi in minima terrae reptilia se transfiguraret. Econtra hi qui obsidebantur, nunc supplicando, nunc pollicendo, quod diligentissime quaesitum, si inveniretur, ipsis radituri essent, callide ludebant operam perurgentium, usque quo archiepiscopum longius evectum atque in tuta iam loca progressum esse arbitrarentur. Tum demum reclusis foribus, ipsos ingredi et pro libitu suo quaerere sinunt, adiciuntque, frustra eum quaeri intra septa templi, quem certo comperissent, primo incursu concitatae multitudinis clara adhuc die urbe egressum, iam in longinquas partes transire potuisse; idque magis suspicandum, quod contractis undique per moram nocturni temporis copiis, primo mane ad occupandam armis civitatem sit adventurus. Igitur ingressi, cum omnia templi penetralia diligentius investigando evertissent, vix tandem admissa fide quod falli potuissent, deinceps ab inquisitionis studio ad tuendam urbem animos vertunt, armatamque multitudinem circumquaque per propugnacula dispertiunt. Inter haec arreptum quen-
Apr. 24. 25. dam de turba, super portam urbis ad ignominiam archiepiscopi suspendunt; magis in hoc furori suo, quo praecipites raptabantur, satisfacientes, quam quod crimen ullum suspendio dignum misero obtendere possent. Mulierem etiam quandam de summi-

tate murorum praecipitant fractisque cervicibus interficiunt, hoc ei crimini dantes, quod homines plerumque magicis artibus dementare infamata fuisset. Sed hoc scelus commodiori tempore et pacatiore animo vindicare debuerant. Induxerant etiam in animum, nisi Deus consulens servis suis breviasset dies amentiae eorum, ut monachos de Sancto Pantaleone omnes trucidarent, pro eo quod, expulsis ab archiepiscopo prioribus monachis, novum illic inusitatumque religionis genus instituissent. Praeterea iuvenes impigros, citato quantum possent gradu, ad regem ire iubent, nunciare ei quae gesta fuerant, et suggerere, ut quantocius veniat vacantem expulso archiepiscopo civitatem occupare; in eo verti salutem civitatis et ipsius utilitatem maximam, ut grandia molientem de vindicanda iniuria sua archiepiscopum anticipare conetur. Talibus furiis toto triduo agitabantur. Postquam auditum est per provinciam et celebri rumore vulgatum, quod Colonienses archiepiscopum, probris et contumeliis affectum, urbe fugassent, exhorruit omnis populus novitatem rei, atrocitatem sceleris, spectaculum humanarum rerum, quod vir tantarum in Christo virtutum tam indigna perpeti Deo aspiciente potuisset. Magna eius in pauperes liberalitas, multa in divinis rebus devotio, multa in humanis moderatio, vehemens in corrigendis legibus studium, libera in corripiendis qui male agerent severitas, omnium ore celebrabantur, earumque rerum commemoratio non minimum ei gratiae apud populares conciliabat. Exclamant omnes, ad suam magis iniuriam pertinere violatam pontificalis nominis maiestatem, et mori sibi satius esse quam ut tantum flagitium suorum temporum inultum patiantur. Igitur per quatuor vel quinque miliaria circumquaque ad arma conclamant; multa hominum milia dicto citius concurrunt, nullo qui per aetatem arma ferre posset

tam religiosam militiam detrectante; conglobatique in unum, rogant archiepiscopum et cunctantem vi impellunt, ut ad recuperandam civitatem quantocius festinet; se pro eo dimicaturos, et si ea necessitas incumbat, oves pro pastore, filios pro patre libenter mortem excepturos; quod nisi Colonienses maturent venientem suscipere et pro ipsius arbitratu satisfacere offenso, se aut ingesto igne populum cum civitate consumpturos, aut dissipato muro eum super congeriem occisorum in cathedram pontificalem reducturos. Apr. 26. Ita archiepiscopus quarto die postquam exierat, magno vallatus agmine, ad urbem accessit. Quod ubi Coloniensibus compertum est, et se tantae tamque efferatae multitudinis impetum nec muro nec acie sustinere posse animadvertunt, tum primum furor deflagrare, ebrietas vanescere coepit; magnoque terrore concussi, obviam legatos de pace miserunt, se reos confitentes et omnem quam vita incolumi iuberentur poenam pendere paratos. Archiepiscopus, digne poenitentibus se veniam non negaturum, respondit. Tum celebrata missarum solemnitate apud Sanctum Georgium, eos, qui pontificem sede propria expulissent, qui ecclesiam homicidio polluissent, qui templum sancti Petri hostiliter impetissent, qui cetera religionis iura ausu barbaro temerassent, episcopali banno ad satisfactionem vocavit. Protinus omnes nudis pedibus, laneis ad carnem induti, processerunt, vix et aegre impetrata pace multitudinis quae circa episcopum erat, ut hoc tuto facere sinerentur. Nam et vehementer ei succensebant, quod, dum immoderatius clementiam ostentando popularis fieri vellet, nefarios homines ad audenda nequiora huius sceleris impunitate animaret. Apr. 26. Archiepiscopus eos postero die ad suscipiendam secundum canonum scita poenitentiam tam immanis flagitii ad Sanctum Petrum praesto esse iubet. Ipse progressus ad Sanctum

Gereonem, ibi extra urbem pernoctare statuit; veritusque, quod tradita civitate vis concitatae multitudinis inhiberi non posset, sed partim iniuria partim praedae cupidine accensi acerbius saevirent in populum, obnixe rogat provinciales qui secum erant, ut singuli in sua cum pace recederent; satis se opera eorum usum, et evidens tulisse documentum, quid animi oves erga pastorem, filii erga patrem gererent; asperrimam partem negocii multa eorum virtute exactam esse; cetera quae restent facile iam privata ac domestica manu posse confici; proinde, quod bonum felix faustumque esset, abirent in domos suas, hanc reportantes spem, quod huius beneficii gratia apud eum, seu vivum seu defunctum, perpetuo mansura foret. Hoc vix impetrato, milites suos, quantos ad comprimendos urbanos motus, si qui forte levitate vulgi instaurarentur, sufficere putabat, praecedere in civitatem iubet, secuturus ipse proxima luce, cum eorum qui praecessissent diligentia, ne quid forte insidiarum lateret in civitate, praecavisset. Ea nocte sexcenti aut eo amplius mercatores opulentissimi, ex urbe profugi, ad regem se contulerunt, intercessionis eius opem adversus archiepiscopi saevitiam imploraturi. Ceteri ingresso archiepiscopo civitatem et toto triduo iuxta con- Apr.
dictum expectanti minime se praesentaverunt ad 27–29.
proponendum aliquod satisfactionis genus. Unde indignitatem rei non ferentes episcopi milites, inscio, ut plurimi asserunt, atque inconsulto archiepiscopo, arma rapiunt, domos incursant, possessiones diripiunt, occursantes partim sternunt, partim captos in vincula coniciunt, et prorsus, ut veritati vel coacto assentiamur, multo ferocius quam tanti pontificis existimationi competeret iustae ultionis negocium executur. Sed gravior morbus acriori indigebat antidoto. Filius supra memorati mercatoris, qui primus seditione inflammaverat populum, et

pauci alii luminibus sunt orbati, nonnulli virgis caesi ac detonsi, omnes gravissimo rei familiaris dampno multati atque iusiurandum dare compulsi, quod deinceps archiepiscopo civitatem contra omnium hominum violentiam, quantum consilio et armis possent, vindicaturi essent, et eos qui ex urbe profugerant, quoad digne archiepiscopo satisfecissent, semper pro infestissimis hostibus habituri. Ita civitas, paulo ante civibus frequentissima et post Mogontiam caput et princeps Gallicarum urbium, subito pene redacta est in solitudinem; et cuius plateae vix capiebant stipata viantium examina, nunc rarum ostendit hominem, silentio et horrore omnia desiderii quondam ac deliciarum loca possidentibus. Nec futurum hoc dubia significaverant praesagia. Peregrinus quidam ad celebrandam palmarum festivitatem illuc ipso anno devenerat. Is vidit per somnium corvum quendam horrendae magnitudinis per totam volitare Coloniam, et terribiliter crocitando populum, tali spectaculo attonitum, huc et illuc agitare; supervenire post haec virum tam veste quam forma praecellentem, qui et corvum horrifico sonitu perstrepentem urbe expelleret, et populum mente consternatum iamque extrema omnia formidantem, cassa formidine absolveret. Cumque a circumstantibus interpretationem somnii horrore concussus quaereret, audivit, quod civitas propter peccata populi diabolo in potestatem tradita fuisset, sed interventu Georgii martiris liberata, instantis iam atque a Deo praedestinati interitus necessitatem evasisset.

April. Rex, celebrata in Babenberg paschali solemnitate, in Nourenberg perrexit obviam legatis aposto- Mai. licae sedis. Erant autem hi: mater eius imperatrix, episcopus Ostiensis[1], episcopus Praenestinus[2], episcopus Curiensis[3], episcopus Cumensis[4], missi a Romano pontifice, componere, si possent, multo

1) Geroldus. 2) Humbertus. 3) Heinricus. 4) Rainaldus.

iam tempore vacillantem statum Galliarum. Nec tamen cum rege sermonem communicare saepius rogati consenserunt, donec secundum ecclesiasticas leges poenitentiam professus, per iudicium eorum anathemate absolveretur, pro eo quod propter venditas ecclesiasticas dignitates simoniacae hereseos insimulatus fuisset apud sedem apostolicam. Itaque petierunt verbis Romani pontificis, ut sinodum tenere intra Gallias pace episcoporum sinerentur. Vehementer hoc abnuerunt omnes episcopi tamquam inusitatum longeque a suis rationibus alienum, nec se huius auctoritatis privilegium ulli alii praeterquam ipsi Romano pontifici umquam delaturos affirmabant. Siquidem intenderat Romanus pontifex, ut omnes episcopos et abbates, qui sacros gradus precio redemissent, discussione habita, deponeret; iamque hac de causa Babenbergensem episcopum et alios nonnullos ab omni divino officio suspenderat, donec coram venientes inustum sibi crimen hereseos digna satisfactione purgarent. Et rex quidem cupide [hoc] volebat odio Wormaciensis episcopi et quorundam aliorum, qui eum bello Saxonico offenderant; quos hac calumpnia involvendos et dignitatis suae detrimenta passuros, spe certissima praesumpserat. Sed quia per legatos res tanta confici posse desperabatur, consulto in audientiam ipsius Romani pontificis dilata est.

Rex, dimissis legatis, non solemni more indictam expeditionem, sed repentino ac tumultuario milite collectum exercitum ducere [parabat] in Ungariam, comperto, quod Salomon rex Ungariorum a Ioiade, Beli filio, bello impetitus et tribus iam praeliis victus, amisso exercitu, vix de regno effugisset. Ut eius miseriae subveniret, et affinitati praestabat, quam tradita illi in coniugium sorore sua contraxerat, et utilitatibus propriis, quia magnam ei partem regni sui pollicitus fuerat, si eius beneficio

expugnatis hostibus in regnum restitueretur. Cumque Ratisponam venisset, insecuta est eum legatio familiarium eius, nunciantium, quod Willehelmus cognomento Bostar[1] rex Anglorum ab archiepiscopo Coloniensi vana pollicitatione illectus, cum magno exercitu adventaret, regni sedem Aquisgrani occupare paratus. Territus rex tam atroci nuncio, ac privatae rei curam externis negociis antehabendam ratus, omissa in Ungariam expeditione, ad Renum
Iun. 8. concitus remeavit. Pentecosten Mogontiae celebravit, splendide ac populariter ab archiepiscopo Mogontiacensi acceptus atque habitus. Inde cum Coloniam ire instituisset, multum spirans irarum et comminationis in archiepiscopum Coloniensem, ille missis in occursum eius nunciis mandavit, falsam omnino ac scenicis figmentis similem esse fabulam, quam in eum aemuli sui composuissent, hi nimirum qui eum paulo ante urbe expulissent, et nunc ad opprimendum eum, quoniam armis non possent, mendaciis grassarentur; se non ita rationis expertem vel communis commodi negligentem esse, ut in ultionem privatae iniuriae patriam suam barbaris prodere velit, nec ea levitate a puero vitam instituisse, ut quisquam sanum aliquid sapiens tam inepta de se suspicari possit. Impetrata per legatos coram veniendi copia, in Andernachin regi occurrit. Cumque rex de his quae compererat severissime quaestionem promulgaret, proditae quidem rei publicae crimen, quod obiciebatur, sacramento purgavit. Cetera quae delata fuerant, ait rex, se veteri amicitiae ac pontificali nomini condonare, nec pro iure suo expostulare velle. Ita non extincto sed interim cohibito furore, Coloniam processit. Ibi postero die ad iudicandum populo assedit, sperans, per accusationem eorum, quos archiepiscopus propter iniurias suas poena affecerat, occasionem sibi

1) i. e. Bastardus.

futuram, ut eum, seditione concitata, rursus civitate exturbaret, vel propter oppressos per calumniam innocentes saltem reum maiestatis faceret. Sed ille omnes accusationum strophas[1] responsi veritate ac sententiarum gravitate tamquam aranearum telas dirupit. Postquam rex innocentia eius ac vitae integritate consiliis quoque omnia septa vidit, nec ullum patere locum calumpniae, ad aliud se vertit genus iniuriarum. Exegit ab eo, non precibus quidem ut oportuit, sed imperiosa quadam auctoritate, ut Coloniensibus admissae in se temeritatis veniam daret excommunicatosque ecclesiae reconciliaret, praeterea ut ad firmamentum conservandae erga se in perpetuum fidei sex sibi ex militibus suis obsides daret. Utrumque ille cum magna constantia negavit, obsides quidem, quod nullus regum priorum tale quid ab aliquo praecessore suo postulasset, excommunicatorum autem reconciliationem, quod sine digna poenitentiae satisfactione excommunicatos in ecclesiam recipi leges ecclesiasticae vetarent. Imminebat ille vehementer, comminans omnia se incommoda illaturum et cuncta quae illius sint ferro et igne demoliturum. Perstabat hic fixus in proposito, dicens, se mori quidem paratum, si ipse cum Coloniensibus conspirasset ad eum interficiendum, sed numquam retinendae vitae studio ab iure ad iniuriam declinaturum. Diu anceps erat pugna, et utrorumque milites magna concusserat sollicitudo expectatione tam tristis spectaculi. Tandem evictus rex ab his quorum consiliis plurimum tribuebat, flexit sententiam, et ait, male se cum eo beneficiis certare quam maleficiis, et si eum fidum sibi devotumque in causis rei publicae experiretur, primum deinceps inter amicos habiturum. Hoc modo reconciliatus archiepiscopo, Aquasgrani perrexit, et adversus ea, quae de irrnptione barbarorum fama

1) *strophas* i. e. fraudes, dolos, nequitias.

vulgaverat, eam regni partem, quantum poterat, communivit.

Ruothardus, abbas Herveldensis monasterii, 5. Idus Iunii decessit, vir in sacris scripturis adprime eruditus et sic ad loquendum expeditus, ut nemo illa aetate verbum Dei copiosius, nemo subtilius, nemo elegantius tractaret. Alias in observatione sanctae regulae paululum quam mores et tempora expeterent remissior erat. Is miro iudicio Dei, qui quos diligit corripit et flagellat omnem filium quem recipit[1], ante diem mortis suae sensu defecit, et per continuos duos annos et sex menses frenesi pariter et epilempsi gravissime vexabatur. Defunctus est autem anno integro et sex mensibus exactis posteaquam abbatia se abdicaverat. Quod tamen factum adeo poenitens deflebat, quotiens a stupore atque hebetudine mentis paululum respiraverat, ut ambiguum esset, morbo an moerore gravius acerbiusque tabesceret.

Iul. Mediante Iulio regressum regem de Luteringia Wormaciam iterum adierunt legati regis Ungariorum, orantes obnixe, ut memor affinitatis, memor actae simul a puero aetatis, maturius subveniret expulso. Et quia preces tardius movebant privatis occupationibus intentum, datis 12 obsidibus fidem ei firmabant, quod, si eius beneficio in regnum restitueretur, deinceps ei tributarius dictoque obtemperans foret, et sex ei munitissimas Ungariae civitates in argumentum numquam irrumpendae fidei traderet. Hac mercede redemptus, ilico, missis circumquaque nunciis, principes in expeditionem solemni indictione evocavit. Sed alii temporis angustias, alii rei familiaris inopiam, plerique quod opes suae bello Saxonico nimium attritae fuissent, item alii aliud excusationis genus obtendentes, omnes pariter militiam detrectabant. Ipse tamen, ne

1) Hebr. 12, 6.

tantum rei publicae commodum, casu oblatum, sua ignavia corrumperetur, gregario tantum ac privato milite contentus, infesto exercitu ingressus est Ungariam, et nonnullas eius regiones hostiliter peragravit. Porro Ioas, qui Ungariam occupaverat, comperto eius adventu, summa industria id operam dedit, ut in locis, in quibus irruptio hostium timebatur, nihil homines alimentorum, nihil animalia pabulorum reperirent, et sic ipse cum omnibus in quandam insulam, propter locorum difficultatem omnino hostibus inaccessibilem, se contulit. Exercitus regis, qui ad tanti belli administrationem nihil sumptuum praeparaverat, gravissima statim laborabat inedia, adeo ut homines plerosque, animalia pene omnia brevi pestilentia et fames consumerent. Qua necessitate compulsus rex, nullo insigni facinore perpetrato, Ungaria excessit, et post festum sancti Michaelis Wormaciam reversus, ordinatis ibi Oct. pro tempore et copia regni negociis, Ratisponam rediit; dispositum habens, id quod reliquum erat temporis usque ad nativitatem Domini in peragrandis Baioariae atque Alemanniae civitatibus insumere.

Hildebrandus papa cum episcopis Italiae conveniens iam frequentibus sinodis, decreverat, ut secundum instituta antiquorum canonum presbiteri uxores non habeant, habentes aut dimittant aut deponantur, nec quisquam omnino ad sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam vitamque coelibem profiteatur. Hoc decreto per totam Italiam promulgato, crebras litteras ad episcopos Galliarum transmittebat, praecipiens, ut ipsi quoque in suis ecclesiis similiter facerent, atque a contubernio sacerdotum omnes omnino feminas perpetuo anathemate resecarent. Adversus hoc decretum protinus vehementer infremuit tota factio clericorum; hominem plane hereticum et vesani

dogmatis esse clamitans, qui oblitus sermonis Domini quo ait[1]: *Non omnes capiunt hoc verbum; qui potest capere, capiat,* et apostolus[2]: *Qui se non continet, nubat; melius est enim nubere quam uri,* violenta exactione homines vivere cogeret ritu angelorum, et dum consuetum cursum naturae negaret, fornicationi et immunditiae frena laxaret; quod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium quam coniugium deserere, et tunc visurum eum, cui homines sorderent, unde gubernandis per ecclesiam Dei plebibus angelos comparaturus esset. Nihilominus ille instabat, et assiduis legationibus episcopos omnes socordiae ac desidiae arguebat, et nisi ocius iniunctum sibi negocium exequerentur, apostolica se censura in eos animadversurum, comminabatur. Archiepiscopus Mogontinus sciens, non parvo constare operam hanc, ut tanto tempore inolitam consuetudinem revelleret atque ad rudimenta nascentis ecclesiae senescentem iam mundum reformaret, moderatius agebat cum eis; et primo eis in dimidium annum inducias et deliberandi copiam dedit, hortans eos, ut quod necessario faciendum sit, sponte faciant, et tam sibi quam Romano pontifici necessitatem adimant, aliquid in eos quod secus
Oct. sit decernendi. Ad ultimum congregata sinodo in Erphesfurt mense Octobri, pressius iam imminebat, ut relegata omni tergiversatione, in praesentiarum aut coniugium abiurarent aut sacri altaris ministerio se abdicarent. Multas econtra illi rationes asserebant, quibus instantis perurgentisque improbitatem eludere sententiamque cassare niterentur. Cumque adversus apostolicae sedis auctoritatem, qua se ille ad hanc exactionem praeter voluntatem propriam compulsum obtendebat, nihil argumenta, nihil supplicationes precesque proficerent: egressi tamquam ad consultandum, consilium ineunt, ut in sinodum

1) Matth. 19, 11. 12. 2) 1. Cor. 7, 9.

non redeant, sed iniussi omnes in domos suas discedant. Nonnulli etiam confusis vocibus clamitabant, melius sibi videri, ut in sinodum regressi, ipsum episcopum, priusquam execrabilem adversum eos sententiam promulgaret, cathedra episcopali deturbarent, et merita morte multato, insigne monimentum ad posteros transmitterent, ne quis deinceps successorum eius talem sacerdotali nomini calumpniam struere temptaret. Cum ad episcopum relatum esset, hoc eos machinari, commonitus a suis, ut tumultum qui oriebatur matura moderatione praeverteret, misit ad eos foras, rogavitque, ut sedato pectore in sinodum regrederentur; se, cum primum oportunitas arrisisset, Romam missurum et domnum apostolicum, si qua posset ratione, ab hac sententiae austeritate deducturum. Postero die admissis in auditorium communiter laicis et clericis, veterem illam de reddendis decimis querelam replicat, et quasi nihil bello Saxonico, nihil actum sit conditionibus, quibus paulo superius in Gerstingun pax convenerat, de integro Thuringos omnes de iniusta decimarum retentatione reos addicere molitur, nec recogitat, hanc causam originem seminariumque extitisse omnium calamitatum, quibus per plures iam annos res publica incommodissime vexabatur. Indigne nimis tulerunt hoc Thuringi, utpote qui propter recentem belli successum tumidos adhuc spiritus gerebant, sibique vanissime persuaserant, quod post triumphatum regem et acceptum gustum audaciae eorum, nullus deinceps futurus esset episcopus, qui eis aliquam super hac re movere molestiam auderet. Primo tamen temperatis responsionibus ei suggerunt, non alia se ratione in Gerstingun recuperandae paci consensisse, quam ut legitima sua a primis diebus statuta rata sibi in perpetuum atque inconvulsa manerent. Cum haec replicando surdis auribus fabulam narrare viderentur,

subito efferata mente se foras proripiunt, ad arma conclamant, et ad momentum contracta ingenti multitudine, in sinodum prorumpunt; et nisi maturius milites episcopi intercessissent et blandiendo rationemque reddendo potius quam repugnando, quoniam viribus impares erant, ferocientis turbae impetum inhibuissent, in ipsa cathedra episcopali episcopum oppressissent. Ita soluta est sinodus, tam episcopo quam cunctis qui assederant clericis ultima formidine consternatis et passim per omnes ecclesiae angulos latebras sibi quaerentibus. Statim episcopus ab Erphesfurt discedens, reliquam partem anni usque ad epiphaniam in Heiligenstat[1] exegit, et per omnes festos dies inter sacra missarum solemnia eos qui sanctam sinodum turbaverant ad poenitentiam sub episcopali banno evocavit.

1075. Rex nativitatem Domini Argentorati celebravit. Cumque adessent quam plurimi ex principibus, quos ille dedita opera de toto regno ad diem festum evocaverat, habuit cum eis misterium consilii sui, et eos modis omnibus ad instaurandum bellum Saxonicum sollicitabat. Multa in praesens largiebatur, plura in futurum pollicebatur, nullum postremo vel infimae conditionis, qui modo conficiendis tantis rebus commodus putaretur, relinquebat, quem non dato vicissim et accepto iureiurando fidum sibi et obnoxium faceret; cum ea potissimum pollicitatio omnes ad consentiendum inflecteret, quod sub testificatione iurisiurandi singulis promittebat, si eorum auxilio Saxoniam Thuringiamque recuperasset, quod ipsis utramque provinciam pro arbitratu suo inter se partiendam et perpetuo iure possidendam traditurus esset. Ita ira aestuans, nihil quam sanguinem eorum qui se offenderant malebat. Quod tamen anno integro quam maxime dissimulaverat, adeo ut principes Saxoniae, quotiens ad eum

1) Heiligenstadt in Eichsfeldia.

venissent, magnifice susciperet, et ad absentes pacifica saepenumero atque honorifica mandata destinaret.

Paucis post diebus Mogontiam venit, ibique occurrit ei Ruzenorum rex, Demetrius nomine, deferens ei inaestimabiles divicias in vasis aureis et argenteis et vestibus valde preciosis, petiitque, ut auxilio sibi foret contra fratrem suum, qui se per vim regno expulisset et regnum tirannica immanitate occupasset. Missus est protinus a rege Burchardus[1], Treverensis ecclesiae praepositus, agere cum illo de iniuriis quas fratri intulerat, et commonere, ut regno, quod iniuste invasisset, ultro decederet; alioquin auctoritatem et arma Teutonici regni propediem experturum fore. Is legationi huic propterea oportunus videbatur, quod ille ad quem mittebatur sororem eius in coniugio habebat, et ipse hac de causa apud regem, ne quid in illum interim gravius decerneretur, summis precibus obtinuerat. Ruzenorum rex Dedi marchioni Saxonico, cuius ductu eo advenerat, a rege commissus est servandus, donec legati reverterentur. Ian.

His diebus contigit gravi scandalo Babenbergensis ecclesiae statum labefactari. Herimannus episcopus ecclesiam in honorem beati Iacobi Babenberg foris murum propriis impensis extruxerat, ibique clericos 25, scientia, moribus et canonicae conversationis disciplinis haut obscuros, congregaverat, et eis quae ad victum vestitumque sufficerent affatim providerat. Cumque is quem congregationi praefecerat morbo praeventus diem clausisset extremum, nactus oportunitatem temporis, clericos expulit, et locum ipsum cum omnibus appendiciis suis Egberto abbati de Sancto Michaele tradidit ad instituendum illic ordinem monasticum; non offensus

1) frater Odae quae nupsit Swentoslao, Demetrii fratri; cf. Annales Stadenses a. 1112 (M. G. SS. XVI, 320).

crimine aliquo clericorum, cum, ut dixi, honestissime iuxta ecclesiasticas leges vitam instituerent; sed monasticae conversationis munditia delectatus, in toto episcopatu suo, si fieri posset, hanc solam esse vitam cupiebat; zelo quidem Dei, sed non secundum scientiam, sic aemulatus Rachelis pulchritudinem, ut Liae fecunditatem in thalamum caelestis sponsi non crederet admittendam[1]. Clerici qui expulsi fuerant, graviter ferebant, sine causa destitutos se esse stipe ecclesiastica, qua alebantur. Clerici quoque maioris ecclesiae Babenbergensis tam illorum quam suam vicem dolebant, quod scilicet non sine magna sui ordinis iniuria tantum episcopus deferret ordini monastico. Igitur iunctis precibus adorti sunt eum, obsecrantes per Deum, ne his, quibus nullum crimen impingeret, sine legitima discussione et audientia eriperet canonice suscepta ecclesiasticae sustentationis beneficia, nec sineret eos, destitutos spiritualis militiae stipendiis, quibus praeterea nihil amplius esset rei familiaris, probro et ostentui fieri secularibus; episcopatum Babenbergensem paucas habere congregationes clericorum, et ideo non tam monachis sibi opus esse quam clericis, quorum ipsi solatio diebus solemnibus in processionibus, in susceptione hospitum uterentur; praeterea ecclesiam, quam noviter ipse extruxisset, loco celebri in mediis huc et illuc diversantium turbarum fluctibus sitam, nec a maiore ecclesia Babenbergensi plus 30 passibus disparatam, multo clericis oportuniorem esse quam monachis, qui scilicet monachi, cum abhominationes Aegiptiorum immolare iubeantur Domino Deo suo, secerni a multitudine, et sicut scriptum est[2], viam trium dierum ire debeant in solitudinem, ne, si ea, quae colunt et prima ducunt, seculares immolent coram oculis eorum, scandalizati, lapidibus irri-

1) Genes. 29, 17. 31. 2) Exod. 8, 26. 27.

sionum suarum obruant et infament sanctam et apostolicam vitam; si Deo familiarius adhaereant monachi tamquam honestior et sublimior portio corporis Christi, non idcirco clericos tamquam membra putrida penitus abscindendos esse ab ecclesia, quia, licet stellae ab stellis differant in claritate, unam tamen caeli faciem decentissime distinguant sua varietate, et licet membra disparia sint et suis singula functa officiis, concordi tamen licet dispari famulatu necessitatem expleant unius eiusdemque corporis. Episcopus nec ratione movebatur nec supplicatione, asserens, honorem, quem deferret monachis, in nullo praeiudicare clericis, bona autem, quae in usus pauperum proprio labore congessisset, sui iuris, sui arbitratus esse, utrum clericis attitularet[1] an monachis. Clerici et inopia familiari et indignitate rei vehementer exacerbati, regis et omnium principum regni aures cottidiana proclamatione obtundebant pro iniuria sua. Cumque nihil usquam opis, nihil spei esset, versi ad validissimum illud, quod in sancta ecclesia ultimae semper necessitatis unicum esse praesidium consuevit, Romam pergunt, et recitata Romano pontifici per ordinem suae calamitatis historia, apostolicae sedis patrocinium contra tanti calumpniatoris violentiam suppliciter implorant. Adest simul tocius cleri Babenbergensis legatio, querelam ingeminant et Romani pontificis patientiam vehementer incusant, cur ecclesiam Dei tam diu sinat hominis heretici communione maculari; qui non ut pastor per ostium, sed ut fur et latro per simoniacam heresim et ingentium pecuniarum profusionem irrepserit in ovile ovium; qui apud praedecessorem eius Nicolaum[2] papam tanti criminis insimulatus, ut dici solet, ignem gladio, hoc est heresim periurio purgaverit; qui cathedram

1) i. e. in titulum tradere, beneficio dare. 2) Alexandrum potius.

episcopalem et sanctae praedicationis ministerium, expers ipse omnino litterarum, contra sacros canones impudenter occupasset; qui ante episcopatum cunctis capitalibus criminibus atque omni probrorum genere Mogontinae civitati, in qua nutritus sit, celebrem se spectabilemque fecerit; qui pecuniariam atque usurariam artem, qua a puero sit institutus, postquam caelestium talentorum negociator constitutus sit, multo sollicitius exerceat, ita ut abbatias et ecclesias intra diocesim suam sitas, quas foede comparaverit, foedissime vendat, et familiam Babenbergensis ecclesiae, paulo ante opulentissimam ac bonis omnibus florentissimam, ad summam redegerit paupertatem; qui nunc super omnia mala sua, ut in vestimentis ovium[1] liberius lupinam exerceat feritatem et facilius illudat simplicium innocentiae, transfiguratus in angelum lucis angelus satanae[2], clericos absque ulla discussione de ecclesiis suis eiciat, atque omnibus in quibus possit locis vitam monasticam, non tam amator religionis quam subdolus simulator, instituat. Postremo per Deum omnipotentem exorant, ut tandem aliquando expergefactus Simon Petrus, baculum pastoralis zeli exerat contra lupum improbe rapientem et dispergentem oves[3] Dei, et Simonem magum[4], iterum in ecclesia Dei nummulariorum mensas et aera[5] proponentem, cum pecunia sua mittat in perditionem. Romanus pontifex iam pridem eum a sacri altaris ministerio suspenderat. Praesenti autem relatione efferatus, absque dilatione excommunicavit eum, ea scilicet ex causa, quod de gravissimis criminibus iam olim accusatus et ut causam diceret crebro per biennium Romam evocatus, venire contempsisset. Clericis quoque, qui se per calumpniam expulsos querebantur, ecclesiam suam restitui praecepit, et

1) Matth. 7, 15. 2) 2. Cor. 11, 14. 3) Iohann. 10, 12. 4) Act. Ap. 8, 9. 18 sq. 5) Matth. 21, 12.

destinatis ad clerum Babenbergensem litteris, mandavit, ut se a communione illius abstinerent, contestatus quam sancte, quod, si communionem aliquando, at pontificatum, quem contra ecclesiasticas leges invasisset, numquam deinceps se vivo recepturus foret. Quod ubi clericis Babenbergensibus legati sui retulerunt, et iram veterem armavit tantae pollicitationis fiducia. Occultata interim apostolicae sedis legatione, mittunt ad episcopum, qui tunc temporis Babenberg consistebat, eique denunciant, ut quantocius de urbe discedat; non posse eum ultra sibi episcopum esse, quoniam et episcopatum per simoniacam heresim contra ecclesiasticas sanctiones coemisset et eum administrare, ignarus omnino litterarum, non posset. Atrocissimae per se legationi adiecta est gravis contumelia. Adolescens quidam ex numero clericorum, et animis ferox et aetate, versiculum brevem ex psalterio proposuit: *Huius*, inquit, *capituli non misticum sensum, non allegoricam significationem, sed verbum ex verbo fidus interpres si mihi recte explicaveris, ego te omni quaestione liberatum, cunctis criminibus, quibus te impetimus, absolutum, dignissimum plane episcopatu pronunciabo.* Ille insolita re attonitus, cum, quid hoc esset, unde nova haec et inusitata mitium antehac clericorum asperitas procederet, turbulentus sciscitaretur, et dictis atrocibus responsa atrociora redderet, repente in medium procedunt legati sedis apostolicae, et praeter litteras, quas manibus praeferunt, viva voce ei ex nomine Romani pontificis denunciant, ut nullum deinceps pontificalis officii ius potestatemque habeat, sciatque, se apostolicae excommunicationis gladio de corpore universalis ecclesiae praecisum esse, propterea quod obiectum sibi crimen simoniacae hereseos, totiens apostolicis epistolis Romam evocatus, purgare distulisset. Praecipiunt etiam clericis Babenbergensibus, ut nullum

ultra ei tamquam episcopo honorem reverentiamque deferant, sed ab eius communione omni modo se abstineant, ne deprehensi tamquam ecclesiasticae sanctionis transgressores, similem cum eo sortiantur excommunicationis vindictam. Ibi primum episcopus circumventum se fraude clericorum suorum advertit. Quibus acriter insistentibus, ut quantocius episcopatu abdicatus abscederet, cum nulla ratione satisfacere posset, assererentque sub testificatione nominis divini, nullum se in ecclesia opus Dei acturos fore, ipso in ea persistente: incertus confususque animi misit ad episcopum Mogontinum, fidissimum sibi amicum, quem multis saepe beneficiis privatim et publice sibi devinxisset, quique omnium, quae in adquirendo vel administrando episcopatu gessisset, conscius sibi particepsque extitisset, rogavitque, ut quam citissime veniret et tumultuantem intestinis simultatibus clerum quoquo posset modo compesceret. Ille nihil moratus affuit, egitque, ut rogabatur, cum clericis, ne obliti pudoris ac modestiae suae, in episcopum suum, quem propter Deum patris loco venerari debuissent, sine causa exardescerent, cum eos nec dicto nec facto, quod iuste in querelam vocare possent, sciens provocasset, vel si quid quod eos laederet forte inscius admisisset, se cognitore atque arbitro paratus esset quovis modo satisfacere offensis; parcerent, si minus eius innocentiae, at honori atque existimationi propriae, ne ad contempnendos episcopos suos ceteri per orbem terrarum clerici hoc animarentur exemplo, et rebellionis atque contumaciae pestilens hic morbus, sumpto a Babenbergensibus initio, totum inficeret corpus gregis dominici. Nihil illi placationis, nihil laxamenti admittentes, gravissimis eum conviciis confutarunt, iustissime, dicentes, in eum quoque apostolicae excommunicationis anathema procedere debuisse, qui hominem omnibus probris infamatum

et nihil in moribus, nihil in scientia dignum sacerdotio afferentem, per simoniacam heresim episcopum ordinasset; nec ad excusandas accusationes in peccatis obtendere posse ignorantiam, cum actus eius omnemque vitae institutionem, tamquam qui in laribus suis diu familiarissime obversatus sit, optime cognovisset, et omnibus quae in coemendo episcopatu acta sint medius ipse atque intimus interfuisset. Videns archiepiscopus, obstinatos in contentione clericos nulla ratione mitigari posse, ne quid pro amico suo intactum intemptatumque relinqueret, assumpto eo, Romam ire statuit, sperans, Romanum pontificem vel pecunia vel supplicatione expugnari posse, ut eum crimine atque anathemate absolveret. Sed inter eundum reputans, haut satis tutum esse, ut eum, non prius explorato Romani pontificis animo, Romam perduceret, suasit ei, in extrinsecis ecclesiae Babenbergensis possessionibus reditum suum praestolari; et ipse cum paucis, ut instituerat, concitus Romam contendit. Quo dum venisset, vix et aegre, ut a Romano pontifice in communionem susciperetur, obtinuit, et qui alienis criminibus patronum se paraverat, ipse de propriis insimulatus, quod Babenbergensem episcopum per simoniacam heresim sciens ordinasset, pene gradus sui periculum incurrerat. Ad ultimum discedenti iussum est, ut ab eius communione omnino abstineret et promulgatam adversus eum apostolicae excommunicationis sententiam omnibus Teutonici regni principibus notam faceret, et cum primum conficiendae rei temporis oportunitas arrisisset, alium pro eo Babenbergensibus episcopum ordinaret. Quod ubi Babenbergensi episcopo compertum est, nullam deinceps spem sibi reliquam nisi in clementia Romani pontificis fore ratus, conductis qui causam suam apud sedem apostolicam dicendi arte tuerentur, Romam perrexit. Sed Romani pontificis

constantia et invictus adversus avariciam animus omnia excludebat argumenta humanae fallaciae. Multis lacrimis, multis supplicationibus, multis rethorica arte compositis disceptationibus, vix hoc solum obtinuit, ut ea conditione anathemate absolveretur, quatenus, ubi primum in patriam redisset, monasterium ingrederetur, atque ibi deinceps a cunctis in perpetuum seculi actibus feriatus, scandalizatam sua ambitione ecclesiam digna satisfactione defleret. Ita regressus in patriam, cum iussa Romani pontificis retulisset ad milites suos, quibus se multa largitione admodum popularem acceptumque fecerat, vehementer restiterunt, indignissimum fore dicentes et nulla retro maiorum memoria in ecclesiis Galliarum hoc accidisse, ut sine publica audientia et canonica discussione, quod nec infimis quidem gradibus competeret, episcopus deponeretur; non hanc privatam illius esse iniuriam, ad communem pocius spectare contumeliam omnium, qui tuendae Babenbergensis ecclesiae dignitati operam suam deberent et eius episcopo sub iureiurando fidem dixissent; et ideo extrema omnia prius se experturos esse, quam servatum ad sua tempora illius ecclesiae honorem sinerent foedissimo hoc exemplo contaminari. His ille promissis animatus, neglecto Romani pontificis decreto, Babenberg rediit, ibique 4 vel 5 ebdomadas commoratus, praeter altaris officium in ceteris omnibus, quae scilicet ad exteriorem episcopii administrationem pertinebant, nullo modo iure suo cedebat, irritam reputans excommunicationem, quam non canonice in se promulgatam cavillabatur. Quibus diebus in civitate Babenbergensi nullum publice actum est opus Dei, clericis refugientibus atque omnino execrantibus communionem eius. Ceteram eius anni partem in extrinsecis Babenbergensis ecclesiae possessionibus, militum suorum praesidio fultus, exegit. Verum neque rex

neque episcopus, neque alius quisquam qui sanum saperet, ei communicare volebat.

Rex pascha Wormaciae celebravit. Quo dum Apr. 5.
ad salutandum eum quidam ex principibus Saxoniae pergere instituissent, missi obviam eis legati denunciaverunt, ut ocius in sua redirent; alioquin haut tuto visuros esse faciem regis, quem post tam graves contumelias digna adhuc satisfactione non placassent. Ibi primo malum, quod cervicibus impendebat, adverterunt. Rex, omnibus quae bello administrando necessaria erant affatim provisis iam et instructis, solemni edicto cunctis qui in regno suo erant expeditionem indixit in Saxoniam; diemque et locum statuit coadunandi exercitus, videlicet 6. Idus Iunii, in possessione Herveldensis monasterii in loco qui dicitur Bredingin. Misit etiam legatos ad Saxones, qui tunc ineundi consilii gratia frequentes Goslariam convenerant, dicere eis, memorem se gravium iniuriarum, violatae regiae maiestatis et turpis fugae, qua extremo in periculo vitae consulere coactus fuisset; nec se cunctis generaliter Saxonibus crimen hoc intendere; paucos fuisse principes, qui imperitam multitudinem et naturali levitate semper novarum rerum avidam hac rabie inflammassent; ab his concitatae seditionis et turbatae rei publicae poenam se, quoniam legibus non potuerit, armata manu exacturum; proinde rogare se ceteros et sub interminatione gratiae suae praecipere, ne hostes publicos armis aut opibus tueantur; si obediant, veniam se eis dare veteris culpae, quod tam inusitati facinoris socii participesque antehac extitissent; sin autem, excusationem deinceps non habituros esse peccati, quod scientes praemonitique admisissent. Ad haec Saxones: *Gratissimam,* aiebant, *habemus legationem; et nisi principes nostri de omnibus quae obiciuntur iuxta magnificentiam regiam ei satisfacere spondeant, eos sine mora*

vel captos et in vincula coniectos eius examini reservabimus, vel in favillam redactis omnibus quae ad eos pertinent, Saxonia procul effugabimus. Quod si iustis et regio nomine dignis conditionibus parati sunt, vel obiecta purgare vel quae peccaverunt expiare, oramus et per Deum obtestamur, ut honori pocius suo quam iracundiae consulat, nec ante publicam principum ceterorum audientiam et legitimam discussionem aliquid in eos, quod se non deceat, decernat; diem pocius statuat, locum designet, copiam det tuto coram veniendi et tuto causam dicendi, ut secundum palatinas leges iusta examinatione habita, vel puniat convictos vel absolvat innocentes. Quod si ira immoderatior nullam admittit satisfactionem, nec alio pacto quam sanguine principum nostrorum restingui poterit, quid prodest ambiguis responsionibus sententias involvere? Extremae impietatis fore iudicamus, ut principes nostros deseramus et eos pro nobis iugulandos obiciamus, quos haut dubie scimus nullo privato odio vel gratia, sed sola tuendae salutis nostrae et vindicandae libertatis nostrae causa, contra regem arma sumpsisse. Quapropter id supplices petimus, ut eadem nobis et illis venia concedatur admissae praesumptionis, aut si nulla supplicationum victima expiari potest quod fecimus, eodem in nos et illos supplicio animadvertatur. Tunc Bucco Halberstatensis episcopus, Wecel archiepiscopus Magadaburgensis, Magnus dux Saxoniae, Otto dux quondam Baioariae, et ceteri principes quos rex specialiter tam truculenta comminatione impetebat, dixerunt, nequaquam se sibi conscios esse, quod pacem, quae anno priore in Gerstingun convenerat, facto aliquo vel dicto violassent. Nam si rex instinctu eorum vel consilio factum suspicaretur, ut ecclesia in Hartesburc incenderetur, thesauri diriperentur, corpora sepulchris eicerentur, aut aliud aliquid contra statutum illius conventionis perpetraretur: paratos se

esse, ut quavis conditione, quam modo ceteri principes regni aequam iudicassent, crimen refellerent et innocentiam suam assererent; insuper ipsam ecclesiam propriis impensis ambitiosius quam fuerat instaurarent, amplioribus ornamentis excolerent; omnia etiam, quae ineptum vulgus, maligno spiritu suscitatum, ausu nefario infregisset, diripuisset, temerasset, multiplicius restituerent; super haec omnia auri et argenti et praediorum suorum, quantum salvo pudore suo et regni maiestate accipere vellet, prompta mente darent, dummodo in gratiam rediret, et gladium, quem in cervices eorum et in eversionem tocius Saxoniae iratus extenderat, placatus remitteret in vaginam. Quod si obstinatum adversus omnes preces et supplicationes animum gereret, se deinceps contra eum nec arma laturos nec aciem instructuros, sed nudis pedibus venienti obviam processuros, et sententiam, quamcumque vel iratus dictasset, porrecto iugulo excepturos. In haec verba nuncios regis dimiserunt, et ipsi protinus suos eadem ad eum responsa deferentes destinarunt. Quos ubi rex advenire comperit, praecepit, ut nulla ratione in conspectum suum admitterentur, mandavitque eis per occultos indices, ut quantocius recederent, nec se oculis eius, cui contumeliam fecissent, sic temere ingererent; alioquin regia censura coherciturum se hostes publicos et insidiatores regni, qui sub praetextu legationis mendacia sua per populum sererent ad sollicitandos animos principum et expeditionem suam impediendam. Ita legati sine effectu reversi sunt. Iterum alios atque alios miserunt; sed eodem omnes rigore obfirmatas contra se tam fores quam aures regias invenerunt. Semel cum unus legatorum, captata loci et temporis oportunitate, se improvisus in conspectum regis proripuisset et quae in mandatis habebat proloqui coepisset, vix ad primum sermonis exordium dato

silentio statim cum gravi indignatione reiectus est, et cum ab Oudalrico, quodam regio satellite, in crastinum servandus abductus vel pocius abreptus fuisset, proximo mane, elusis custodibus, vix vita comite effugit.

Dehinc crebris legationibus adorti ducem Ruodolfum, ducem Berhtoldum, ducem Gozelonem et ceteros principes, quos superiore bello coniurationis socios habuerant, fidem implorant, foederis quod pepigissent admonent, obtestanturque per Deum, per cuius nomen in unius eiusdemque militiae sacramenta iurassent, ut assint periclitantibus, et sicut prius gerendo bello favorem suum, ita nunc reparandae paci, quoniam eos belli poeniteat, auxilium consiliumque suum non subtrahant. Sed regis prudentia, qua supra aetatem suam mirum in modum callebat, omnia sepserat, omnes vias, omnes aditus obstruxerat. Siquidem a cunctis principibus suis iusiurandum acceperat, quod nullas eorum legationes se inconsulto susciperent, quod eos nec armis publice nec consiliis secreto tutarentur, nec sibi pro eis preces aliquando supplicationesque deferrent, donec, se acceptae ab eis ignominiae maculam digna animadversione eluisse, ipse iudex testisque fateretur. Ita quocumque intendissent, quamcumque viam pertemptassent, omnia obfirmata, implicata, impedita repererunt.

Exin crebra per Saxoniam Thuringiamque conventicula faciunt, quid facto opus sit, consulunt; discussis et eventilatis omnibus, quae tanto malo remedium aliquod polliceri videbantur, cum nulla usquam humani auxilii spes eluceret, statuunt unanimiter, a Deo sibi deinceps quaerendum esse subsidium, qui solus tam obstinatam regis ferocitatem emollire et rem implicitam expedire queat. Iubent ergo, ut per totam Saxoniam et Thuringiam, depositis cultioribus indumentis, sacco et laneis vestian-

tur, cibo et potu statutis diebus abstineant, sumptus in pauperes pro sua quisque re familiari conferant, et per ecclesias nudis pedibus discurrentes, Deum communi lamentatione deprecentur, ut manum suam, quae, humano ubique cessante adiutorio, sola iam possit opitulari, undique conclusis ad ereptionem eorum extendat. Praeterea placet, ut die, quo regis exercitus iuxta publicam indictionem in Bredingen coadunandus conveniret, ipsi in loco qui dicitur Lupezen[1], sex milibus ab eis disparati, castra locarent, et iterum atque iterum repetitis supplicationibus aures eius et principum eius obtundentes, si evincerent, gratias Deo; sin autem, in eodem loco venientem praestolati, collatis signis, aequissimo iudici Deo rem committerent.

Superveniunt etiam hinc Luticiorum, hinc Polenorum nuncii, suam utrique operam, socias manus et pares ad cuncta, quae belli artibus transigenda sint, animos pollicentes; et quod parati sint, die quem Saxones designaverint, armatorum copias quam maximas in Saxoniam mittere, vel, si hoc malint, contra Danos et alias gentes, quas vulgatum erat ad irruptionem Saxoniae a rege sollicitatas esse, stationes iugesque excubias agant, ut hac parte sollicitudinis exonerent alias occupatos. Hoc nuncio paululum recreatis animis, digressi, quantum temporis supererat usque ad diem coadunandi exercitus, in ieiuniis et vigiliis exigunt, ecclesias indefessi obsident, in cinere volutantur et cilicio, noctes perinde ac dies precibus insumunt, nullum postremo religionis genus, quod ad placandum Deum ecclesiastica traditione comparatum sit, praetermittunt. Sed ira Dei, quae in eos exarserat, maior erat quam ut lacrimis restingui, hostiis et muneribus mitigari posset.

1) Gross- et Wenigenlupniz inter Eisenach et Langensalza.

Mai. 24. Rex pentecosten Wormaciae cum paucis celebravit, principibus in praeparationem militiae singu-
Iun. lis privata sollicitudine occupatis. Statuta die venit in Bredingen cum infinita multitudine, planeque omnium unanimi consensu constitit, nulla umquam retro maiorum memoria tantum exercitum, tam fortem, tam militariter instructum, in regno Teutonico a quoquam rege contractum fuisse. Quicquid in regno episcoporum erat, quicquid ducum, quicquid comitum, quicquid ecclesiasticarum aut secularium dignitatum, omnes summa vi, summa ope in hoc bellum enisi convenerant. Nemo prorsus, nisi quem forte gravis admodum et omnino inexplicabilis necessitas excusasset, aberat. Episcopus Coloniensis causatus, impium fore, si calamitatis, quae oppressura esset fratrem suum Magadaburgensem episcopum et consobrinum suum Halberstatensem episcopum, spectator adesset, vacationem impetraverat, haut gravate hoc concedente rege, eo quod post primam defectionem invisum semper eum suspectumque habuisset. Leodiensis episcopus, vir praeter decrepitam aetatem longa etiam aegritudine exhaustus, reginam interim servandam susceperat, et hac occasione ipse quoque militia defungebatur. Uterque tamen milites suos amplissimo numero transmisit. Dux quoque Boemorum aderat, tanto stipatus agmine, ut se solum bello Saxonico sufficere posse, vana spe elusus, arbitraretur. Wideradus abbas Fuldensis, praeter quod ab ineunte aetate uno pede graviter claudicaverat, iam per biennium ita paralisi dissolutus erat, ut nisi baculo aut ministrorum humeris innixus nusquam progredi posset. Eum tamen nec tam molesta valitudo excusare poterat a militia, id potissimum curante rege, ut omnium principum suorum titulis ac fascibus quam maxime insignem faceret expeditionem. Cumque ad locum coadunandi exercitus ferventissima aestate

vehiculo sedens pergeret, strepitu circumfusae multitudinis et vi concitati pulveris suffocatus, pene spiritum exalaverat. Relatus in monasterium, a stupore quidem mentis post paululum respiravit, nullum tamen ultra verbum proloqui potuit, atque ita deinceps per 6 ebdomadas gravissima corporis molestia decoctus, 17. Kalendas Augusti humanis rebus exemptus est. Vir plane ferventis in Deum fidei, suis tamen omnibus admodum invisus, propterea quod in diebus eius Fuldense nomen multis calamitatibus vehementer attritum et pene omnino oblitteratum fuisset. Sed ad coeptum, unde digressi sumus, redeamus.

Missi a rege exploratores speculari exercitum Saxonum, retulerunt, eos multitudine et armis haut impares, cetero belli apparatu etiam superiores esse; opes multas et sufficientes in longum quoque tempus sumptus convexisse; nihil permotos tantorum hostium adventu, in proximo castra locasse; post laborem itineris otioso iam animo, fixis tentoriis, recreando corpori indulgere; hoc statuisse, ut legatos supplices de pace mittant, si non impetrent, aequo certamine adoriantur venientes. Facile et contemptim hoc auditum est ab his qui cum rege erant, passim iactantibus, nec ferreas vel adamantinas acies multitudini et virtuti suae inexpugnabiles fore; secum esse militem lectissimum, qui in faciendis stipendiis aetatem exegisset, et quem singuli principes, diligenti delectu habito, de toto orbe exquisissent; illinc vulgus esse ineptum, agriculturae pocius quam militiae assuetum, quod non animo militari sed principum terrore coactum, contra mores et instituta sua in aciem processisset, et ideo non expectaturum, ut commisso certamine comminus stricto ense feriret et feriretur, sed ante commissum praelium solo concurrentis exercitus strepitu et clamore terrendum, fugandum et fundendum esse.

Rex non tam metuebat, ne praelio, quam ne supplicatione vinceretur, neu principes sui eis bellum inferre irreligiosum ducerent, qui se ad quascumque conditiones pacatissimos praeberent, et ignominiae suae vindicta, qua nihil ardentius cupiebat, e manibus sibi raperetur. Hoc praecavens quam maxime satagebat, ut ante exercitus committerent, quam legati Saxonum pacem postulaturi venirent; plurimum in hoc ipsum annitente duce Suevorum Ruodolfo, propterea quod anno priore regnum affectasse infamatus, suspicionem hanc novis erga regem studiis abstergere cupidissime volebat.

Iun. 8. Profectus rex de Bredingin, die prima venit in Iun. 9. Elenen[1]. Sequenti die praecipitato nimium gradu duorum pene dierum iter confecit, atque in Beringe[2] castra posuit, haut multo a Saxonibus intervallo. Iam fixis tentoriis singuli, quae exhaustis lassitudine corporibus necessaria forent, circumquaque dispersi providebant, rex etiam refrigerandi gratia se in lectum reclinaverat, cum subito dux Ruodolfus ingrediens nunciat, Saxones brevissimo spacio abesse, et incertum negligentes an ignaros advenientium hostium, inter epulas et pocula ineptis lascivire lusibus, quasi vel ad punctum temporis inultum habeant, quod sumpta contra rem publicam et leges maiorum arma sic improbe conspectibus regis invexissent; ignominiam hanc Teutonici regni nullis deinceps seculis abolendam esse; placere sibi, cum adhuc maior pars supersit diei, ut acies instruatur, praelium committatur, vel si praelium detrectantes intra castra se tutentur, ipsa castra admoto exercitu expugnentur. Rex ei pronus in terram gratias agit, et huius beneficii quoad vivat numquam se immemorem futurum, Deo in testimonium ascito, pollicetur. Ita ambo se tentorio proripiunt. Dato ad pugnam

1) Oberellen pagus in praefectura Meiningensi Salzungen. 2) Grossen-, Wolfs- et Oester-Behringen in praefectura Gotha.

signo, ocius omnes assunt; longe lateque [patentes] campos occupant; singuli duces suas seorsum legiones instruunt. Et quia nec situs loci nec multitudo patiebatur, ut uno eodemque tempore omnibus una fieret manus conserendi copia, datum negocium est duci Ruodolfo, ut ipse cum suis prima acie confligeret, peculiari scilicet Suevorum privilegio, quibus ab antiquis iam diebus lege latum est, ut in omni expeditione regis Teutonici ipsi exercitum praecedere et primi committere debeant. Ceteris iussum, ut propter assistentes pugnantibus, prout res posceret, auxilio concurrerent. Rex in quinta erat legione, quam ex lectissimis et erga se admodum spectatae fidei iuvenibus stipatam ornatissimamque instituerat. Ita paulatim servatis ordinibus ad castra Saxonum procedunt.

Saxones, qui sibi stultissime persuaserant, spacium illud, quo a rege aberant, vix ab equite expedito, nedum ab exercitu, sarcinis aliisque impedimentis implicato, uno die transmitti posse, nihil minus quam regem eo die ad se perventurum suspicabantur; ideoque vana securitate resoluti, omne studium ab armis ad curam corporum verterant; cum repente conspicantur caelum pulvere obtenebratum, exercitum, super arenam maris innumerabilem, totam adiacentis campi latitudinem instar locustarum occupasse, et fere iam emenso quod in medio erat spacio, ad ipsa castra opprimenda, nisi maturent egredi, citato paululum gradu properare. Inopinata re trepidi, et se invicem inertiae, quod hostem non praevidissent, incusantes, protinus sublatis in caelum vocibus conclamant, arma rapiunt, portis prorumpunt. Pauci loricis corpora muniunt, ceteri, dum morarum impatientes ruunt, nec vestes, quibus se paulo ante largiori otio indulgentes exuerant, resumere meminerunt. Nullus alterum cunctantem operitur, sed singuli passim, prout ocius

seriusve arma expedierant, accurrunt. Quam plurimi etiam trans fluvium Unstrut longius metati, prius infeliciter gestae rei quam committendi certaminis nuncium acceperunt. Nec legiones ordinare angustia temporis sinebat, nec militem adhortari, nec castra consuetis stationibus munire, nec aliud quicquam facere, quod militaris disciplinae solemnitas exigebat. Repentinus regis adventus omnia praeverterat. Vix tandem ex illa trepidatione resumpto spiritu, cum in globum densissimum tumultuaria se statione stipassent, non expectato signo, ut consuetudo est pugnaturis, equis subdunt calcaria, et summo nisu praecipites feruntur in adversarios, haut procul ab Hohenburg. Nec impetum sustinere vel ad horam Suevi potuissent, nisi loco motis iamque pedem retro ferentibus dux Welf cum exercitu Baioarico concurrisset. Prima certaminis procella hastas et lanceas consumpsit; reliquam partem gladiis, qua pugnandi arte plurimum excellit miles Saxonicus, peragunt, praecincti singuli duobus vel tribus gladiis; tantaque vi, tanta ferocitate, tanta feriendi calliditate grassantur, ut hostibus etiam non minus admirationi quam terrori essent. Ibi Ernost marchio Baioariorum, vir in regno clarissimus et multis saepe adversum Ungarios victoriis insignis, graviter vulneratus est, et cum in castra semivivus relatus fuisset, postero die expiravit. Ibi Engilbertus comes, ibi duo filii Eberhardi comitis de Ellenburg, ibi quam plurimi nobiles ex Suevis, quam plurimi ex Baioariis corruerunt; paucique admodum sine vulneribus praelio excesserunt. Ruodolfus dux multis saepe gladiis impetitus, quamquam tenacissimae loricae praesidio ictus omnes frustraretur, multis tamen ex assidua contusione membrorum affectus est incommodis. In exercitu Saxonico praeclarissime enituit virtus Ottonis, ducis quondam Baioariae. Is fortissimis iuvenibus septus,

modo in prima acie pugnam lacessere, ubicumque acrior vis hostium incubuisset comminus adesse, insistentium vultus gladio ferire, per hostiles cuneos quaquaversum viam sibi ferro parare, modo in postremis cessantes adhortari, causae qua arma sumpserant admonere, et ut nunc, quod saepe quam sancte iurassent, libertatem suam manu vindicarent, omnes in commune per Deum obsecrare. Strenue profecto et egregii militis et optimi ducis officio fungebatur. Protractum a media die usque in horam nonam certamen iam in eo erat, ut duo duorum regnorum exercitus, Sueviae et Baioariae, terga verterent; et regi frequentes nuncii salutem suorum in extremo sitam nunciabant: cum repente ex uno latere Herimannus comes de Glizberg, ex alio latere Babenbergenses milites signa inferunt. Tum dux Boemorum, tum Gozelo dux Luteringorum, multis prius periclitantium in praelio legationibus et supplicationibus fatigatus, suas uterque copias, incitatis ad cursum equis, immittit. Non ultra Saxones vim multitudinis sustinere poterant; paulatimque cedentes, cum inclinatas iam ad fugam acies dux Otto restituere, obsecrando, increpando, inertiam desidiamque exprobrando, diu multumque conatus fuisset, tandem versis frenis omnes diversas in partes aufugerunt. Tum vero — ut semper in fuga hostium ignavissimis et fortissimis par solet esse audacia, par gloria — omnes in exercitu regis legiones confusis ordinibus, omnes etiam plebei ac rustici, qui castrorum usibus servilem operam dependebant, ocius se ad persequendos fugientes expediunt, equos calcaribus enecant, latissimos campos dicto citius transvolant, obstantia quaeque conculcant, fugientes, cum in castra tamquam illic latibulum habituri se recepissent, captis castris et direptis exagitant, loca omnia, per quae fuga est, per miliaria duo vel tria circumquaque caedibus cruentant, cadaverum

acervis exaggerant, et quia concitatus ungulis equorum pulvis oculis prospectum, rebus discrimen eripuerat, ut haut facile socios ab hostibus visu caligante secernere possent, quam plurimos ex sociis suis, dum hostes arbitrantur, interficiunt. Principes Saxoniae et nobiles, praeter duos mediocri loco natos, omnes vivi integrique evadunt, tum peritia locorum, tum obtenebrati aeris densitate, tum equorum velocitate commodissime usi. Porro in vulgus pedestre, quod, congressis equitibus, adhuc in castris resederat, ita ultra modum omnem modestiamque debachata est hostilis feritas, ut christianae verecundiae obliti, pecudes sibi, non homines iugulare viderentur. Plurimam etiam partem fluvius Unstrut, dum metu gladii imminentis praecipitantius irruunt, obsorbuit. Caedi nox finem fecit, et quod ultra fluvium persequi fugientes haut satis tutum putaretur. Conversi milites ad spolia diripienda, tantam in castris hostium invenerunt ciborum affluentiam, tantam auri et argenti vestiumque preciosarum multitudinem, ut non ad bellum inferendum, sed ad epulum praebendum regis exercitui et ostentandam opum suarum magnificentiam, occurrisse viderentur.

Rex paulo post occasum solis inter faustas, ut solemne est, militum acclamationes in castra revertitur, laetus et aestuans gaudio, quod hostes infestissimos insigni victoria subegisset, maxime iactantibus passim militibus, quod illos et illos de primis principibus Saxoniae manu propria peremissent. Cumque ad locum congressionis reversi, alius dominum suum, alius patrem, alius fratrem, alius cognatum, aut alia quavis necessitudine sibi devinctum, in acie corruisse reperissent, laetitia omnis in moerorem, cantus versus est in vocem flentium;
Iun. planctu et ululatu castra universa perstrepebant.
10. Sequentem diem in eisdem castris agentes, occisos

terra obruunt; qui clariores inter eos ditioresque extiterant, in patriam, unde quisque oriundus erat, sepeliendos remittunt; vulneratis curam adhibent; quos militiae in reliquum inutiles vulnera reddiderant, suis in patriam curandos destinant. Nec facile aestimari poterat, quot hac, quot illa in acie caesa essent milia; hoc tamen palam constante, plus hic nobilium, plus illic cecidisse plebeiae multitudinis, et propter amissionem clarissimorum virorum maius victores quam victos tulisse dispendium. Moerore et luctu affectis omnibus, gravior accessit dolor et facti poenitentia, comperto, quod principes Saxoniae, quos ad unum interfectos pridie vano rumore vulgaverant, omnes integro numero viverent atque ad iterandum praelium novas denuo copias pleni animorum contraherent. Graviter nimis ferebant et inter se haut obscuris musitationibus fremebant, quod maximo sui piaculo, minimo rei publicae emolimento, manus suas innoxiae plebis sanguine polluissent.

Rex ipse quam plurimum verebatur, ne miles in irritum fusi tanti sanguinis poenitens, religionis obtentu deinceps militiam detrectaret, quam sine peccato et gravi offensa Dei administrare non posset. Pessimae rei pessimum Mogontinus archiepiscopus remedium adhibuit. Collato cum paucis familiaribus regis consilio, repente processit in publicum, et principes Thuringiae, nec canonice ad sinodum evocatos, nec sinodali audientia secundum ecclesiasticas leges discussos, praecipiti sententia excommunicavit; ea scilicet causa, quod eum anno priore Erphesfurt, cum ad exigendas decimas assedisset, districtis gladiis intra ecclesiam impetissent. Et ne quis ei forte hoc crimini daret, quod contra canonum scita miseros homines, tam inexplicabilibus negociis ad praesens implicitos, tam iniquo tempore adortus fuisset, quando tantis undique

bellorum procellis iactati, non causis dicendis vacare, sed vitam suam fuga vel armis servare necesse haberent: ait, a Romano pontifice sibi hoc permissum esse, ut absque legitimis induciis, absque legitima discussione, die quo sibi occurreret, eos iusto anathemate ab ecclesia recideret. Nullum tamen sapientem latere potuit, quo potissimum spectaret hoc factum, eo scilicet ut exercitus regis promptior deinceps fidentiorque adversum eos bellum gereret, de quorum occisione, si post excommunicationem occisi fuissent, putaret, se nec peccatis obnoxium fore nec poenis quas leges ecclesiasticae statuunt homicidis.

Igitur movit exercitus de loco certaminis, et transita Thuringia, ingressus est Saxoniam, omnia circumquaque ferro et igne depopulans, tantasque in villis singulis reperit opes, fecundissima scilicet regione et nullis antehac bellis attacta, ut avidissimae plebi castrorum, quae sola spe rapinarum exercitum sequebatur, copia pareret fastidium. Rex tamen assiduas ad principes Saxoniae legationes tum suo tum principum suorum nomine destinabat, hortans eos, ut se dederent atque in clementia eius pocius quam in armis suis, quae semel infeliciter temptassent, spem sibi deinceps ponerent. Sed illi haut dubiis indiciis compertum habentes, quanto in eos odio aestuaret, extremae dementiae esse iudicabant, ut ei praecipitanter sanguinis sui ius potestatemque facerent, cuius iram tantis ante expeditionem supplicationibus mitigare nequivissent. Tamen mandaverunt ei verbis supplicibus, se pacem quam bellum, clementiam eius quam indignationem semper maluisse, et eam si alio precio quam proprio sanguine redimere potuissent, numquam ad haec extrema audenda experiendaque processuros fuisse; quod si vel nunc saltem post illatam cladem cor eius tetigisset Deus, ut calamitatibus eorum condoleret,

quos pene usque ad internitionem prostravisset, se hoc gratanter amplecti, et oblitteratis a corde suo omnibus malis, quibus in eos iram odiumque suum explesset, deinceps ei fidos devotosque futuros; si autem hoc aliter quam per dedicionem fieri non posset, consultius sibi esse, ut salva existimatione sua, incolumi libertate sua, in congressione publica morerentur, quam dediti ritu pecudum iugularentur, vel diu in custodia habiti, insuper fame et siti aliisque cruciatibus macerati, omni morte tristiorem vitam exigerent. Ad ultimum iussu regis profectus est episcopus Mogontinus et alii quidam ex principibus, et haec eadem viva voce cum eis egerunt, obsecrantes eos per Deum, ut, postquam male auspicato rem certamini commisissent et cladem multis posthac seculis non abolendam accepissent, nunc saltem, malo suo coacti, resipiscerent a stultitia, nec se gentemque suam obstinata desperatione omnino perditum irent; se in conspectu omnia cernentis Dei fidem interponere, quod, si se ultro dedidissent, aut eadem die aut brevissimo post tempore dedicione absolvendi essent, salvis sibi dignitatibus, beneficiis, praediis et aliis facultatibus suis. Econtra illi satis sibi aiebant re ipsa cognitam et spectatam esse et principum fidem et regis atrox atque implacabile ingenium, cum post illas conditiones pacis, quas priore anno in Gerstingun rex, principibus suffragium ferentibus, quam sancte firmasset, tam crudeliter in eos culpae, quam tunc condonaverat, vindictam exercuisset, nec principum fides periclitantibus quicquam opis praesidiique contulisset; proinde frustra eos rogare, ut fidem suam nunc experiantur quasi incognitam, quam in campis Thuringiae luce clarius multo suo incommodo experti fuissent. Ita defixi in sententia persistentes, haut procul a Magadaburg locis munitissimis se continebant, quia, licet multitudine habundarent,

congressionibus tamen deinceps abstinendum, nisi inevitabilis necessitas incidisset, decreverant. Tamen Uodo marchio [pro se] et episcopus Mersebургensis et pauci alii nobiles Saxoniae dedicioni consenserunt. Ex quibus Uodo marchio, dato pro se obside filio suo, statim dedicione absolutus est; episcopus in monasterium Loressan missus; alii diversis principibus, ut ad tempus servarentur, commendati sunt.

Iul. Rex usque Halberstat cum exercitu venit, omnia, ut coeperat, circumquaque ferro et igne depopulans. Goslariam quoque cum paucis perrexit, parcens loco ditissimo et sibi semper gratissimo, ne quam admissa multitudine sentiret depraedationis iniuriam. Cumque exercitus in dies fame et siti deperiret, veteri frumento partim igne, partim tantae multitudinis usibus absumpto, novo autem necdum maturo; cumque spes nulla esset, sine largioribus induciis et maioribus impensis bellum hoc confici posse: exoratus rex a principibus, Saxonia excessit, et transitis finibus Thuringiae, ubi Eschenewege pervenit, exercitum dimisit, accepta a principibus firmissima sponsione, quod ad iterandam expeditionem 11. Kalendas Novembris maiores et ambitiosius instructas sibi in Gerstingun copias adducturi essent.

Quo in tempore nunciatum est regi, Dietwinum Leodiensem episcopum, virum multis ornatum virtutibus et per plures iam annos sacerdotio perfunctum, ab hac luce migrasse. Cui protinus rex per interventum Gozelonis ducis, propter eius excellens in militia meritum, successorem constituit Heinricum quendam Vertunensem canonicum, ipsi duci consanguinitate proximum[1]. Quo ille beneficio regi devinctus, operam suam futurae expeditioni quam maximam pollicebatur.

1) filium Friderici comitis Tullensis.

Rex, dimisso exercitu, concitus Wormaciam venit. Nec multo post Burchardus praepositus Treverensis ecclesiae, qui ad regem Ruzenorum legatione regia functus ierat, reversus est, tantum regi deferens auri et argenti et vestium preciosarum, ut nulla retro memoria tantum regno Teutonico uno tempore illatum referatur. Qua regem mercede ad hoc tantum redimere volebat rex Ruzenorum, ut fratri suo, quem regno expulerat, adversum se non praeberet auxilium. Quod certe gratis etiam impetrare potuisset, quia intestinis ac domesticis bellis occupatus, ad externa tamque remotis gentibus inferenda bella nullo modo vacabat. Per se magno muneri magnum addidit precium temporis oportunitas. Nam ingentibus recentis belli expensis aerarium regis exhaustum fuerat, et miles vehementer instabat, nuper exactae militiae praemium efflagitans; cui nisi ad votum regia largitione satisfecisset, haut dubie constabat, quod eum ad reliquam negocii partem, quae profecto maior restare timebatur, minus devotum habiturus esset.

Mogontinus archiepiscopus, efferatus in Halberstatensem episcopum pro eo quod per eum potissimum stetisse videretur, ne Saxones dedicioni consentirent, spirituali armatura debellare parat, quem militari manu non potuerat. Legatum ei mittit, eumque ad sinodum evocat, intentans ei crimen periurii, ea de causa quod contra rem publicam et regem, cui sub iureiurando fidem spopondisset, instructam aciem dux ipse belli direxisset; et hac occasione episcopatu eum deturbare, si vota sequatur effectus, machinatur; parum recolens, se ipsum eadem noxa teneri, quia et ipse et cuncti principes regni, qui nunc partium regis erant, in haec eadem contra regem bella a principio coniuraverant. Sed nuncius metu hostium, per quorum terras transeundum erat, retardatus est, ne ad legitimas inducias,

sicut solemne est, ei diem diceret; atque ita ineptum consilium eadem levitate evanuit, qua coeptum fuerat. Sinodum tamen eodem anno mense Octobri Mogontiae congregavit; ubi inter alios qui convenerant aderat Curiensis episcopus, apostolicae sedis litteras et mandata deferens, quibus ei sub interminatione gradus et ordinis sui praecipiebat, sicut antea quoque multis legationibus praeceperat, ut presbiteros omnes, qui intra suam diocesim essent, cogeret, aut in praesentiarum coniugibus renunciare, aut se in perpetuum sacri altaris ministerio abdicare. Quod dum facere vellet, exurgentes, qui undique assidebant, clerici, ita eum verbis confutabant, ita manibus et tocius corporis gestu in eum debachabantur, ut se vita comite sinodo excessurum desperaret. Sic tandem rei difficultate superatus, statuit, sibi deinceps tali quaestione omnino supersedendum, et Romano pontifici relinquendum, ut causam, quam ipse totiens inutiliter proposuisset, ille per semet ipsum, quando vellet et quomodo vellet, peroraret.

Oct.

Heinricus Spirensis episcopus cum iam thesauros ecclesiae Spirensis pene omnes puerili levitate dilapidasset et praedia militibus suis in beneficium erogasset, in tantum ut vix in dimidium annum sumptus ei ex reditibus ecclesiae ministrari possent, inopinata morte subtractus est. De cuius obitu dignam memoria visionem vidit clericus quidam, qui ei defuncto protinus in episcopatum successit, nomine Huzmannus. Putabat se in choro Spirensi cum episcopo et ceteris clericis stare; et ecce iugrediebantur chorum tres viri, unus exacta aetate, canicie veneranda, duo iuvenes, tamquam in obsequium senioris destinati. Cumque in medio chori aliquamdiu taciti constitissent, ait senior his qui circa se erant iuvenibus: *Quid tardatis, quod vobis iussum est explere?* At illi: *Tuum*, inquiunt, *pater,*

est, primo adversus eum dictare sententiam, et nos 1075.
sine dilatione quicquid iudicaveris exequemur. Et ille: *Propter multa,* inquit, *mala, quae in locum hunc et in sanctam Dei genitricem operatus est, egressa est a Deo sententia, ut interficiatur.* Ad hanc vocem corripientes episcopum, decollaverunt, et truncum in ligno crucis, quod in eadem ecclesia in sublime elatum stabat, suspenderunt. Cumque mane facto clericus, nimio horrore concussus, episcopo somnium retulisset, visus est ei quasi deliramenta loqui, et propter sospitatem corporis sui optimeque constantem omnibus membris vigorem suum, nullum tam e vicino imminentis exitii sensum admisit. Et ecce septimo dehinc die, cum ad vespertinalem sinaxim cum fratribus in choro staret, sensit repente, parvulam sibi instar puncti pustulam in collo excrescere, qua paulatim in immensum intumescente, ante mediam noctem defunctus est.

Post abductum de Saxonia regis exercitum, ite- Iul.
rum Saxones et Thuringi crebra conventicula facie- Aug.
bant, in quibus plebs contra principes, et principes contra plebem gravissima simultate tumultuabantur. Succensebat plebs principibus, quod eam ad sumenda contra regem arma importunis suasionibus impulissent, et nunc, cum ad certamen ventum esset, ipsi fuga elapsi, plebem prosternendam, conculcandam et ritu inertium pecudum iugulandam hostibus exposuissent. Irascebantur principes plebi, quod, ipsis in aciem progressis et pro numero suo satis impigre rem gerentibus, plebs intra castra inerti otio desedisset, et periclitantibus plurimum irritae spei, nihil opis praesidiique diu expectata contulisset. Tum vero omnes in commune Saxones omnes Thuringos infestissime aversabantur, et cum his iustius quam cum rege bellum sibi fore dicebant, quod, in fugam verso Saxonico exercitu, Thuringi per omnes vias et compita oppositi, fugientes

1075. invaderent, raperent, lacerarent, et ignominiosa nuditate foedatos de suis finibus effugarent. Iam in eo erat, ut ad vim magnumque aliquod malum iurgia spectare viderentur. Sed episcopus Halberstadensis et Otto dux quondam Baioariae, quorum potissimum consilio bellum Saxonicum administrabatur, efferatae multitudinis animos salubri moderatione mitigabant; orantes eos per Deum, ne arma, quae pro vindicanda libertate sua concorditer sumpsissent, nunc diabolico furore raptati, in propria viscera retorquerent, neu hostibus suis, qui luctuosam a se victoriam reportassent, per intestinam hanc seditionem animos audaciamque repararent. Praeterea cernentes, quod infractam prima adversitate plebem vehementer iam belli poeniteret pariter et taederet, veriti etiam, ut semper varium et instabile est plebis ingenium, ne ipsos principes captos regi traderent et suam salutem eorum sanguine redimerent, retulerunt ad eos de pace instauranda, suaseruntque, ut, quoniam semel accepta clades belli eis taedium horroremque incussisset, omnem nunc operam verterent ad placandam regis adversum se indignationem. Gratanter nimis hoc auditum acceptumque est ab omni plebe. Statimque episcopum Premensem et Uodonem marchionem, collato consilio, ad regem miserunt, orare per Deum, ut saltem nunc sanguine eorum exsaturatus, iracundiae suae modum poneret, nec exiguum gentis Saxonicae, quod atrocissimae caedi superfuerat, usque ad internitionem deleret; diem pocius locumque constitueret, quo tuto venire, tuto causam dicere liceret; se iuxta iurisdictionem omnium regni principum de omni iniuria, qua se laesum diceret, paratos ei ad votum satisfacere, omnem postremo satisfactionem proponere, omnia, salva modo vita et libertate, libenter passuros fore, si tantum expeditionem, quam adversum se omnibus regni prin-

cipibus indictam comperissent, ad tempus inhiberet. 1075.
Ad haec rex ait, se nec eis nec cuiquam iustam satisfactionem de culpa proponenti veniam negaturum, de tanto autem tamque atroci negocio praecipitanter sententiam ferre nec velle nec debere, donec principes regni in unum convenirent, in quorum communem ignominiam laesae regiae maiestatis iniuria redundaret, et quorum tam virtute bellum transigendum quam consilio pax reparanda esset, praesertim cum iam saepenumero bona et pacifica promittentes fefellissent; se principibus suis in expeditionem coadunandi exercitus diem 11. Kalendas Novembris constituisse in Gerstingun; si eos patrati facinoris revera poeniteret, eo venirent, accepturi illic, quamcumque regni principes aequam iudicassent pro admissa temeritate sententiam. Hoc ubi Saxonibus nunciatum est, ingens eos metus invasit; omnesque certatim animi conatus intendunt ad placandam, quoquo modo possint, regis iracundiam, ea prae omnibus cura habita, ut expeditionem, quae tam atrociter indicta fuerat, praeverterent; recolentes, quantum calamitatis superiore expeditione accepissent, et haut dubie scientes, quod infestiorem nunc hostem instaurata post fugam bella sibi redditura essent. Itaque supra memoratos nuncios et cum his Hildinisheimensem episcopum mittunt, nec regi solum sed cunctis etiam principibus pro recuperatione pacis obnixius supplicare iubent; omnem admissi facinoris satisfactionem, etiam supra leges et natales suos, promittunt. Et ne verbis minus fidei sit, obsides ipsis legatis, quantos accipere velint, tradunt, quibus se obligent, nulla umquam levitate, nulla necessitate, nulla ingruentium casuum mutabilitate, promissionibus suis defuturos fore. Sed rex, comperto per occultos indices quod id molirentur, omnibus modis satagebat, ne qua deinceps ante instructam expeditionem legatis

1075. Saxonum copia fieret colloquendi secum; praecavens scilicet, ne forte principes regni, supplicationibus eorum et satisfactionis humilitate evicti, clementiorem in eos animum acciperent. Quin immo tam honori quam iracundiae suae hoc consultius fore iudicabat, ut, si fieri posset, novis occasionibus veteres inimicitiae instaurarentur, et vulnus, quod praepropere in cicatricem obduci metuebat, recentibus plagis exulceraretur. Ad hoc efficiendum novo et exquisito utitur artificio. Simulat se a Salomone, viro sororis suae, rege Ungariorum, in Ungariam evocatum, ut lites, quae inter ipsum erant et Ioiadam, qui eum regno expulerat, habito cum utrisque familiari colloquio, componeret.

Sept. Huius itineris praetextu, elusis omnibus regni principibus, in Boemiam proficiscitur, nullum secum habens ex principibus praeter Herimannum comitem de Glizberg, equites autem expeditos et tanto negocio allectissimos pene quingentos, qui, reiectis sarcinis et ceteris bellorum impedimentis, itineri tantum et certamini se expedierant. Assumpto in Boemia duce et exercitu Boemico, per occultos ac difficillimos tramites in Saxoniam contendit, sperans, se eos, ut dici solet, inter oscitantes, cum inopinatus irrueret, facile oppressurum, aut si rebellare temptarent, iustam deinceps adversum eos belli et satisfactionis non suscipiendae causam habiturum. Igitur usque Misenen pervenit urbem, sitam in confinio Boemiae et Saxoniae. Ibi a civibus pacifice in civitatem susceptus, episcopum[1] civitatis ipsius comprehendit, omnia quae eius erant diripuit, hoc solo reum maiestatis eum adiudicans, quod toto tempore belli Saxonici nullos ad eum servatae erga rem publicam fidei indices, nuncios vel litteras destinasset. Ceterum homo ecclesiasticae paupertatis, et nihil aut parum habens pompae

1) Bennonem.

militaris, vota forsitan contra rem publicam facere, 1075.
arma ferre non poterat, nec magnum vel his vel illis partibus momentum amicus sive inimicus extitisset. Paulo ulterius progressus, villas nonnullas incendit, homines plerosque ingenuos in dedicionem accepit, cum repente praemissi exploratores retulerunt, iam dudum consilii huius famam ad Saxones praevenisse, eosque, contractis plus quam 15 milibus armatorum, haut procul castra posuisse, paratos cum eo proxima die, nisi satisfactionem eorum pacisque conditiones ultro susciperet, collatis signis confligere; postremo de eius suorumque omnium salute actum esse, si vel ultra progredi vel in eisdem castris posteram diem operiri vellet, praesertim cum nullum undique conclusis effugium pateret, nec periculum manu propulsare multitudine impares possent. Ingens omnes qui cum rege erant metus perculit, vehementerque eius ineptiam incusabant, quod, cum successus suos nimium ipse urgeret et morarum impatiens multorum annorum bella uno impetu conficere immoderata praesumptione festinaret, se suosque hostibus puerili levitate prodidisset. Eorum monitis obtemperans, citato quantum poterat reditu, in Boemiam, unde eruperat, se recepit. Quem abeuntem quidam ex Saxonibus expediti equites, insciis principibus insecuti, priusquam Saxonia excederet, oppressissent, nisi Boto comes, qui ad Saxones a rege orator ierat provocare eos ad dedicionem vel, quod verius est, vana pollicitatione veniae implicare eos, ne persequerentur abeuntem, hac arte eos fefellisset. Digrediens a castris Saxonum, cum eos paulatim vestigia sua insequi cerneret, iter unius diei, quo ad regem redire poterat, longos anfractus et longa viarum dispendia legendo, vix triduo confecit, ut per hanc scilicet moram rex, elusis hostibus, in tutum evadere potuisset. Ita periculo liberatus rex, militem

1075. suum, labore et vigiliis, tum potissimum fame ac siti pene usque ad defectionem spiritus confectum, post paucos dies Ratisponam reduxit, e vicino iam imminente die, quo in expeditionem exercitus adunandus erat; invenitque ibi legatos Saxonum, multo iam tempore reditum eius praestolantes. Quos responsum differendo diu suspensos tenuit, ut redire ad suos, nisi sub ipso imminentis iam expeditionis articulo et pene incumbente iam cervicibus eorum hostili gladio, non possent. Cumque sub idem fere tempus Dedi marchio, longa aegritudine absumptus, decessisset, marcham eius Boemico duci in praemium exactae militiae dedit, tametsi uxor marchionis Adala filium suum, cui hereditaria successione marcha debebatur, ei paulo ante pro se obsidem misisset; et ipse marchio post recuperatam pacem in Gerstingun intemeratam semper erga regem remque publicam fidem servasset.

Interea Saxones et Thuringi inter spem et metum, inter pacem et bellum, inter comminationes et supplicationes, vario curarum aestu fluctuabant, nec quid agerent, quo se verterent, quibus modis impeditam rem explicarent, crebra conventicula facientes, deliberare poterant. Censebant alii, quoniam rex ad internitionem tocius Saxonicae gentis animum obstinasset, ut quicquid Saxoniae vel Thuringiae hostilis exercitus reliquum fecisset, id ipsi iniecto igne absumerent, et sic cum omnibus suis ultra fluvium Albim commearent; alii, ut Luticios, infestissimam nomini christiano gentem, finibus suis excirent, et barbaro milite adversus barbarum atque implacabilem hostem uterentur; alii, ut castella, quae rex per Thuringiam et Saxoniam dirui iusserat, instaurarent, et locorum difficultate, quoniam armis non possent, salutem suam, quoad indignatio domini deflagraret, tutarentur. Sed plebs omnem spem suam ab armis ad preces ver-

terat; quae si non proficerent, incunctanter animo 1075.
fixerat; omnia foeda etiam atque crudelia potius tolerare, quam se certamini committere et ancipitem fortunae aleam, quam semel infausta congressione experta fuisset, denuo temptare. Econtra principes, quibus primum auctoribus ea rabies inarserat, sedulo instabant, obsecrantes, ut pristinae virtutis memores crimen non inferrent gloriae suae nec optime coepta foedissime nunc desererent; quod prima congressione res secus cessisset, id causae extitisse, quod nec regem principem habuissent, cuius ductu et auspicio bellum gerere, ad cuius imperium castra locare, in aciem procedere, manum cum hostibus conferre, et cetera militaris disciplinae munia observare, sacramenti militaris religione cogerentur; si is scrupulus ademptus esset, nullum regem, nullum deinceps exercitum virtuti Saxonicae insuperabilem fore; proinde malae rei, pessimae spei, unicum hoc remedium et adversus insolentiam hostium vehemens telum esse, si regem sibi crearent et in eius verba iurarent, se pro patria, pro coniugibus, pro liberis, [pro legibus], pro libertate sua, usque ad mortem militaturos esse. In his et huiuscemodi deliberationibus cum saepe septem, saepe 14 dies continua consultatione trivissent, incertiores semper quam venerant domum revertebantur. Ita cum omnia deliberando pertemptassent, omnia discussissent, propter acceptae cladis recentem memoriam nihil rationibus suis satis tutum, satis firmum putabant.

Rex 11. Kalendas Novembris iuxta condictum Oct.
venit in Gerstingun. Venerunt omnes Teutonici 22.
regni episcopi et comites; aderat Tiodericus dux Mosellae regionis; aderat Gozelo dux Luteringiae, tantas habens copias, ita militaribus armis instructas, ita de tota cui praeerat regione, severissimo delectu habito, exquisitas, ut solae ceterum regis exercitum

1075. et numero et bellici apparatus gloria praecellere ac supergredi viderentur. Alii duces, Ruodolfus scilicet dux Suevorum, Welf dux Baioariorum, Bertoldus dux Carentinorum, regi auxilium suum petenti denegaverant, poenitentes, ut aiebant, superiori expeditione in irritum fusi tanti sanguinis; offensi etiam regis immiti atque implacabili ingenio, cuius iracundiae incendium nec lacrimae Saxonum nec inundantes campis Thuringiae rivi sanguinis restinguere potuissent. Ceteri tamen principes, qui frequentissimi convenerant, magnum satis ac validum exercitum fecerant, ei tamen longe ac longe imparem, quem prior illa expeditio contraxerat. Saxones et Thuringi, ultima iam necessitate exciti, amplissimo numero convenere, et positis castris haut procul a curte regia Northusun, archiepiscopum Premensem, episcopum Hiltinisheimensem, Uodonem marchionem regi obviam in Gerstingun miserunt; obnixe postulantes, ut a latere suo principes quos vellet ad eos transmitteret; paratos se, collato cum eis consilio, omnibus quae iusta sint promptissime assensum praebere. Abnuit rex, nec principes suos de tam remotis regni partibus ad sententias dicendas confluxisse, sed ut manu militari ab hostibus communes rei publicae iniurias expostularent. Sed cum ei hoc vix et aegre supplicatio legatorum extorsisset, nullus erat ex principibus, qui eo munere fungi consentiret; singulis videlicet timentibus, ne vel apud regem perfidiae notarentur, si quid in Saxones clementius agerent, vel apud Saxones mendacii crimine infamarentur, si veniam eis admissi pollicerentur, quam incunctan-
Oct. ter scirent nullam eos a rege consecuturos. Triduo
24. in hac cunctatione cessatum est, legatis assiduo euntibus ac redeuntibus atque in eadem verba regis et omnium principum aures obtundentibus. Nec propterea rex profectionem distulit, sed instructo

exercitu, praelatis militaribus signis, lento cottidie 1075.
gradu, in ulteriora populabundus contendebat. Tandem placuit mitti ad eos Mogontinum archiepiscopum, Salzburgensem archiepiscopum[1], Augustensem episcopum[2], Wirciburgensem episcopum[3], et cum his ducem Gozelonem, cuius potissimum in ea expeditione auctoritas valebat, et in eo omnium quae agenda erant summa et cardo vertebatur, pro eo quod, licet statura pusillus et gibbo deformis esset, tamen opum gloria et militum lectissimorum copia, tum sapientiae et eloquii maturitate, ceteris principibus quam plurimum eminebat. Hos quinque nominatim ad colloquium suum Saxones expetierant, quod hos constantissimae fidei et veritatis esse compererant, et quicquid hi spopondissent, ratum fore haut dubio credebant. Cumque in castra Saxonum venissent, provoluti pedibus eorum principes Saxoniae, obtestabantur per Deum, ut calamitatis eorum misererentur, quos regis inclementia et primo ad audendum hoc immane facinus coegisset et nunc victos et pene usque ad internitionem deletos ad exitiales cruciatus insatiabili odio deposceret. Quod si legibus, si iudiciis, si more maiorum innocentiam suam asserere permittantur, facile crimen refellant, et se acceptas in Gerstingun pacis conditiones nullo deinceps ausu temerario violasse probent, vel si probare nequeant, poenas, quas leges et scita maiorum in similium criminum reos sanxerint, persolvere non abnuant. Nunc vero novo crudelitatis genere innocentibus refellendi criminis copiam non dari, placationem non recipi, satisfactionem non admitti, sed semel conceptae indignationis virus ita penitus imis insedisse visceribus, ut non alio medicamine quam tocius Saxonicae gentis exterminio sedari valeat. Proinde videant ipsi, memores humanarum rerum, ne forte pestilentis huius exempli

1) Gebehardus. 2) Embricho. 3) Adalbero.

1075. contagium, sumpto ab Saxonibus exordio, ceteros etiam quandoque regni principes inficiat; et ita nunc infelicibus eventis Saxonum moderentur, ita calicem hunc fellis et absinthii[1] misceant et propinent Saxonibus, ut sibi quoque paulo post eundem meminerint esse bibendum. Se iam, incisa spe, omissa deinceps salutis propriae cura, hoc firmiter animo statuisse, ut quicquid illi agendum censeant, suadeant, iubeant, incunctanter agant, nec suarum partium studio patiantur ulterius tocius rei publicae statum periclitari. Ad haec illi responderunt, se causam, qua primum adversus regem arma sumpserint, non admodum improbare, nec placere sibi obstinatum ad perniciem eorum regis animum et pertinax odium; consensisse tamen in hoc omnes regni principes, de usurpato in re publica novo hoc et multis retro seculis inaudito facinore non aliter regi vel rei publicae posse satisfieri, quam ut se absque ulla exceptione dedant; sibi autem, quorum hoc consilio agant, curae futurum, ut nihil ex hac dedicione, quod saluti eorum, quod honori, quod rei familiari officiat, experiantur. Adversus hanc vocem vehementer infremuit vulgus Saxonicum; durumque omnibus visum est et intolerabile, ei sanguinis sui ius potestatemque facere, cuius crudelitatis tam clara cepissent experimenta; qui post depopulationes Thuringiae et Saxoniae, post multa hominum milia caesa, adhuc spirans minarum et caedis, omnia adversum eos mundi regna concitasset; cuius iracundiae in secundis rebus non pietas, non miseratio, non Dei, non hominum respectus umquam modum fecissent; satius sibi fore, ut aequo certamine congressi, more virorum fortium moriantur in bello, quam ut in exiliis et carceribus ritu pecudum iugulati, ridiculum hostibus suis spectaculum praebeant. Econtra illi sedulo insta-

1) Ierem. thren. 3, 19,

bant deprecantes, ut salutaribus monitis adquiescerent, neque exiguum Saxonici nominis, quod caedi ac depopulationi superfuisset, vana desperatione perditum irent; se, si minus salutis eorum, at propriae existimationis curam permaximam habere, qui profecto maculam sibi et crimen, nulla deinceps aetate, nulla virtute abolendum, contraherent, si fidei suae creditos adversitatis cuiusquam vel levis aura perstringeret; proinde ituros se ad regem, et si tuto fidem dicere, tuto veniam polliceri possent, comperturos, et quae comperta fuissent, die postera renunciaturos. Rex gratissime amplexus pacis conventionem, promisit, et sicut vulgata in plurimos fama loquebatur, etiam iusiurandum dedit, nihil se in eos, si dediti fuissent, praeter voluntatem et sententiam acturum eorum, quorum opera et beneficio incruenta sibi haec victoria obtigisset. Saepe itum ac reditum est. Saepe Saxones, refutato dedicionis consilio, arma expediri atque in aciem signa efferri conclamaverant, dum omnia fide regis tutiora sibi arbitrarentur. Sed Gozelo dux et qui cum eo erant satis impigros se exibuerunt negocio, et ferocientis multitudinis tumultum nunc minis nunc blandimentis comprimebant; pollicentes, et quia verbis parum fidei erat, etiam sub iureiurando confirmantes, non salutis, non libertatis, non praediorum, non beneficiorum, non ceterae suppellectilis suae ullam eos iacturam sensuros, sed postquam faciem regis et regni maiestatem momentanea satisfactione magnificassent, statim dedicione absolvendos et patriae libertatique, in nullis imminuto sibi conditionis suae statu, restituendos esse. Non verba, non iuramenta, non promissiones ullae principibus Saxoniae metum ademerant; sed quia nec utiliter hostibus congredi, numero ac virtute impares, valebant, nec bellum diutius trahi, plebe iam olim taedio affecta et pacis recuperandae cupidissima,

1075. poterat: post longas deliberationes, post multas tergiversationes, lacrimantes atque alta suspiria ab imis trahentes visceribus, tandem dedicioni consenserunt, et fidem principum regisque clementiam propriae salutis periculo experiri statuerunt. Quod ubi protinus per exercitum regis celebris rumor vulgaverat, ingens gaudium, vehemens erat gratulatio, omnique triumpho illustriorem, omnibus spoliis opimiorem aestimabant victoriam, quod adempta sibi fuisset necessitas cum his manum denuo conferendi, qui prima congressione, extinctis pene omnibus Sueviae ac Baioariae luminibus, luctuosam victoribus victi cladem intulissent.

Oct. 25. Postera die rex ad suscipiendos eos in media late patentis campi planicie, in loco qui dicitur Spiraha[1] assedit, toto exercitu ad hoc spectaculum solemniter evocato, latissimo inter constipatam multitudinem vacante spacio; ubi dum procederent, tocius exercitus oculis conspicui forent. Igitur introducuntur per ordinem Saxoniae ac Thuringiae primo principes, Wezil archiepiscopus Magadaburgensis, Bucco episcopus Halberstadensis, Otto dux quondam Baioariae, Magnus dux Saxoniae, Herimannus comes, patruus eius, Fridericus palatinus comes, Diedericus comes de Cadalenburg, Adalbertus comes de Thuringia, Ruodeger, Sizzo[2], Berenger[3], Bern comites, deinde ingenui omnes, qui generis vel opum claritate aliquantulum eminebant in populo; et sicut convenerat, absque ulla exceptione regi se dediderunt. Rex eos principibus suis, singulis singulos, donec de eis communi consilio deliberaretur, servandos commisit, et paulo post, rupto foedere, contemptis omnibus quibus se obligaverat iurisiurandi vinculis, eos per Galliam, Sueviam et

1) Vicus est ditionis Sondershusanae, prope Helbam fluvium inter oppida Greussen et Kindelbrücken. 2) de Kevernburg? 3) de Sangerhausen, filius Ludewici Barbati comitis in Thuringia.

Baioariam, per Italiam et Burgundiam deportari fecit. Beneficia quoque eorum militibus suis, quorum praecipue opera in bello Saxonico usus fuerat, distribuit. Commoratus etiam paucis diebus in Thuringia, castellum in Asenberg instauravit, praesidiumque imposuit, praecavens, ne quid post digressum suum instabilis vulgi levitate novaretur. Praeterea ingenuis omnibus, qui vel casu abfuerant vel metu se subtraxerant, diem statuit, ante quem si in dedicionem non venissent, tamquam hostes publici ab omnibus, quibus res publica curae esset, ferro et igne infestarentur. Atque ita, dimisso exercitu, victor rediens, natalem sancti Martini Wormaciae celebravit. 1075. Nov. 11.

Interea Romanus pontifex crebris legationibus et Babenbergenses clerici assiduis supplicationibus vehementer regi imminebant, ut iam diu vacanti ecclesiae Babenbergensi rectorem provideret. Siquidem prior episcopus, licet extrinsecis ecclesiae possessionibus, militum suorum, ut supra dictum est, praesidio fultus, contra vetitum incubaret, nullam tamen pontificalis officii administrationem usurpabat, apostolici anathematis religione absterritus. Cumque regi in pace et in bello, tranquilla seu turbata re publica, semper commodissime affuisset, et scandalizatis in eo ceteris regni principibus, solus ille numquam scandalizatus fuisset, sed in cunctis quae ei accidissent calamitatibus pondus diei et aestus cum eo inconcussa fide portasset[1]: numquam tamen rex vel levi verbo calumpniatoribus eius obstitit, quin immo haut gravate adversus eum accusationem recipere videbatur, eo videlicet, ut plerique interpretabantur, intendens, ut per huius deiectionem via sibi patefieret ad Wormaciensem episcopum et alios nonnullos, quibus in ultionem pristinae defectionis iam pridem

1) Matth. 20, 12.

1075. summa ope calumpniam struere sentiebatur. Igitur profectus Babenberg, Ruopertum Goslariensem prae-
Nov. 30. positum in nativitate sancti Andreae apostoli pro eo ordinari fecit episcopum, virum pessimae existimationis in populo, eo quod regi familiarissimus et omnibus eius secretis semper intimus fuisset, et omnium, quae rex perperam et praeter regiam magnificentiam in re publica gessisset, potissimus incentor extitisse putaretur. Et milites quidem acerrime factum improbabant, quod scilicet, vivente priore episcopo nec canonice ad sinodum evocato nec canonice adiudicato, alius ad adulterandum ecclesiae Babenbergensis castitatem superordinatus fuisset episcopus. Clerici autem, etsi eos quam maxime offenderet persona ordinati, haut sane bonum testimonium habens ab his qui foris erant, malebant tamen qualemcumque habere, quam eum, adversus quem sedem apostolicam appellaverant, et cuius vitae institutionisque lugubrem tragediam toto mundi huius theatro decantandam vulgaverant, recipere.

Dec. 1. Postera die, cum ad eligendum Fuldensem abbatem rex cum principibus assedisset, grandis erat inter abbates et monachos, qui ex diversis locis frequentes confluxerant, concertatio. Tamquam solemniter indicto agone, singuli pro virili portione currentes, alius aureos montes, alius ingentia beneficia ex agro Fuldensi, alius solito impensiora in rem publicam servitia promittebant, nec prorsus in promittendo modum aut modestiam ullam servabant. Et ó mores, ó tempora! ó abhominationem desolationis stantem in loco ubi non debet, et mammonam nostris temporibus publice sedentem in templo Dei[1] et extollentem se supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur! Abbates et monachi ita ambitionis spiritu praecipites rapie-

1) Dan. 9, 24.

bantur, ut eos a cupiditate sua non pudor nominis 1075. christiani, non habitus artioris propositi, non ipsum denique deterreret recens exemplum Babenbergensis episcopi; quem pridie viderant non aliam ob causam et episcopatu privatum et communione, quam quod ad sacrum ordinem illicita largitione aditum sibi affectasset. Horum impudentiam rex vehementissime, ut dignum erat, detestatus, cum hinc inde importune obtundentium precibus urgeretur, repente divino, ut creditur, spiritu actus, monachum quendam Herveldensem, Ruozelinum nomine, qui pro causa monasterii iussu abbatis sui ad curtem venerat, in medium evocat, et nihil minus suspicanti, etiam inopinatae rei miraculo pene examini, baculum pastoralem offerens, primus ipse abbatem eligit, dein ceteros tam monachos quam milites, ut in electionem eius consentiant, obnixe efflagitat. Ita cunctis qui aderant laetissima acclamatione suffragium ferentibus, abbatiam suscipere iubetur; et cum diu nunc imperitiam suam, nunc malam valitudinem, nunc abbatis sui absentiam causatus restitisset, vix tandem aliquando, praesentium episcoporum obtestatione adiuratus, suscipere consensit. Similiter, defuncto nuper Oudalrico abbate de Loressan, cum monachi et milites in electionem praepositi concorditer adunati ad curtem venissent, neque rex aliter sensurus putaretur propter multa servitia, quibus ille, dum praepositus monasterii esset, gratiam dilectionemque eius officiosa admodum sedulitate redemerat: rex alium quendam eiusdem coenobii monachum, Adalbertum nomine, qui cum ceteris fratribus nihil tale opinatus advenerat, repente iniecta manu in mediam protrahit, et rei novitate attonito baculum pastoralem, cunctis stupentibus, tradit.

Herimannus Babenbergensis episcopus, comperto quod alius in locum eius subrogatus esset episco-

1075. pus, cum omnis iam ei spes adempta esset recuperandae deinceps dignitatis suae, nec ad eludendam Romani pontificis sententiam ullum ultra pateret diverticulum, in monasterium cui nomen est Suarza[1] secessit, ibique sub Egberto abbate sanctae conversationis habitum suscepit. Statimque assumpto secum eodem abbate suo, Romam profectus, cum de inobedientia sua humiliter apud sedem apostolicam poenitentiam egisset, et anathemate liberatus, et sacerdotalis ministerii, praeter pontificalem dignitatem, denuo licentiam est consecutus.

Annum hunc, multis cladibus insignem, potissimum lugubrem fecit obitus Annonis Coloniensis archiepiscopi, qui post longam aegrotationem, qua Dominus vas electionis suae in camino tribulationis transitoriae purius auro, purgatius mundo obrizo
Dec. 4. decoxerat, pridie Nonas Decembris beato fine perfunctus, ad angelos ex hominibus, ad immortalia ex mortalibus transmigravit. Testantur hoc signa et prodigia, quae cottidie circa sepulchrum eius Dominus ostendere dignatur, ad confutandam impudentiam eorum, qui paule ante vitam eius sanctissimam atque ab omni huius mundi labe quantum ad hominem integerrimam, livido dente carpebant, et preciosam margaritam, iam olim caelestis regis diademati destinatam, falsis rumoribus obfuscare conabantur. Is in Babenbergensi ecclesia in ludo tam divinarum quam secularium litterarum enutritus, postquam adolevit, nulla commendatione maiorum — erat quippe loco mediocri natus — sed sola sapientiae ac virtutis suae praerogativa, imperatori Heinrico innotuit. A quo in palatium assumptus, brevi apud eum prae omnibus clericis, qui in foribus palatii excubabant, primum gratiae et familiaritatis gradum obtinuit, hoc praecipue diligentibus in eo omnibus bonis, quod iusti ac recti admodum tenax

1) Schwarzach.

erat atque in omnibus causis, pro suo tum statu, non adulando ut ceteri, sed cum magna libertate obloquendo, iusticiae patrocinabatur. Erat autem praeter virtutes animi et morum gloriam corporis quoque bonis ornatissimus, statura procerus, vultu decorus, lingua promptus, vigiliarum et inediae patientissimus, postremo ad omne boni operis exercitium naturae muneribus affatim instructus. Exactis in palatio haut multis annis, magna imperatoris, magna omnium qui eum noverant expectatione, adeptus est Coloniensem archiepiscopatum, atque ita deinceps in omnibus tam ecclesiasticis quam rei publicae negociis haut imparem se acceptae dignitati gerebat, et sicut editioris loci insignibus, ita cunctis virtutum generibus inter ceteros regni principes conspicuus incedebat. Reddebat sollicitus quae sunt cesaris cesari, et quae sunt Dei Deo, quia Coloniensis nominis maiestatem et secularem pompam ambitiosius pene quam aliquis ex praecessoribus eius ostentabat ad populum, nec propterea tamen invictum inter tantas occupationum procellas spiritum umquam relaxabat a studio divinarum rerum. Crebris ieiuniis corpus suum macerabat et in servitutem redigebat. Pernoctabat plerumque in orationibus, et per ecclesias, uno tantum puero contentus comite, nudis pedibus discurrebat; et diem quidem in disponendis privatis seu publicis negociis, noctem vero totam in opere Dei expendebat. Multa illius in pauperes, in peregrinos, in clericos, in monachos benignitas, mira liberalitas erat. Nullam intra diocesim suam congregationem praetermisit, quam non praediis, aedificiis, stipendiis, sua specialiter donatione auctam, vita decedens relinqueret. Et plane apud omnes indubia fide constitit, ex quo Colonia fundata est, unius numquam episcopi studio tantum opes et gloriam crevisse Coloniensis ecclesiae. In iudicandis causis subditorum nec odio nec

1075. gratia cuiusquam a vero abducebatur, sed semper in omnibus propositam indeclinabiliter sequens aequitatis lineam, ad evertendum iudicium nec accipiebat personam pauperis, nec honorabat vultum potentis. Tum vero verbum Dei ita luculente, ita magnifice disserebat, ut saxeis etiam cordibus sermo eius lacrimas excutere posse videretur, et semper ad exhortationem eius planctu et ululatu compunctae multitudinis ecclesia tota resonaret. Duas Coloniae congregationes clericorum ex integro propriis impensis instituit, unam in loco qui dicitur Ad gradus, titulo sanctae Mariae, alteram foras murum, titulo sancti Georgii martiris. Tres etiam congregationes monachorum diversis in locis ex suo construxit, unam in monte qui a praeterfluente fluvio cognominatur Sigeberg, aliam in regione Sclavorum in loco qui dicitur Salefelt, terciam in regione Westfaal in loco qui dicitur Grascaf[1]; quas omnes et augustissimis aedificiis excoluit et exquisitissimis ecclesiae ornamentis illustravit et amplissimis atque in multorum fratrum usus sufficientibus praediis locupletavit. Cumque in omnibus Teutonici regni monasteriis cerneret antiquum illum regularis disciplinae fervorem admodum refrixisse, et monachos a vita communi ad rem familiarem curam omnem studiumque convertisse, gravi taedio angebatur animus eius, quod ingentibus expensis nihil Deo dignum confecturus putaretur. Interea contigit, ut pro causa rei publicae Romam pergeret. Cumque aliquas Italiae regiones peragraret, principes eius regni ne a rege deficerent suis exhortationibus confortaturus, ad monasterium quoddam, cui Fructuaria[2] nomen est, causa orationis divertit. Ibi admiratus monachorum artissimam et secundum regulae instituta conversationem, nonnullos eorum, in opere Dei probatissimos, secum

1) Grafschaft. 2) in episcopatu Taurinensi situm.

rediens abduxit, et eos ad tradendam Galliis eiusdem disciplinae formulam in Sigeberg constituit; prioribus monachis, quos ex Sancto Maximino asciverat, quoniam in horum instituta concedere noluerant, honorifice in locum suum remissis. Quod eius factum imitati ceteri Galliarum episcopi, alii ex Gorzia, alii ex Cloniaca, alii ex Sigeberg, alii ex aliis monasteriis monachos evocantes, novam divini servitii scolam in suis singuli monasteriis instituerunt; adeoque brevi convaluit felicis huius facti aemulatio, ut pauca intra Galliam monasteria videamus, quae non iam novae huius institutionis iugum subacta receperint. Ipse vero monachos suos, iuxta quod in Fructuaria compererat, cernens artissimis vivere disciplinis, et conversationis eorum opinione longe lateque vulgata, multos ad mundi contemptum inflammari et eorum magisterio se in via Dei erudiendos tradere: magnas Deo gratias referebat, quod non confudisset eum ab expectatione sua. Omnem quoque diligentiam adhibebat, ne quam earum rerum, quibus corporis imbecillitati consulendum sit, penuriam sustinerent. Honorabat ac venerabatur eos ut dominos suos, nec solum abbati, sed decanis etiam monasterii ita subditus dictoque obtemperans erat, ut ad primum eorum imperium, quantumlibet gravibus publicae seu privatae rei negociis implicitus teneretur, ilico exoccupatis manibus surgeret et omne quod iussissent instar vilis mancipii exequeretur. Cibos summa industria confectos cottidie, dum adesse potuisset, ipse eis inferebat, ipse apponebat, ipse potum miscebat, ipse reficientibus ad omne obsequium quolibet famulo promptior paratiorque assistebat. Silentium quoque ac ceteras monasterii consuetudines, dum inter eos diversaretur, ita attentus sollicitusque servabat, acsi pro excessibus suis ipse quoque cottidie in capitulo eorum cau- 1075.

1075. sam dicturus et sententiam accepturus foret. Hoc eius in Sigeberg, hoc in Salefelt, hoc in Grascaf studium, haec institutio erat. — Porro a rege gravissimis saepenumero inimicitiis dissidebat, et eum acerrimis increpationibus obiurgabat propter multa, quae praeter aequum et bonum eius iussu vel permissu cottidie admittebantur in re publica. Unde rex plerumque efferatus, omnia quae illius erant ferro et igne demoliturum se comminabatur, plerumque autem supplex ei factus, amplissimis promissionibus iratum demulcebat; et tam sui quam tocius regni ius potestatemque ei se facturum pollicebatur, si modo fidum eum sibi nec adeo cunctis voluntatibus suis adversum experiretur. Ad haec ille, in cunctis, aiebat, quae recte et iuxta regiam magnificentiam conaretur, nusquam ei defuturam esse operam suam; si quid vero perperam et contra leges ac scita maiorum, nequam hominum suggestionibus depravatus, agere vellet, ut his consensum auctoritatemque suam accommodaret, nullo se vel precio redimi vel terrore compelli posse. Et nunc quidem in summam familiaritatem et pene in regni consortium a rege assumebatur, nunc vero, quoniam ea quae in regno perperam gerebantur vehementer detestaretur et acerrime impugnaret, cum contumelia de palatio eiciebatur, et ad extinguendum omnino nomen eius totum regni robur concitabatur. His vicissitudinibus per plures annos eius concertatio cum rege trahebatur. Neque enim lasciviae regis vel ratio modum faciebat vel aetatis accessus vel amici cuiusquam obiurgatio, sed cottidie se ipso deterior efficiebatur, et ruptis omnibus humani, ne dicam christiani, pudoris frenis, in omne quod animus suggessisset flagitium praecipitantior ruebat; et oppressis iam terrore principibus, nullus erat, qui peccantem et divina atque humana omnia absque discrimine permiscentem vel levi

verbo auderet redarguere. Ad ultimum considerans 1075. archiepiscopus, completam esse malitiam eius, et obstinatum in malis ingenium nec tempore iam corrigi posse nec ratione, anno pene ante exortum bellum Saxonicum petiit, vacationem deinceps sibi dari ab exterioribus rei publicae negociis; et sic impetrato commeatu, in Sigebergense monasterium secedens, illic in vigiliis et ieiuniis, in orationibus et elemosinis quod supererat aetatis exigebat; nec inde uspiam, nisi summa forte ac inevitabili necessitate extractus, abscedebat. Cetera, quae circa rei publicae administrationem vel egit vel passus est, si quis plenius scire voluerit, superiora libelli huius revolvat, et singula eo quo gesta sunt ordine et tempore copiose descripta inveniet. Sed pius Dominus, qui quos amat arguit et castigat, hanc quoque dilectam sibi animam ante diem vocationis suae multis temptari permisit incommodis, ut scilicet ab eo omnem scoriam terrenae conversationis excoqueret caminus transitoriae tribulationis. Primum, moto bello Saxonico, fratrem eius Wecel Magadaburgensem archiepiscopum, et consobrinum eius Bucconem Halberstadensem episcopum, tempestas involvit gravissimae persecutionis. Contra hos cum non satis impigre regi, tocius Saxonicae gentis exterminium anhelanti, opem ferret, naturae profecto legibus et carnali affectione inhibitus, invisus ei suspectusque efficitur, periurii ac perfidiae insimulatur; cives Colonienses, quibus paulo ante unice carus acceptusque fuerat, ad interficiendum eum donis ac promissionibus sollicitantur. Sopito utcumque hoc malo, duo ministri eius, qui in laribus eius familiarissime obversabantur, insidias ei tendunt, et nisi Dei misericordia malum hoc praevertisset, nihil tale suspicantem trucidassent. Alii cuidam, quem beneficiis suis maxime fidum sibi obnoxiumque fecerat, familiares litteras, a se ipso in tabulis propter

1075. maiorem secreti cautelam conscriptas, dedit episcopo Halberstadensi perferendas, quibus nepotem suum, tantis undique adversitatum procellis iactatum et pene naufragantem, consolaretur et instrueret. At ille ex ipsa tam operosa secreti communitione coniciens, aliquid regi reique publicae adversum his litteris contineri, regi eas detulit. Quas ille deinceps in argumentum laesae fidei archiepiscopo improperans, necem ei et omnibus quae eius essent ultimum, si copia fieret, exterminium machinabatur. Item alius quidam ex ministris eius, quem Coloniensi ecclesiae propria industria ipse adquisierat, quemque ob hoc indulgentissimo semper affectu coluerat et bonis omnibus, etiam supra natales suos, locupletaverat, repente insolentia servili elatus, iugum ecclesiasticae servitutis coepit detractare, seque in libertatem violento quodam iure fori cum magna archiepiscopi contumelia asseruit. Tum vero crebris mortibus carorum suorum ita amaricatus est et vulnere concisus super vulnus, ut saxeum quoque pectus et supra petram fundatum aedificium concutere posset tam vehemens ille turbo temptationis. Ad ultimum data satanae in carnem quoque eius potestate, ulcere pessimo percussus est in utroque pede, ita ut putrescentes paulatim carnes defluerent, et hinc inde abducta cute, consumptis carnibus, foedo aspectu ossa nudarentur. Qui morbus primo pedes, dein crura et femora miserabili modo depastus est, ac sic post diuturnam macerationem penetrans ad vitalia, animam, super argentum igne examinatum probatam et purgatam septuplum, de hac domo lutea transmisit ad domum non manu factam aeternam in caelis. De qua re, dimidio fere anno priusquam vita excederet, certum eum fecerat manifesta revelatio. Visus[1] est enim sibi domum quandam, omni

1) cf. carmen Germanicum in laudem S. Annonis editum v. 712 sqq.

decore intus et foris resplendentem, intrare. Et 1075.
ecce in subselliis iudicialibus, tamquam ad concilium solemniter evocati, residebant Heribertus Coloniensis archiepiscopus, Bardo Mogontinus archiepiscopus, Boppo et Everhardus Treverenses archiepiscopi, Arnolfus Wormaciensis episcopus et alii quam plures Galliarum episcopi, quorum alios ipse in carne noverat, alios fama tantum vel lectione compererat, amicti omnes stolis pontificalibus et habentes vestem instar nivis candidam. Ipse quoque candidis admodum ac preciosis indutus sibi videbatur, sed partem candentis vestimenti, eam scilicet qua pectus tegebatur, sordida quaedam ac foeda caligo obduxerat, ac ceterum cultus eius splendorem sua foeditate plurimum obfuscabat; quam tamen ipse, nimio rubore perfusus, obiecta manu tegere ac celare, ne inspicientium offenderet obtutum conabatur. Vidit praeterea inter eos sibi quoque sedem miri decoris paratam. Quam cum occupare, gaudio et exultatione aestuans, properaret, surgens Arnolfus Wormaciensis episcopus, modesta voce eum prohibuit, dicens, reverendos patres, qui assiderent, nolle eum in suum admittere consessum, propterea quod vestem eius turpis haec macula foedaret. Cumque, iussus loco cedere, flens confectoque nimium animo egrederetur, insecutus eum idem episcopus: *Aequo animo*, ait, *esto, pater. Maculam tantum hanc, quae vestem tuam infecit, maturius ablui praecipe, quia non post multos dies beatae huius mansionis consortium et sanctorum patrum, quos aspexisti, consessum voti compos percipies.* Mane facto, cum familiari cuidam suo visionem retulisset, ille sapienter rem coniciens: *Macula,* inquit, *haec vesti tuae illita nihil aliud est, pater, ut aestimo, quam memoria iniuriae civium tuorum, qui te anno superiore Colonia expulerunt, quibus te divinae pietatis respectu iam olim oportuerat admissi huius

1075. *veniam dedisse. Haec, quod bona venia dixerim, pectori tuo tenacius quam aequum sit insidens et amarissimo moerore contra fas mentem tuam decoquens, ceteram sanctissimae conversationis tuae claritatem molesta quadam caligine obducit et obscurat.* Archiepiscopus conscientiae suae testimonio convictus, ne inficiaretur quod audiebat, reatum suum humiliter agnovit, statimque destinatis circumquaque nunciis, cives omnes Coloniae, quos in ultionem iniuriae suae excommunicatos urbe fugaverat, ad se evocavit, eisque proxima festivitate paschali — nam in quadragesima visionem viderat — non solum communionem ecclesiasticam, sed etiam bona sua omnia, quae direpta fuerant, benignissime restituit. Sic gravis illa tempestas, quae spiritu diabolico suscitata totam concesserat Coloniam, conquievit; pater filios, filii patrem recognoverunt; archiepiscopus amaritudine, populus metu et sollicitudine, civitas liberata est solitudine. Archiepiscopus iam a principio sepulturam sibi providerat Coloniae in ecclesia beatae Mariae quae dicitur Ad gradus. Postmodum offensus temeritate Coloniensium, qua in eum inaudita rabie debachati fuerant, non modo animum, sed corpus quoque suum de Colonia in Sigeberg transferendum censuit, ibique sepeliri se omni modo definivit. Cumque, appropinquante die vocationis suae, Coloniae aegrotaret, iamque in extremo spiritu constitutus animadverteret, populum Coloniensem graviter nimis ferre, quod tam desiderabili thesauro defraudandus esset: paululum resumpto spiritu, in lecto consedit, acceptaque stola pontificali, ut videlicet verbis plus inesset auctoritatis, familiares suos sub testificatione nominis divini adiuravit, ne alibi eum quam in Sigeberg poni sinerent. Factum est ergo quod iusserat. Defunctus enim post modicum, gloria ingenti, magno cleri et plebis studio, summo matronarum Coloniensium

luctu, in Sigeberg delatus, atque in medio ecclesiae 1075.
sepultus est. Ubi cottidie per eius interventum fideliter postulantibus multa praestantur divinae opitulationis beneficia.

1076. Rex nativitatem Domini Goslariae cele- 1076.
bravit. Cumque eo omnes regni principes evocasset, ut de principibus Saxoniae, qui in dedicionem venerant, communi consilio deliberaretur, praeter ducem Boemicum pauci admodum venerunt. Ab ipsis tamen qui venerant iusiurandum exegit et accepit, ut non alium post eum quam filium eius, tenerum adhuc infantulum, regem sibi eligerent. Ibi Otto, dux quondam Baioariae, datis pro se duobus filiis suis obsidibus, dedicione absolutus est; nec solum in gratiam, sed in tantam quoque familiaritatem receptus est a rege, ut omnia deinceps consilia, tam de privata quam de re publica, ceteris auriculariis familiarius cum eo communicaret. Ceterorum qui se dediderant nec mentio habita est.

Coloniensis etiam clerus et populus ad eligendum sibi antistitem frequens confluxerat. Quibus rex Hildolfum quendam, Goslariensem canonicum, offerebat, atque ut eligerent dedita opera insistebat. Illi contra summa ope nitebantur, obicientes, quod homo statura pusillus, vultu despicabilis, genere obscurus, nec animi nec corporis virtutibus quicquam tanto sacerdotio dignum praetenderet. Unde indignitate rei tanta in eum concitata sunt omnium qui in curte regia erant odia, ut, sicubi in publico apparuisset, omnes eum tamquam aliquod antiquitatis monstrum inconditis clamoribus et canticis perurgerent, lapidesque in eum et pulverem vel quodcumque aliud furentibus casus obtulisset iactarent. Sed rex recolens Annonis archiepiscopi constantiam et invictum adversum omnes nefarios suos conatus spiritum, consulto talem ei successorem ordinari satagebat, cuius facilitate ad omnia quae

1076. vellet pro libito suo abuti posset. Cumque diu multumque conatus, nulla ratione ut eligeretur obtinere potuisset, Colonienses infecto negocio in sua remisit, iterumque media quadragesima rectius, si fieri posset, consultos praesto esse praecepit; contestatus quam sancte, se vivo aut nullum eos aut hunc habituros esse pontificem.

Ian. Aderant praeterea Hildebrandi papae legati, denunciantes regi, ut secunda feria secundae ebdomadae in quadragesima ad sinodum Romae occurreret, de criminibus quae obicerentur causam dicturus; alioquin sciret, se absque omni procrastinatione eodem die de corpore sanctae ecclesiae apostolico anathemate abscidendum esse. Quae legatio regem vehementer permovit; statimque abiectis cum gravi contumelia legatis, omnes qui in regno suo essent episcopos et abbates, Wormaciae dominica septuagesimae convenire praecepit, tractare cum eis volens, ad deponendum Romanum pontificem si qua sibi via, si qua ratio pateret; in hoc cardine totam verti ratus salutem suam et regni stabilitatem, si is non esset episcopus.

Ipso tempore contigit, papam per immissionem satanae gravissima pulsari adversitate. Quidam urbis praefectus Romanae, Quintius nomine, et generis claritate et opum gloria eminens, valde in tota Italia multa in possessionibus Romanae ecclesiae praeter leges faciebat. Perlata ad papam querimonia, cum eum saepius modeste corriperet, nec quicquam proficeret secreta correptio, tandem excommunicavit eum, arbitratus, hoc saltem modo improbitatem eius coercendam fore. Hinc ille maiori dementia efferatus, ipsa nocte natalis Domini cum armatis inopinato irruit in ecclesiam, in qua papa, vestimentis pontificalibus indutus, sacro altari astabat missarum solemnia celebrans, iniectaque — quod dictu quoque nefas est — in capillos eius

manu, multis contumeliis affectum de ecclesia pro- 1076.
traxit, et priusquam, vulgato per civitatem rumore, populus frequens auxilio concurreret, in domum quandam munitissimam abripuit. Fama tam atrocis facti totam ilico replevit urbem. Undique ad arma conclamatur. Divites et pauperes, nobiles et ignobiles, uno omnes animo accurrunt, atque in ipso statim orientis diei crepusculo domum Quintii oppugnare summa vi aggrediuntur; et nisi ille, mali quod imminebat haut improvidus, papam dimittere maturasset, domum ipsam, peremptis omnibus qui in ea erant, a fundamento evertissent. Papa interveniente, concitatae multitudinis furor vix et aegre compressus est. Romani quod factum fuerat graviter nimis et indigne ferentes, omnia quae Quintii erant, tam intra muros quam extra, ferro et igne demoliti sunt. Nec minus ille militaris audaciae facinora contra faciebat, succendens et evertens omnia quae poterat de possessionibus Romanae ecclesiae. Ita per multos dies non sine magno et harum et illarum partium dispendio simultas haec trahebatur.

Rex statuta die venit Wormaciam; venerunt Ian. 24.
etiam episcopi et abbates amplissimo numero. Commode quoque conficiendis tantis rebus intervenit quidam ex cardinalibus Romanis Hugo cognomento Blancus, quem ante paucos dies propter ineptiam eius et mores inconditos papa de statione sua amoverat, deferens secum de vita et institutione papae scenicis figmentis consimilem tragediam: scilicet unde oriundus, qualiter ab ineunte aetate conversatus, quam perverso ordine sedem apostolicam occupaverit, quae ante episcopatum, quae post acceptum episcopatum memoratu quoque incredibilia flagitia commiserit. Huius auctoritatem, tamquam divinitus sibi destinatam, gratissime amplexati et promptissime secuti, sententiam promulgarunt, quod

1076. papa esse non possit, nec ullam iuxta privilegium Romanae sedis ligandi aut solvendi potestatem habeat vel aliquando habuerit, qui tantis vitam probris ac criminibus commaculaverit. Cumque ceteri omnes dampnationi eius nihil haesitantes subscriberent, Adalbero Wirciburgensis episcopus et Herimannus Mettensis episcopus aliquamdiu restiterunt; dicentes, incongruum valde et contra canonum scita esse, ut episcopus aliquis absens, absque generali concilio, sine legitimis et idoneis accusatoribus et testibus, necdum probatis criminibus quae obicerentur, condempnaretur; nedum Romanus pontifex, adversus quem nec episcopi nec archiepiscopi cuiusquam recipienda sit accusatio. Sed Wilhelmus Traiectensis episcopus, qui causam regis pertinacius tuebatur, vehementer imminebat, ut aut cum ceteris in dampnationem papae subscriberent, aut regi, cui sub iureiurando fidem spopondissent, protinus renunciarent. Is eo tempore regi admodum carus acceptusque erat, eique rex omnium quae privatim vel publice agenda erant post se ordinationem delegaverat, vir secularibus litteris adprime eruditus, sed fastu nimio inflatus, vix se ipse ferebat. Igitur ex nomine omnium qui convenerant episcoporum et abbatum plenae contumeliarum litterae [1] Romam destinantur, quibus denuncietur Romano pontifici, ut pontificatu, quem contra ecclesiasticas leges usurpasset, sese abdicet, sciatque, post eam diem quicquid agat, iubeat, decernat, irritum haberi.

Legati, ut iussum fuerat, summo conatu iter
Febr. 12. accelerantes, pridie quam sinodus indicta celebraretur, Romam ingressi, litteras tradunt. Tunc ceteram legationem, sicut in mandatis habebant, verbo non minus contumelioso quam scripto exequuntur.
Febr. 14. Papa nihil permotus atrocitate nuncii, postera die, cum clerus et populus ad sinodum frequens con-

1) Mon. Legg. II, 44.

fluxisset, in auribus omnium litteras recitari fecit, 1076.
et sic cunctis qui convenerant episcopis id fieri decernentibus, regem excommunicavit, et cum eo archiepiscopum Mogontinum Sigefridum, episcopum Traiectensem Willihelmum, episcopum Babenbergensem Ruotbertum; ceteris, qui conspirationis huius participes extiterant, diem statuit, qua nisi Romae praesentati causam dicerent novae huius et inusitatae contra sedem apostolicam rebellionis, similem ceteris excommunicationis sententiam sortirentur. Porro Ottonem Ratisponensem episcopum, et Ottonem Constantiensem episcopum, et Burchardum Losannensem episcopum, Eberhardum comitem, Oudalricum et alios nonnullos, quibus rex potissimum consiliariis utebatur, iam pridem excommunicaverat.

Gozilo dux Lutheringorum, cum esset in confinio Lotharingiae et Flandriae in civitate quae dicitur Antwerpha, occisus est per insidias, ut putabatur, Ruoberti Flandrensis comitis. Cum enim quadam nocte, quiescentibus omnibus, ad necessitatem naturae secessisset, appositus extra domum spiculator confodit eum per secreta natium, relictoque in vulnere ferro, concitus aufugit. Vix deinceps septem diebus accepto vulneri superstes, 4. Kalendas Febr. 26.
Martii vita decessit, atque Verdunis iuxta patrem sepultus est; magnum regni Teutonici robur ac momentum, quoniam, ut saepe iam dictum est, licet staturae pusillitate atque gibbo despicabilis videretur, opum tamen gloria et fortissimorum militum copia, prudentiae quoque maturitate, postremo tocius vitae temperantia, longe ceteris principibus supereminebat.

Rex, finito in Wormacia colloquio, concitus Gos- Mart.
lariam rediit, ibique iram suam, qua multo iam tempore in Saxones anxie aestuaverat, omni crudelitate explebat. Principes Saxoniae, qui in dedi-

1076. cionem venerant, in ultimas regni partes relegabat; bona eorum suis fautoribus pro libito suo diripienda permittebat; eos qui necdum dediti fuerant acerrimis in dies edictis ad dedicionem urgebat, et nisi quantocius dederentur, ferro et igne infestari et longius natali solo effugari, comminabatur. Tum omnia castella, quae superiori anno dirui iusserat, summo nisu, summo provincialium labore et aerumna instaurabat. Nova quoque in omnibus per Saxoniam montibus et collibus, qui modo ad arcendam vim paululum quid commoditatis habere videbantur, extruebat; illis etiam, quae deditis Saxonibus in ius eius venerant, praesidium imponebat; et multiplicata sunt mala, calamitas et vastitas per universam Saxoniam et Thuringiam supra omnem retro maiorum memoriam.

Mart. 6. Discessurus Goslaria, pridie Nonas Martii episcopatum Coloniensem, sicut a primis obstinato intenderat, Hildolfo dedit. Cleri Coloniensis tres tantum, militum etiam paucissimi aderant; ceteros, ne ad suffragia ferenda occurrerent, indignitas detinuerat; ipsos qui occurrerant vix contemptim et summis, ut dici solet, labiis, super electione eius consuluit, risui prorsus ac ludibrio habendos, si non protinus acclamassent. Et ne quis forte adversus eum tumultus seditione vulgi per dilationem consecrationis concitaretur, statim Coloniam profectus, consecrari eum fecit ab Willihelmo Traiectensi episcopo, cuius consobrino episcopatum Poderbrunnensem, ne qua per eum mora ordinationi eius fieret, promittebat.

Mart. 27. Pascha Traiecti celebravit, ibique ducatum Lotharingiae filio suo Counrado, marcham vero quae dicitur Antwerpha Gotefrido, consobrino Gozelonis ducis, filio Eustachii comitis, impigro et ad rem militarem acerrimo adolescenti, tradidit.

Ipso tempore Ruodolfus dux Suevorum, Welf

dux Baioariorum, Berhtoldus dux Carentinorum, 1076. Apr.
Adalbero episcopus Wirciburgensis, Herimannus episcopus Mettensis et alii plerique principes convenientes in unum, consilia conferebant, in tantis calamitatibus, quibus res publica vexabatur, quid facto opus esset; regem post bellum Saxonicum eundem permanere qui fuerat; nihil eum de levitate, de crudelitate, de pessimorum hominum convictu ac familiaritate mutasse; ad hoc tantum tam insignem suam adversum Saxones victoriam profecisse, ut ille sui omnium sanguinis ius potestatemque acciperet, et ad perniciem bonorum omnium et ad omne quod animo concepisset flagitium impunita libertate grassaretur; nihil sibi deinceps spei, nihil praesidii reliquum fore, si forte, ut sunt humana, eum offendissent, cum in dediticios contra iusiurandum, contra fidem principum, tam foeda, tam crudelia exercuisset. Haec causa non solum ipsos, sed et cunctos regni principes vehementer permoverat, et eos potissimum, quorum consilio principes Saxoniae se in periculum dederant. Facta est igitur conspiratio non modica, et magis ac magis in dies roboratur, ea re maxime omnibus ausum ad fiduciam praebente, quod excommunicatum esse regem a Romano pontifice frequentes ab Italia nuncii cottidie deferebant. His animatus Mettensis episcopus et alii plerique, nonnullos ex principibus Saxoniae, quos a rege in custodia habendos susceperant, inscio rege in sua liberos redire permiserunt.

Willehelmus Traiectensis episcopus causam regis, ut supra dictum est, contra bonum et aequum obstinato tuebatur, et studio partium regis multa in iniuriam Romani pontificis omnibus pene diebus solemnibus inter missarum solemnia rabido ore declamabat; periurum eum, adulterum et pseudoapostolum appellans, et tam a se quam a ceteris

1076. episcopis saepenumero excommunicatum pronuncians. Is, brevi posteaquam rex exactis paschalibus feriis Traiecto discesserat, repente gravissima aegritudine correptus est. Cumque per acerrimos cruciatus animae ac corporis urgeretur, miserabili eiulatu coram omnibus qui aderant vociferabatur, iusto Dei iudicio se et praesentem vitam amisisse et aeternam, quod regi ad omnia quae perperam intendisset operam suam summo annisu praebuisset, atque in spem gratiae eius Romano pontifici, sanctissimo et apostolicarum virtutum viro, graves contumelias, sciens et prudens innocenti, irrogasset. In hanc
April. 28. vocem, ut asserunt, sine communione, sine ulla satisfactione expiravit. Successit ei in episcopatum Counradus, Mogontini archiepiscopi camerarius. Poderbrunnensem vero episcopatum Boppo Babenbergensis praepositus obtinuit; cuius potissimum factione et studio Herimannus Babenbergensis episcopus episcopatu deiectus fuerat.

Ruopertus, abbas quondam Augiensis, monasterium quoddam in Alsatiae partibus[1], cui Gengebach nomen est, a Babenbergensi episcopo susceperat gubernandum. Ubi dum pro consuetudine sua lucris temporalibus immoderatius insudaret, paupertatem loci industria sua evincere satagens, occisus est cum alio haut desperatae indolis monacho adolescente, qui eum de Babenbergensi monasterio secutus fuerat, a servitoribus supradicti monasterii, contra quos possessiones monasterii et ius suum, progressus ipse ad vim arcendam, defendere volebat.

Saxones, deportatis in exilium principibus suis, taedio et moerore tabescebant, nec calamitatis ullum usquam patebat effugium. Amici regis per montes et colles dispersi, cervicibus imminebant, nec eos ut antea conventus facere, consilia conferre, aut ullam recuperandae salutis viam temptare sinebant.

1) Gengenbach, in magno-ducatu Badensi.

Insuper cottidie ex agris et villis praedas agebant, 1076.
tributa regioni difficillima imponebant, castella sua summo provincialium labore et impensis communiebant, et graves prorsus atque inexplicabiles pristinae rebellionis poenas exigebant. Erant duo cuiusdam Geronis comitis filii, satis quidem edito loco nati, sed propter inopiam rei familiaris inter principes Saxoniae nullius nominis vel momenti. Hi tempore dedicionis ultra Albim fluvium refugerant, ibique rei eventum praestolabantur, facile a rege propter obscuritatem nominis vel ignorati vel contempti. Cumque viderent mala quae fiebant, non aliud scilicet actum dedicione principum, quam proditam plane esse libertatem patriae, totamque gentem Saxonum, quo rex semper intenderat, in servitutem atque sub iugum redactam; quamvis patriis finibus extorres, quamvis munitionibus amissis, perdito patrimonio, rerum omnium inopes remansissent, gaudebant tamen admodum, quod cum ceteris Saxoniae principibus in tempestuosum illud dedicionis naufragium non incidissent. Cum urgeret penuria, contractis ex sui similium numero aliquantis copiis, rapto sibi victum quaerere coeperunt. Plerumque etiam, ubi oportunitas accidisset, regis exactoribus resistere et iniurias manu propulsare temptabant. Cumque eis semel et secundo res prospere cessissent, milites principum qui relegati fuerant, ingenui quoque omnes qui necdum dediti fuerant, quique extrema omnia quam fidem regis ultra experiri malebant, catervatim ad eos confluebant; et facta est intra dies paucos permaxima multitudo, ita ut iam non ad insidias modo et clandestinas latrocinantium more excursiones, sed ad apertam vim et publicas congressiones pares se hostibus arbitrarentur. Praeterea provinciales, quibus inter ultimas desperationis tenebras lux aliqua salutis et consolationis caelitus emicuerat, omnes

1076. promptissimo animo socias manus communemque operam publicis negociis pollicentur; satius iudicantes, pro patria, pro liberis, pro coniugibus, honesta morte perfungi, quam inter tantas tribulationes omni morte tristiorem vitam agere.

Apr. Inter haec rediens Herimannus, patruus Magni ducis, et alii plerique ex principibus dediticiis, quos, ut praedictum est, inconsulto rege indulgentia eorum a quibus tenebantur dedicione absolverat, inopinatum cunctis gaudium praestiterunt, atque omnem, si quis adhuc mentibus resederat, scrupulum ademerunt. Tanta siquidem tamque inopinata rerum prosperitas evidens cunctis erat documentum respicientis eos misericordiae Dei. Igitur armata iuventute Saxoniam peragrantes, castella, quibus rex praesidium imposuerat, alia dedicione, alia militari manu brevi omnia receperunt; eos qui intus erant, direptis spoliis, incolomes dimiserunt, accepto ab eis sacramento, quod ulterius in Saxoniam hostiliter non venirent. Amicos regis omnes, praeterea quicumque communibus negociis operam suam spondere noluissent, dissipatis omnibus quae habebant, procul Saxonia effugarunt; et directa est salus in manibus eorum ad recuperationem libertatis pristinae.

Solus adhuc Otto, dux quondam Baioariae, in castello Hartesburg residebat. Huic rex per totam Saxoniam vices suas et publicarum rerum procurationem delegaverat; dato insuper negocio, ut castellum Hartesburg et aliud in monte qui dicitur Lapideus[1], qui proximus Goslariae imminet, summa ope exstrueret. Ad hunc legatos dirigunt, mandantes, ut omisso opere quod ad eversionem gentis suae immemor liberatatis extruere aggressus sit, consilium pocius perquirat ad ereptionem principum, quibus ipse ut se dederent vehementissimus auctor

1) Steinberg.

fuerit; iam dudum opinionem indubiam multorum mentibus insedisse, quod idcirco dedicionem ceteris tantopere suaserit, ut eorum sanguine regis sibi animum deplacaret et communi exitio suam ipse salutem mercaretur; hoc nunc evidentibus indiciis elucere, cum illis in ultimas partes terrarum deportatis, ipse proditionis suae mercedem a rege tocius Saxoniae principatum acceperit, et regiae crudelitatis carnifex atque omnium quae ferociter rex meditetur ferocior administer existat; bene igitur famae et honori suo consulat, si tantae infamiae maculam claro aliquo erga patriam suam beneficio purgare conetur, et genti suae, patriam libertatemque armis recuperare cupienti, auxilio concurrat; postremo, si monitis ultro non assentiatur, se procul dubio vim adhibituros, et patriae proditorem, communium castrorum desertorem, ut dignus sit, eversis omnibus quae eius sint, procul Saxonia expulsuros. Ad haec ille obnixe eos per Deum obtestabatur, ut mitius pacatiusque agerent; quae pro communi commodo moliantur, ratione quam temeritate melius procedere; se protinus missurum et regi modis omnibus suasurum, ut principes dedicione absolvat, castella, quae metu rebellionis pristinae extruxerit, diruat, genti Saxonum libertatem, leges ac iura maiorum, quae per vim erepta totiens armis repetiverint, restituat; si consilio adquiescat, gravis atque ancipitis belli necessitate sine sanguine liberatam esse Saxoniam; sin autem, se nec indulti honoris amore nec mortis metu nec iurisiurandi religione inhiberi posse, ne communem patriae parentumque suorum causam usque ad extremum spiritum quanta possit virtute defendat, iuvet, tueatur. In haec verba legatos Saxonum dimisit, statimque suos ad regem, sicut pollicitus fuerat, destinavit, praesidio quoque ab utroque monte quem occupa-

1076. Apr.

1076. Apr. verat abducto, communem deinceps cum Saxonibus ac socialem vitam agebat.

Rex, de his quae acciderant in Saxonia gravi nuncio accepto, comperto etiam, quod ceteri principes, collatis per crebra conventicula consiliis, defectionem meditarentur, hinc ira, hinc sollicitudine in diversa raptatus, cui primum morbo mederetur, anxius ambigebat. Sed quo ira impellebat inclinatior, ad oppugnandam Mettensem urbem exercitum admovere cogitabat, et ab episcopo loci, quod creditos custodiae suae principes se inconsulto dimisisset, vindictam expetere. Sed contra reputans, turbata re publica, dubia fide principum, exhausto superioribus bellis milite, extremae dementiae esse, arduum aliquid praecipitanter attemptare, impetum animi ab temeritate ad pacatiora consilia revocavit. Missis igitur circumquaque nunciis, omnes regni principes in pentecosten Wormaciae sibi occurrere iussit, quid facto opus esset, communi consilio, ut
Mai. 15. praetendebat, deliberaturus. Statuta die ceteris amplo satis numero occurrentibus, nullus aderat supradictorum ducum, a quibus rei publicae periculum timebatur, et quorum potissimum auctoritate, si res tranquillae essent, summam publicorum negociorum disponi oportuerat. Ita conventus ille principum, cassata voluntate regis, nullum habuit
Iun. 29. effectum. Iterum in natale sancti Petri apostoli Mogontiae eos adesse, addita iam edicto obnixa supplicatione, precepit. Sed ne tunc quidem quisquam eorum vel supplicantem adtendit vel praecipientem, omnibus plane ad rebellionis studium immobiliter obstinatis. Ipsi qui convenerant, foeda simultate a se invicem dissidebant. Iam enim solutus carcere suo satanas non solum corporali sed et spirituali armatura obpugnabat pacem ecclesiasticam, et quorum corpora iugulabat, animas quoque, ne in aeternum viverent, extinguere satagebat.

Uoto episcopus Treverensis, Roma nuper reversus, communicare nolebat episcopo Mogontino, episcopo Coloniensi et aliis quam pluribus, qui apud regem prae ceteris assidui erant et quorum rex omnia faciebat consilio; obtendens, et eos et ipsum regem excommunicatos esse a Romano pontifice; sibi tamen, quod ipsum vix summis precibus extorserit, indultam esse colloquendi tantum regis licentiam; nulla praeter haec in cibo, in potu, in oratione vel in ceteris omnibus communione eius permissa. Huius auctoritate animati complures alii, quorum et in Deum fides purior et ad dignitatem rei publicae sententia potior, paulatim se palatio subtrahebant, ne videlicet supradictorum communione macularentur; et ad regem, licet crebris iussionibus evocati, redire nolebant, satius iudicantes, regem quam Deum offendere, corporis quam animae dispendium incidere. Illi econtra irasci, fremere, insanire, minas et convicia in omnes passim iaculari; iniustam et idcirco nihili aestimandam esse Romani pontificis sententiam, qui se nec canonice ad synodum evocatos, nec canonice discussos, nec obiecti criminis iuxta scita canonum convictos vel confessos, praecipiti furore potius quam ratione excommunicasset; episcopum Treverensem et ceteros, qui cum eo ad evertendum rei publicae statum iam pridem conspirassent, aliorsum intendere quam loquerentur, nec tam apostolicae sedi auctoritatem deferre, quam ut dignitatem regiam subruant occasionem quaerere, et inveterata adversus regem odia novo religionis vocabulo palliare; eum recte honori suo prospicere, si in hostes suos gladium, quem iuxta apostoli vocem[1] ad vindictam malorum acceperit, maturius distringat, et contemptis inanium occasionum latibulis, manifestos regni insidiatores poena quam mereantur afficiat. Nec difficile fuit,

1076. Iun.

1) Rom. 13, 4.

1076. Iun. ingenium regis, per se atrox et implacabile, in iram excitare.

Sed cum videret, sub obtentu religionis principes a se paulatim deficere, et destituto iam auxiliis imperio, vanam esse comminationem, quae vim facere non posset quibus comminaretur; ratus — id quod tempus exigebat — utilitati magis quam iracundiae consulendum, iterum atque iterum aversos principum animos blandis legationibus mitigare temptabat. Nec tamen, quod dictu mirum sit, tanta hac rerum asperitate, tanta ingruentium periculorum mole evinci poterat, ut, unde potissimum haec flamma invidiae et odii adversum eum exarserat, principes Saxoniae dedicione absolveret. Quin immo, conterritus recenti exemplo eorum qui plerosque ex ipsis se inconsulto dimiserant, residuis, qui adhuc in custodia tenebantur, omnem adhiberi diligentiam iubebat, ne elaberentur. Ideoque saepius his quibus eos servandos crediderat mandabat, ut memores beneficiorum suorum, memores iurisiurandi quo sibi fidem suam firmassent, traditos custodiae suae intemerata fide, donec reposcerentur, servarent, nec aliorum principum foedissimo corrumperentur exemplo, qui, dimissis suo iniussu dediticiis, dum privatas suas iniurias in regem ulcisci vellent, cladem maximam et maculam multis seculis non abolendam rei publicae intulissent.

Et omnibus quidem infensus, omnium, ut videbatur, sanguinis avidus erat. Praecipue tamen episcopi Halberstadensis, quem, tamquam tocius Saxonicae rebellionis principem et omnium quae secus acciderant fomitem atque incentivum, inexorabili odio insectabatur; et nisi pontificalis nominis reverentia et fides principum, quae in dedicione intercesserat, obstarent, vitam eius per omnes cruciatus extorsisset. Hunc Ruoperto Babenbergensi episcopo servandum crediderat, velut praeter ceteros fami-

liares suos immitis ac ferocis ingenii viro et erga 1076. se in adversis rebus spectatae saepe fidei. Sed Iun. postquam, inclinatis ad defensionem principibus, iterum novis rem publicam tempestatibus quati aspexit, quamvis custodis diligentiae non diffideret, veritus tamen, ne forte, subrepente per hanc moram negligentia, aliquid in eo vis vel fraus hostilis operaretur, ad palatium eum evocavit, et ibi nunc inter camerarios suos, nunc inter cocos et coquinarum spurcitiis indignissimo loco habitum, sub omni diligentia custodiri fecit, donec tam feralibus odiis competens exilium excogitaret. Erat ipso tempore apud regem soror eius, uxor Salomonis regis Ungariorum, quam maritus regno expulsus, dum in armis et procinctu esset, nusquam tutius quam apud fratrem manere iudicaverat, donec, recuperato, si fieri posset, regno, in iocunditate perfrui coniugio liceret. Cumque post multum iam tempus ad maritum, in finibus Ungariae commorantem, redire pararet, rex oportunam eam arbitratus quae crudelitatis huius munere fungeretur, rogavit eam, ut episcopum Halberstadensem secum abduceret atque in locum, ex quo nulla ei deinceps in regnum Teutonicum redeundi copia fieret, deportari faceret. Annuit illa petenti, et navi impositum cum hominibus suis praemisit, ipsa paucis post diebus, cum profectioni suae necessaria ordinasset, insecutura praecedentem. Habebat idem episcopus militem quendam, Oudalricum nomine, multis in Baioaria possessionibus praedivitem, regi quoque adprime carum et acceptum. Is ubi advertit mala quae episcopo parabantur, motus miseratione atque ipsa humanarum rerum consideratione, quod tantus ac talis vir, ingens columna et firmamentum rei publicae nisi regis temeritas divina atque humana omnia confudisset, tam pessimo nunc exemplo periturus foret: accessit ad eum paulo antequam navigare

1076. inciperet, et quae in eum rex decrevisset per ordinem
Iun. exposuit; actum esse de salute eius, nisi propicia divinitas, quae sola iam posset, periclitanti succurreret. Edocet praeterea, possessiones suas et castellum munitissimum haut procul ab littoribus Danubii fluminis abesse, monetque, ut, dum ad ea loca navigans pervenisset, rogaret saepius eos cum quibus navigaret, quatenus applicarent et sibi paululum in terram progrediendi facultatem facerent, obtenta vel refrigerandi vel alius cuiusvis necessitatis occasione, quae modo tali artificio idonee patrocinaretur; se memorem fidei qua ei obnoxius sit, omnia quae possit pro virili portione facturum, et si quam ereptionis eius viam Deus ostendat, temptaturum. Fecit ille ut edoctus fuerat; atque ubi ad praedicta loca propinquare coepit, simulata mala valitudine, quae sibi ex assidua navigatione corpus affecisset insolitum, et nisi mature consuleretur, extremam perniciem allatura foret languenti: facile obtinuit apud nautas, qui pontificalis nominis intuitu magnam humanitatem ei praestabant, ut quotiens vellet applicarent et ei egrediendi atque in terra, prout libitum erat, recreandi corporis copiam facerent. Longinqua regio, custodum multitudo, debilitas languentis omnem metum, omnem fugae vel insidiarum suspicionem ademerant. Egrediebatur saepius et regrediebatur, circumspiciens undique et omnia diligenti obtutu perlustrans; nullum usquam promissae salutis indicium, nulla spes elucebat.
Iun. 24. Forte beati Iohannis baptistae nativitas occurrerat; et mane, dum praeterlaberentur, conspicatus contiguam littori ecclesiam, rogavit, ut appulsa navi, ad celebranda tam sacratissimo die missarum solemnia ad ecclesiam procederent. Assentientibus illis, ingressus ecclesiam, salutarem Deo hostiam offerre, sacerdotalibus, ut solemne est, infulis indutus, coepit. Cui rei intentis omnibus, supradictus

Oudalricus, recte per exploratorum diligentiam 1076.
capta loci oportunitate, repente armata multitu- Iun.
dine ecclesiam circumdedit; ingressusque modeste, interim dissimulato propter quod venerat negocio, consummationem sacri ministerii tacitus tranquillusque praestolabatur. Quo expleto, suos quantocius ad navim convolare et omnia quae episcopi sint efferri iubet. Ipse fortissimorum iuvenum agmine stipatus, procedentem ab ecclesia episcopum salutat, osculum porrigit, equum, quem evectioni eius optimum aptaverat, ocius conscendere iubet. Stupentibus qui episcopum abduxerant, quid hoc rei esset, et post irritas ratiocinationes ad arma concurrentibus, iubet, ut, si vitae ac saluti suae consultum velint, quieti maneant, arma ponant, naves pacatis animis repetant; gratum habentes, quod commissi in tantum pontificem piaculi poenas non exigantur; si verbis inanibus, si motibus incompositis lacessere pergant, facile gladios procacitati modum facturos; episcopum episcopalis ministerii munia ecclesiae Halberstadensi, cui ordinatus sit episcopus, rectius praestare quam ipsis. Illi cum numero et virtute impares essent, temerarium arbitrati rem certamini committere, tristi confectoque animo ad naves redierunt. Episcopus in castellum quod haut longe aberat concessit. Ibique paucis diebus commoratus, donec absumpta novitate studia conquiescerent omnium, si qui forte redituro insidiabantur: tandem assumpto laico habitu, quo falleret occursantes, in Saxoniam contendit, et desperantibus iam reditum eius Saxonibus repente, tamquam ab inferis vivus emergens, restitutus est.

Rex ubi gestae rei nuncium accepit, graviter et iniquo nimis animo ferebat, tantos conatus suos in irritum cessisse, praereptam sibi tantarum contumeliarum vindictam, redditum cum impunitate hostibus virum, in quo tocius Saxonici belli summa et

1076. cardo verteretur. Nec dubitare poterat, paululum Iul. iam sopitos ignes Saxonici furoris hoc incentore ilico suscitandos et propediem in immensum conflagraturos, atque eo infestius id acturum, quo se meminisset post dedicionem nullam in rege clementiam, nullam expertum fuisse humanitatem. Verebatur praeterea, ne simili modo ceteri quoque elaberentur dediticii, et sibi tam insignis victoriae, tam operosae dedicionis fructus deperiret, assecutis eis se invito libertatem. Omnia consideranti placuit tandem alia deinceps grassari via; et Saxones, quos extranei totiens temptatos non vicerant, suis iam armis, suis parat expugnare viribus; sapienti certe usus consilio, quoniam constet, omne regnum nulla vi, nulla clade citius quam domestica atque intestina simultate labefactatum corruere. Episcopum Magadaburgensem, episcopum Mersebiurgensem, episcopum Misenensem, Magnum ducem, Fridericum palatinum comitem, praeterea omnes Saxoniae et Thuringiae principes, qui adhuc in dedicione tenebantur, ab exilio revocari iubet, et clementer accersitis ait, se, cum iuxta palatinas leges extremo in eos supplicio animadvertere possit et hoc iure faciat gravibus saepe ab eis contumeliis lacessitus, tamen memorem generis eorum, memorem virtutis, quae rei publicae et honori esse possit et munimento, tam atrocis facti veniam dare, et quod amplius sit, non aliud ab eis quaerere redemptionis suae precium, quam ut sibi deinceps in dubiis rebus fideles ac devoti maneant auxiliumque praestent ad componendum regni statum et compescendos homines factiosos, eos potissimum, qui gentem Saxonicam simplicem et malarum artium nesciam intestinis cottidie dissensionibus inquietent; si id faciant nec ulla ut prius levitate fidem permutent, se primos in amicis habiturum, et cum se oportunitas praebuerit, beneficiis, prout

regiam munificentiam deceat, honoraturum. Illi, 1076.
etsi eum haec ficta loqui scirent et necessitate ma- Iul.
gis quam pietate genuinum animi rigorem laxasse, tamen impunitatis amore libenter amplexantur oblata, promittunt quicquid iubet, promissa repetito saepius sacramento roborant, et accepto commeatu, in sua singuli cum gaudio revertuntur.

Rex, ut supra dictum est, commonitus ab Ottone duce quondam Baioariae, ut turbatis rebus in Saxonia mature consuleret, mandaverat ei, ut sibi certa die in Salefelt occurreret, quatenus communiter habita discussione, quid facto opus esset, deliberarent. Postmodum vero fretus his quos dedicione absolverat, quod eorum auxilio in Saxones, qui se laeserant, iram suam idonee ulcisci posset, consilium mutavit, et statuta die nuncios pro se in Salefelt duci Ottoni misit, qui ei dicerent, ut contractis quantiscumque posset copiis, sibi in marcha Misinensi concurreret; se per Boemiam ducto exercitu adventurum et filiis Geronis comitis, qui imperitam multitudinem male auspicato ad arma concitassent, si Deus vota prosperaret, redditurum quod mererentur. Principibus quoque Saxoniae et Thuringiae, quos patriae nuper remiserat, eadem mandat, obsecrans, ut praestitae sibi indulgentiae gratiam referentes, cunctos quos valeant ab hominum perditorum societate dehortentur, et ipsi ad ferenda publicis negociis auxilia designato die et loco armati instructique praesto assint. Ipse, ut instituerat, paucissimos secum assumens Teutonici exercitus milites, ceteris omnino quid moliretur ignorantibus, in Boemiam contendit; ibique iuncto sibi duce ac milite Boemico, repente plus quam tanto operi expediret, fidens nescio an negligens, in marcham Misinensem se infudit; videlicet vana spe elusus, quod ducis Ottonis industria et ceterorum, quos beneficio suo devinctos sibi gloriabatur, omnem

1076. Iul. rebus moram, omnem conficiendo negocio difficultatem ademptura foret. Sed dux Otto, sciens genti Saxonum iustas esse causas rebellionis, id multo iam tempore apud regem crebris legationibus egerat, ut belli seminarium irarumque causas amoveret, leges ac iura sub Saxonibus rata manere sineret, aequitate pocius quam armis tumultuantes compesceret, et tantos labores, tantum, qui praelio fundendus esset, sanguinem lucratus, sine difficultate in perpetuum opulentissimae gentis servitio frueretur; hanc regis ac tiranni esse distantiam, quod hic vi atque crudelitate obedientiam extorqueat ab invitis, ille legibus ac more maiorum moderetur subiectis praecipiatque facienda. Verum ille homo in imperio natus et nutritus, ut tantos natales, tantos prosapiae fasces ac titulos decebat, regium in omnibus semper adversis animum gerebat, mori quam vinci malebat. Inexpiabilis ignominiae maculam putabat, impune iniuriam accepisse, et econtra summum decus et vitae precio comparandum aestimabat, nihil quod secus accidisset inultum praeterisse. Ad hoc homines sibi asciverat, talium rerum artifices, mediocri quidem loco natos sed consilio ac manu promptissimos, qui, secundum quod propheta[1] dicit, loquebantur ei placentia et divinabant ei errores, et aegrotum animum et per se affinem iracundiae ac temeritati adulationibus suis, tamquam subposita face, in omne quod libuerat inflammabant; ideoque, ut opera sua magis illi foret necessaria, perpetuis rem publicam tempestatibus vexari quam maxime satagebant. His pessimis usus consultoribus, principes regni recta suadentes plurimum aversabatur, nec eos ad consilium suum, nisi forte inexplicabilis necessitas incidisset, admittebat; quin immo auctoritatem eorum, si copia fieret, opprimi ac penitus oblitterari cupiebat,

1) Iesa. 30, 10.

ut in omne quod animus suggessisset effrenata 1076.
libertate grassanti nullus obsisteret, nemo obloque- Iul.
retur. Igitur dux Otto vehementer efferatus, quod contra consilium suum rex Saxoniam bello rursus impeteret, ait ad Epponem Citicensem episcopum, qui ei, ut dictum est, in Salefelt functus legatione regis occurrerat, se regi, quod honori eius, quod commodo rei publicae competeret, suggessisse; sed quoniam plus apud eum fidei sit ineptis assentatoribus quam sibi, plus spei ac fiduciae ponatur in milite Boemico quam in Teutonici exercitus robore, ad eum pertinere, quem coepta exitum sortiantur; se nec rebus bene gestis gloriam, nec, si aliter cesserint, ignominiam habiturum; praeterea nulla iam sacramenti, quo ei fidem dixerit, religione teneri, cum recta et utilia suadens non audiatur, insuper contra leges Dei, contra decus imperii, contra salutem animae suae ad effundendum sanguinem innocentem gentili ritu arma sumere iubeatur; proinde omni periurio absolutum, libere deinceps causam gentis suae, quae iusta sit, quantum valeat armis et opibus asserturum. Eadem protestabantur ceteri quoque principes tam Saxoniae quam Thuringiae. Qui etiamsi cupidissime vellent, nullum petenti praestare possent auxilium, unanimiter scilicet detrectantibus militibus eorum infaustam contra patriam parentesque suos militiam. Iam enim non dubia fide, vacillantibus animis, ut prius cum inter spem et metum fluctuarent, sed unanimi sententia, obstinata contentione, ad rebellandum conspiraverant; neque callidis principum exhortationibus ut antea concitatum vulgus ad arma prosiluerant, sed omnes simul provinciales, non ductu auspicioque principum, sed privatis studiis, privatis impensis bellum gerere proposuerant; sibi dimicare, sibi, si Deus annuerit, vincere parati; nec aliud a quoquam militiae suae stipendium prae-

1076. Iul. stolantes, quam coniugum liberorumque suorum salutem, atque ut a cervicibus suis durissimae servitutis iugum excuterent. Ipsos denique principes, si obniti, si contrahiscere temptarent, dissipatis vel incensis omnibus quae eorum essent, procul patriis finibus expellere minabantur. Ad ultimum ea mente rem gerendam susceperant, ut vel vincerent obstinate vel morerentur. Ultima desperatio sic studia inflammaverat, quoniam certa superioribus annis documenta ceperant, nullam apud regem victis esse spem veniae, cum ferocitatem pectoris eius et inexorabile Saxonici nominis odium nec voluntaria dedicio principum nec tantus in Thuringia fusus sanguis restrinxisset.

Igitur ubi per Saxoniam rumor percrebruit, quod rex conterminam regni Saxonici marcham Misinensem ferro et igne depopularetur, ad arma conclamant; multa milia hominum brevi concurrunt, conserendi certaminis intolerabili fervent desiderio, obviam ire hostibus unanimi alacritate contendunt. Sed quoniam accelerando itineri turba frequentior, armis atque aliis impedimentis implicita, parum pro voto satagere valebat: filii Geronis comitis, assumptis secum septem milibus expeditorum equitum, summo nisu, ardentissima citius conficiendi negocii aviditate, in occursum properant. Quod si regem consequi et sic efferato milite, sic ferventibus studiis signa conferre contigisset, ut multorum ferebat opinio, tractum tot annis bellum Saxonicum facili compendio confectum fuisset, et regem cunctumque eius comitatum vel mors certissima vel ignominia difficile abolenda occupasset. Nam praeter exercitum Boemicum, qui nec ipse vel armis vel numero vel virtute tanto negocio se parem praestiterat, paucissimos secum habebat, quoniam supervacaneum arbitratus fuerat, Teutonicis militibus tam longinquae expeditionis laborem indicere,

cum speraret, ut dictum est, industria Ottonis ducis et aliorum quos dedicione gratis absolverat omnes Saxonum vires facile enervandas, et copias sibi maioribus etiam bellis sufficientes statuto die ac loco affuturas. Forte tum temporis, Deo misericorditer saluti regis prospiciente, fluvius Milda[1], qui utrumque exercitum medius dirimebat, effusis nuper imbribus vehementer intumuerat atque omnem transmeandi facultatem ademerat. Cuius rex inundatione commodissime pro se usus, non expectata decrescentium aquarum vicissitudine, in Boemiam se recepit, maturatoque per Baioariam reditu, moestus ac poenitens, quod tantos labores in vacuum expendisset, Wormaciam repedavit. Et quoniam digrediens duci Boemico marcham Misinensem, tam spectatae in arduis rebus fidei praemium, dederat, Ecbertus marchio, cuius eadem marcha erat, filius patruelis regis, puer longe adhuc infra militares annos, ubi primum decrescentibus aquis fluvius factus est transmeabilis, adiunctis sibi Saxonibus, Misinen perrexit, omniaque castella, quibus dux Boemicus praesidium imposuerat, admota militari manu recepit, suosque milites, qui deinceps contra omnem hostium irruptionem indefessi excubarent, imposuit; mirantibus cunctis, quod regem nec aetatis nec propinquitatis respectus ab hac iniuria revocasset. 1076.

Interea Ruodolfus dux Suevorum, Welf dux Baioariorum, Berhtoldus dux Carentinorum, Adalbero episcopus Wirciburgensis, Adalbertus episcopus Wormaciensis, et alii quos rei publicae calamitas movebat, in loco qui dicitur Ulma conventu habito, statuerunt, ut omnes, quicumque rei publicae consultum vellent, 17. Kalendas Novembris Triburiam convenirent, et variis cladibus, quibus permultos iam annos pax ecclesiastica turbabatur, tandem ali-

1) Mulde.

1076. quando malorum pertaesi, finem facerent. Hoc Sue-
Aug. Sept. viae, hoc Baioariae, hoc Saxoniae, hoc Luteringiae, hoc Franciae Teutonicae principibus denunciarunt, universosque in commune per Deum obtestabantur, ut omni excusatione relegata, cuncta privatae rei sollicitudine posthabita, hanc singuli communibus commodis vel extremam operam dependerent. Qua expectatione suspensis atque attonitis omnibus, episcopus Mogontinus et alii quam plures, qui eatenus partes regis vehementius tuebantur, ab eo defecerunt, et adiuncti supradictis principibus, ad meliorandum regni statum ardentissimo zelo exarserunt. Miro etiam atque inopinato rerum successu, ut quod moliebantur nullis iam retardaretur impedimentis, obsides, quibus nonnulli ex principibus superiore anno fidem suam apud regem obligaverant, repente his qui eos dederant sunt restituti. Duos ducis Ottonis filios, alterum rex ipse, alterum is qui a rege servandum susceperat, inscio rege, patri nec opinanti remisit.

Filius Uotonis marchionis et filius Adelae, derelictae Dedi marchionis, ambo tenerae aetatis et longe adhuc infra pubertatis annos pueruli, cum in munitione cuiusdam Everhardi ministri regis custodirentur, magnum quoddam et posterorum memoria dignum nobilissimae indolis documentum ediderunt. Iusserat rex eidem Everhardo, vel propter tanti generis claritatem vel propter aetatis infirmae compassionem, ut eos indulgentissime nutriret et, ne aut inerti otio aut iugis custodiae taedio tabescerent, sineret eos interdum cum aequalibus suis ludicris puerilibus exerceri. Hoc ipsum parentes, crebra custodibus munuscula destinantes, flagitabant. Fecit ille ut petebatur, et modo intra munitionem modo extra, adhibitis custodibus, prout libitum erat ludere patiebatur, nihil sinistrum in aetate simplici et fraudis nescia suspicatus. Inter-

dum etiam in nemus quod munitioni contiguum 1076. erat venatum pergens, impositos equis, cuius rei vixdum aetas patiens erat, secum ire permittebat, ut oppressas moerore ac taedio mentes hoc advocamento recrearent. Cum hoc saepius faceret, consuetudo fiduciam, fiducia custodibus securitatem pariebat, ut eis indulgentius in dies diligentis custodiae frena laxarent, et absumpta iam omni suspicione, quicquid voluissent etiam absque arbitris eos agere paterentur. Coeperunt igitur, ubicumque tempus et locum secretiorem nacti fuerant, sermones conserere, patriae parentumque recordari, peregrinationis molestias deplorare, et ut pro salute sua aliquid Deo auspice conarentur, mutuis se suasionibus incitare. Quadam ergo die, cum iuxta solitum praedictus Everhardus, secum assumptis eis, venatum exisset, et ad insectandam, quae casu occurrerat, feram omnes, ut fieri assolet, inconditis clamoribus, ferventissimis studiis discurrissent, pueruli ubi se solos adverterunt, custodem nullum, eos qui simul venatum processerant aliarum rerum immemores, soli quae agebatur venationi intentissimos: quantis possunt viribus, equis subdunt calcaria, per condensa silvarum, per abrupta montium, per concava vallium, periculi sui vel negligentes vel contemptores, dicto citius evolant; nec in certum aliquem locum, regionis ignari, cursum dirigunt, sed laxatis temere habenis, quocumque impetus equos ferebat, praecipites ruunt. Celeri cursu transmisso nemore ad Moenem perveniunt, piscatorem illic offendunt in scapha piscatoria capturis piscium incumbentem, evehi se Mogontiam petunt, clamides suas quibus vestiebantur, quoniam aliud in promptu non erat, evectionis precium offerunt. Ille vel precio allectus, vel miseratione periclitantium permotus — hoc enim ex trepidatione et cetero corporis gestu facile coniciebat — benigne in naviculam

1076. suscepit, et utensilibus quae in navicula erant adopertos, ne scilicet ab insequentibus agnoscerentur, Mogontiam, ut rogaverant, evexit. Equi eorum, transito amne, in ulteriore ripa, iuxta naviculam mirum in modum moderato gradu decurrebant, ita ut cum eunte navicula pariter irent, cum subsistente pariter subsisterent. Brutis pecoribus humanas inesse animas crederes. Ubi Mogontiam ventum est, receptis equis suis, in domum quandam ripae contiguam clanculo se immergunt, dominumque domus per Deum obtestantur, ne eos cuiquam prodat; se archiepiscopo Mogontino genere coniunctissimos esse, cui si incolumes intemerata fide restituat, tam ab ipso quam a ceteris parentibus suis, qui inter regni principes et opum et dignitatis speciali praerogativa emineant, digna meritis praemia relaturus sit. Nec multo post aderat Everhardus, fremens et stridens dentibus prae doloris impatientia, compertoque per veridicos indices, quo pueri divertissent, summa vi, summo conamine domum expugnare foresque infringere parabat, et nisi obsides regis mature redderentur, ignem tectis se iniecturum minabatur. Concurrit civitas ad spectaculum, et facta est pro studiis partium confusa et dissona aliud atque aliud clamantium turbarum vociferatio. Perlato ad episcopum Mogontinum tumultuantis civitatis nuncio, misit confestim cum armatis Conradum comitem de castello quod dicitur Liuzelenburg, qui tum forte apud episcopum praesens erat. Qui veniens Everhardum, improbe saevientem atque in omnes qui obsisterent nunc vi nunc comminatione grassantem, ab obpugnatione aedium cum contumelia repulit, susceptosque pueros episcopo praesentavit. Ille admodum gratulatus, quod causam principum, qui pro communi commodo arma sumere meditabantur, hac etiam parte impedimentorum liberasset, suis singulos parentibus cum

omni diligentia, ne quis scilicet insidiaretur abeunti- 1076.
bus, remisit.

Statuta die iuxta condictum Sueviae principes Oct.
et Saxoniae Triburiam convenerunt amplissimo nu- 16.
mero, obstinatis mentibus ad summovendum a negociis regni regem Heinricum, et alium in quem communis electio consensisset creandum. Aderant una legati apostolicae sedis, Sigehardus patriarcha Aquileiensis et Altmannus Pataviensis episcopus, vir apostolicae conversationis et magnarum in Christo virtutum, cui papa vices suas in dispositione ecclesiasticarum causarum delegaverat, et laici nonnulli, qui magnis opibus relictis ultro se ad privatam tenuemque vitam propter Deum contulerant, missi a Romano pontifice, ut palam omnibus per Gallias contestarentur, iustis de causis excommunicatum esse regem Heinricum, et ad eligendum alium apostolici consensus et auctoritatis suffragium pollicerentur. Hi nec principi nec privato cuiquam, qui regi Heinrico dicto vel facto aliquatenus post excommunicationem communicasset, communicare volebant, donec publice professus poenitentiam, per Altmannum, vicarium Romani pontificis, anathemate absolveretur. Pari cautela eorum quoque communionem vitabant, qui presbiteris coniugatis vel eis qui ecclesiasticas ordinationes precio comparaverant in oratione communicassent. Per septem itaque continuos dies consilia conferentes, quid facto opus esset, qua ratione periclitanti et iam iam naufragium minitanti rei publicae consulendum foret, perquirebant. Replicabant ab tenero, ut aiunt, ungue omnem vitae regis institutionem, quibus probris, quibus flagitiis existimationem suam decusque imperii vixdum adulta aetate maculasset; quas iniurias singulis, quas in commune omnibus, ubi primum pubertatis annos attigit, irrogasset; quod remotis a familiaritate sua principibus, infimos homines et

1076. Oct. nullis maioribus ortos summis honoribus extulisset, et cum eis noctes perinde ac dies in deliberationibus insumens, ultimum, si possit, nobilitati exterminium machinaretur; quod barbaris gentibus vacatione data, in subditos sibi populos dedita opera ferrum distrinxisset et in eorum nece hostili crudelitate grassaretur; regnum, quod a parentibus suis pacatissimum et bonis omnibus florentissimum accepit, quam foedum, quam despicabile, quam intestinis cladibus infestum cruentumque reddidisset; ecclesias et monasteria destructa, victualia servorum Dei versa esse in stipendia militum, studium religionis et rerum ecclesiasticarum transisse ad arma militaria et ad munitiones extruendas, non quibus vis et impetus barbarorum arceatur, sed quibus patriae tranquillitas eripiatur et liberis cervicibus durissimae servitutis iugum imponatur; nullum usquam esse viduis et orphanis solatium, nullum oppressis et calumpniam sustinentibus refugium, non legibus reverentiam, non moribus disciplinam, non ecclesiae auctoritatem suam, non rei publicae manere dignitatem suam; ita unius hominis temeritate sacra et profana, divina et humana, fasque nefasque confusa esse et implicita; proinde tantarum calamitatum unicum ac singulare superesse remedium, ut quantocius amoto eo, alius rex crearetur, qui tamdiu terminos suos evaganti licentiae frena iniceret et mundi vacillantis ruinam subiectis humeris sustentaret.

Rex Heinricus, contractis in unum suae partis assertoribus, in villa quae dicitur Oppenheim se continebat, Reno fluvio utraque castra dirimente, frequentesque ad eos in dies legatos mittebat, pollicens omnium quae eos offenderant in reliquum emendationem; se veterum iniuriarum memoriam sequentibus beneficiis, si vita comes foret, aboliturum, nihilque deinceps circa rerum publicarum

administrationem absque communi consulto actu- 1076.
rum; postremo ultro se iure suo cedere eisque guber- Oct.
nandi disponendique pro suo arbitratu tocius regni ius potestatemque facere, dummodo aequo animo paterentur, sola regii nominis regiique cultus rata sibi manere insignia, quae semel legitime accepta, sine summa omnium eorum ignominia amittere non posset, nec sinerent regni Teutonici splendorem, omnibus retro seculis intactum incontaminatumque, sua aetate tam turpis exempli macula sordescere; quod si verba sua difficilius admitterent, magnificis promissionibus totiens elusi, paratum se, quibus sacramentis, quibus vellent obsidibus, fidem facere, quod nulla umquam dies, nulla rerum vel casuum mutabilitas hanc suam in eos benivolentiam corruptura foret. Ad haec illi: *Nulla*, inquiunt, *iam supersunt argumenta, quibus totiens recognita atque spectata fides eius probari ultra vel obligari valeat, cum totiens morum suorum emendationem coram oculis omnia cernentis Dei quam sancte pollicitus, omnia quibus se obstrinxerat vincula, ubi primum calamitas quae ad praesens urgebat praeteriit, tamquam aranearum telas ruperit, et semper se ipso deterior, cursum mali operis, sicut equus impetu vadens in praelium, effrenata libertate repetiverit. Neque nos praecipiti temeritate ad haec extrema experienda prorupimus. Omnes vias, omnia prius consilia pertemptavimus, si qua ratione rigidum obstinatumque in malis desperati hominis ingenium emolliri possit. Sed inveteratus morbus atque imis penitus iam insidens visceribus, nihil spei, nihil admittit remedii, omnem artem, omnem evincens industriam medicantium; quin immo, dum levitati eius impensius morem gerere studemus, et cunctis, quae perperam molitur, religionis obtentu muliebrem praebemus patientiam, status rei publicae eversus est, tranquillitas ecclesiarum turbata, maiestas imperii ablata,*

1076. Oct. *auctoritas principum evacuata, mores inversi, leges abolitae, et secundum prophetae elogium*[1] *maledictum et mendacium et homicidium et furtum et adulterium inundaverunt et sanguis sanguinem tetigit; postremo omnis iusticiae et pietatis, religionis et honestatis disciplina situ atque incultu obsolevit. Haec quidem, dum sola vitae temporalis detrimenta, dum solam famae et existimationis labem minitarentur, tametsi viris ferenda non essent, tulimus tamen, ne contra iusiurandum, quo tenebamur, praecipitanter impudenterque venire videremur, et dum gloriae nostrae consulere conaremur, animae naufragium pateremur. Nunc vero cum ab ecclesiae corpore propter flagitia sua apostolici anathematis mucrone praecisus sit, cum ei communicare sine communionis ecclesiasticae dampno et fidei iactura non possimus, cum fidem nostram, multis apud eum sacramentis implicitam, Romanus pontifex apostolica auctoritate explicuerit: extremae profecto dementiae esset, divinitus oblatam salutis occasionem non obviis, ut dici solet, manibus excipere, et quod iam diu praemeditatum sit ut agatur, tam oportuno tempore non agere; cum leges humanae et ecclesiasticae sinant, cum locus et tempus arrideant, cum denique omnia, quae paci vel bello usui esse solent, conficiendae tantae rei favorem suum polliceantur. Quapropter contemptis inanium argumentorum cuniculis, quibus denuo in cervices iugulosque nostros viam gladio suo affectat, immobiliter animo fixum tenemus, ut absque ulla dilatione virum nobis provideamus, qui praecedat nos et praelietur bellum Domini ad expugnandam et destruendam omnem cuiuscumque hominis altitudinem, elevantem et extollentem se adversus iusticiam et veritatem Dei et sanctae Romanae ecclesiae auctoritatem.* In haec verba legatos regis dimiserunt.

Iterum alios atque alios misit, nullum suppli-

1) H 4, 2.

cationis genus, quod impediendae tantae rei proficuum putaretur, praetermittens. Sed illi in eadem sententia fixi obstinatique manebant. Iamque utraque ex parte ad magnum discrimen res spectare videbatur. Denique et hi regem alium sibi protinus constituere, et transmisso Reno fluvio — navigium enim omne episcopus Mogontinus in eam ripam coegerat — proxima luce regi Heinrico arma inferre parabant; et ille, incisa spe dilationis impetrandae, suos, qui per proximas villas dispersi erant, in unum coire atque arma expedire iubebat, ut in ulteriorem ripam progressos confestim praelio adoriretur. In hac tantarum expectatione rerum intentis sollicitisque omnibus, ecce primo diluculo sequentis diei, quae ultimam cladem rei publicae allatura timebatur, Suevi et Saxones legatos ad regem miserunt, qui ei dicerent: tametsi nec in bello nec in pace ulla umquam ei iusticiae vel legum cura fuerit, se tamen legibus cum eo agere velle, et cum crimina, quae ei obiciantur, omnibus constent luce clariora, se tamen rem integram Romani pontificis cognitioni reservare; acturos se cum eo, ut in purificatione sanctae Mariae Augustam occurrat, ibique celeberrimo conventu habito principum tocius regni, discussis utrarumque partium allegationibus, ipse suo iudicio vel addicat vel absolvat accusatum; quod si ante diem anniversarium excommunicationis suae, suo praesertim vicio, excommunicatione non absolvatur, absque retractatione in perpetuum causa ceciderit, nec legibus deinceps regnum repetere possit, quod legibus ultra administrare, annuam passus excommunicationem, non possit; si oblatam conditionem gratanter amplexetur et Romano pontifici per omnia subditum se dictoque obtemperantem fore polliceatur, hinc se experimentum capturos: omnes, quos ille excommunicavit, extemplo a convictu contubernioque suo

1076. Oct.

1076. Oct. amoveat, ipse in urbem Spirensium dimisso exercitu secedat, ibique solo Verdunensi episcopo[1] paucisque ministris, quos tamen sententia principum ab hac excommunicatione integros incorruptosque probaverit, contentus, privatam interim vitam agat, ecclesiam non ingrediens, nihil circa publica negocia suo iure disponens, nullam regii apparatus pompam, nulla regiae dignitatis insignia sibi iuxta solitum adhibens usque ad sinodicam causae suae examinationem; praeterea civitatem Wormaciensem, quam expulso episcopo, dissipato caelestis militiae sanctuario, arcem belli speluncamque latronum fecerat[2], abducto praesidio, episcopo Wormaciensi restituat, datis insuper sacramentis et obsidibus, ne quid deinceps rebellionis vel insidiarum ab civibus timere debeat; porro si quid horum praevaricetur, tum se omni culpa, omni iurisiurandi religione, omni perfidiae infamia liberatos, non expectato ulterius Romani pontificis iudicio, quid rei publicae expediat, communi consilio visuros. Rex, cuius omnis spes omnesque copiae in artum coactae fuerant, gratulatus admodum, quod aliqua, quantumvis foeda, conditione urgentem ad praesens calamitatem declinasset, promptissime per omnia obedientiam pollicetur. Statimque Coloniensem episcopum, Babenbergensem episcopum, Strazburgensem episcopum, Basilensem episcopum, Spirensem episcopum, Losannensem episcopum, Citicensem episcopum, Osenbruggensem episcopum, Oudalricum de Cosheim, Everhardum, Hartmannum, ceterosque excommunicatos, quorum antehac opera consiliisque gratissime utebatur, omnes castris egredi iubet; missis quoque Wormaciam nunciis, milites, quos illic praesidii causa constituerat, abscedere urbemque episcopo patere praecipit; dehinc ceteris, qui ad auxilia sibi ferenda frequentes convenerant, sin-

1) Theoderico. 2) Matth. 21, 13. Luc. 19, 46.

gulis in sua dimissis, ipse iuxta condictum cum paucis Spiram contendit, ibique intra terminos et leges, quas principes praescripserant, aliquanto tempore mediocriter vitam moresque cohibebat. 1076. Oct.

Suevi et Saxones, postquam, deditis Wormaciensibus, statum civitatis episcopo pacatissimum reddiderunt, laeti ovantesque patriam repetebant, confestimque legatos Romam destinarunt, qui papam rei gestae ordinem edocerent enixeque flagitarent, ut sedandis per Gallias tantis bellorum civilium tempestatibus ipse statuta die suam non dedignaretur praestare praesentiam. Rex etiam certo sciens, omnem suam in eo verti salutem, si ante anniversariam diem excommunicatione absolveretur, nec satis tutum suis rationibus existimans, ut expectato intra Gallias Romani pontificis adventu, sic infesto iudici, sic obstinatis accusatoribus causam addiceret ventilandam, optimum factu sibi iudicavit pro eo tum statu rerum suarum, ut in Gallias proficiscenti Romano pontifici intra Italiam occurreret et anathematis absolutionem quoquo posset modo impetrare conaretur; hac impetrata, ceteram rebus difficultatem facile adimendam, cum colloqui principibus et conferre consilia et fidem amicorum in adversis implorare nulla deinceps vetaret religio. Paucis igitur ante natalem Domini diebus Spirensi urbe discedens, cum uxore et filio parvulo iter aggressus est, nec quisquam ex omnibus Teutonicis vir ingenuus comitatus est regno excedentem, praeter unum, et ipsum nec genere nec opibus conspicuum. Cumque impensis tam longi itineris egeret, multisque supplicaret quibus incolumi re publica saepenumero profuerat, pauci admodum erant, qui vel veterum beneficiorum memoria vel praesenti humanarum rerum spectaculo permoti, necessitatem eius aliquatenus relevarent. Eo miseriarum et calamitatis ex summa gloria summisque opibus repente Nov. Dec.

1076. Dec. pervenerat. Similiter quoque ceteri excommunicati obtinendae citius absolutionis studio ardentissime iter accelerabant in Italiam, nec tamen in societatem itineris regem admittere, principes vel pocius Romani pontificis metu absterriti, patiebantur.

Vis atque inclementia hiemis hoc anno adeo iugis solitoque asperior inhorruerat, ut a festivitate sancti Martini Renus fluvius, glaciali frigore constrictus, pene usque ad Kalendas Aprilis pedestri itineri transmeabilis maneret, et plerisque in locis vineta, exsiccatis frigore radicibus, omnino arescerent.

1077. Ian. 1077. Dux Polenorum [1], qui per multos iam annos regibus Teutonicis tributarius fuerat, cuiusque regnum iam olim Teutonicorum virtute subactum atque in provinciam redactum fuerat, repente in superbiam elatus, propterea quod principes Teutonicos cerneret domesticis seditionibus occupatos, nequaquam ad inferenda exteris gentibus arma vacare, regiam dignitatem regiumque nomen sibi usurpavit, diadema imposuit, atque ipso die natalis Domini a 15 episcopis in regem est consecratus. Quae brevi post comperta, principes, quibus rei publicae dignitas curae fuit, graviter affecere, sibique invicem succensebant, quod, dum intestinis in se atque in sua viscera odiis saevirent et digladiarentur, potentiam opesque barbarorum in tantum aluissent, ut iam tercio dux Boemicus regnum Teutonicum ferro et igne populabundus peragrasset, et nunc dux Polenorum in ignominiam regni Teutonici contra leges ac iura maiorum regium nomen regiumque diadema impudens affectasset.

Rex Heinricus in Italiam proficiscens, intra Burgundiam in loco qui dicitur Bisenzun [2] natalem Domini celebravit, satis magnifice pro sua tum calamitate susceptus et habitus ab avunculo matris suae, Willihelmo comite, cuius in illis locis amplis-

1) Boleslaus II, Casimiri filius. 2) Besançon.

simae et florentissimae opes erant. Ea porro causa 1077.
erat, ut relicto recto itinere in Burgundiam diver- Ian.
teret, quod certo compererat, duces Ruodolfum, Welf et Berhtoldum omnes vias omnesque aditus qui ad Italiam mittunt, quos vulgato nomine clusas vocant, appositis custodibus anticipasse, ut nulla illic ei copia transeundi fieret. Exacta solemnitate natalis Domini profectus inde, cum in locum qui Cinis[1] dicitur venisset, obviam habuit socrum suam[2] filiumque eius Amadeum nomine, quorum in illis regionibus et auctoritas clarissima et possessiones amplissimae et nomen celeberrimum erat. Hi venientem honorifice susceperunt; transitum tamen per terminos suos alias ei concedere nolebant, nisi quinque Italiae episcopatus, possessionibus suis contiguos, eis redimendi itineris precium traderet. Durum hoc nimis atque intolerabile omnibus regis consiliariis visum est. Sed cum ei inevitabilis incumberet necessitas quoquo posset pacto redimendi itineris, et illi nec iure propinquitatis nec tantae calamitatis miseratione quicquam moverentur, multo labore et tempore in hac deliberatione insumpto, vix et aegre tandem impetratum est, ut provinciam quandam Burgundiae[3], bonis omnibus locupletissimam, concedendi transitus mercedem dignarentur accipere. Ita indignatio Domini non solum sacramentis et frequentibus beneficiis sibi obnoxios, sed etiam amicos et genere propinquos ab eo averterat. Difficulter assecuto transeundi licentiam protinus alia successit difficultas. Hiemps erat asperrima, et montes per quos transitus erat in immensum porrecti et pene nubibus cacumen ingerentes, ita mole nivium et glaciali frigore obriguerant, ut per lubricum praecipitemque decessum nec equitis nec peditis gressum sine periculo admitterent. Sed

1) i. e. mons Cenis. 2) Adelheidem, matrem reginae Berthae.
3) Bugey inter Rhodanum et Danum (Ain) fluvios.

1077. Ian. dies anniversarius, quo rex in excommunicationem devenerat, e vicino imminens, nullas accelerandi itineris moras patiebatur, quia, nisi ante eam diem anathemate absolveretur, decretum noverat communi principum sententia, ut et causa in perpetuum cecidisset et regnum sine ullo deinceps restitutionis remedio amisisset. Igitur quosdam ex indigenis, locorum peritos et praeruptis Alpium iugis assuetos, mercede conduxit, qui comitatum eius per abruptum montem et moles nivium praecederent, et subsequentibus, quaqua possent arte, itineris asperitatem levigarent. His ductoribus cum in verticem montis magna cum difficultate evasissent, nulla ulterius progrediendi copia erat, eo quod praeceps montis latus, et ut dictum est glaciali frigore lubricum, omnem penitus decessum negare videretur. Ibi viri periculum omne viribus evincere conantes, nunc manibus et pedibus reptando, nunc ductorum suorum humeris innitendo, interdum quoque titubante per lubricum gressu cadendo et longius volutando, vix tandem aliquando cum gravi salutis suae periculo ad compestria pervenerunt. Reginam et alias quae in obsequio eius erant mulieres, boum coriis impositas, duces itineris, conductu praeeuntes, deorsum trahebant. Equorum alios per machinas quasdam summittebant, alios colligatis pedibus trahebant, ex quibus multi dum traherentur mortui, plures debilitati, pauci admodum integri incolumesque periculum evadere potuerunt.

Postquam per Italiam fama percrebruit, venisse regem, et superatis asperrimis rupibus iam intra Italiae fines consistere, certatim ad eum omnes Italiae episcopi et comites confluebant, eumque, ut regia magnificentia dignum erat, summo cum honore suscipiebant, atque intra paucos dies infinitae multitudinis ad eum congregatus est exercitus. Erant enim iam ab exordio regni eius semper desi-

derantes adventum eius in Italiam, eo quod regnum 1077.
illud bellis, seditionibus et latrociniis ac variis Ian.
privatorum infestationibus assidue infestaretur, et omnia quae praeter leges et iura maiorum ab improbis hominibus praesumebantur, regiae auctoritatis censura corrigi sperarent. Praeterea, quia fama vulgaverat, ad deponendum papam ferocibus eum animis properare, admodum gratulabantur, oblatam sibi occasionem esse, qua in eum, qui se iam pridem ab ecclesiastica communione suspenderat, iniuriam suam idonee vindicarent.

Interea papa rogatus per litteras a principibus Teutonicis qui in Oppenheim convenerant, ut in purificatione sanctae Mariae ad discutiendam causam regis Augustae occurreret, invitis Romanis principibus et propter incertum rei eventum iter illud dissuadentibus, Roma egressus est, et quantum poterat profectionem accelerans, statuto die praesto esse satagebat, ducatum[1] ei praebente Mathilda, derelicta ducis Luteringorum Gozelonis, filia Bonifacii marchionis et Beatricis comitissae. Haec, vivente adhuc viro suo, quandam viduitatis speciem longissimis ab eo spaciis exclusa, praetendebat, cum nec ipsa maritum in Luteringiam extra natale solum sequi vellet, et ille, ducatus quem in Luteringia administrabat negociis implicitus, vix post tercium vel quartum annum semel marcham Italicam inviseret. Post cuius mortem Romani pontificis lateri pene comes individua adhaerebat, eumque miro colebat affectu. Cumque magna pars Italiae eius pareret imperio, et omnibus quae prima mortales ducunt supra ceteros terrae illius principes habundaret, ubicumque opera eius papa indiguisset, ocius aderat et tamquam patri vel domino sedulum exibebat officium. Unde nec evadere potuit incesti amoris suspicionem, passim iactantibus regis fau-

1) conductum militarem, itineris praesidium: *geleit.*

1077. Ian. toribus, et praecipue clericis, quibus illicita et contra scita canonum contracta coniugia prohibebat, quod die ac nocte impudenter papa in eius volutaretur amplexibus, et illa furtivis papae amoribus praeoccupata, post amissum coniugem ultra secundas contrahere nuptias detrectaret. Sed apud omnes sanum aliquid sapientes luce clarius constabat, falsa esse quae dicebantur. Nam et papa tam eximie tamque apostolice vitam instituebat, ut nec minimam sinistri rumoris maculam conversationis eius sublimitas admitteret, et illa in urbe celeberrima atque in tanta obsequentium frequentia obscoenum aliquid perpetrans latere nequaquam potuisset. Signa etiam et prodigia, quae per orationes papae frequentius fiebant, et zelus eius ferventissimus pro Deo et pro ecclesiasticis legibus, satis eum contra venenatas detractorum linguas communiebant. Igitur papa, dum in Gallias properaret, ex insperato audiens, regem iam esse intra Italiam, hortante Mathilda, in castellum quoddam munitissimum quod Canusium[1] dicitur divertit, expectare volens, donec consilium adventus eius diligentius exploraret, utrum scilicet veniam admissi postulare, an iniuriam excommunicationis suae militari manu persequi plenus animorum, adveniret.

Diedericus episcopus Verdunensis, vir constantissimae erga regem fidei, dum regem in Italiam proficiscentem paulo post insequi vellet, captus est ab Adalberto comite de castello quod dicitur Calewo[2], et spoliatus omnibus, quas studiosissime convexerat, tam longi itineris impensis. A quo diu habitus in custodia, tandem dato, quodcumque exigebatur, redemptionis suae precio, addito etiam iureiurando, quod iniuriae huius nec spiritualem nec corporalem vindictam aliquando expeteret, liber abire dimissus est. Ruotbertus quoque Babenber-

1) Canossa in ducatu Regiensi. 2) Calw ditionis Wirtembergicae.

gensis episcopus, dum in Italiam pergens per Baioariam iter ageret, captus est ab Welf duce Baioariorum; qui, sublatis omnibus quae illius fuerant peculiaria, vestes pontificales et ceterum ecclesiasticum ornatum, quem in thesauris eius repperit, ecclesiae Babenbergensi cum omni integritate reconsignavit, ipsum vero in castello munitissimo a natale Domini usque ad festivitatem sancti Bartholomei apostoli sub diligenti custodia tenuit, nec ullis amicorum eius precibus aut muneribus ut dimitteret evinci potuit. Ceteri episcopi[1] et laici, quos papa excommunicaverat quosque rex huius rei gratia a latere suo, extrema necessitate compulsus, amoverat, elusis custodibus qui clusas obsidebant, in Italiam illaesi pervenerunt, repertoque papa in Canusio, veniam praesumptae rebellionis atque ut excommunicatione absolverentur, nudis pedibus et laneis ad carnem induti[2], suppliciter postulabant. Ille his, qui veraciter peccatum suum agnoscerent et deflerent, non esse, aiebat, misericordiam denegandam, sed longam inobedientiam et diu incretam peccati rubiginem diuturnioris poenitentiae igne exuri et excoqui oportere; quapropter, si eos revera facti poeniteret, aequo animo paterentur, quodcumque sanandis vulneribus eorum adhiberet ecclesiasticae correptionis cauterium, ne ex facilitate indulgentiae culpa, quae adversus sedem apostolicam atrox et vehemens praesumpta fuisset, vel parva vel nulla videretur. Illis paratos se profitentibus ad omnia quae imposuisset sufferenda, episcopos omnes a se invicem separatos praecepit singulis cellis solitarios includi, nec ullum cum aliquo habere colloquium, ad vesperam autem cibi et potus me-

1077. Ian.

1) In his etiam Benno Osnabrugensis episcopus. 2) Illo tempore moris fuisse, nudis pedibus poenitentiam agere, probat exemplum Ottonis regis in chron. Halberst. ad annum 955. Mon. SS. XXIII, 84. et Werinharii ap. Thietmar. Merseb. IV, 26. Mon. SS. III, 780. Vid. etiam supra a. 1074. p. 156.

1077. Ian. diocri mensura refici; laicis quoque pro aetatis et virium consideratione congruentem singulis poenitentiam indixit. Ita per aliquot dies examinatos tandem ad se vocavit, et leniter pro admissis obiurgatos, et ne deinceps simile quid admitterent commonitos, excommunicatione absolvit, abeuntibusque id ante omnia repetens iterum iterumque praecepit, ne regi Heinrico, donec sedi apostolicae post factam iniuriam satisfecisset, aliquatenus communicarent, aut ei ad evertendum statum rei publicae turbandamque pacem ecclesiasticam in aliquo operam suam accommodarent; ad hoc tamen omnibus indifferenter eius permisso colloquio, ut ad poenitentiam provocaretur et a cursu mali operis, quo praeceps rapi videbatur, retraheretur.

Interea rex Heinricus Mathildam comitissam ad colloquium evocavit, eamque precibus ac promissionibus oneratam ad papam transmisit, et cum ea socrum suam filiumque eius, Azzonem etiam marchionem[1] et abbatem Cloniacensem[2] et alios nonnullos ex primis Italiae principibus, quorum auctoritatem magni apud eum momenti esse non ambigebat; obsecrans, ut excommunicatione absolveretur, nec principibus Teutonicis, qui ad accusandum eum stimulo invidiae magis quam zelo iusticiae exarsissent, temere fides haberetur. Quorum papa legatione audita, ait, incongruum valde esse et ab ecclesiasticis legibus omnino alienum, ut absentibus accusatoribus causa accusati ventilaretur; quin immo, si innocentiae suae confideret, omni timoris scrupulo liberatus, statuto die in Augustam, quo ceteri principes convenire statuissent, fiducialiter occurreret; se illic, discussis utrarumque partium allegationibus, nec odio nec gratia ab iure ad iniuriam devolvendum, sed iuxta leges ecclesiasticas quam rectissimam possit de singulis sententiam laturum

1) Estensem. 2) Hugonem.

esse. Ad haec illi responderunt, regem illius nusquam terrarum subterfugere iudicium, quem sciat aequitatis et innocentiae incorruptissimum vindicem et advocatum fore, sed e vicino iam urgere diem anniversarium, quo excommunicatus fuisset, et principes regni hac expectatione suspensos attentosque anxie rei eventum praestolari, ut, si ante hanc diem excommunicatione non absolvatur, deinceps iuxta palatinas leges indignus regio honore habeatur, nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam mereatur; proinde obnixius petere, et hoc omni quo papa iubeat satisfactionis genere paratum emereri, ut solo interim anathemate absolvatur et communionis ecclesiasticae gratiam recipiat, responsurus ex integro, quacumque die, quocumque loco papa praecipiat, tamquam nihil hac conventione actum sit, omnibus quae accusatores eius obiecissent criminibus, et iuxta sententiam eius regnum vel retenturus, si obiecta purgasset, vel aequo animo, si causa cecidisset, amissurus. Diu papa restitit, veritus in rege iuvenilis animi inconstantiam et proclive, quocumque assentatores impulissent, ingenium; sed superatus tandem importunitate perurgentium et gravitate sententiarum: *Si veraciter,* inquit, *eum facti poenitet, coronam et cetera regni insignia in argumentum verae et ex animo actae poenitudinis nostrae potestati dedat, et se post tam contumax admissum regio nomine et honore deinceps indignum profiteatur.* Durum nimis hoc visum est legatis. Cumque vehementer insisterent, ut sententiam temperaret, nec calamum conquassatum iudicii austeritate penitus contereret[1]: vix et aegre tandem exoratus annuit, ut comminus veniret, et si veram pro admissis poenitudinem gereret, culpam, quam sedi apostolicae contumeliam irrogando contraxerat, sedis apostolicae decretis nunc obedi-

1077.
Ian.

1) Ies. 42, 3.

1077. Ian. 25. endo expiaret. Venit ille, ut iussum fuerat, et cum castellum illud triplici muro septum esset, intra secundum murorum ambitum receptus, foris derelicto omni comitatu suo, deposito cultu regio, nihil praeferens regium, nihil ostentans pompaticum, nudis pedibus ieiunus a mane usque ad vesperam perstabat, Romani pontificis sententiam praestolando.
26-28. Hoc secundo, hoc tercio die fecit. Quarto demum die in conspectum eius admissus, post multas hinc inde dictas sententias, his postremo conditionibus excommunicatione absolutus est: ut die et loco, quemcumque papa designasset, evocatis ad generale concilium Teutonicis principibus praesto esset, et accusationibus quae intenderentur responderet, ipso papa, si ita expedire videretur, cognitore causarum assidente, et ad eius sententiam vel retineret regnum, si obiecta purgasset, vel aequo animo amitteret, si probatis criminibus regio deinceps honore indignus iuxta ecclesiasticas leges decerneretur; nullam, sive retento sive amisso regno, huius iniuriae vindictam a quopiam hominum in perpetuum exacturus; usque ad eam autem diem, qua causa eius legitime discussa terminaretur, nulla regii cultus ornamenta, nulla regiae dignitatis insignia sibi adhiberet, nihil circa rerum publicarum administrationem iuxta consuetudinem suo iure ageret, nihil, quod ratum fore oporteat, decerneret; postremo praeter regalium servitiorum exactionem, quibus necessario ipse et sui sustentandi essent, nihil regium, nihil publicum usurparet; omnes etiam qui ei sub iureiurando fidem dixissent, ab huius sacramenti vinculo et conservandae erga eum fidei debito apud Deum et apud homines interim liberi expeditique manerent; Ruotbertum Babenbergensem episcopum et Oudalricum de Cosheim et ceteros, quorum consiliis se remque publicam prodidisset, a sua in perpetuum familiaritate amoveret; quod

si, purgatis quae obicerentur, potens confortatusque 1077.
in regno perstitisset, subditus Romano pontifici sem- Ian. 28.
per dictoque obtemperans foret, et ad corrigenda, quaecumque in regno eius contra ecclesiasticas leges prava consuetudine inolevissent, consentiens ei et pro virili portione cooperator existeret; ad ultimum, si quid horum praevaricaretur, irritam fore hanc, quae tunc tantopere expetita sit, anathematis absolutionem, quin immo iam pro convicto confessoque habendum esse, nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam impetraturum, principesque regni, omni deinceps quaestione, cuncta iurisiurandi religione liberatos, regem alium, in quem communis electio consensisset, creaturos esse. Gratanter rex accepit conditiones, et servaturum se omnia, quam sanctissimis poterat assertionibus promittebat[1]. Nec tamen promittenti temere fides habita est; sed abbas Cloniacensis, quoniam iurare monasticae religionis obtentu detrectabat, fidem suam coram oculis omnia cernentis Dei interposuit; episcopus quoque Citicensis et episcopus Vercellensis[2] et Azzo marchio et alii conventionis eius principes, allatis sanctorum reliquiis, sub iureiurando confirmaverunt, facturum eum esse quae pollicebatur, nec aliqua rerum asperitate vel casuum varie succedentium mutabilitate ab sententia deducendum.

Ita absoluto eo excommunicatione, papa missarum solemnia celebravit, confectaque sacra oblatione, regem cum cetera, quae frequens aderat, multitudine ad altare evocavit, praferensque manu corpus dominicum: *Ego*, inquit, *iam pridem a te tuisque fautoribus litteras accepi, quibus me insimulabas sedem apostolicam per simoniacam heresim occupasse, et aliis quibusdam, tam ante episcopatum quam post acceptum episcopatum, criminibus vitam maculasse, quae mihi secundum scita canonum omnem*

1) V. promissionem regis Mon. Leg. II. p. 50. 2) Gregorius.

1077. Ian. *ad sacros ordines accessum obstruxerint. Et licet multorum idoneorum certe testium astipulatione crimen refellere queam, eorum scilicet qui omnem vitae meae ab ineunte aetate institutionem integerrime noverunt, et eorum qui meae ad episcopatum promotiones auctores fuerunt: ego tamen, ne humano pocius quam divino niti videar testimonio, ut satisfactionis compendio omnem omnibus scandali scrupulum de medio auferam, ecce corpus dominicum, quod sumpturus ero, in experimentum mihi hodie fiat innocentiae meae, ut omnipotens Deus suo me hodie iudicio vel absolvat obiecti criminis suspicione, si innocens sum, vel subitanea interimat morte, si reus.* Haec et alia, ut solemne est, praefatus verba terribilia, quibus Deum causae suae aequissimum iudicem et innocentiae assertorem adesse precabatur, partem dominici corporis accepit et comedit. Qua liberrime absumpta, cum populus in laudes Dei, innocentiae eius congratulatus, aliquamdiu acclamasset, tandem impetrato silentio, conversus ad regem: *Fac ergo,* inquit, *fili, si placet, quod me facere vidisti. Principes Teutonici regni suis in dies accusationibus aures nostras obtundunt, magnam tibi molem capitalium criminum impingentes, pro quibus non modo ab omni rerum publicarum administratione, sed ab ecclesiastica etiam communione et ab omnimoda vitae saecularis conversatione usque ad extremum spiritum te suspendi oportere existimant. Petunt etiam magnopere, diem et locum statui audientiamque praestari canonice discutiendis, quas adversum te afferant, accusationibus. Et nosti optime, humana plerumque vacillare iudicia et in publicis disceptationibus nonnumquam falsa pro veris persuaderi, dum pro disertorum hominum ingeniis et dicendi copia et suavitate falsitas verborum phaleris adornata libenter auditur, et veritas nullis eloquentiae nixa adminiculis contempnitur. Cum ergo tibi bene con-*

sultum cupiam, pro eo, quod in calamitatibus tuis 1077.
supplex apostolicae sedis patrocinium expetisti, fac Ian.
quod moneo. Si te innocentem nosti et existimationem tuam ab aemulis tuis per calumpniam falsis criminationibus impeti, libera compendiose et ecclesiam Dei scandalo et te ipsum longae concertationis ambiguo, et sume hanc residuam partem dominici corporis, ut comprobata Deo teste innocentia tua, obstruatur omne os adversum te iniqua garrientium, et me deinceps causae tuae advocato et innocentiae tuae vehementissimo assertore, principes tibi reconcilientur, regnum restituatur, omnes, quibus iam diu res publica vexatur, bellorum civilium tempestates in perpetuum sopiantur. Ad haec ille, inopinata re attonitus, aestuare, tergiversari, consilia cum suis familiaribus segregatus a multitudine conferre, et quid facto opus esset, qualiter tam horrendi examinis necessitatem evaderet, trepidus consulere. Resumpto demum spiritu, causari apud papam coepit de absentia principum, qui sibi in adversis fidem adhuc integram servassent, quibus inconsultis et potissimum absentibus accusatoribus, irritam fore nec quicquam virium apud incredulos habituram esse, quamcumque pro experienda innocentia sua satisfactionem paucis qui aderant proposuisset; proinde sedulo papam orare, ut rem integram generali concilio communique audientiae differret, ut ibi congregatis accusatoribus et secundum leges ecclesiasticas discussis tam accusationibus quam accusatorum personis, conditionibus, quascumque principes regni aequas iudicassent, obiecta refelleret. Haut gravate papa petenti adquievit, expletoque sacro ministerio, regem ad prandium vocavit, benignissimeque refectum, et de omnibus quae eum observare oporteret diligenter instructum, cum pace ad suos, qui longius extra castellum remanserant, dimisit. Epponem quoque Citicensem epi-

1077. Ian. scopum paemisit ante eum, ut eos, qui ei excommunicato, priusquam anathemate absolveretur, indifferenter communicaverant, vice sua excommunicatione absolveret, benigne praecavens, ne quam denuo receptae communionis maculam contraheret.

Febr. Qui dum venisset, et causam pro qua missus fuerat Italis exposuisset, vehemens in eum ira et indignatio coorta est. Fremere omnes et saevire verbis ac manibus coeperunt, apostolicae legationi irrisoriis exclamationibus obstrepere, convicia et maledicta, utcumque turpissima furor suggessisset, irrogare: se excommunicationem illius nihili aestimare, quem ipsum omnes Italiae episcopi iustis ex causis iam pridem excommunicassent, qui sedem apostolicam per simoniacam heresim occupasset, homicidiis cruentasset, adulteriis aliisque capitalibus criminibus polluisset; regem secus ac deceat egisse crimenque gloriae suae intulisse numquam abolendum, quod homini heretico et probris omnibus infamato maiestatem regiam summiserit, et quem iusticiae patronum legumque ecclesiasticarum vindicem sibi parassent, is foedissima subiectione sua fidem plane catholicam, auctoritatem ecclesiae, dignitatem rei publicae prodiderit; se in ultionem eius omnes quas potuerint papae iniurias irrogasse, et nunc, quod dictu quoque turpe sit, se in mediis perturbationum fluctibus relictis, ipsum sibi consuluisse et cum hoste publico privata necessitudine in gratiam redisse. Haec potissimum principes Italiae iactando et passim per populum serendo, ingens regi odium brevi conflaverant. Adulta postremo seditione, una omnium voluntas, una sententia erat, ut abdicato patre, qui ultro regni fascibus indignum se effecisset, filium eius, licet impubem adhuc et regni negociis immaturum, regem sibi facerent, et cum eo Romam profecti,

papam alium eligerent, per quem et ipse protinus imperator consecraretur, et omnia papae huius apostatici gesta cassarentur. 1077. Febr.

Perlato ad regem tam molestae conspirationis nuncio, misit propere quicquid apud se principum erat, ut quaqua ratione, quaqua possent industria, efferatae multitudinis animos mitigarent, ne moleste acciperent aut in contumeliam suam factum reputarent, quod extrema necessitate compulsus communis commodi ratione fecisset; nec Teutonicis principibus, qui sibi per calumpniam regnum eripere dedita opera machinarentur, nec Romano pontifici, qui ad evertendum statum sanctae ecclesiae spirituali gladio circumquaque fulguraret[1], aliter satisfieri potuisse, quam ut ante statutam diem excommunicatione absolveretur; nunc se omnibus angustiis quibus vias eius conclusissent inimici liberatum, omnem deinceps curam industriamque ad vindicandas suas et illorum iniurias translaturum. Vix tandem compresso pocius quam extincto concitati tumultus incendio, plerique ex principibus castris se per iram subtrahentes, iniussi in sua rediere. Ceteri, dissimulata interim iracundia, redeuntem regem pacifice exceperunt, sed neque consuetam ei reverentiam deferebant, neque tam sumptuosa, ut prius utque regiam magnificentiam decuerat, servitia ei exhibebant, sed aversis oculis, infestis mentibus, passim per omnes angulos de levitate et ineptia eius musitabant, socordiamque accusabant, quod tam diu expectatus, tam anxie desideratus, periclitantis Italiae calamitatibus nihil postremo spei, nihil praesidii attulisset. Cumque Italiam peragraret, ut his, qui oppressi fuerant calumpniamve patiebantur, regio more iusta faceret, nec in civitates eum recipiebant, nec cum faculis et faustis acclamationibus, ut prioribus regibus consueverant, obviam ei

1) Ephes. 6, 17.

1077. Febr. procedebant, sed foris, in suburbanis locis castris positis, commorari iubebatur, et illuc ei alimenta, quibus exercitus sustentaretur, et ipsa modica et vix necessitatem pocius quam regalium epularum solitum splendorem copiamve explentia, ne manifestae defectionis immature argui possent, ministrabant, apposito singulis in locis praesidio, ut praedas forte de agris vel villis agere volentes armata manu coercerentur.

Territus rex insolita rerum facie, seroque poenitens, quod incognitae gentis inexpertae prius fidei temere se credidisset, et Teutonicis finibus excedendo hostem mutasset, non evasisset, gravi sollicitudine et metu perurgebatur, nec ullum usquam effugium inveniebat, nisi in reconciliandis forte, si qua ratione posset, quos offenderat, Italorum animis. Ratus itaque huius rei unicum hoc esse praesidium, ut initum cum Romano pontifice foedus abrumperet, et inde reparandae concordiae initium faceret, unde fuerat orta discordia: Oudalricum de Cosheim et ceteros, quos ille severissimo anathemate a contubernio eius amoverat, in pristinum gratiae et familiaritatis suae gradum revocavit, et cum eis denuo de privatis, de publicis negociis eadem qua consueverat singularitate ac privilegio consilia conferebat. Tum assidue in conventu principum criminabatur et detrahebat Romano pontifici, quod ipse omnem hunc, qui rem publicam concussisset, ventum turbinis et commotionis saevissimae procellam suis machinationibus concitasset, ipse omnium, quae in ecclesia Dei recenti memoria secus accidissent, auctor incentorque extitisset; hortabaturque omnes in commune, ut suo ductu suisque auspiciis tantarum ab eo iniuriarum vindictam expeterent. Dein conditiones omnes et universa ecclesiasticarum legum vincula, quibus ille eum apostolica auctoritate in salutem obstrinxerat, contem-

ptim tamquam aranearum telas dirupit, abiectisque 1077.
omnibus timoris Dei habenis, in omne quod animus Febr.
suggessisset effrenata libertate ferebatur. His paulatim rebus Italorum indignatio mitigari, furor deflagrare, studia denuo in eum incalescere coeperunt, ita ut frequentior in dies ad eum multitudo conflueret, sumptus exercitui copiosiores ministrarent, et ad omne quod iussisset promptissime iam manus operamque suam pollicerentur. Erant tunc temporis apud eum ex Teutonicis principibus Liemarus Premensis archiepiscopus, Eppo Citicensis episcopus, Benno Osenbruggensis episcopus, Burchardus Losannensis episcopus, Burchardus Basiliensis episcopus; laici Oudalricus, Eberhardus, Berhtoldus et alii pene omnes, quos in Oppenheim legati apostolicae sedis a contubernio eius propter excommunicationem segregaverant; qui nunc post receptam communionem, cum eum quoque ecclesiae reconciliatum comperissent, unanimiter ad eum confluxerunt, et ei deinceps peregrinationis eius individui comites adhaerebant.

Interea Mogontinus, Wirceburgensis et Mettensis episcopi, Ruodolfus, Welf, Berhtoldus duces et alii plerique ex principibus Teutonicis convenientes, tractare de utilitatibus rei publicae statuerunt, ut principes Saxoniae et omnes quibuscumque res publica curae foret, 3. Idus Martii in Forecheim occurrerent, et communi consilio, quid facto opus esset, decernerent, praesertim cum, per absentiam regis tranquillis rebus, tempus oportunum deliberationibus ac consultationibus nacti fuissent. Romano quoque pontifici scripserunt, ut, quoniam in purificatione sanctae Mariae Augustam iuxta condictum, dolo regis praeventus, occurrere non potuerat, saltem in Forecheim statuta die praesto esse satageret, et sedandis bellorum civilium tempestatibus, quibus iam diu periclitaretur res publica, apostolici

1077. Febr. moderaminis gubernaculum adhiberet. Adhuc ille in Canusio et aliis circa firmissimis munitionibus se continebat, dispositum habens, non prius Romam regredi, quam confecto itinere quod instituerat, si Deo propicio conatum sequeretur effectus, pacem ecclesiae Dei reddidisset. Igitur acceptis litteris, tametsi iam pridem frequens ad eum fama detulisset, regem mutata mente hostiles adversum se spiritus gerere, et contemptis conditionibus quibus excommunicatione absolutus fuerat, animo fixum tenere, ut leges ecclesiasticas manu militari debellaret: misit tamen unum ex cardinalibus episcopis Romanae ecclesiae, Gregorium nomine, et alios quos ei negocio idoneos arbitrabatur, qui ei dicerent, tempus esse, ut promissa compleret; conventuros in Forecheim 3. Idus Martii principes Teutonici regni ad componendum, si Deus votis annuat, statum rei publicae; veniret ergo, ut pollicitus sit, et crimina, quibus innocens, ut ipse asserat, a calumniatoribus suis impetitus sit, se cognitore et iudice praesidente, responderet; multum rebus suis salutique et apud Deum et apud homines collaturus, si ecclesiam scandalis, rem publicam bellis civilibus, se ipsum foedissimae existimationis macula liberaret; praesertim cum ea die, discussis sinodice quae adversum eum afferantur causis, vel recepturus esset regnum, vel sine omni deinceps retractatione amissurus. Legatis mandata perferentibus, ille, dissimulatis mediocriter his quae animo agitabat, respondit, se post acceptum regnum hac primum vice Italiam intrasse, et ideo multis nunc et magnis rei publicae negociis implicitum, non posse tam cito infectis rebus provincia excedere, quia, si id faciat, Italos, quos longo tempore anxia adventus sui expectatione suspendisset, gravissime offendat; praeterea diem conventui habendo statutum e vicino imminere, seque tam brevibus induciis tanta ter-

rarum spacia nulla equorum celeritate posse transcurrere, etiamsi nullis extrinsecus retardetur impedimentis. In haec verba legatos dimisit. 1077. Febr.

Papa certior iam factus de immutatione animi eius et ceteris rebus, quas ad eum iam pridem fama detulerat, misit protinus Bernhardum abbatem de Massilia, virum eximiae conversationis et multarum in Christo virtutum, item alium Bernhardum, cardinalem diaconum sanctae Romanae ecclesiae, ut principibus Teutonici regni, qui, ut supra dictum est, 3. Idus Martii Forecheim conventuri erant, occurrerent, eosque per ordinem quae gesta erant edocerent; se iuxta placitum dedita opera enisum fuisse, ut die et loco statuto communibus sanctae ecclesiae utilitatibus tractandis praesto esset, sed domni Heinrici diligentia ita circumventum, ita omnes, per quas transitus esse potuisset, itinerum angustias praeoccupatas, ut nec tuto in Germaniam progredi nec tuto Romam regredi valeat; proinde monere eos, ut suis interim rebus et regno Francorum, quod diu iam unius hominis puerili levitate vexetur, quaqua possint ratione moderentur; donec, si Deus velit, adempta itineris difficultate, ipse venire, et collatis in medium consiliis, quid utilitati, quid honestati omnium, quid paci ecclesiasticae expediat, secundum ecclesiasticas leges decernere possit. Mart.

Nos more inertis poetae extremo iam in opere languescentes, ingentisque materiae mole superati, in longum satis, ut videtur, protracto volumini hic tandem finem imponimus, ut, si cui forte post nos ad describendam reliquam partem huius historiae manum mittere libuerit, ab electione Ruodolfi regis congruum scribendi exordium faciat.

